

A BIHARI MÚZEUM ÉVKÖNYVE

XXIII.

BERETTYÓÚJFALU, 2018

A BIHARI MÚZEUM ÉVKÖNYVE, XXIII.

A BIHARI MÚZEUM
ÉVKÖNYVE

XXIII.

A BARCSAY CSALÁD EMLÉKÉRE

BERETTYÓÚJFALU, 2018

Szerkesztette
SÁNDOR MÁRIA

Szakmai lektor
TÖRÖK PÉTER

Angol fordítás
BÁLINT NÓRA

Felelős kiadó
BERETTYÓ KULTURÁLIS KÖZPONT

Felelős vezető
KÁLLAI IRÉN

Technikai szerkesztés
SZŰCS ENDRE (tördelés)
KATONA PÉTER (DVD melléklet)

A kötet megjelenését támogatta
Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

HU ISSN 0133-7653

Nyomta a Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József ügyvezető

Ajánló

A Bihari Múzeum több mint 40 éve indított periodikájának XXIII. kötetét tartja kezében az olvasó. Ez az első olyan szám, amelyet egy téma köré szerkesztettünk: minden tanulmánya a Barcsay családhoz kötődik.

Ifj. dr. Barcsay László (vagy ahogy mindenki szólította: Laci bácsi) közel húsz éven át segítette a Bihari Múzeum helytörténeti gyűjtőmunkáját. Közte és az intézmény vezetője között a 90-es évek közepétől folyamatos volt a levelezés, amelyet aztán a később kinevezett fiatal, a témával foglalkozó muzeológussal is folytatott. Levelei, amelyek különböző visszaemlékezéseket is tartalmaznak, ugyanolyan fontos helytörténeti források, mint a Bihari Múzeum gyűjteményeinek általa ajándékozott műtárgyak és dokumentumok.

Laci bácsi a 90-es években – már nyugdíjasként – igyekezett egykori járásbíró édesapja emlékeit feldolgozni és olyan formában dokumentálni, amely az utókor számára forrásként is hasznosítható. A még a szülei életében magnószalagra felvett visszaemlékezéseket ekkor gépelte le, számos korabeli dokumentum másolatával és fényképpel színesítve kötetébe szerkesztette, később a saját írásaival kiegészítve létrehozta a hét részből álló „Barcsay-émlékiratokat”. A gépelt, színes mellékletekkel illusztrált, összerendezett mű, későbbiekben már kinyomtatott bekötött, számítógépes dokumentumok formájában folyamatosan kerültek be a múzeum adattárába. Az emlékiratokat teljes terjedelemben, jelen évkönyv elektronikus mellékleteként első alkalommal teszünk most közzé.

A Barcsay-émlékiratok szolgálták a forrásul csaknem minden, a kötetben szereplő tanulmánynak: a családtagok életrajzi összefoglalójának, a Barcsay-ház és védetté nyilvánított kertjének történetét, illetve a XX. század első évtizedeinek ifjúsági mozgalmát, a cserkészlet bihari csoportját bemutató írásnak. Az „émlékiratok” a két amatőr fényképész, id. és ifj. Barcsay László hagyatékát – a Barcsay-fotóarchívumot – ismertető és elemző tanulmányok szerzői számára is számos hasznos adalékot szolgáltattak.

Ifj. dr. Barcsay László egykori játéka, amelyeket gyerekkorában édesapja készített vagy vásárolt számára, a később, maga öntötte ólomkatona figurákkal együtt különleges részét képezi gyűjteményünknek – a Bihari Múzeum állandó kiállításában külön teret is kaptak. (A *Játék – had – történet* című kiállítás, amelyet ifj. Barcsay László maga rendezett meg – sőt még a tárlók tervezésében is aktívan közreműködött –, 2003-tól több mint 15 éven át szolgálta a felnövekvő nemzedékeket, érdekes múzeumpedagógiai és múzeumdragógiai programok alapját adta, ámulattal töltve el az állandó kiállítás látogatóit.) A játékgyűjteményről szintén olvashatnak egy ismertetőt jelen kötetünkben. A Barcsay család hagyatéka még koránt sincs teljesen feldolgozva, a fényképeket, de magukat az emlékiratokat is számos különböző szempontból lehetne még elemzésnek alávetni. A további kutatásokat kívánjuk elősegíteni az elektronikus mellékletben a kéziratok teljes szövegének, illetve a Barcsay-fotóarchívum anyagának közzétételével.

Reményeink szerint a közeljövőben látogathatóvá válik a Barcsay-ház emlékszobája. Bízunk benne, hogy ez az emlékhely és jelen kötetünk is hozzájárul a Barcsay család hagyatékának minél szélesebb körben való megismeréséhez.

Ajánljuk tehát a kötet tanulmányait minden érdeklődőnek, és kívánjuk, hogy az elektronikus mellékletben található fényképek és emlékiratok böngészése hasznos időtöltéssé váljon minden olvasó számára.

Berettyóújfalu, 2018. szeptember 15.

Kállai Irén és Sándor Mária

A Barcsay-émlékiratok a Bihari Múzeumban

Az ifj. dr. Barcsay László által összeállított *Barcsay-émlékiratok* egy-egy kötete csaknem minden, évkönyvünk ezen számában szereplő íráshoz forrásként szolgált. Így az egyes tanulmányok végén lévő irodalomjegyzékekben ezeket külön nem szerepeltettük, csupán a lábjegyzetekben jelöltük címmel és kötetszámmal.

Az emlékiratok kötetait a szerkesztő néhol ellátta oldalszámmal (egyes esetekben részenként újra kezdve a számozást, máshol római számmal jelölve az oldalakat). Néhol azonban ez hiányzik, ezért utólag, a közlésre előkészítés során, számoztuk be az oldalakat.

A tájékozódást megkönnyítendő itt közöljük a kötetek bibliográfiai leírását.

Barcsay-émlékiratok I. = *Barcsay-émlékiratok I. Adalékok Csonka-Bihar vármegye történetéhez.* Összeállította ifj. dr. Barcsay László. Kézirat (Leltári szám: IV. 90.164.) Budapest–Berettyóújfalu 1990–1992. (gépirat és nyomdai fénymásolatok, a szöveges oldalak részenként számozva; kötve)

1. rész: *Id. dr. Barcsay László visszaemlékezései 1910–1944*
2. rész: *Id. dr. Barcsay László feljegyzései 1944. szeptember 25. – 1956. december*
3. rész: *Dr. Barcsayné Székely Anna visszaemlékezései 1902–1976*

Barcsay-émlékiratok II. = *Barcsay-émlékiratok II. Adalékok és emlékek Csonka-Bihar vármegye történetéhez.* Összeállította ifj. dr. Barcsay László. Kézirat (Leltári szám: Ad/2120-2006) Budapest–Berettyóújfalu 1990–1993. (gépirat és nyomdai fénymásolatok, 189 oldal, utólag számozva; kötve)

1. rész: *Bihari katonák*
2. rész: *Berettyóújfalu ref. egyház úrasztali edényei, 1756–1835*
3. rész: *A Zsákai Társaskör alapszabályai, 1889*
4. rész: *Cserkészlet Bihar vármegyében*
5. rész: *Közlekedés*
6. rész: *Kiss Lajos berettyóújfalu főjegyző védőirata, 1945*
7. rész: *Berettyóújfalu ornithológiai nevezetessége, 1932*

Barcsay-émlékiratok III. = *Barcsay-émlékiratok III. Adalékok és emlékek Csonka-Bihar vármegye történetéhez.* (Id. Dr. Barcsay László meteorológiai jegyzetei: Berettyóújfalu Gacska-kert időjárása 1953–1978) Összeállította ifj. dr. Barcsay László. Kézirat (Leltári szám: Ad/2120-2006) Budapest–Berettyóújfalu, 1990–1993. (gépirat; 348 oldal utólag számozva; kötve)

Barcsay-émlékiratok IV. = *A Berettyóújfalu Kir. Járásbíróság 1871–1950.* Összeállította ifj. dr. Barcsay László. Kézirat (Leltári szám: Ad/2121-2006) Budapest–Berettyóújfalu, 1995. (számítógépes szerkesztés; 30 számozott oldal, + 8 oldal számozatlan melléklet; fűzött)

Barcsay-émlékiratok V. = *Ifj. dr. Barcsay László: Berettyóújfalu a 30-as években. Emlékmáradékok a régi utcákról.* Kézirat (Leltári szám: Ad/2123-2006) Budapest–Berettyóújfalu 1990–2001. (60 számozott oldal + mellékletek: Újfalusi panoptikum: I–V. + 2 oldal rajzmelléklet; fűzött)

Barcsay-émlékiratok VI. = *Ifj. dr. Barcsay László: Bihar elvesztése.* Kézirat (Leltári szám: Ad/2122-2006) Budapest–Berettyóújfalu, 2003. (59 számozott oldal; fűzött)

Barcsay-émlékiratok VII. = *Egy évszázad történelem. „Hangulatjelentések a XX. századról.* Összeállította ifj. dr. Barcsay László. Budapest–Berettyóújfalu 2001–2004. Kézirat (Leltári szám: Ad/2140-2006) Budapest–Berettyóújfalu, 1995. (számítógépes szerkesztés, 30 számozott oldal, + 8 oldal számozatlan melléklet; fűzött)

A szerkesztő.

Tartalom

Bagossyné Körtvélyesi Mária

- Dr. Barcsay László családjának története 9
The history of Dr. László Barcsay's family 29

Megyeri-Pálffi Zoltán

- „Nagys. dr. Barcsay László kir. járásbíró úr lakóháza” 31
“The residence of The Hon. Dr. László Barcsay District Judge of the Royal Court” 59

Kállai Irén

- Adalékok a Barcsay-kert történetéhez 61
Additions to the history of the Barcsay Garden. 73

Sándor Mária

- A XX. századi Berettyóújfalu, Zsáka és Debrecen a Barcsay-fotóarchívum felvételein 75
Berettyóújfalu, Zsáka, and Debrecen in the 20th century represented by the photographs of the Barcsay family 97

Korompainé Mocsnik Marianna

- A Barcsay család utazásai 99
Travels of the Barcsay family. 115

Szabó Anna Viola

- Barcsay László fényképekbe mentett élete. 117
The life of László Barcsay saved as photographs 141

Csarkó Imre

- Cserkészlet a Trianon utáni évtizedben csonka Biharban és annak megyeszékhelyén,
Berettyóújfaluban 143
Scouting in the truncated Bihar County and its county town, Berettyóújfalu in the decade after the Treaty of Trianon. 157

Fekete Márk

- Játék – had – történet: A Barcsay-játékgyűjtemény a Bihari Múzeumban. 159
Playful – military – history. Toy collection of the Barcsay family in Bihari Museum . . . 171

- Színes képmelléklet - Colour pictures** 172

BAGOSSYÉ KÖRTVÉLYESI MÁRIA

Dr. Barcsay László családjának története

A Barcsay családnév alapján az olvasó általában Barcsay Jenő festőművésszel, vagy Barcsay Ákos erdélyi fejedelemmel hozza kapcsolatba a zsákai születésű dr. Barcsay Lászlót.

Barcsay László ősei azonban feltehetően nem a fejedelmi családból származtak. Dr. Barcsay László édesapja és nagyapja is Csengerben született, ahol a „csengeri Barcsayak” éltek. Ezen család nemesi előzményeiről annyi tudható, hogy 1631. augusztus 15-én Bécsben II. Ferdinánd király adományozta a „csengeri Barcsay” család részére a nemességet és az ahhoz tartozó címet. A címerképen kék mezejű pajzsban hármashalom tetején levágott jobb kar, kezében görbe kardot tart, a pajzs felett pedig katonai sisak, azon királyi diadém, amelyen két lábbal ugró ezüst szarvas látható. A címerkép annyiban hasonlatos a nagybarcsai Barcsay család címerképehez, hogy abban is levágott jobb kar tart a kezében görbe kardot. 1631. augusztus 15-én Barcsay István és fia, György kapott nemesi oklevelet, akiknek leszármazottai a Csengerben élő Barcsayak.¹

A család nemesi eredetét támasztja alá Szatmár vármegye alispánjának 1900. február 14-én kiállított bizonyáglevela, amelyben igazolta, hogy a vármegye levéltárában lévő, 1809 februárjában eszközölt nemesi összeírás szerint „*Barcsay József, Barcsay János és Barcsay Pál csengeri lakosok a nemesi jogok gyakorlásában voltak s nemességük mindaddig kétségen felül állónak tekintetett.*”²

Az említett Barcsay Pált 1823-ban alhadnagyságra is jelölték és házastársa, Barcsay Pálné, született Osváth Éva Csenger legtekintélyesebb nemesi családjából származott.³

Barcsay Pál (szül.: 1793) és Osváth Éva (szül.: 1800) házasságából tíz gyermek származott. Hatodik gyermekük volt Gerzson, aki 1833. október 1-jén született.⁴ Barcsay Gerzson 1862. február 11-én kötött házasságot Kiss Jusztinával, és házasságukból négy gyermek született: Julianna, József, Imre, valamint 1864-ben. Károly, dr. Barcsay László édesapja.

Barcsay Károly

Barcsay Károly 1864. december 30-án született Barcsay Gerzson és Kiss Jusztina negyedik gyermekeként. Ifj. dr. Barcsay László hagyatékának irataiból tudjuk, hogy Barcsay Károly 1885-től a Berettyóújfalui Református Lelkészi Hivatalba került segédként. A hivatal 1888. augusztus 10-én kiállított bizonyítványa szerint munkáját szorgalmasan és dicséretes sikerrel teljesítette.

1888. március 23-án a Váncsodi Református Egyházi Tanács Barcsay Károlyt képessége és sikeres működése alapján fitanítónak egyhangúlag megválasztotta, így 1888. szeptemberétől mint a református fiúgyermekoktatója a váncsodi iskolában teljesített szolgálatot. Az oktatói tevékenységet ekkor már népiskolai tanítói oklevél birtokában végezhetette, hiszen 1887. október 2-án jeles eredménnyel tett vizsgát.⁵

1889. július 10-én kötött házasságot Tóth Amáliával, aki Berettyóújfaluban született 1866. október 17-én, édesanyja Bernáth Amália, édesapja Tóth Sándor leánytanító volt.

1 Molnár 1941: 145.

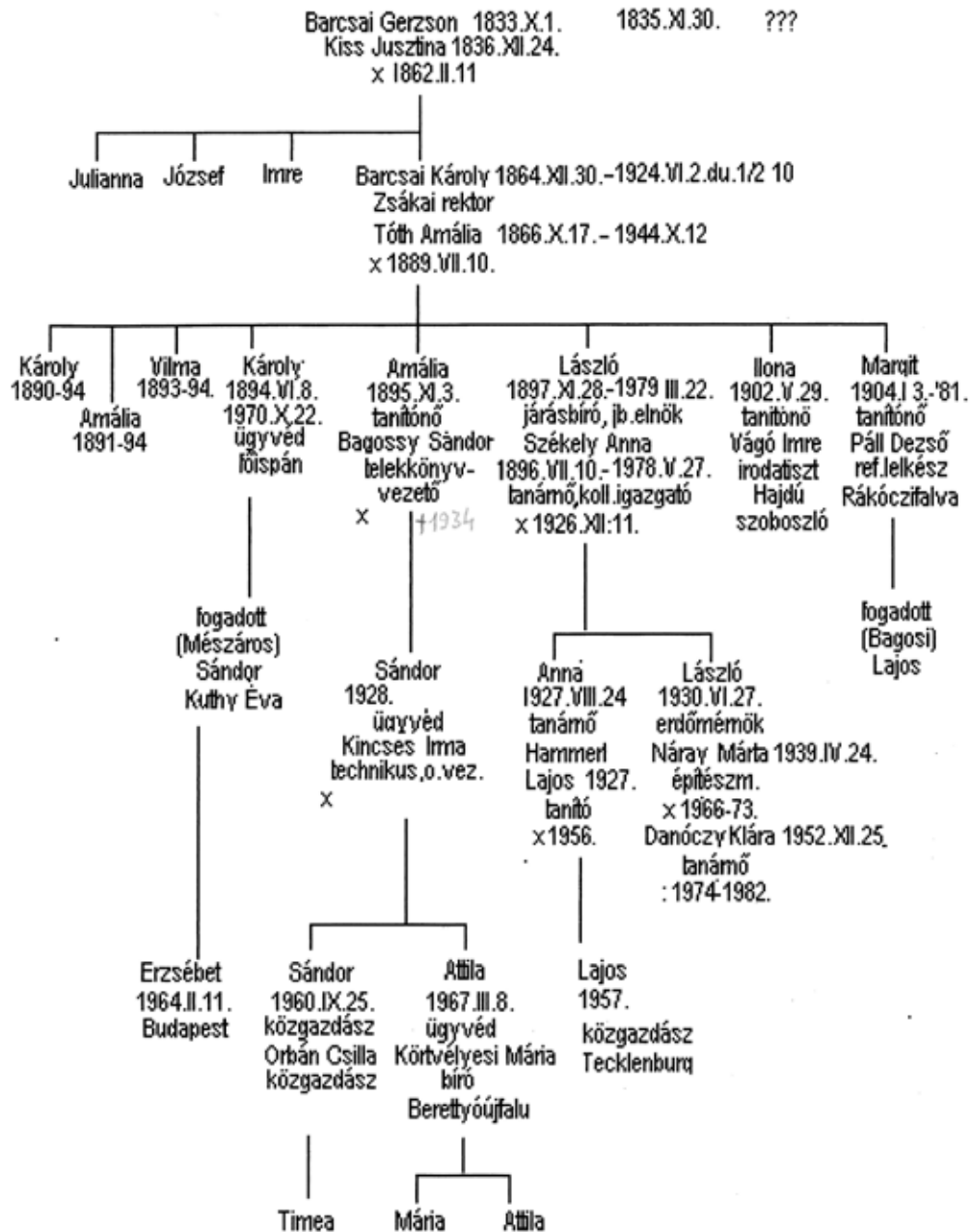
2 Idézi: Molnár i. m. 146.

3 Molnár i. m. 150.

4 *Kivonat a Csengeri Református Egyházközség Keresztelési Anyakönyvének I. kötet 157. lapjáról.* A másolat hitelesítése eredetiről Szentés 1939. december 28., Dr. Albertényi Andor királyi közjegyző sk. Ifj. dr. Barcsay László hagyatéka. Dr. Bagossy Attila tulajdona.

5 *Bizonyítvány Gyulai László református lelkésztől, Berettyóújfalun, 1888. augusztus 10. Ifj. dr. Barcsay László hagyatéka. Dr. Bagossy Attila tulajdona.*

CSENGERI – ZSÁKAI BARCSAY-AK

1. kép. A csengeri-zsákai Barcsayak leszármazási ábrája. Készítette ifj. dr. Barcsay László 2006-ban, saját kutatásai alapján (Barcsay-hagyaték, Bagossy család tulajdona)

1. kép. Barcsay Károly igazolványképe

2. kép. Barcsay Károlyné konyhájában

Barcsay Károly és Tóth Amália házasságából nyolc gyermek született. Károly (1890), Amália (1891) és Vilma (1893) nevű gyermekeik 1894-ben diftéria betegségben haltak meg.

Barcsay Károly 1888 szeptemberétől 1890. augusztus 15-éig tanított a váncsodi református iskolában. A munkájáról kiállított bizonyítvány szerint *„hivatalát kitartó szorgalommal és valódi hivatással látta el. Az előtte teljes elhanyagoltságban növekedett iskolás gyermekeket tapintatos bánásmóddal rendhez, fegyelemhez szoktatta, a tanításban lankadást nem ismerő buzgalommal és ügyességével meglepő eredményeket mutatott fel, végül kifogástalan magaviselete által mindenek becsülését és szeretetét is kiérdemelte.”*⁶

1890. szeptember 13-ától a zsákai református iskolában lett tanító. Vadon Miklós református lelkész az 1913. július 23-án kiállított működési bizonyítványban a következőképpen jellemezte Barcsay Károly tanítói működését: *„példás családi életével, társadalmi működésével, hazafias és vallás-erkölcsi irányban kifejtett buzgóságával, a tanításban elért dicséretes eredményeivel nemcsak a tanulók szü-*

*leinek és a község lakosainak, hanem fellebbvalóinak becsülését és elismerését is kiérdemelte.”*⁷

A falubeliek visszaemlékezései szerint Barcsay Károlyt kiváló tanítónak tartották és melegsavú, de mégis szigorú és következetes emberként tisztelték. Ő volt az elnöke Zsákán, 1896-ban az Ezredévi Ünnepeket Előkészítő Bizottságnak.⁸

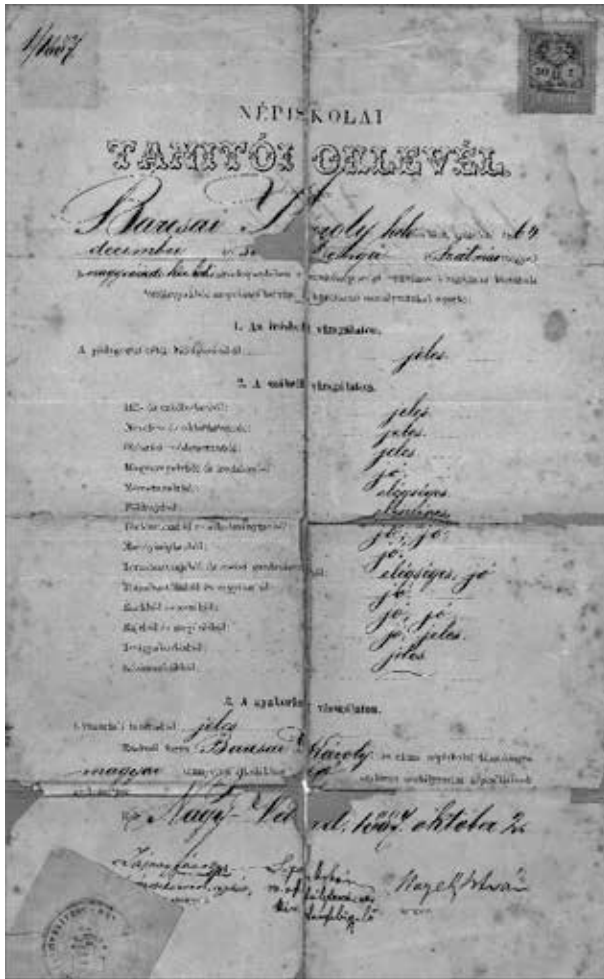
A zsákai református oktatás kezdetei a XVII. századra nyúlnak vissza. 1766-tól kezdve a faluban már fiú- és leánytanítókat is alkalmaztak.⁹

7 Működési bizonyítvány, Zsáka, 1913. július 23. Ifj. dr. Barcsay László hagyatéka. Dr. Bagossy Attila tulajdona.

8 Vadon Miklós református lelkész így ír az eseményről: *„a református, valamint görögkeleti és zsidó felekezet képviselői is tagjai voltak az ünnepséget előkészítő bizottságnak és hazafias lelkesedéssel karolták fel az Ezredévi Ünnepély rendezését, s lázas tevékenységet fejtettek ki annak minél impozánsabbá és maradandóbb emléküvé tételé érdekében. Az iskolai ünnepély 1896. május 9-én, a hálaadó Istentisztelet május 10-én volt. Már napokkal az ünnepély előtt az iskolákon nemzeti zászlók lengtek és a főutcán is minden ház zászlóval volt díszítve. Az ünnepi műsor lelkes hangulatra ragadta a jelenlévőket, így nagy tetszést váltott ki Barcsay Károly »A honfoglalás és ezeréves élet« című beszéde. A szereplő református és görögkeleti gyermekek szabatos és szép előadásai lelkes hangulatra ragadták a jelenlévőket, s nagy mérvben hozzájárultak ahhoz, hogy a hazaszeretet szent tüze soha el nem hamvadó lánggal égjen derék lakostársaink, s növendékek keblében; a község szemeiben csillogott örömkönyvek, a hazafias lelkesedés szülte éjlen kiáltások általában a mindvégig emelkedett lelkes hangulat fényes bizonyítékát adták annak, hogy az ezredévi emlékünnepegy lélekemelő és magasztos volt és úgy a növendékekre, mint a felnőttekre maradandó emlékü léssen.”* Jordán Sándor levele Ifj. dr. Barcsay Lászlóhoz 1993. október 3., melléklete Vadon Miklós lelkész karabeli feljegyzéseinek másolata. Ifj. dr. Barcsay László hagyatéka. Dr. Bagossy Attila tulajdona. Az eseményről lásd még: Barcsay-emlékiratok VII. II.

9 Jordán 1996: 32.

6 Bizonyítvány Nagy Sándor református lelkésztől, Váncsodi Lelkészi Hivatal, 1890. augusztus 15. Ifj. dr. Barcsay László hagyatéka. Dr. Bagossy Attila tulajdona.

3. kép. Barcsay Károly tanítói oklevele, kelt: Nagy-Várad 1887. október 2.

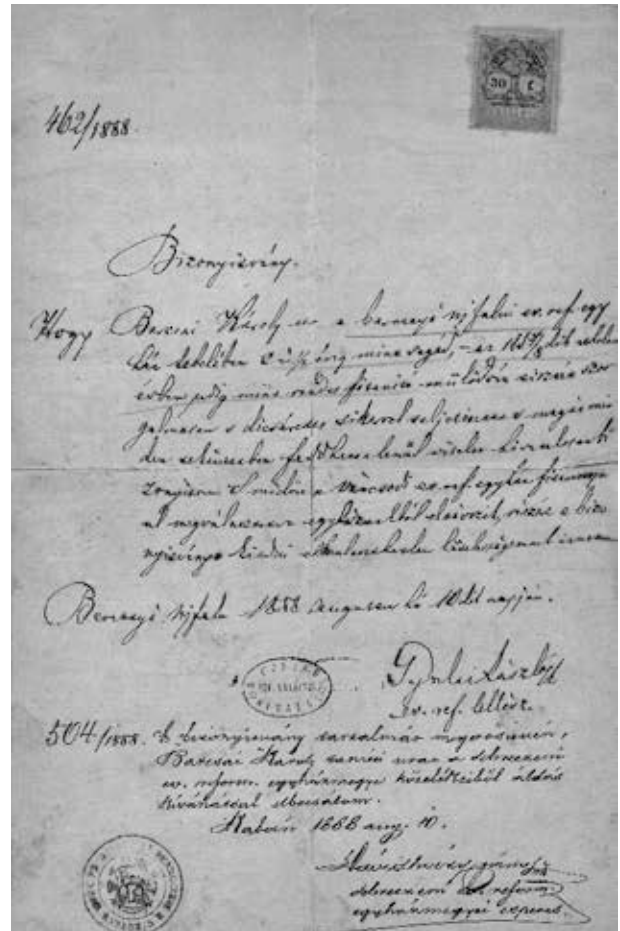
A korabeli tanítóskodás a rektorság és a preceptorság volt.¹⁰

A tanítók munkáját rendszeresen minősítették és azt az egyházlátogatási jegyzőkönyvben rögzítették.¹¹ Ezt támasztja alá a Vadon Miklós református lelkész által 1902. március 10. napján, Zsákán, kiállított szolgálati bizonyítvány.¹²

¹⁰ „A magyar protestáns iskolázásnak sajátos intézménye volt a XVI. századtól a vidéki rektorkodás és preceptorkodás. A Tiszántúlon (így Bihar megye református községeiben, illetve iskoláiban) ez abban nyilvánult meg, hogy Debreceni Kollégiumból, az anyaiskolából a nagyobb tanulók közül a legkiválóbbakat azzal a feladattal bízták meg, hogy a kijelölt vidéki egyházban szervezzék meg az iskolát, vagy ha már nem működik, lássák el a tanítást. Az ilyen iskolában egyedül dolgozó, vagy több tanítótársának munkáját irányító neve a rektor volt.” Szekerczés 1987: 7. A témához lásd még: Dankó 2002: 105–113.

¹¹ Jordán i. m. 37.

¹² „(...) Barcsay Károly az 1890. évi szeptember 11. napjától a mai napig a zsákai református egyház által fenntartott hat osztályú elemi iskolában, mint tanító egyszersmind organista-kántor működik, és hogy ezen idő alatt említett állásában dicséretes szorgalmat, valódi ügybuzgóságot, a gondjaira és nevelésére bízott növendékek vallásos, erkölcsi és hazafias nevelésében kiváló szakismeretet és méltó elismerést érdemlő erőt fejtett ki. Ezenkívül erkölcsi, jó magaviselete, fedhetetlen jelleme, valamint társadalmi téren kitűnt sokoldalú tevékenységével úgy a gyülekezeti tagok, mint a községi lakosok becsületét és szeretetét kiérdemelte.” Szolgálati bizonyítvány. Közölve: Barcsay-émlékiratok I. 1. rész, 1. sz. iratmátsolat.

4. kép. Bizonyítvány a Berettyóújfalui Református Lelkészi Hivataltól, kelt: 1888. augusztus 10.

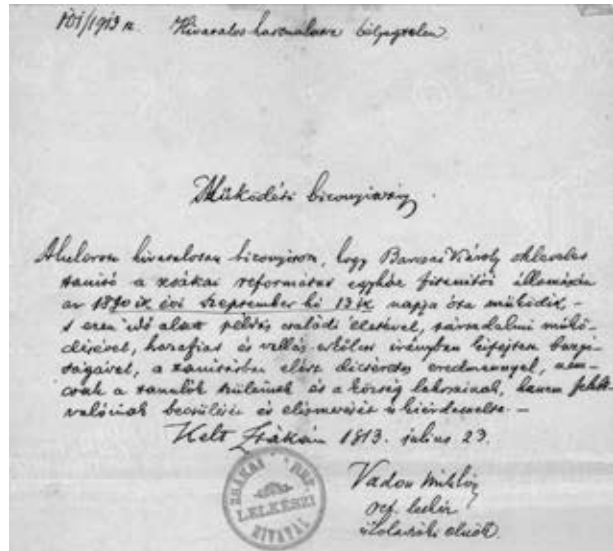
Barcsay Károly 1890-től 1924-ben bekövetkezett haláláig volt a zsákai református iskola rektora. „Nemcsak tanító, rektor volt, hanem községi képviselő is. Egyik oszlopos és aktív tagja volt annak a lendületes tenni akaró képviselő csoportnak, akik kihasználva a Kiegyezés kora után adott lehetőségeket, igyekeztek a községet a polgári társadalom felé formálni. Kutakat fúrtak, járdákat csináltattak, postai távírdát létesítettek, körorvosi és körátlatorvosi szolgálatot szerveztek, patikust hívtak a faluba, megerősítették a közbiztonságot. Zsáka község központja lett a szomszédos kis községeknek.”¹³

Barcsay Károlynak az iskolán kívüli népművelés terén kifejtett buzgó és eredményes munkásságáért a Magyar Királyi Vallási és Közoktatási Miniszter elismerését és köszönetét nyilvánította 1923. szeptember 29-én, egyben felkérte az akkor már az iskolai igazgatói feladatokat is ellátó Barcsayt, hogy a

¹³ Részlet Jordán Sándor 1996. november 1-jén a Halottak napi megemlékezésén elmondott beszédéből. Ifj. dr. Barcsay László magánlevelezése. Dr. Bagossy Attila tulajdonosa.

5. kép. Bizonyítvány Nagy Sándor református lelkésztől, Váncsodi Lelkészi Hivatal, 1890. augusztus 15.

6. kép. Működési bizonyítvány Vadov Miklós református lelkésztől. Zsakai Református Lelkészi Hivatal, 1913. július 23.

7. kép. Barcsay Károly a zsakai legénykóruossal 1913-ban

8. kép. Barcsay Károly és családja 1910-ben Zsákán, a Fehér-tó dombon¹⁴

vármegye iskolán kívüli népművelési bizottságát és a népművelés ügyét továbbra is támogassa.¹⁵

1923. november 13-án a Bihar Vármegyei Szabadoktatási Bizottság ügyvezető elnöke, Gálfi Ferenc is köszönetét fejezte ki Barcsay Károlynak a népművelés terén kifejtett buzgó munkálkodásáért és a jövőre nézve is kérte az igazgató önzetlen munkásságát.¹⁶

Barcsay Károly házasságából az 1894-ben elhunyt három gyermeket követően még öt gyermek született: Károly 1894-ben, Amália 1895-ben, László 1897-ben, Ilona 1902-ben, és Margit 1904-ben. Károly és László jogi, míg Amália, Ilona és Margit tanítói diplomát szerzett.

Barcsay Károly 1924. június 2. napján hunyt el. Síremléke mellé falusi kisdíák szobrát mintázták, aki lehajtott fővel nézett a sírra.¹⁷

„Egyesek szerint ő volt Zsáka iskolán kívüli népművelője.”¹⁸

9. kép. Barcsay Károly egykori sírja a zsákai ó-temetőben

14 A családról ez az egyetlen közös kép készült. A képről és a helyszínről lásd még: Barcsay-émlékiratok I. kötet 1. rész. 1.

15 Magyar Királyi Vallási és Közoktatási Minisztérium levele Barcsay Károlynak, Budapest, 1923. szeptember 29. Ifj. dr. Barcsay László hagyatéka.

16 A Bihar Vármegyei Szabadoktatási Bizottság elnökének levele Barcsay Károlynak, Budapest, 1923. november 13. Ifj. dr. Barcsay László hagyatéka. Dr. Baggossy Attila tulajdona.

17 „Az 50-es évek elején vandál rongálók a szobrot összetörték. A család ezután az újtemetőbe hozatta át a hamvakat és a megmaradt sírkövet.” Jordán i. m. 37.

18 Dankó 2003: 21.

Dr. Barcsay Károly

Dr. Barcsay Károly 1894. június 8-án született Zsákán szülei negyedik gyermekeként. Az elemi iskola elvégzése után a Debreceni Református Kollégiumban nevelkedett és 1913. június 21-én tett érettségi vizsgát.

1914. október 26-án katonai szolgálatra hívták be és az orosz fronton 1915. szeptember 14-én tüdőlővést szenvedett. 1916 májusától hadnaggyá, 1918 októberétől főhadnaggyá léptették elő. Szolgált az olasz fronton is.

Jogi tanulmányait a Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetemen folytatta és itt szerzett diplomát 1920-ban.

Dr. Barcsay László emlékirataiban így ír testvéréről: „Barcsay Károly a kor tipikus figurája. Károly bátyám végtelen ügyes ember volt, s nagyon jó fiú a család iránt. A háborúból két sebesüléssel visszatérve először bírósági joggyakornok volt Szekszárdon, jog- és államtudományi doktor, bírói és ügyvédi vizsgával, s ügyesen mozgott a társasági életben is, mulatságokon még a hegedűt is a kezébe kapta...

A kitűnően indult pályát Károly azonnal ott hagyta, amikor apánk 1924-ben viszonylag fiatalon meghalt. Hazajött Zsákára és felcsapott HANGYA-kereskedőnek. Megszervezte a boltot, mozit csinált, szódavüzüzemet létesített. (...) Egyszer csak rájött, hogy egy kis hiba van. Borzasztóan lenézik az urak. Kereskedő egy Barcsay, egy dr. Barcsay? No ez nem lehet igazi úriember. Ezt Károly nem viselte el. Miután megszedte egy kicsit magát, meg minket is ellátott eggyel-mással, fogta magát és beállt Fekete Ferenchez társügyvédnek. De mindig csinált valami mást is. Megszervezte a cserkészeteket Bihar vármegyében, szerkesztette a Bihar című lapot. Minden jól ment, amibe belefogott. (...)

Már önálló ügyvédi irodája volt, mikor megválasztották főjegyzőnek Berettyóújfaluban. Azután vármegyei tisztifőügyésznek akarták kinevezni, de ezt Szilágyi Lajos megakadályozta. Részben mert volt egy előkelőbb származású jelöltje, részben mert nem akarta elveszteni erőskezű, jó főjegyzőjét, ki rendben tartja a falut. Később mégis vármegyei tisztifőügyész lett, ami mellett az ügyvédi gyakorlatot is folytathatta. Amikor Nagyvárad visszatért hozzánk, Nagyváradon lett tisztifőügyész és ügyvéd. A kiugrási (Lakatos-) kormány idején az akkori belügyminiszter – a korábban említett zsákai játészótárs Bonczos Miklós – javaslatára a kormányzó

10. kép. Dr. Barcsay Károly

11. kép. Barcsay Károly 1914-ben

12. kép. A Barcsay-ház Zsákán a 30-as években

*Bihar vármegye főispánjává nevezte ki. Hát így lett Barcsay Károly Bihar vármegye utolsó főispánja...*¹⁹

Barcsay Károly 1936. február 4. napjától töltötte be Berettyóújfaluban a főjegyzői tiszteletet, majd 1936. december 16-án nevezték ki Bihar vármegye tiszti főügyészévé.

Berettyóújfaluban 1921-ben szervezték meg a vármegye első, az ország 164. számú cserkészcsapatát, amely a Bocskai nevet kapta. Bihar vármegyében 1930-ra már hat cserkészcsapat lett. Ebben az időszakban dr. Barcsay Károly a Bihar vármegyei cserkészek vezető tisztje volt. Az 1933-ban Gödöllőn megtartott Világ Jamboree előkészítésével és levezetésével érdekében végzett kiemelkedő munkája elismeréseként Horthy Miklós kormányzó dr. Barcsay Károlynak „Fehér Szarvas” érdem adományozott.²⁰

19 Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 30–31. Barcsay visszaemlékezése némi pontosításra szorul, mivel Barcsay Károly már vármegyei főispán volt, amikor – feltételezhetően a közelgő orosz front és az azzal kapcsolatos teendők miatt – Nagyvárad főispánjává is kinevezést nyert. Bihar vármegye főispánjává 1944. szeptember 5-én nevezték ki (Budapesti Közlöny 1944. szeptember 7. 1.), majd október 7-én Nagyvárad főispáni kinevezését kis megkapta. ki (Budapesti Közlöny 1944. október 8. 1.)

20 Barcsay-émlékiratok II. 95.

Történeti, irodalmi és részben néprajzi érdeklődése az újságírásra, sőt az újságszerkesztésre (kiadásra) is rávitte.

Különös érdeklődéssel fordult a helytörténet felé. Újságírással már törvényszéki joggyakornok korában kezdett foglalkozni és hamarosan a Bihar Népe, a Bihar Vármegyei Keresztyén Kisgazda Földműves és Polgári Párt hivatalos lapja munkatársa lett. A lap 1925-ben „politikai, társadalmi és gazdasági hetilap”-pá alakult. Ennek már szerkesztője volt 1926 végéig, amikor is a lapot 1927. január 7-én Bihar címen „politikai és társadalmi hetilap”-ként átszervezte. A Bihar főszerkesztője volt, főmunkatársként pedig Nadányi Zoltánt jegyezte. A lapban sorozatosan jelentek meg történeti, irodalmi, tudományos, népszerűsítő, néprajzi írások.²¹

Barcsay Károly nevéhez fűződik annak a cikknek a megírása, amely az olvasó elé tárja a „*Baj van Zsákán*” falucsúfolónak is tekintett anekdota-történetét.²²

21 A Bihar végül is ellenzéki lapnak számított. Erre vall az is, hogy az alispán rendeletére 1938. április 2-án megszűnt. Dankó i. m. 22.

22 A cikk a Bihar 1927. április 14-ei számában jelent meg. Az írás szövegét lásd a DVD-mellékletben.

„Dehát Dr. Barcsay Károlynak nem az újságírás volt a fő foglalkozása. Például Gömbös Gyula pártjának a Nagy Reformtörekvéseknek Magyarország felemelésének volt elkötelezett híve (...), a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének volt a jogtanácsosa, amelyik szervezet többek között a napközi otthonok létesítésében jeleskedett, meg az Érmelléki Református Egyház ügyésze volt, meg a Bihar Megyei Tüdővész Elleni Egyesületnek, stb., stb., stb.”²³

Barcsay Károly 1929-től 1940-ig a Csonka-Bihari Érmelléki Egyházmegye ügyészi tisztségét, majd 1941-től a Bihari Egyházmegye ügyészi teendőit is ellátta. Mindamellet a Váradvelencei Egyházzsón gondnoka is volt, valamint presbiter és a leánygimnázium óraadó tanára. A Lorántffy Zsuzsánna Gimnáziumban, majd a Gépipari Középiskolában előbb heti 24, majd heti 29 órát vállalt önként 1945–1946-ban.

Deák Ferenc, a Nagyvárad Magyar Iskolaközi Bizottság elnöke által Nagyváradon, 1946. november 12-én kiállított bizonyítvány szerint: „Tanáccsal, eljárással, munkával úgy a tanári karnak, mint a tanítóságnak és a magyar tanuló ifjúságnak állandóan, önzetlenül és odaadással volt igen nagy segítségére.”²⁴

1936 márciusától százados, majd 1937-ben hadbíró századosként léptették elő.

A Bihari Egyházmegye ügyészi tisztségéről 1946. november 1-jén mondott le.

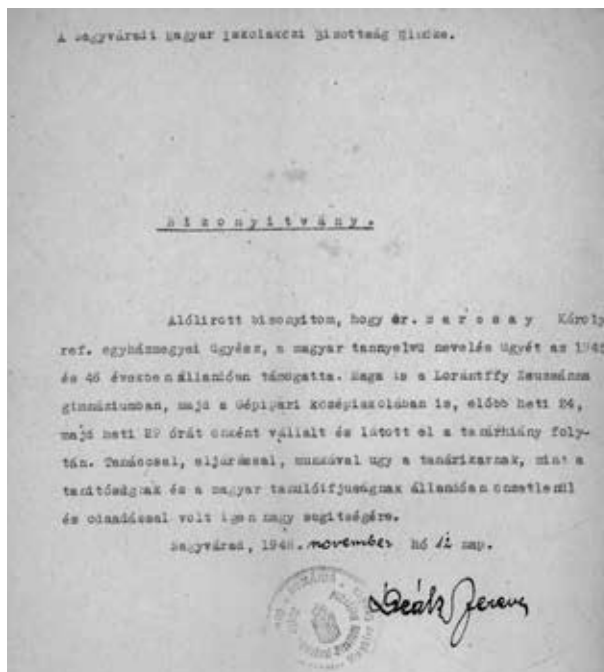
Barcsay Károlyt Horthy Miklós kormányzó, a Magyar Királyi Belügyminiszter előterjesztésére 1944. szeptember 5. napján Bihar vármegye főispánjává nevezte ki. A beiktatásakor jelszava így hangzott: „Zord idő jött akkor, de bármi is bére, valakinek állani kell a ház küszöbére”.

1944. október 7-én Nagyvárad főispánjává is kinevezést nyert. Mint főispán a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi XLII. törvény-cikk 53. §-a szerint feladata volt, hogy ellenőrizze a törvényhatósági önkormányzatot és őrködjön a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett.

1944 őszére Magyarország keleti része hadszínterré változott. Októberben a szovjet és román csapatok elfoglalták Nagyváradot, majd Bihar vármegye nagy része is előbb szovjet katonai, majd

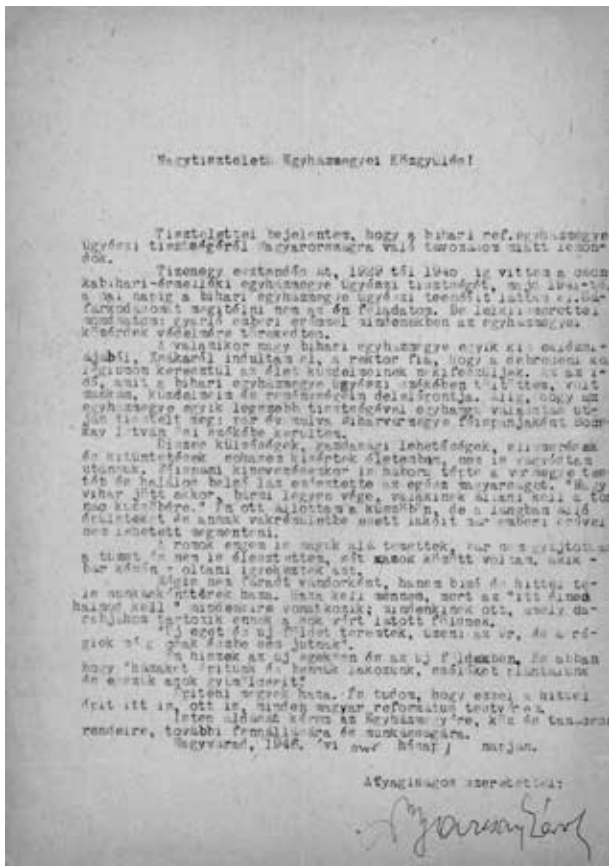
13. kép. Barcsay Károly a 30-as években

14. kép. Bizonyítvány tanítói munkájáról, 1946. november 12.

23 Ifj. dr. Barcsay László levele Jordán Sándornak. Dátum nélkül. Ifj. dr. Barcsay László hagyatéka. Dr. Bagossy Attila tulajdona.

24 Bizonyítvány a Nagyvárad Magyar Iskolaközi Bizottság elnökétől, Nagyvárad, 1946. november 12. Ifj. dr. Barcsay László hagyatéka. Dr. Bagossy Attila tulajdona.

15. kép. Levél az Egyházmegyei Közgyűlésnek

16. kép. Barcsay Károly időskori képe

román polgári közigazgatás alá került. Október 11-én Barcsay Károlyt még felrendelték Budapestre eskütételre, azonban Horthy Miklós kormányzó 1944. október 16-ai lemondása után mind a Bihar vármegyei, mind a nagyváradai főispáni megbízásról lemondott. A háborús harcokat Budapesten vésszelte át és 1945. február 1-jén levélben értesítette testvérét, hogy hazatérne Berettyóújfaluba.²⁵

Barcsay Károly 1947. december 3-ától felvételt nyert a Debreceni Ügyvédi Kamarába és 1952. július 1-jei nyugdíjazásáig ügyvédként tevékenykedett. 1952-től haláláig Budapesten élt.

Házasságot nem kötött, fogadott gyermeke dr. Barcsay (Mészáros) Sándor, aki ügyvédi tevékenységet folytatott, jelenleg Budapesten él.

Dr. Barcsay Károly 76 éves korában, 1970. október 22. napján hunyt el Budapesten, sírja a Rákosszentimrei Új Köztemetőben van.

A Barcsay lányok

Károly után 1895. november 3-án született Amália, 1897-ben László, majd 1902. május 29. napján Ilona és 1904. január 3-án Margit.

A három leány általános iskolai tanulmányait Zsákán végezte, majd a középiskolát Debrecenben és ugyanitt szereztek mindhárman tanítói oklevelet a Debreceni Református Tanítóképzőben.²⁶

Barcsay Amália 1927. július 20-án Zsákán kötött házasságot Bagossy Sándorral.

Bagossy Sándor Bagossy Mihály és az ippi-rogozi Fráter családból származó Fráter Piroska házasságából született 1895. augusztus 30-án Nagylétán.²⁷

Házasságkötésük után a berettyóújfalui, Kossuth utca 26. szám alatti Barcsay-házban laktak.

Egy gyermekük született: Bagossy Sándor Károly 1928. december 29-én. Barcsay Amália férje 1934. május 2. napján hunyt el. Az özvegy egyedül nevelte fel gyermeküket, Sándort, aki jogi egyetemet végzett és előbb ügyészi, majd ügyvédi pályát választott. Bagossy Sándorné nyugdíjazásáig tanított, 1987. november 3-án hunyt el.

25 Barcsay-émlékiratok I. 2. rész 29. Dr. Barcsay László naplójában részletesen ír erről az időszakról.

26 László nevű testvérük, aki már középiskolás korától kezdve amatőr fotográfusként örökölte meg az őt körülvevő világot, szívesen fényképezte leánytestvéreit is. Így számos fotó maradt fenn a Barcsay lányokról, Amáliáról, Ilonáról és Margitról a kor jellegzetes viseleteiben Sándor – Török 2007: 39.

27 „Bagossy Sándor telekkönyvezető volt a bíróságnál, így külön kérelmezni is kellett, hogy rokonságba kerülve ott egy hivatalban azért dolgozhassunk. Bagossy Sándor szerény fiú volt, pedig édesanyja ippi-rogozi és érkeserői Fráter lány volt, neves család tagja, de szerény házasságra lépve Bagossy rendőrkapitánnyal, a rátartibb családtagokkal nem volt számottevő kapcsolat.” Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 28.

17. kép. A Barcsay lányok 1916-ban: Margit, Ilona és Amália

18–20. kép. A Barcsay lányok díszmagyarban

21. kép. Bagossy Sándor 1917-ben

22. kép. Barcsay Amália 1918-ban

23. kép. Bagossy Sándorné, Bagossy Sándor Károly és Bagossy Sándor 1933-ban

24. kép. Barcsay Ilona 1926-ban

25. kép. Barcsay Lászlóné, Vágó Imre és Barcsay Ilona 1926-ban

26. kép. Barcsay Ilona és Vágó Imre Hajdúszoboszlón

27. kép. Barcsay Margit

28. kép. Barcsay Margit és Pál Dezső

29. kép. Családi fénykép Pál Dezső és Barcsay Margit házasságkötésekor 1933-ban

30. kép. Pál Dezső, Pál Dezsőné és fogadott fiuk Rákóczi falván

Barcsay Ilona Vágó Imre irodatisztel kötött házasságot és Berettyóújfaluból Hajdúszoboszlóra költöztek, ahol Ilona már nem folytatta a tanítónői munkát. Házasságukból gyermek nem született. Ilona 1993-ban hunyt el Hajdúszoboszlón.

Barcsay Margit 1933-ban kötött házasságot Pál Dezső református lelkéssel. Mivel férje Rákóczi falván kapott lelkészi állást, így a fiatal pár ott telepedett le. Házasságukból gyermek nem született, gyermekükké fogadták Bagosi Lajost.

Pál Dezső 1969. március 4-én, Pál Dezsőné Barcsay Margit 1981. január 3. napján hunyt el. Mindketten a rákóczi falvai református temetőben nyugszanak.

Dr. Barcsay László²⁸

Barcsay László 1897. november 28-án született Zsákán. Az elemi iskola elvégzése után tízéves korától a Debreceni Református Kollégiumban tanult, majd érettségizett 1917 márciusában.²⁹

Az érettségi vizsgákat követően a fiatal Barcsay Pestre jelentkezett műegyetemi hallgatónak, ahova fel is vették, de megtudva, hogy milyen sok felszerelés kell a tanulmányokhoz és megtapasztalva a budapesti háborús viszonyokat, meggondolta magát, és három hét után visszaszökött Debrecenbe, ahol beiratkozott a Magyar Királyi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára.

33. kép. Dr. Barcsay László portréja

1918 februárjában ő is megbetegedett a spanyolnáthában, de súlyosabb következmények nélkül sikerült felgyógyulnia, pedig még orvost sem tudtak hozzá hívni. Az első világháború eseményei miatt súlyos volt a politikai helyzet is. Küszöbön állt a teljes katonai vereség, összeomlóban volt az Osztrák–Magyar Monarchia.

A radikalizálódó közhangulat elől Barcsay Debrecenből gyalog indult haza szülőfalujába.³⁰ 1918

28 Dr. Barcsay Lászlóról a szerzőnek már megjelent egy részletes életrajza, mely írás jelen tanulmány ezen részének alapját jelenti. Lásd: Bagossyné 2017.

29 Visszaemlékezéseiben leírja, hogy kisdíákként milyen nehéz volt számára megszokni a bentlakást, mert a diákság szeptembertől karácsonyig nem mehetett haza. A mosdó a nyitott folyosón volt, ahova télen még a hó is befúj, reggelre pedig csak kőménymagos levest kaptak kenyérral. Lásd Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 9.

30 1919. április 23-án román csapatok foglalták el Debrecen, majd a bihari falvakat. A megszállás 1920. március 24-ig tartott, ekkor Berettyóújfaluba antant misszió érkezett és a közigazgatást a magyar csapatoknak adták vissza.

végétől itt vészelte át a háborús harcokat, majd 1920-ban tért vissza Debrecenbe és folytatta félbeszakadt jogi tanulmányait. 1922 áprilisától kinevezték segélydíjas joggyakornokká a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróságra, ahol nagyon megszerették a fiatal jogászt. Emlékei szerint a bíróság épületének udvari szárnyában még legénylakást is kapott egy vasággal.

Egyetemi tanulmányait 1922 júniusában fejezte be, amikor a jogtudományok doktorává avatták, majd novemberben az államtudományokból is ledoktorált. 1923. május végén bírósági jegyzővé nevezték ki a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróságon, majd 1926 novemberében letette az egységes bírói és ügyvédi vizsgát és 1927. december végétől járásbírósági titkárrá, majd kis miskolci kitérő után 1929. augusztus 12-től királyi járásbíróvá nevezte ki az igazságügyminiszter a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróságra.

34. kép. Dr. Barcsay Lászlóné Székely Anna 1926-ban

Csonka Bihar vármegye székhelyén nagy volt a bíróság tekintélye, egyrészt ítélező tevékenységből, másrészt történelmi előzményeiből adódóan. Barcsay visszaemlékezéseiben leírja, hogy a 30-as években a Berettyóújfalui Királyi Járásbírósághoz harminchárom község tartozott, és személyzete huszonhat főből állt, amelyből négy fő volt bíró.³¹

31 Barcsay-émlékiratok V. 6. (Az adat 1938-ra vonatkozik – A szerk.)

35. kép. A Berettyóújfalui Királyi Járásbíróság 1932-ben

36. kép. Dr. Barcsay László tárgyalás közben

Barcsay polgári ügyszakos bíró volt, fontos volt számára a magántulajdon védelme és ha az ügy elbírálása úgy kívánta, akkor a helyszínen tartotta meg a tárgyalást.³²

1926-ban kötött házasságot Székely Anna tanítónővel, házasságukból két gyermekük született, Anna (akit a családban Anikónak neveztek) és László.

Székely Anna 1896. július 10-én született Kóródszentmártonban Székely István tanító hetedik gyermekeként. Anna Nagyváradon végezte a tanítóképzőt, Nagyenyeden szerzett tanári oklevelet, ahol utóbb a református tanítóképzőben tanár és az internátus vezetője lett. A román megszállás elől 1923-ban költözött Berettyóújfaluba, ahol 1923-tól 1947-ig tanított a református polgári leányiskolában.³³

32 Visszaemlékezésében leírja, hogyan is zajlott egy ilyen helyszíni tárgyalás. Abban az időben még nem volt annyi autó, ezért két fiákeren ment ki a bíróság a helyszínre. Az egyiket ült a bíró, a jegyző meg az ügyvédek, a másikon a szakértők, nehogy útközben befolyásolhatóak legyenek. Többször is előfordult, hogy papoknál ebédelték. Ilyenkor nem volt ritka a bíróság tiszteletére a negyven fogás, és akár 3-4 óráig is eltartott a hivatalos ebéd. Barcsay nem szerette ezeket a lakomákat, mert tréfálkozott vele, hogy „milyen bíró az, aki még egy liter pálinkát sem bír el!”, másrészt, szerinte ezek nem maradhatnak gyanú nélkül a bíró részrehajlását illetően. Ezért az ilyen meghívásokat úgy próbálta kikerülni, hogy a kocsmában már jó előre megrendelte az ebédet. Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 25–26.

33 Barcsay-émlékiratok I. 3. rész 1–9. (A második bécsi döntéstől 1944 őszéig Nagyváradon volt leánykollégiumi igazgató, bentlakással. – A szerk.)

Dr. Barcsay Lászlónak rendkívül szerteágazó volt az érdeklődése. Középkorától kezdve fényképezett, mindig volt kis fotólaborja, ahol maga hívta elő, nagyította és keretezte felvételeit. Közel hatszáz darabból álló üveglemez- és síkfilm-archívumot hagyott hátra.³⁴ Feleségével sokat utaztak, vonattal bejárták a Felvidéket, gyakran túráztak a Magas-Tátrában. Színházba, hangversenyre vagy nagy bevásárlásra Budapestre jártak.

1926-tól tagja volt a Királyi Magyar Természettudományi Társulatnak is.

A Barcsay család 1937 nyarán költözött be a Vécsey utcán épült lakóházba. A villaszerű épület mellett arborétumnak beillő kertet létesített, amely jelenleg is védettség alatt áll. A kertben több száz rózsafajta volt, dr. Debreczeni Pállal rózsanemesítéssel is foglalkoztak. Lakóháza kertjében saját meteorológiai észlelőállomást is működtetett, amelynek adatait rendszeresen feljegyezte és továbbította az Országos Meteorológiai Szolgálat részére.³⁵

Barcsay kiválóan tudott zongorázni, hegedülni, saját kottázású nótakönyvei is fennmaradtak. Családjával kedvelt vendéglátója volt szombat esténként a társasági életnek. Amatőr asztalos is volt, lakberendezési tárgyaktól gyermekjátékokig sok mindent készített. A Németországból megrendelt mintávek alapján lombfűrészsel kivágott falemezekből különleges ládikákat, szekrénykéket állított össze.

Nadányi Zoltán szerkesztő felkérésére 1938-ban a Bihar vármegye monográfia részére megírta „Az igazságszolgáltatás története Bihar vármegyében” című fejezetet.³⁶

37. kép. A Barcsay-ház 1938-ban

34 Ez a negatívgyűjtemény alkotja a Bihari Múzeumban elhelyezett Barcsay-fotóarchívumot. Bővebben e kötet lapjain lásd Sándor Mária, Korompainé Mocsnik Marianna és Szabó Anna Viola írásait. (A szerk.)

35 Az agrometeorológiai állomás 1950. szeptember 9-étől működött a Barcsay-ház kertjében, az időjárási megfigyeléseket id. dr. Barcsay László haláláig folytatta. Az megfigyelési adatokat fia a Barcsay-émlékiratok 3. kötetében foglalta össze, lásd: jelen kötetben Kállai Irén írsát. (A szerk.)

36 Nadányi 1938

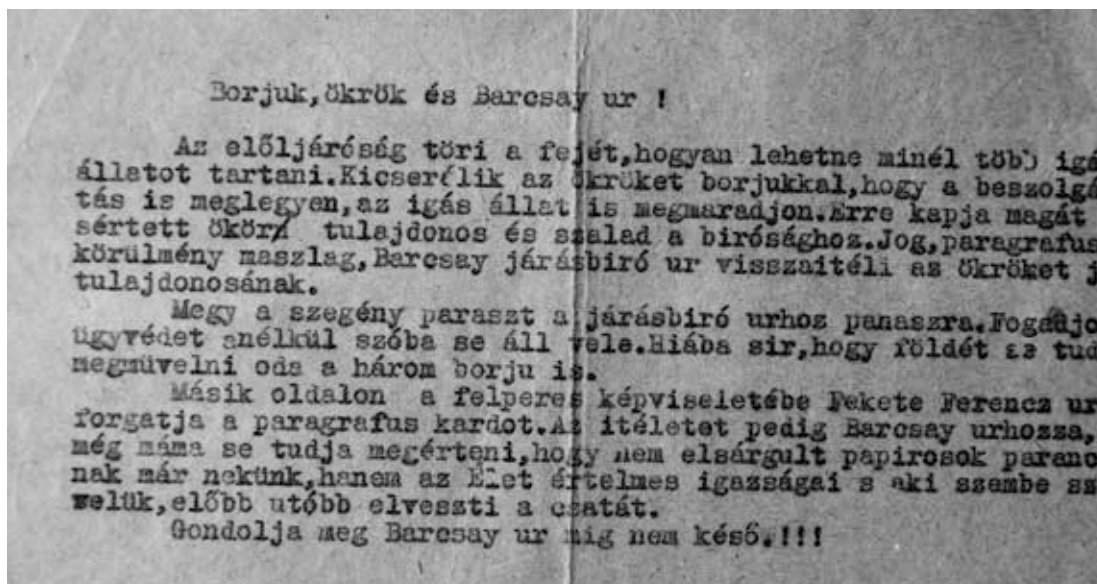
A bíróságon rendben folyt az ítélezés, változást csak az 1940. augusztus 30-án megszületett második bécsi döntés hozott, melynek értelmében Magyarország visszaszerezte Romániától a trianoni békével elcsatolt Észak-Erdélyt és a Partium egyes részeit. Ezt követően a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróság ismét a Nagyváradi Törvényszék illetékessége alá került. Barcsay Lászlót 1941. június 30-án Horthy Miklós kormányzó a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróság elnökévé nevezte ki,³⁷ majd 1941 júliusától 1944 márciusáig a Nagyváradi Királyi Járásbíróság alelnöke volt.³⁸ 1944 márciusától újból a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróság elnöki tisztségét töltötte be.

Ezekben a hónapokban érte el a második világháború frontvonala Berettyóújfalú térségét. Barcsay a rendkívüli események hatására 1944 szeptemberétől naplót vezetett, amelyben részletesen leírja a családjával, a bírósággal történeteket.³⁹

1944. szeptember 26-án teljes fejetlenség uralkodott el a községben, mivel az előrenyomuló szovjet hadsereg támadásai miatt Nagyvárad felől szekéren, autón és gyalog menekültek mind a közhivatalok, közintézmények, de a magánszemélyek is, a bíróságok és a fogház működése megszűnt. A veszélyhelyzet ellenére Barcsay határozottan megkívánta dolgozóitól, hogy mindenki maradjon a helyén és végezze a dolgát. Október elején a német hadbíró elfoglalta a járásbíróság épületének földszintjét és a telekkönyvi betéttárat.

Október 15-én hajnalban német katonák törték be Barcsay lakóházának ajtaját, de végül nem foglalták el a házat. Félve a helyzet rosszabbra fordulásától, Barcsay feleségével, két gyermekével és a szomszédokkal együtt a közelben lévő kórház pincéjébe menekült, ahol már legalább ötszáz ember zsúfolódott össze a félelemtől, hiszen folyamatosan lötték a kórházat. Élelmiszerük alig volt, és a sebészet ellátása is akadozott.

Október 16-án estére a német tankok elvonultak és másnap reggel szovjet katonák foglalták el Berettyóújfalut. A következő napokban mindenkit kényszermunkára vittek. A bíróság épületében a katonák kórházat rendeztek be, a bírósági bútorokat fekvőhely céljára feldarabolták, az iratok egy részével fűtöttek, a többi az udvarra dobálták. Barcsay a bíróság itthon maradt személyzetével próbálta menteni az iratokat, a telekkönyvi betéttárat, az irattár egy részét, valamint néhány darabot a bíróság bútorzatából és felszereléseiből. November 18-án a katonai kórház kiürítette a bíróságot, de az épületet teljesen fertőtleníteni kellett, mert ott nemi betegeket gondoztak. A bíróságon lassan beindult az ítélező munka. Barcsay Lászlót dr. Ries István igazságügyminiszter 1945. augusztus 21-ével a Berettyóújfalui Népbírósághoz helyettes tanácsvezető bírónak jelölte ki. A Berettyóújfalui Népbíróság azonban tényleges tevékenységét soha nem kezdte el, melynek okai máig tisztázatlanok. Barcsay ellen 1945. szeptember 2-án a községi faliújságon vörös

38. kép. A „Borjúk, ökrök és Barcsay úr!” plakát szövege

37 Dr. Barcsay László m. kir. járásbírói elnök kinevezése. Közlve: Barcsay- emlékiratok I. 1. rész 13. sz. iratmásolat

38 Berettyóújfaluból Nagyváradra naponta vonaton járt be. Barcsay- emlékiratok I. 1. rész 32.

39 Barcsay- emlékiratok I. 2. rész

39. kép. Napszámosként fiával 1952-ben

csillaggal díszített „Borjúk, ökrök és Barcsay úr!” címet viselő plakát jelent meg. Visszaemlékezése szerint az eset előzménye az volt, hogy a beszolgáltatásra kijelölt jószágok egy manipulált lista alapján új tulajdonoshoz kerültek, de a bíróság az érvényes jogszabályok értelmében visszaítélte azokat az eredeti tulajdonosoknak.

A községben Barcsay internálásának híre terjedt, majd szeptember 20-án újabb plakát jelent meg, amelynek írója számon kérte, hogy a menekülésből hazatért csendőrtiszt-helyettesnek a bíróság miért ítélte vissza az otthonát.

Néhány hónap múlva Barcsayt igazolóbizottság elé idézték, majd 1946. július 30-án a tényleges szolgálatból azonnali hatállyal elbocsátották. A döntés általános felháborodást váltott ki és azonnal megindult a szervezkedés a visszahelyezése érdekében, amelynek eredményeként 1946. november 30-án Nagy Ferenc miniszterelnök a Független Kisgazdapárt előterjesztésére dr. Barcsay László járásbíróként állásába visszavette.

1948-tól átalakult a jogszolgáltatás szervezete, megváltoztak a bíróságok korábbi elnevezései, a törvényszékeket megyei bíróságnak nevezték, és a járásbíróvá vált általános hatáskörű, elsőfokú bírósággá, ahol a bírói tanács egy szakbíróból és két népi ülnökből állt.

1950 tavaszán az államvédelmi rendőrség Berettyóújfaluban nyomozást folytatott a kommunista párt és a népi demokrácia ellen izgató röpcédulák miatt. A nyomozás során megállapították, hogy a röpcédulák a bíróság írógépén készültek, és azokat

az egyik telekkönyvi alkalmazott fia készítette. A történetek miatt 1950. november 22-én a Debreceni Megyei Bíróság elnöke Barcsay Lászlót végelbánás alá vonta, mivel a járásbíróként magatartása és tevékenysége nem felelt meg a népi demokrácia követelményeinek, egyúttal a tényleges szolgálat alól azonnali hatállyal felmentették. Barcsayt 1950. december 31-i hatállyal nyugdíjazták, majd az Országos Nyugdíjintézet 1952. február 20-tól nyugellátását is megvonta. Megpróbált korábbi ügyvéd barátainál alkalmazást nyerni, de még helyettes ügyvédnek sem fogadták, így kénytelen volt napszámos munkát végezni, fát vágott, kertet ásott, harmadosként kukoricaföldet művelt, vályogot hordott, zongora- és hegedűórákat adott, órajavítást vállalt. 1954. szeptember 10-től végezhetett újra jogi munkát, amikor felvették a Debreceni Ügyvédi Kamara névjegyzékébe.

Első feleségétől, Székely Annától 1949-ben elvált⁴⁰, és bár még két házasságot kötött – előbb Nagy Juliannával, majd Tiszai Rózával –, utolsó éveit mégis egyedül élte. Harmadik feleségével kapcsolata rendkívül megromlott, vagyonát végrendelettel László fiára hagyta.

Dr. Barcsay László 1979. március 22-én hunyt el. Hamvait a zsákai temetőben, a szülőik sírjában helyezték örök nyugalomra.

40. kép. Dr. Barcsay László időskori képe

40 Székely Anna 1948-tól Sopronban élt, ahol az állami gimnáziumban tanított és vezette az internátust 1957-ben történt nyugdíjazásáig. Ezután megromlott egészségi állapota miatt László fiához költözött Budapestre. Itt hunyt el 1978 tavaszán. Barcsay-émlékiratok I. 3. rész, bevezetés.

Ifj. dr. Barcsay László

Dr. Barcsay László Székely Annával kötött házasságából két gyermek született, 1927. augusztus 24-én Anna (Anikó) és 1930. június 27-én László.

Anikó tanári diplomát szerzett. 1956-ban házasságot kötött Hammerl Lajossal, majd 1971-ben Németországba, Tecklenburgba költöztek. Házasságából egy gyermeke született, Lajos 1957-ben.

41. kép. Barcsay Anikó 1930-ban

László nagybátyja, Károly révén került közeli kapcsolatba a cserkészzel. A cserkésztáborokban szerette meg a természetet, amely élménye pályaválasztására is kihatott. Középiskolai tanulmányait a Kisújszállási Református Horthy Gimnáziumban végezte, majd 1949-től tanult a Műszaki Egyetem Soproni Erdőmérnöki Karán, ahol 1953-ban erdőmérnöki diplomát szerzett.

42. kép. Barcsay Lacika, 1931
(Barcsay-fotóarchívum Gy. N. 885/1.)

1954-től 1956-ig üzemmérnök volt az Erdőkémia Vállalatnál, majd két évig a Soproni Tervező Irodában dolgozott. Tervezői képességeit az ERDŐ-TERV építész- és szerkezettervezőjeként teljesíthette ki 1958 és 1972 között, amikor 102 erdészeti létesítmény tervezésében vett részt.

1972-ben lehetősége lett volna munkaszerződéssel Algériába utazni négy évre, de kiutazása előtt útlevelét visszavonták arra hivatkozással, hogy nővére és családja jogellenesen tartózkodik külföldön.

43. kép. Ifj. Barcsay László 1933-ban

1973-ban tudott csak elhelyezkedni a Pest Megyei Beruházási Vállalat létesítményi főmérnökeként. 1974-től az Országos Természetvédelmi Hivatal főépítészeként, majd osztályvezetőjeként újra a természet közelségébe kerülhetett és mint minisztériumi tanácsos dolgozott 1991-ben történt nyugdíjazásáig.

Doktori címét 1985-ben szerezte, de emellett jelentős tudományos tevékenységet is folytatott. Szabadidejében barátaival ólomkatonákat, történelmi makettekét készítettek, amelyek az Egri Vármúzeumban, az Ópusztaszeri Történelmi Emlékparkban és a Bihari Múzeumban vannak elhelyezve.⁴¹

41 A Bihari Múzeum játékgyűjteményéről lásd e kötetben Fekete Márk írását.

44. kép. Barcsay László a kisújszállási gimnázium egyenruhájában

Tevékeny résztvevője volt 1989-ben a cserkész mozgalom újjászervezésének, és örömmel vett részt a Bihari Múzeum cserkészkiállításának szervezési munkálataiban is. A Bihari Múzeum gyűjteményét ifj. dr. Barcsay László számos tárggyal gazdagította, így cserkész emléktárgyait, szakkönyvtárát, a maga szerkesztette Barcsay-emlékiratokat is a múzeumnak adományozta. Hiánypótlóak helytörténeti kutatásai.

2008-ben Berettyóújfalu díszpolgárává avatták.

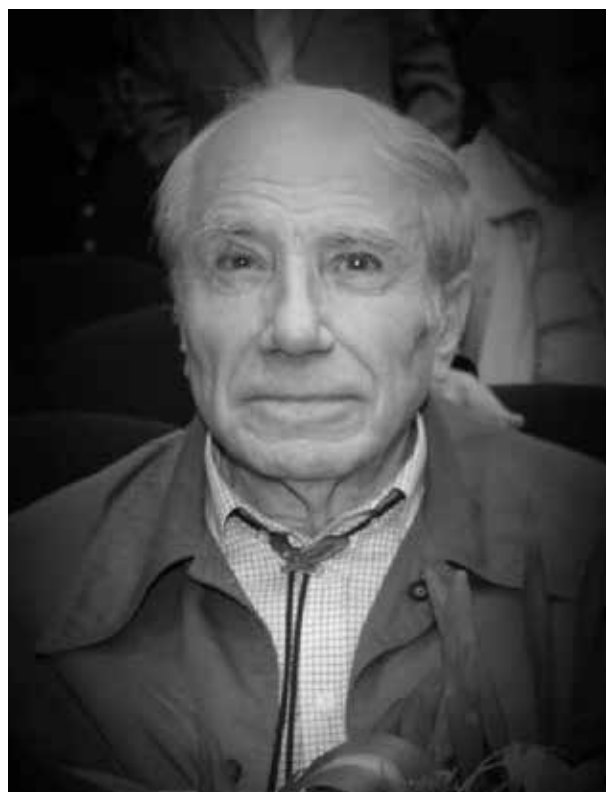
Ifj. dr. Barcsay László két házasságot kötött. Előbb Nárai Márta építésmérnökkel 1966-ban, majd Daróczi Klára tanítónővel 1974-ben. Házasságaiból gyermeke nem származott.

Ifj. Dr. Barcsay László 2015. május 14. napján hunyt el.

Végakarata szerint hamvait a Berettyóújfalu, Vécsey utca 2. szám alatti, édesapja által építtetett egykori lakóháza kertjében helyezték örök nyugalomra. Végrendeletében a Berettyóújfalu, Vécsey utca 2. szám alatti lakóházat a Bihari Múzeumért Alapítványra és a Bihari Természetbarát Egyesületre hagyta.

45. kép. Ifj. Barcsay László a 60-as években

46. kép. Barcsay László időskori képe

Irodalom

BAGOSSYNE Körtvélyesi Mária

2017 Királyi járásbírósi elnökből napszámos – Dr. Barcsay László életrajza. In: Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban*. Debrecen. 79–92.

DANKÓ Imre

2002 *Zsáka*. Száz magyar falu könyvesháza. Budapest

2003 Egy falucsúfolónak vett zsákai szőlés-mondás histórikuma. *Rálátás – Zsákai helytörténeti- honismereti kulturális tájékoztató*, 2003/I. szám, 38.

JORDÁN Sándor

1996 *Zsáka falukönyve, Krónika*. Zsáka

NADÁNYI Zoltán (szerk.)

1938 *Bihar-vármegye*. Budapest

PALLAS Nagy Lexikona

1893 *Pallas Nagy Lexikona II. kötet*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest

MOLNÁR József

1941 Adatok a csengeri Barcsay család történetéhez. *Magyar Családtörténeti Szemle*, VII. évfolyam 7. szám, 145–150.

SÁNDOR Mária – TÖRÖK Péter

2007 Egy magángyűjtemény margójára. A Barcsay-fotóarchívum a Bihari Múzeum gyűjteményében. *Rálátás. Zsákai helytörténeti-honismereti, kulturális tájékoztató VIII.*, 2007/1. szám, 39–45.

SZEKERCZÉS Pál

1987 *Bihar Megyei Népiskolák, tanítók és díjlevelek 1800–1847*. Bihari dolgozatok, Berettyóújfalu.

Mária Bagossyné Körtvélyesi: The history of Dr. László Barcsay's family

Dr. László Barcsay Jr. enriched the collection of Bihari Museum with several manuscripts and objects inherited from his father, Dr. László Barcsay Sr. These written memories provide insight not only to the life of the supporter, but also to biographical information of his parents, the district judge and a teacher, and other members of the Barcsay family, e.g. Károly Barcsay, a university president from Zsáka, and the lawyer Károly Barcsay Jr., who became the Count of Bihar in 1944. The study is supplemented by photographs and contemporary documents from the inheritance of the Barcsay family.

MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

„Nagys. dr. Barcsay László kir. járásbíró úr lakóháza”

A trianoni döntés után vármegyeszékhellyé váló Berettyóújfalu településképében alapvető változások következtek be. Nemcsak az ekkor emelt jelentősebb középületek – mint a vármegyeháza, a különböző iskolaépületek vagy a kórház – hozott új, városias színt a település építészeti karakterébe, hanem a magánépületek, az otthonok formavilága is megváltozott.

A főutca és az abból leágazó néhány utca zárt sorú beépítésű, kisvárosias polgárházai mellett igazi urbánus jelleget az a néhány villaszerű épület adott, amely az 1920-as és 1930-as években épült.

E vonatkozásban kiemelt helyet foglal el az újfalu családi házas épületállományban a tisztviselőtelep, amely az új közigazgatási feladatok nyomán született. A telep házai a kor technikai és szellemi irányainak megfelelően épültek fel, s mai napig értékhordozók. Ugyanilyen jelentőséggel bír a városban a Barcsay család otthona, amelynek kertje védelem alatt áll. Ez a villaszerű épület – hasonlóan a tisztviselőtelep házaihoz – egy jellegzetes korszakot reprezentál Berettyóújfaluiban, képet adva az 1920–1930-as évek sajátos helyi világáról.

E tanulmányban – igazodva a befoglaló kiadvány tematikájához – nagyobb hangsúlyt kap dr. Barcsay László járásbíró elnök 1937-ben felépült családi háza, annak építéstörténete és az az építészeti kor és közeg, amelybe illeszkedik. A feldolgozás alapja elsősorban az az eredeti, a Barcsay-ház építésére vonatkozó dokumentáció, amelyet dr. Bagossy Attila berettyóújfalu ügyvéd bocsátott a rendelkezésemre, s amelyért köszönet illeti őt és feleségét, dr. Bagossyné dr. Körtvélyesi Máriát.

Berettyóújfalu

a két világháború közötti időszakban

Közismert tény, hogy az első világháború után az új határok meghúzásával Bihar vármegye kettészakadt, s annak megyeszékhelye, Nagyvárad a román oldalra került.¹ Azonban ez, az 1918. október 27-én aláírt fegyverszüneti egyezményt követően még nem volt ilyen formában előrelátható, csak az 1920. június 4-én aláírt trianoni szerződés, illetve annak 1920. november 13-i nemzetgyűlés általi elfogadása, majd törvényként való 1921. július 26-i kihirdetése tette ezt egyértelművé. E folyamatnak a része volt az ún. határmegállapító bizottságok felállítása, amelyek végrehajtották a határmódosításokat az 1921. évi XXXIII. törvénycikk alapján.²

A határváltozás következtében a Magyarországon maradt vármegyei területnek új központra volt szüksége. Ez Berettyóújfalu lett, ami sajátos helyzetet teremtett a település életében.³ A „*nagyközség nem volt felkészülve arra, hogy a vármegye – még ha csonka is – első települése legyen. Berettyóújfaluiban ekkor összesen három emeletes épületet lehetett találni: a községházát, a járásbírószékhelyét és a vasútállomást.*”⁴ Ebben az infrastrukturális helyzetben a település valóban nehezen láthatta el az új közigazgatási funkciókat. Ennek megváltoztatásához építkezésekre lett volna szükség,⁵ azonban a fejlesztések elindulására még néhány évet várni kellett, hiszen a trianoni döntést ekkor még átmenetinek

1 Vö. Bartha 2011: 57.; Molnár I 1938: 379–383.

2 Vö. Romsics 2001: 220.

3 Vö. Kertész 1938: 447–453.

4 Sándor – Török 2011: 55.

5 Vö. Kertész 1938: 453.

tekintették. Egy idő után egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a határok revíziója időben eltolódik, ezért a megfelelően működő vármegyei közigazgatás érdekében a csonka vármegye lépéseket tett. Ez nem pusztán új vármegye-háza felépítését⁶ jelentette, hanem a megye életéhez szükséges egyéb kiszolgáló és szolgáltató intézmény elhelyezését is. Ennek keretében hozták létre, illetve építették fel többek között a községi önálló gazdasági népiskolát, a polgári fiúiskolát, a leventeházat, a református elemi iskolát, a téli gazdasági iskolát, a Gróf Tisza István Közkórházat, a II. sz. óvodát, a postát, utakat⁷ és az új közúti hidat, és építették át a vasúti hidat a Berettyón.⁸

Mindez a közigazgatási és a vele együtt járó infrastrukturális fejlődés magával vonta az új intézmények személyi állományának, a tisztviselőknek az elhelyezését, illetve annak megoldását.

A határváltozások következtében sok tisztviselő költözött át Magyarországra, akiket az ország igyekezett elhelyezni a közigazgatásban, illetve számukra megfelelő lakást biztosítani. Berettyóújfaluban, az ún. Berettyó-lapos dűlőben 97 házat építettek fel enyhítendő a lakásínséget.⁹ Emellett 1921-ben indultak meg az ún. tisztviselőtelep munkálatai.¹⁰ A 19 házból álló telep a későbbi új közkórház közelében kapott helyet. Az épületek terveit Csanak József készítette el, aki ekkor számos más megbízást is kapott a településen, így többek között nevéhez fűződik a közkórház épületegyüttesének és a leventeháznak a tervezése, valamint a gazdasági népiskola épületterve is.¹¹

Villaszerű családi házak a berettyóújfalui tisztviselőtelepen

Az ún. tisztviselőtelep felépültével egy – addig talán a berettyóújfalui településképben szinte ismeretlen – új épülettípus jelent meg a községben. Ez az a fajta szabadon álló ház, amely elsősorban az ún. középosztályba tartozó családok otthonaként szolgált. E háztípus szokatlansága nem véletlen a

településen, hiszen a hozzá kapcsolódó társadalmi réteg is hiányzott. A trianoni változások következtében, a megyeszékhellyé válással azonban a társadalmi viszonyok is alapvetően megváltoztak a településen.¹² Az új vármegyei szervek magukkal hozták a hivatalnokok és helyi politikusok rétegét, akik(nek) otthont kerestek a községben.¹³ A változó viszonyokra reagálva épült meg az említett tisztviselőtelep, amely korszerű, villaszerű házaival egy új szintet hozott a település építészeti arculatába.¹⁴ A Csanak József által tervezett házak jó példái a telepszerű lakásépítéseknek, ugyanis megfelelnek azoknak a követelményeknek, amelyek ennek a telepítésnek a jellemzői. A telepszerűség feltételezi, hogy a házak *egyidejűleg* épülnek fel. Ez akciószerűséget jelent, amely során a telekrendszer kialakítása és az infrastruktúra kiépítése, illetve az építendő házak megtervezése egyetlen folyamat része. Mindemellett a telepszerűség feltételezi azt is, hogy *egy célzott népességi csoport* számára készülnek az épületek, kifejezetten azért, hogy az adott réteg lakásszükségleteit kielégítsék. Harmadik elemként az *egységességet* szokás kiemelni a telepszerű lakásépítések körében. Ezt egyrészt garantálja – építészeti értelemben – a tervező személye, még akkor is, ha változatos formákban épülnek a házak, másrészt maga a cél is, azaz, hogy egy helyen, egy adott társadalmi csoport számára építsenek.¹⁵ A berettyóújfalui tisztviselőtelep esetében a vázolt feltételek mindegyike teljesült, így az elnevezés joggal illeti a városrészt. Nyakas Miklósnak az 1981-es várostörténeti monográfiában olvasható tanulmá-

12 Vö. Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 21.

13 A népesedési viszonyokról lásd: Vajda 2011: 81.; Molnár E. 1938: 68–69.; Molnár I. i.m. 1938: 382.; Gyány 1930: 145–146. Ifj. Barcsay László visszaemlékezésében nevesít néhány tisztviselőt, akik a telepen kaptak lakást: „Itt kaptak lakást a vármegyei hivatalok tisztségviselői, többek között: vitéz Szép Sándor másodfőjegyző, Jelenits István dr. orvászéki ülnök (a későbbi piarista tartományfőnök Jelenits István családja), Sik Rezső számvevőségi számellenőr, Hegyessy Gergely vármegyei aljegyző stb. A Tardy utcára néző 3 házban laktak: a költő Nadányi Zoltán vármegyei főlevéltáros, a középső nagyobb, alispáni lakban Nadányi János alispán, a kórház fele eső szélsőben a sokgyermekes Antalfy Lajos vármegyei földrendező-mérnök, és még többen mások.” Barcsay-émlékiratok V. 36.

14 A tisztviselőtelep mint egység jelenik meg a berettyóújfalui villaházak épületállományban. Természetesen a társadalmi változásokkal más, a telepen kívüli villaszerű családi házak is felépültek a településen, elsősorban a környéken, illetve a Gacsa-kertben, miként a Barcsay-ház is. Ilyen nagyobb családi házakra találunk utalásokat ifj. Barcsay László visszaemlékezésében a Barcsay-émlékiratok V. kötetében: „Oláh Béla mérnök villája” a Herpályon (37.), „Ezen a soron [Tardy György utca] Buksic (?) kórházi főportás épített rangos lakóházat nagy családjának” (38.), „az első leágazó Gacsa-kerti földút sarkán Nagy-Sándor kórházi gépész épített modern villát, amit Görömbey Zoltán járásbíró bérelt 1938-ban” (38.), „Hartai cukrász villája, később Velev Pista bácsi bolgár kertész tulajdonában” a Gacsa-kertben (38.), a kórház és a temető közötti részen „Bérczes János (korábban Bléver) adóhivatali tisztviselő épített szemrevélt villát” (39.). (A számok a zárójelben az oldalszámokat jelölik. A Szerző megjegyzése)

15 Vö. Körner 2004: 50–51.

6 A vármegye-háza zárókövetételére 1925. május 18-án került sor. Lásd erről: Sándor – Török i. m. 57–58.

7 Az útépités szükségességéről lásd: Kertész 1938: 453–454.

8 Vö. Sándor – Török i. m. 55–68. A Berettyó vasúti hidjának átépítési munkálatairól lásd: Frigyes 1928.

9 Vö. Sándor – Török i. m. 67.; Gyány 1930: 143–144.

10 MNL HBML IV. 406.b 70. d. 3676/1921. Hivatkozta Sándor – Török i. m. 66.

11 Vö. Modern építőművészet. A Pesti Hírlap 1930. évi nagy naptára. 130.; Sándor – Török i. m. 59–67.; Bolla 2016: 32.

1. kép. A tisztviselőtelep háza egy korabeli képeslapon
(Békési Imre magángyűjteménye)

nyából kiderül, hogy már a 20. század elején ide, a Hérnek-kertbe tervezték a telep megvalósítását, holott akkor még nem volt sejtető a Trianon után bekövetkező változás. A Herpály nevű részen éppen ezért új utcát nyitottak egy 1909-es kérvénynek eleget téve, ekképp a Hérnek-kertben beépítésre alkalmas telkek szabadultak fel.¹⁶

A telep azonban csak 1926-ra készült el, amelyről például a Budapesti Hírlap is beszámolt hasábjain: *„Most fejeződött be az a lakásépítő akció, amelyet Bihar vármegye törvényhatósági bizottsága még tavaly ősszel elhatározott. A törvényhatósági bizottság akkor a berettyóújfalui lakáskérdés megoldására és a vármegyei tisztviselői kar elhelyezésére szolgáló tisztviselőtelep felépítésére 19 milliárdot szavazott meg. A tisztviselőtelep Berettyóújfalu legszébb helyén épült fel, összesen 19 különálló pavilon megfelelő felszereléssel. A telepen valamennyi vármegyei tisztviselő elhelyezésre talált. A lakásokat most adták át a beköltöző tisztviselőknek. Az építkezés gyors befejezése főképpen Fráter László*

dr. alispán buzgólkodásának köszönhető, aki Bihar vármegye kulturális és gazdasági fejlesztése körül fáradhatatlan munkásságot fejt ki.”¹⁷

A hír mindent elárul a terület fontosságáról, a beépítés jellegéről azonban nem szól. A két-három szobás házak¹⁸ az 1910-es években Budapesten épült igényes kivitelű tisztviselőtelepek épületeit idézik elrendezésükben és megjelenésükben egyaránt. Ilyen minta lehetett pl. az Óbudai Gázgyár tisztviselőtelepi villacsoportja.¹⁹ De hasonló karakterűek a Jelzalogbank Györgyi Dénes által tervezett tisztviselőtelepi lakóházai.²⁰

17 A biharmegyei tisztviselők telepe. Budapesti Hírlap, 1926. 09. 29. 7. A hírről beszámolt még az Ujság c. lap 1926. 09. 28-i számában (7. oldal), továbbá a Körszövetség 1926. 10. 05-i számában a 6. oldalon. Az eredeti hírt az MTI adta ki 1926. 09. 27-i számában (16. kiadás).

18 Erről Jelenits István mesélt, aki a tisztviselőtelepen gyerekeskedett. Vö. A szülőföld tisztelete. Jelenits István Berettyóújfalu díszpolgára. Új Ember, 2008. 06. 15. 16.

19 Vö. Körner i. m. 97.; lasdbudapestet.blogspot.hu 2013

20 Lásd: Kubinszky 1974: 8–9. képek

16 Nyakas 1981: 301. Továbbá: Sárrét 1909. 11. 21. 2. Utcanyitás B.Újfaluban.

2. kép. Az alispáni lak, a mai zeneiskola épülete a tisztviselőtelepen
(Pesti Hírlap, 1930)

A házak változatos képet mutatnak, mégis Csankra és a korra egyaránt jellemző karakterjegyeket hordoznak. A villaszerű épületek lábata kialakítása és magastetőinek formája Kós Károly és körének építészét idézik.²¹ A neobarokkos, apró osztású ablakok pedig a kor, az 1920-as évek sajátjai. Ugyancsak a korszellemhez igazodnak az épülettömbből kiugró íves falszakaszok, ugyanakkor az épülettömegek, a tetőidomok az angol cottage építészethez kötik a házakat.²² A telepítés is inkább kötetlenebb,

csak három villa igazodik a kórház felé vezető Tardy György úthoz szimmetrikus elrendezésben. Ezek közül a középső, az ún. alispáni lak (a mai zeneiskola) a legnagyobb épület a telepen. (2. kép) Tőle balra a Nadányi Zoltán-, jobbra pedig az Antalfy-villa áll.²³ A többi ház a következő sarkon ezek mögé beaknyarodó, ma Tavasz körútnak nevezett útszakasz mentén sorakozik. A szabálytalan alakú telkeken álló házak előkerttel kapcsolódnak a hurokszerű utcához. (1., 3. kép)

21 Vö. Gall, Anthony 2002: 23–89.

22 Vö. Maróty 2013: 81. Lásd még: Szentkirályi 2004: 586–587.

23 Vö. Barcsay-émlékiratok V. 32.

3. kép. A tisztviselőtelep egy 1970-es légifelvétel részletén
(fentrol.hu, Budapest Főváros Kormányhivatala)

A Barcsay-ház

Jellegénél és építési idejénél fogva dr. Barcsay László járásbíró családi háza ebbe az építészeti közegbe illeszkedik, amelyet a röviden bemutatott tisztviselőtelep képvisel Berettyóújfaluban.

A Barcsay család 1936–1937-ben vágott bele új családi ház építésébe. A kiválasztott terület a település határát képező ún. Gacsa-kert volt, amely a Jegyzőkert, a Sárostockert, a Vadaskert mellett az egyik zártkertje volt Berettyóújfalunak. Ezek a területek a megyeszékhellyé válás következtében kezdtek beépülni. Bár eleinte csak külső telek-ként, kertségként szolgáltak, ahol az értelmiségiek is meg-megjelentek és kerti munkákat végeztek. Ahogy ifj. Barcsay László írta: „*a Gacsa kertben dr. Hajdu Gyula református lelkész, dr. Kádár László ügyvéd urak is megjelentek délutánonként, biciklivel, szerszámmal a vállukon...*”²⁴ A terület a tisztviselőtelep, majd a kórház megépültével, illetve az oda vezető, Tardy Györgyről elnevezett úttal „közelebb került” a településhez, aminek következtében a környéken az 1930-as évek elején már néhány családi ház is felépült. Ajándékozás²⁵ révén dr. Barcsay László is telekhez jutott a területen 1930-ban, amelyet később adásvétellel bővített – tudjuk meg ifj. Barcsay László írásából.²⁶ A fennmaradt családi iratokból kiderül, hogy az adásvételi szerződés Longhy Tivadarné sz. Kabay Erzsébet budapesti lakos és dr. Barcsay László berettyóújfalui lakos között jött létre 1937. január 18-án a berettyóújfalui 1742 számú telekkönyvi betétben az A/1. sorszám 5888. hrsz. alatt foglalt B.3. ingatlanról. A vételár 156 pengő 80 fillér volt.²⁷ (4. kép)

Barcsay László 1937. január 18-án azonban nem csak ezt az egy szerződést kötötte. Mindamellett, hogy már aznap bejegyeztette a tulajdonjog megváltozását a Berettyóújfalui Kir. Járásbíróság mint telekkönyvi hatóságnál²⁸ (5. kép) szerződést kötött

Lisztes István építőmesterrel²⁹ (6. kép), illetve tízezer pengős új váltókölcson elszámolást is kibocsátott, amelynek elfogadója dr. Barcsay Károly volt.³⁰ (7. kép) Másnap, január 19-én pedig Szecsődi Jenő asztalosmesterrel állapodott meg.³¹ (8. kép) Mindezt az azt sejteti, hogy Barcsay Lászlónak nagy tervei voltak ekkor: új családi házat kívánt építtetni.

A Barcsay-ház építése

Az építtető a nagy tervéhez mindent meg is szervezett: a telket, az anyagi fedezetet és a kivitelezést – miként ezt az említett dokumentumok igazolják.

Barcsay Lisztes István építőmesterrel kötötte meg az építési szerződést, amely alapján a mester „*a külön részletesen adott tervrajz és költségvetés szerinti épületet és annak összes melléképületeivel és járulékaival, együtt összesen 9829.- azaz kilenczezer-nyolcyszázhuszonkilencz pengő költség ellenében...*” vállalta felépíteni. Az építkezés kezdetét – a szerződés 2. pontja értelmében – kora tavaszra tették, „*mihelyt az idő engedí*”. Először a kút kiásását határozták meg, nyilvánvalóan az építkezéshez szükséges vízfelvétel miatt. A szerződés egy meglévő épület áthelyezéséről is szól, azonban a dokumentumok között a telekről nem maradt fenn rajz, viszont a csatolt költségvetésből kiderül, hogy a rendelkezés egy melléképületre vonatkozott.³²

Gyors munkafolyamatot vettek tervbe, ugyanis – ahogy a szerződésben olvasható – „*április első felében a ház tető alá hozandó, hacsak valami rendkívüli időjárás azt nem akadályozza, nyomban ekkor elkészítendő a kerítés is, majd megfelelő időben a puczulási és befejező munkálatok jönnek a mellék-helyiségekkel, – a terv és költségvetési összes munkálatok augusztus 1-re elvégzendők, amikor is az egész építkezés használatra készen lesz átadandó.*”³³

24 Barcsay 2014: 1.

25 berettyohir.hu 2013 „*Dr. Barcsay László királyi járásbíró 1930-ban, László fia születése alkalmából, bátyjától, dr. Barcsay Károly ügyvédtől ajándékba kapott egy gyümölcsös-veteményes kertet az éppen megépült gróf Tisza István Közkórház közelében*” – olvasható a berettyohir.hu *Varázkert a város szívében* c. 2013. 12. 17-i írásában. Lásd még: Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 29.

26 ifj. Barcsay 2014: 1.

27 Adás-vételi szerződés, 1937. 01. 18. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

28 Tk. 1053/937-szám. végzés, 1937. 01. 18. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

29 Építési szerződés, Berettyóújfalu, 1937. 01. 18. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

30 Új váltókölcson elszámolása. Debreceni Első Takarékpénztár fiókja, Berettyóújfalu, 1937. 01. 18. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

31 Szerződés (kötik: dr. Barcsay László jrb. és Szecsődi Jenő asztalos-mester vállalkozó), Berettyóújfalu, 1937. 01. 19. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

32 „*V. Melléképületek. 1. A kertben lévő épület elbontása, az udvar hátulján megjelölendő helyre ujjonnan felépítése, egyszerű kis kéménnyel, 4 méteres megtoldással, melyben egy egyes tyukól és egyes disznóól van kifutóval, a disznóól padlása tyukólnak készített padlás alatt, létrával, kokasüllővel.*” Vö. Költségvetés. Dr. Barcsay László kir. járásbíró lakóházának építési munkáiról. V/1.

33 Építési szerződés, Berettyóújfalu, 1937. 01. 18. 2. pont (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

Magyarországi Államok

N. 153

1937

DÖNYV TARTALMA

27. évi január hó 18. n.

Adás-vételi szerződés.

egyrészt ö. Longhy Tivadarné a Rabay Erősebet budapesti lakos mint eladó; másrészt dr. Barcsay László bereettyóújfalui lakos, mint vevő között a következőkben kötöttet.

1. Fennírott eladó eladja értelem örökbe és visszavonhatatlanul a bereettyóújfalui 1742 számú telekkönyvi betétben felvett ingatlanát dr. Barcsay László révönél 156 p 80 f. arar sárötvenhat pengő 80 fill. vételárért, ^(azt a 5888 hon alatt) s hermannszék.

2. Vevő az I pontban köntit ingatlant, a felvett vételárért megveszi, mely vételár már kiegyenlített nyert.

3. Az ingatlan adóját 1937 január hó 15-ét kezdve a vevő fizeti, az eddig aronban eladó tartozik rendezni.

4. Eladó megengedi révönél, hogy tulajdonjogát a fent köntit ingatlanra minden további meghallgatása nélkül telekkönyvileg bekezeltesse.

Felül a szerződést elfogadják, és aláírtaik.

Vitás kérdések elbírálására a bereettyóújfalui bír. Társaságának illetékességét köhik ki.

Bereettyóújfalui 1937 január hó 18-ai

Váltásuk mint támasz elött.

Barcsay László

Barcsay László bír.

Dr. Bagossy Ferenc

Bereettyóújfalui Társaság

ö. Longhy Tivadarné
dr. Rabay Erősebet
eladó

Bagossy Ferenc
vevő

4. kép. A Longhy Tivadarnéval kötött adásvételi szerződés (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

A berettyóújfalui kirórárásbiróság mint telekkönyvi hatóságtól.

Tk.1053/937-szám.

Végzés.

A telekkönyvi hatóság az 1937.évi január hó 18.napján Berettyóújfalun kelt adásvételi szerződés alapján elrendeli, hogy a telekkönyvi iroda a berettyóújfalui 1742.számú telekkönyvi betétben A-1.sorszám s 5888.helyrajzi szám alatt foglalt s B.3.sorszám szerint özv.Longhy Tivadarné szül.Kabay Etzsébet nevéen álló ingatlanra a tulajdonjogot vétel jogcímén 156 P.80 f.vételár feltüntetésével dr.Barcsay László berettyóújfalui lakos javára kebelezze be.

Adóhivatal V.153/1937.számra hivatkozással.

Berettyóújfalun 1937.január 18.napján.

dr.Csernátony Lajos kir.jb.elnök.

A kiadmény hiteléül:

Handwritten signature

5. kép. A telekkönyvi hatóság végzése a tulajdonjog bejegyzéséről (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

Építési szerződés.

Kötik dr. Barcsay László járásbíró építető és Lisztes István építőmester építési vállalkozó, így :

1., Építési vállalkozó építi a külön részletesen adott tervrajz és költségvetés szerinti épületet annak összes melléképületeivel és járulékaival, együtt összesen 9829.- azaz kilenczezer nyolczszázhuszonkilencz pengő költség ellenében, amelyben az összes anyag, munkadíj s esetleg bármily más címen járó hozzávaló is benne foglaltatik és amely költségnek összegére az esetleg időközben beálló anyagár vagy munkabér emelkedések semmiféle befolyással nem lehetnek.

2., Az építés megkezdendő kora tavasszal, mihelyt az idő engedi, elsősorban készitendő a kut, azután a mostani épület áthelyezendő a kijelölendő helyre, ezután kezdetét veszi maga a házépítési munka, április első felében a ház tető alá hozandó, hacsak valami rendkívüli időjárás azt nem akadályozza, nyomban ekkor elkészitendő a kerítés is, majd megfelelő időben a puczulási és befejező munkálatok jönnek a melléképületekkel, - a terv és költségvetési összes munkálatok augusztus 1-re elvégzendők, amikor is az egész építkezés használatra készen lesz átadandó.

3., Fizetési feltételek : a szerződés aláírásakor fizetendő anyagelőlegre 1500.- pengő, tetőaláhozáskor anyagra és munkadíjakra 4500.- pengő, ugyanerre a célra a vakolás elkészítésekor 2000.- pengő, majd az építkezés teljes befejezésekor, átadásakor 1829.- pengő, amely esetleges hibák és hiányosságok esetében vissza is tartható lesz.

4., Az asztalos munkákat Szecsódy Jenő asztalos mester készíti külön megállapodás alapján, azonban építési vállalkozó köteles nevezett asztalos mestert ellenőrizni, a munka előhaladását figyelemmel kísérni, a munka elkészítésére annak az időpontot megjelölni, az esetleg szükséges utasításokkal ellátni és pontos időre a szállítást szorgalmazni.

5., Ha az építés valami még most előre nem látott ok miatt építőtől részéről abban hagyatnék, vállalkozó az akkori állapot szerint elszámolás mellett semmiféle kártérítésre igényt nem tarthat.

6., Semmiféle pótmunkának, pótköltségnek felmerülni nem lehet, az eredeti tervrajz és költségvetésben már mindenféle ehhez a házhoz szükséges, de esetleg a költségvetésben fel nem vett anyag és munka benne foglaltatik.

7., Vállalkozó köteles a munkálatokat állandóan személvesen vezetni, irányítani, mindenféle rejtett hibákért időhöz nem kötött felelősséggel tartozik.

8., Az építés befejeztével építetőnek jogában áll a munkát az általa választandó mérnökkel felülvizsgáltatni átvétele előtt.

Berettyóújfalu 1937. január 18.

Lisztes István
Közműve

Barcsay László

6. kép. A Lisztes Istvánnal kötött építési szerződés (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

Az 5.610/1931. M. E. számú rendelet 9. §-a értelmében az adósnak adott elszámolás bélyeg- és illetékmentes.

Debreceni Első Takarékpénztár fiókja, Berettyóújfalú.

9000

Új váltókölcson elszámolása.

Elfogadó: *Dr. Barcsay Károly* (lakóhelye: *JB*)
Kibocsátó: *H. Barcsay László* (lakóhelye:)
Forgatók:
1. *H. Barcsay László* (lakóhelye:)
2. (lakóhelye:)
3. (lakóhelye:)
4. (lakóhelye:)

Az 1937. *április 18.*-én lejáró számu váltó összege . . . P *10000.-*

Levonható kamat és a kamathoz hozzászámilando egyéb melléktartozás:*)

7/2 % kamat *90* napra P *187.50*

% folyósítási jutalék "

Egyéb bármely elnevezésű melléktartozás "

Költség (részletezve)

biztosítéki okirat bélyege "

bekebelezés illetéke "

" "

" P *187.50*

Kifizetendő: P *9812.50*

Kelt Berettyóújfalú, 1937. *április 18.*

DEBRECENI ELSŐ TAKARÉKPÉNZTÁR FIOKJA
BERETTÓÚJFALU

*) A fennálló törvényerejű rendelkezések szerint a kamat, folyósítási jutalék és minden egyéb melléktartozás, amelynek fizetésére az adós a tőkén felül kötelezettséget vállalt, együttvéve nem haladhatja meg a tőkének évi *7/2* százalékát.

53820 OKM. 20. P. KÖZSÉGI NYUGTÁK ÉS. BUDAPEST

7. kép. „Új váltókölcson elszámolása”
(Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

A családi hagyatékban található nyugták és elismervények segítenek rekonstruálni az építés folyamatát. Lisztes építőmester már 1937. január 18-án, azaz a szerződéskötés napján felvett építési anyagra előlegként 1500 pengőt Barcsaytól. Majd március 23-án ismét anyagra és ezúttal munkadíjra is további 1000 pengőt, ami azt jelzi, hogy már folytak a munkálatok. Ezt az összeget – egy apró lejegyzés árulkodik róla a nyugtán – Barcsay a bankból vette fel. Április 10-én újabb 3500 pengőt kapott Lisztes anyagra és munkadíjra, aminek a forrása – szintén egy megjegyzés alapján – a bank (3000 pengő) és Károly, Barcsay testvére volt (1000 pengő).

Az építkezés tehát megfelelő ütemben haladt, olyannyira, hogy 1937. április 17-én Barcsay megrendelte a Debrecen Sz. Kir. Város Világítási Vállalatától a villanyáram bekötését a Gacsa-kert utcai házhoz. Ennek költsége 384 pengő volt, amelyet 1937. november 1-jétől kezdett megfizetni havi 15 pengős részletekben.³⁴ (9. kép)

34 Megrendelés. Debrecen sz. kir város Világítási Vállalata. Debrecen, 1937. 04. 17. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

A nyugták szerint az építkezés folyt tovább, aminek a finanszírozásában Barcsay Károly is megjelent. Ezt – az eddigi adatokon túl – az is alátámasztja, hogy 1937 augusztusában Barcsay a Lisztes megillető 700 pengőnyi akkori követelését „átengedményezte dr. Barcsay Károly vm. főügyész urra”.³⁵ A további költségeket – legalábbis a nyugták erről tanúskodnak – Barcsay László fizette tovább, az utolsó feljegyzés már a ház felépülte után jóval később, 1938. október 7-én keletkezett 20 pengőről. Ehhez hasonló, kisebb összegű törlesztőrészletek előzték meg e lejegyzést az 1938-as év folyamán.

Visszatérve a januári építési szerződéshez, annak 3. pontja rögzítette ezt a finanszírozási ütemezést: „a szerződés aláírásakor fizetendő anyag-előlegre 1500.- pengő, tetőaláhozáskor anyagra és munkadíjra 4500.- pengő, ugyanerre a célra a vakolás elkészítésekor 2000.- pengő, majd az építkezés teljes befejezésekor, átadásakor 1829.- pengő,

35 Nyugták. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

Szerződés

Kötik: dr. Barcsay László j.b. és Szecsódi Jenő asztalos-mester vállalkozó.

1. Vállalkozó köteles a csatolt külön költségvetés, valamint vele iamerttetett és előtte feltárt tervrajz szerinti összes asztalos, lakatos üveges és mázoló munkákat elvégezni összesen 2150.- azaz kétezer-egyszázötven pengő ellenében, amely összegben az összes anyag, munkadíj s esetleg bármily más címen járó hozzávaló is benn foglaltatik, és amely költségnek összegére az esetleg időközben beálló anyagár vagy munka bér emelkedésnek semmiféle hatása nem lehet.
2. A mázolás színeit építtető később is megállapíthatja tetszése szerinti színre.
3. Vállalkozó köteles a munkát Lisztes István építési vállalkozó által előírt időre készíteni és szállítani, 1 évi jótállással, esetleg rejtett hibákért korlátlan jótállással, az elkészítésben és szállításban esetleg előálló késedelem minden napjára 10.- pengő kártérítés fizetendő, vállalkozó által.
4. Fizetési feltétel: a szerződés aláírásakor fizetendő anyage-lőlegre 500.- pengő, ugyanilyen célra az épület tetőaláhozásakor 500.- pengő, az épület vakolásának elkészítésekor további 500.- pengő, végül az épület teljes befezeteésekor, átadásakor 650.- pengő, mely utóbbi összeg esetleges hibák és hiányosságok esetében vissza is tartható lesz.
5. Semmiféle pótköltség felszámításának helye nincs, a vállalt munkában az eredeti tervrajz és költségvetésben megjelölt mindenféle ehhez az építkezéshez szükséges asztalos, lakatos, üveges és mázoló munka anyag és munkadíja benne foglaltatik.
6. Az építtető által adott fizetések kizárólag csak ezen munkálatok anyag költségeire és azután munkadíjjaikra fordíthatók.
7. Építtető ha szükségesnek látja, a munkát jogosult általa választandó mérnökkel saját költségén felülvizsgáltatni átvétel előtt.

Berettyóújfalú 1937. január 19.

Előbbünk
olyan
vagyunk

Szecsódi Jenő
asztalos

amely esetleges hibák és hiányosságok esetében vissza is tartható lesz.”³⁶ Ezt és a nyugták kiállítását összevetve – bár a feltüntetett összegek nem teljesen esnek egybe, de a nagyságrendjük hasonló – a tető már április elején elkészült és május végére a vakolási munkával is végeztek.

Az építési szerződés 4. pontja az épületasztalos munkákról szól. Ennek értelmében ezeket Szecsődi Jenő asztalosmester végezte, akivel a szerződést másnap, 1937. január 19-én írta alá Barcsay. (8. kép)

A szerződés alapján Szecsődi az asztalos munkák mellett a lakatos, az üveges és a mázólok munkákat is vállalta összesen 2150 pengőért.³⁷ A felek megállapodtak abban, hogy a mázólok színeit az építető később fogja meghatározni (2. pont) és abban is, hogy a „[V]állalkozó köteles a munkát Lisztes István építési vállalkozó által előírt időre készíteni és szállítani, 1 évi jótállással, esetleg rejtett hibákért korlátlan jótállással, az elkészítésben és a szállításban esetleg előálló késedelem minden napjára 10.- pengő kártérítés fizetendő a vállalkozó által.” (3. pont)

Egy ház megjelenését, összképét mindig befolyásolja a nyílászárók kivitele, minősége. Ez Barcsay készülő családi házánál sem volt másképpen. A szerződéshez csatolt költségvetés tételei is jelzik ezt a minőségre való törekvést. Jól példázza ezt mindjárt az első és egyben legtöbb munkával járó tétel, a hátsó teraszra nyíló összetett nyílászáró: „400 x 270 [c]m kétfelnyíló 8 rámás ablak egy kétszárnyu ajtóval összeépített, az ablakok 8 szárnyu benyíló vászorredőny részére tok magasítással, csüngő spalét táblával, elegáns sárgaréz fordítókkal, és hólyagmentes raktár üvegezéssel, az ajtó négy szárnyu, külső belső üveges, egy-egy szárny 3-3 dióhéj pánttal, közép nagyságu sárgaréz kilinccsel, a betétek enyvezett 7 mm. bükkfa lemezből készitve keményfával szezett küszöbvel, a külső ajtók spalét táblával ugy szerkesztve, hogy nappalra az két ajtó közzé legyen kinyilva, éjszakára pedig csukható legyen, alap mázólok kétszeri csontszinü mázólok-sal belől, kívül építető által később megadott színre, ablakok közép felnyíló három helyen szorító rugós rukzárral vasalandók...” (A megvalósulásra lásd: 18. kép)

A leírás valóban sok mindenről árulkodik. Szecsődi kiváló asztalosmester lehetett, hiszen egy ilyen összetett nyílászáró legyártása nagy szaktudást igényel.

Barcsay már ismerte a mester munkáit, amit az is bizonyít, hogy korábban már dolgoztatott vele. A család korábbi lakhelyén, a berettyóújfalui Kossuth utca 26. sz. alatti házban már megtalálható volt az asztalosmester keze nyoma. A hagyatékban korábbi szerződések, megállapodások tanúskodnak erről. Az 1936. augusztus 30-án Barcsay és Szecsődi között kötött „ármegállapodás” egy komplett lakás bútorzatáról született. Barcsay ekkor egy rekamiét, négy fotelt, egy díszasztalt, egy kisasztalt, egy polc-rendszert (a rekamié fölé), két „semi fotelt”, két „támlás faragott lábbal ellátott úri szoba fotelt” és egy a gyermekszobába szánt négyfiókos komódot rendelt Szecsőditől.³⁸

Barcsay elégedett lehetett az asztalos munkájával, mert 1936. október 7-én újabb szerződést kötött vele, ezúttal egy előszobai kétajtós szekrényt, egy „a már meglévő hálószoba ruhásszekrényteljesen azonos szekrényt”, egy szekrénytoldaléket, egy fiókos hálószobaasztalt és egy kárpitozott széket rendelt.³⁹ Mindezek alátámasztják a régóta fennálló üzleti kapcsolatot Barcsay és Szecsődi között, amelyre alapozva a járásbíró a mesterre bízta új háza asztalosmunkáit is.

A régi viszony fennállta mindemellett Lisztes István kőművesmesterrel kapcsolatban is megállapítható. A hagyatékban egy apró nyugta már egy 1934-es szerződéskötésről árulkodik,⁴⁰ majd pedig szintén a Kossuth utcai ingatlan melléképületének bővítésének költségvetése is Lisztes megbízását mutatja.⁴¹

Visszaemlékezés a ház építésére

A Barcsay- emlékiratok I. kötetében az egykori járásbíró maga is említést tesz a háza felépüléséről: „Szóval jött a házépítés. Hát ugye ketten kerestünk, s ha készpénzünk nem is volt elég, a Debreceni Első Takarékpénztárból vettünk fel 14 ezer pengő kölcsönt. [...] Aláírtam a váltót, s jött a pénz. S jött Lisztes István építőmester vagy tizenöt munkással, s jött Szecsődy Jenő asztalosmester a segédjével ... A ház kútalapokra épült fel a nyáron, őszre tető alá hozták, ahogy ezt szokták, télen kiszáradt, tavasszal

36 Építési szerződés, Berettyóújfalú, 1937. 01. 18. 3. pont (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

37 Szerződés (kötik: dr. Barcsay László j. és Szecsődi Jenő asztalos-mester vállalkozó), Berettyóújfalú, 1937. 01. 19. 1. pont. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

38 Ármegállapodás. Berettyóújfalú, 1936. 08. 30. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

39 Megállapodás. Berettyóújfalú, 1936. 10. 07. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

40 Nyugta. Berettyóújfalú, 1934. 10. 03. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

41 Költségvetés. (Nagys. Barcsay László kir. járásbíró úrnak a melléképület építési munkáiról) Berettyóújfalú, 1936. 09. 01. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

**Debrecen sz. kir. város
Világítási Vállalata
Debrecen.**

FIGYELMEZTETÉS!

Az üzletszerzők vagy szerelők semmi néven nevezendő pénz vagy fizetés felvételére nincsenek feljogosítva. Fizetések kizárólag Debrecen sz. kir. város Világítási Vállalatánál, vagy annak igazolt pénzeszedőjénél az átvijtott részletszámlára teljesíthetők. Amennyiben mégis előfordulna, hogy a rendelő akár az üzletszerzőnek vagy szerelőnek, akár a megrendelést felvett cégnek közvetlenül fizet, úgy az ilyen fizetmény érvénytelen s a rendelő kettős fizetés veszélyének teszi ki magát.

Megrendelés.

Ahálított Barcsay-hagyatéka ezennel megrendelem

Goossak cég közvetítésével Debrecen sz. kir. város Világítási Vállalatánál a Debrecenben sz. n. utca sz. alatt levő házban az alábbi részletezés és a túloldali vázlatrajz szerint elkészítendő villamos berendezést.

Darab, méter	Megnevezés	Egys. ár Arany Pengő	Összesen Arany Pengő
6	19 m ² fővezeték a ház falától az árammérőig	2	12
18	Lámpahely fémburkolatú szigetelőcsőszereléssel, 9 m. vezetékhozzig, zsinór függő nélkül	12	216
8	Fali dugaszoló aljzat, fémburkolatú szigetelőcsőszereléssel 9 m. vezetékhozzig	12	96
	Zsinór függő zománcernyővel, komplett		
	Vízmentes falikar zománcernyővel, komplett		
	Fayence hűzőlámpa zománcernyővel komplett		
	Rézrúd, gyöngyrozós ernyővel		
	Tetőtartó (2,5 m. kovácsolt vasból)		
8	szigetelt Bekezdés	2	16
6	" " " " " " " "	2	12
1	4 áramlási csatl.	22	22
	Az utcai csatlakozó-vezeték reám eső költsége		
1	Óratábla, főbiztosító ára, valamint az óra felszerelési díja	10	10
	Összesen:		384
	Előleg le:		
	A berendezés tőkeértéke azonnali készpénzfizetés esetében, kamat nélkül, arany P-ben:		384

Kötelezőleg elismerem azon megállapodásunkat, hogy a jelen megrendésem alapján létesített berendezések és szállított tárgyak azok árának teljes kifizetéséig kifejezetten Debrecen sz. kir. város Világítási Vállalata tulajdonát képezik, nekem csak használatra kölcsön adtak és a Vállalat azok felett általában, de különösen egy részletfizetés pontos be nem tartása esetén bármikor szabadon rendelkezhet. Tartozom ennél fogva a szállítandó tárgyakat mindennemű kár, de különösen bírói foglalás és zálogolás ellen megőzni, amennyiben pedig azok akár részben, akár egészben mégis zár alá kerülnek, arról tulajdonos Debrecen sz. kir. város Világítási Vállalatát ajánlott levélben azonnal értesíteni és mindazon eljárásokban támogatni, amelyeket a tárgyaknak zár alóli feloldása érdekében megindít és az ebből származó összes kárt és költséget sajátomból viselni.

Elismerem végül azon kikötésüket is, hogy egy részletfizetés pontos be nem tartása esetén, vagy az esetben, ha a lakásból kiköltözöm és a hátralékos tartozásnak más személyre való átírásához a Vállalat előzetesen hozzá nem járult, az áramszolgáltatás azonnal beszüntethető és egész hátralékom azonnal esedékessé válik és a Vállalat által peresíthető. Ilyen esetekben jogosult a Vállalat a berendezést leszereltetni, megkérdezésem nélkül másnak eladni és az így eladott tárgyak értékéből én csak azt az összeget igényelhetem, amely összeg az általam lefizetett részletekből az időközi kamatok, továbbá a leszerelési és kezelési költségek levonása után fennmarad.

Jelen rendelésem vissza nem vonható.
Szóbeli megállapodások érvénytelenek.
A vakolat, tető és falfestés-helyreállítása engem terhel.

Kötelezem magamat, hogy a fenti tőkeösszeg, valamint az azon felül esedékes kamat együttes törlesztésűl 1937. november 15. n. kezdődőleg minden hó 1-én P. 15. azaz Arany pengőt fizetek Debrecen sz. kir. város Világítási Vállalatának. egy évi 6% kamattal

A vállalat a fizetett részleteket oly módon tőkésíti, hogy a mindenkor fennálló hátralék után a Nemzeti Bank kamatlábánál 3%-kal magasabb kamatot terhemre, a befizetett részletek összegét pedig javamra írja a teljes kiegyenlítésig.

Per esetén elismerem a debreceni kir. írásbíróság hatáskörét és illetékességét.

Debrecen, 1937. Április hó 14.

Előttünk:

Barcsay-hagyatéka
megrendelő (k)

mint tanuk előtt.

utca sz.

9. kép. A villanyáram bekötésének megrendelése 1937. április 17-én (Barcsay-hagyatéka, Bagossy család)

Költségvetés.

Dr.Barcsay László kir.járásbíró lakóházának
építési munkáiról.

I.Földmunka.

1. A terv szerinti épület alapásása 60 centiméter mélységű, a kijött föld a szobákban feltöltésnek használandó, a földmunka egység-áraiban szerszám felügyelet benne foglaltatik.
2. Földfeltöltés a belső helyiségekben részint az alapárkokból részint tengelyen szállított földdel minden 20 centiméter vastagságban erősen döngölve.
3. Homok feltöltés a padlók alá minden szerves anyagtól mentes száraz homokkal 10 centi vastagságban.
4. Padlás tapasztás pelyvás sárral repedés mentesen 8 centi vastagságban.

Földmunka összesen

273.-pengő.

II. Kőműves és elhelyező munka .

1. A terv szerinti épület alapfalazása I.rendű égetett téglával fehér mészhabarcsba rakva szigorúan vízszintes sorokkal.
2. Lábazati falazás az egész épületre körül Szerencsi kővel parkett rendszerű falazással a külső részen cement habarccsal fugdva 60 centi-méter magasságban.
3. A rajz szerinti terrasz melvédőfal készítése u.m.2.tétel 10 centiméter vastag beton fedlappal.
4. A felmenő fal rakása jó minőségű száraz vályoggal sárhabarcsban rakva a szükséges ácsatokok és ablaktokok beállításával szigetelő lemez és falkötő vasak elhelyezésével .
5. A belső mennyezetek / kivéve a fűtőkamrát/ nádalása, vakolása simítása kővér mészhabarccsal háromszori fehér meszeléssel.
6. Összes belső falak / kivéve a fűtőkamra/ vakolása pelyvás mészhabarccsal, tiszta malterrel simítva háromszori színes meszeléssel, a fűtőkamra sár vakolással.
7. Az összes külső falak vakolása pelyvás mészhabarccsal színes kőpor borzolással körül díszes kivitelben.
8. Kémény falazások, a padlás térben durván vakolva, a tetőn-kívül nyeregből falazva, cement-habarccsal hézagolva betonfedlappal.
9. Feljárati beton lépcső készítése 6 mm.vasalással a főlépcső tagozott kiképzéssel / 3 darab lépcső/.
10. Kétszínű cementlapozás készítése cementhabarcsba ágyazva, kiöntve, feltisztítva, olajjal beeresztve, a terraszon mozaiklap, konyhában, fűtőkamrában, kamarában cementlap.

10. kép. Az építési szerződés költségvetése, benne az egyes munkafázisokkal – 1. oldal
(Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

11. Két emésztőgödör készítése 3 köbméter űrtartalommal téglából falazva, vasbeton fedőlappal, a fürdőszobából 15-ös cementcső bekötéssel, búzelzáróval.
12. 5 mm. vastag szigetelő lemez szállítása és elhelyezése forró bitomentben 10 centiméter átfedéssel ragasztva.
13. Falkötő vasak készítése, szállítása, 8-as vasból, az áttolók 6-os vasból.
14. A tető cserepelése falcos égetett mártfői vagy kerecsendi /építettő választása szerint/ cseréppel, élek és szegélyek, gerinc cserpek portland cementtel javított malterben rakva.

Kőműves munka összesen 5085.- P.

III. Ács munka .

1. a tervszerinti épületre gerenda sorban vésett álló székes fedél elkötése felállítása jó minőségű épület fenyőfából, a padlás 4/4, a mennyezet 3/4 deszkázottal, cserép alá lécezve, padfeljáró, kéménnek helyezinek kiváltásával, szegek csavarok kapcsok hozzáadásával, 4/4 s. gyalult homlok eresz deszkázattal.
2. Ácsatokok készítése 90/210 m. 10/10.-es fenyőfából falnyulványokkal 17 darab.
3. Rögzített padfeljáró készítése a fáskamrából karfával ellátva.
4. 3 darab ácsajtó készítése fáskamrára, és klozetre, a klozetre egy kettős ülés, padozat.
5. A szobákban nut és féderes padlók készítése első rendű minőségű száraz 4/4-es 13 centi széles deszkából 10/10-es párnafákra fektetve 90 centiméter tengelytávolságban, körül szegéssel, felgyalulva.

Ácsmunka összesen 2816.-P.

IV. Bádogos munka:

- 1., Csüngő eresz csatonna készítés 18-as horganyozott bádogból galv-nizálva erős tartó vasakban szerelve, a tartóvasak miniomozva feketére festve.
2. Lefolyó csövek készítése u.m.l. tétel 12. centiméteres átmérővel, erős nvitható tartó vasakban fektetve.
3. Hajlat bádog készítése 18-as horganyozott bádogból 50 centiméter kiterített szélességben. *javítás*
4. 45/45 centiméteres fekvő tetőablak készítése zsinór üvegezéssel kitámasztó vassal. *jav.*
5. Kéményszegés készítése 32 centiméter kiterített szélességben vizkorccal. *jav.*

Bádogos munka összesen 375.-P.

V. Melléképületek.

1. A kertben lévő épület elbontása, az udvar hátulján megjelölendő helyre ujjonnan felépítése, egyszerű kis kéménnyel, 4 méteres megtoldással, melyben egy egyes tyukól és egyes dásznoól van kifutóval, a disznóól padlása tyukólnak készitendő padlás alatt, létrával, kokasüllővel.
2. Az épület végénél egy 250/350 centiméter méretű verem szerű pince készítése téglával falazva, a teteje 18 centiméter vastag tapasztással, ez cseréppel fedve, előtérrel és lejárati bélelt ajtóval.
3. Drótszövet kerítés készítés 3 oldalról és a baronfi udvart bekerítve, minden 2 méter távolságra faragott akácfa oszlopokra feszített 1 méter magasságu közepes minőségű drótfonat, az alsó részen 25 centiméter magas 4/4-es deszka, a felső részen 10 centiméter széles 4/4-es deszkára rászegelve a drótháló, felül egy sor tuskés drót, a baronfi udvar körül 2 sor tuskés drót,
4. Az utcai részen díszes léckerítés akácfa oszlopokra egy kis kapu és egy kétszárnyu nagy kapuval, gyalulva, a kiskapu erős kovácsolt zárral 3 kulccsal, a nagy-kapu lakatos retesszel, festés nélkül, 180 centiméter magasságban, egy sor tuskés dróttal.
5. Egy 80 centiméter átméretű cementgyűrűs kut készítése olyan mélységre, hogy 5-6 méter mély víz legyen benne.
6. Szemét gödör deszkaránával.

Melléképületek összesen

1130.-P.

VI. Vegyes munka.

1. Építető által adott karbolineummal kerítés oszlopai és deszkázata bekenendő.
2. Kórház előtti uttól kezdve kis kapuig éltégla szegés közzé téglajárda építető által adott anyagból .
3. Kerti kavics sárga színben egy vagon beszerzése, vételára, helyszinre hordása és később megállapítandó módon szétterítése.
4. Építető által készittetett virágtartóláda vasak elhelyezése a terras cement fedlapjában.
5. Egy szekér terméskő építető részére díj mentesen visszahagyandó.

Vegyes munka összesen

150.-pengő.

Összesítés.

I. és II. Földmunka és kőműves munka	5358.-pengő
III. Ács munka	2816.- "
IV. Bádogos munka	375.- "
V. Melléképületek, kut, kerítés stb.	1130.- "
VI. Vegyes munka	150.- "
Összes anyag és munka	<hr/> 9829.-pengő.

13. kép. Az építési szerződés költségvetése – 4. oldal
(Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

Adásvételi szerződés.

II. példány

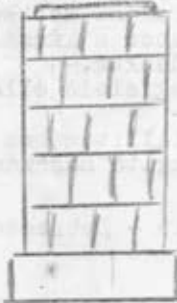
Kötik :

Krisch Károly kályhagyáros eladó és dr.Barcsay László
járásbíró vevő.

A vétel tárgya :

1. Egy darab cserépkályha, 3.5 + 2 + 9 -es nagyság, az 1.számú
minta szerinti színben,de jóval világosabb árnyalatban
2. Egy darab cserépkályha, 2.5 + 2 + 9 -es nagyság, a 3.számú
chamois színben,sötétebb semmi esetre ne legyen,inkább világosabb,
de legjobb ha ugyanaz a szín lesz
3. Egy darab cserépkályha 2.5 + 2 + 9 -es nagyság, a 2.számú
zöld színű minta szerint,de kissé sötétebb árnyalatban
4. Egy darab cserépkályha 2.5 + 2 + 8 -as nagyság, a 4.számú
minta szerinti krém színben,ez se legyen sötétebb,inkább világosabb,
de legjobb,ha ez is ugyanilyen marad

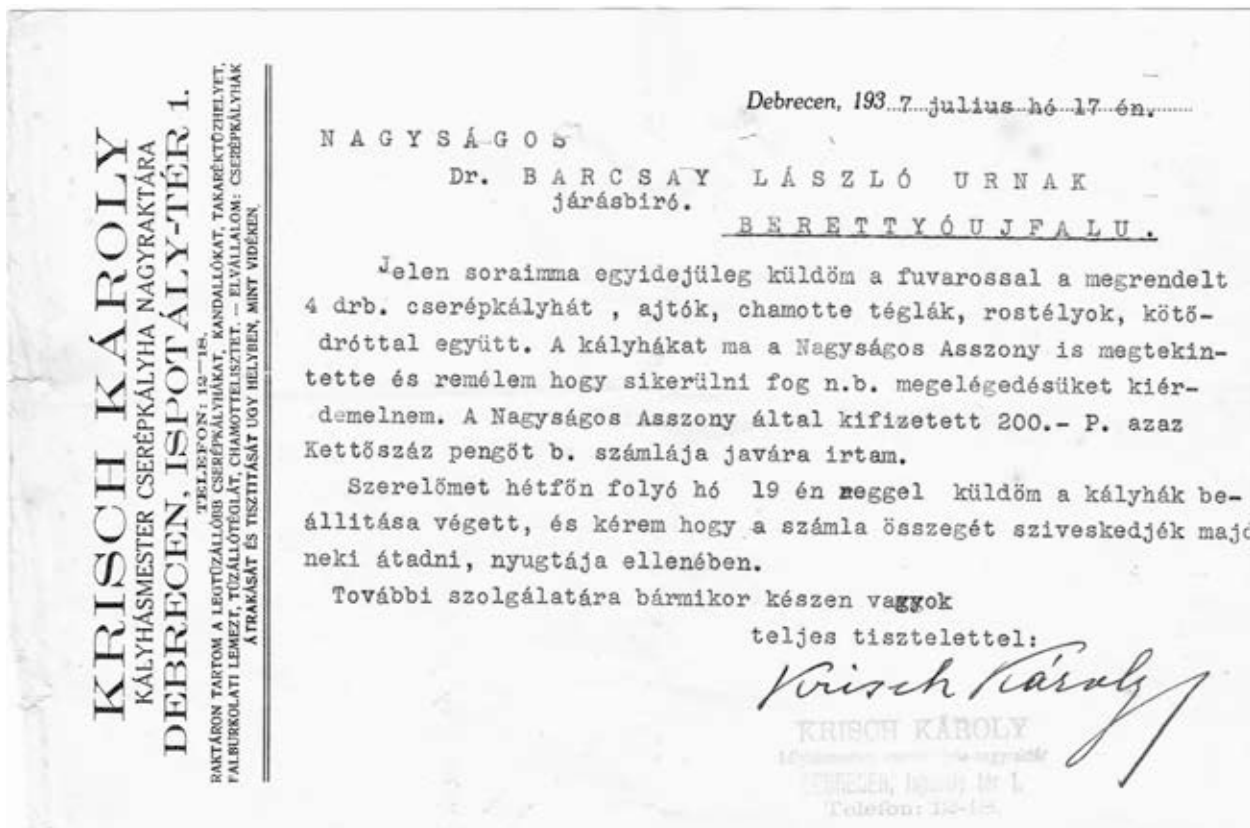
Mind a négy darab kályha sima csempékből,felül is saját magából
kirakva,csupán egy keskeny felső fedő szegélyt kap,vegyes fűtésre
/ szén és fafűtésre/ beállítva,megfelelő ajtókkal teljesen készen
beállítva

Eladó kötelességei :

első osztályu prima minőségű kályhákat ad,amelyek fa és szén
fűtésre egyaránt tűzállók, teljesen készen beállítva ajtókkal,felső

14. kép. A cserépkályháról készült adásvételi szerződés
(Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

15. kép. Krisch kályhásmester levele Barcsaynak a megrendelésről (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

bekerültek az ajtók, ablakok. Ma sem repedezik a fal, nem ázik be ajtó, ablak. 1937 nyarán be is költöztünk...⁴²

Az idézett sorok és a fennmaradt szerződések ellentmondanak egymásnak. Nem pusztán az időbeliségben, hanem az építési módban is vannak eltérések. Ez utóbbi tűnik szembe a leginkább. Barcsay visszaemlékezése szerint a ház kútalapokra épült, ellenben az építési szerződéshez csatolt költségvetés sávalapokról szól: „A terv szerinti épület alapásása 60 centiméter mélységű, a kijött föld a szobákban feltöltésnek használandó [...] A terv szerinti épület alapfalazása I. rendű égetett téglával fehér mész habarcsba rakva szigoruan vízszintes sorokkal.”⁴³ A tervlap metszeti rajza is sávalapokat mutat. (16. kép)

Érdeemes a költségvetés további pontjait is elolvasni, mert megismerhető ezekből a korabeli szokásos házépítési mód, az anyaghasználat, az alkalmazott szerkezetek és eljárások. (10–13. kép)

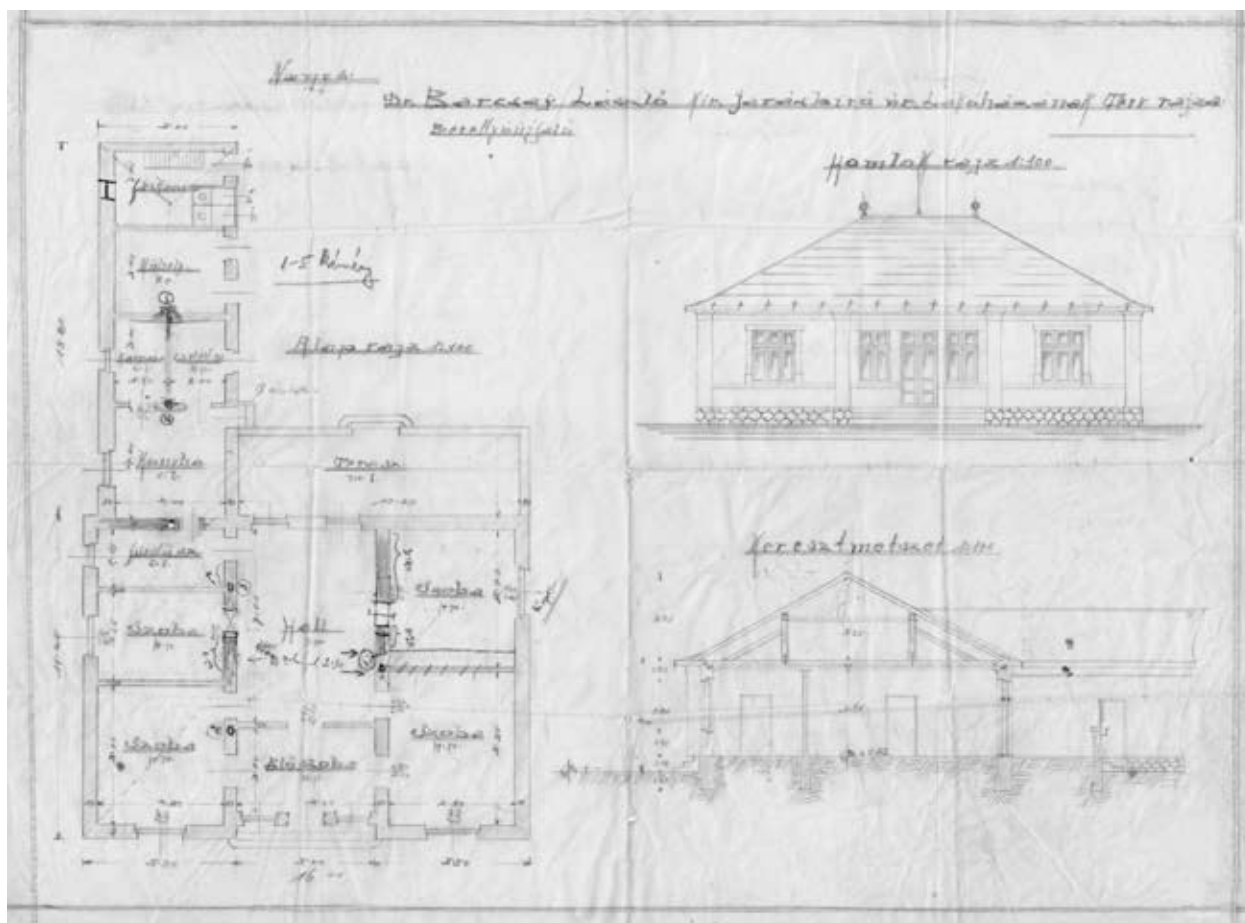
42 Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 29.

43 Költségvetés. Dr. Barcsay László kir. járásbíró lakóházának építési munkáiról. I/1.; II/2. pontok

Az elkészült ház

A szerződés és a visszaemlékezés ellentmondásai ellenére leszögezhető, hogy Barcsay biztos kezekre bízta otthona felépítését. Jól bevált mesteremberek dolgoztak a járásbíró új családi házában, amelybe 1937 nyarának végén be is költözhetett a család. Így az ősz már itt töltötték, és a téltől sem kellett tartaniuk, hiszen a nyári építkezés folyamán a cserépkályhákat is beállították. A fűtést is – úgy tűnik – jó kezekre bízta Barcsay. A cserépkályhákat – az 1937. június 12-én kötött adásvételi szerződés alapján – Krisch Károly debreceni kályhásmester szállította, akinek az Ispotály tér 1. sz. alatt cserépkályha-nagyraktára volt. Barcsay négy darab kályhát rendelt innen. Ezeknek különböző volt a színe. Az egyiket az „1. számú minta szerinti színben, de jóval világosabb árnyalatban” a másikat a „3. számú chamois⁴⁴ színben” kérte, s hozzáfűzte: „sötétebb semmi esetre ne legyen, inkább világosabb, de legjobb ha ugyanez a szín lesz.” A harmadik kályha a zöld színminta sötétebb árnyalatában készült, s

44 Világosdrapp, régiesen zergebőr szín.

16. kép. A megvalósult ház tervlapja, alaprajzzal, homlokzattal és metszettel 1:100 méretarányban. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

a negyedik pedig krémszínben. „Mind a négy darab kályha sima csempékből, felül is saját magából kirakva, csupán egy keskeny felső szegélyt kap, vegyes fűtésre /szén és fafűtésre/ beállítva, megfelelő ajtókkal teljesen készen beállítva” – olvasható az adásvételi szerződésben, amely lapján még egy ceruzával készült rajz is látható az egyik kályháról.⁴⁵ (14. kép) A kályhákkal kapcsolatos további dokumentumok nyugtából és Krischtől kapott rendkívül udvarias hangvételű levelekből tevődnek össze a hagyatékban. Egyik ilyen levelecske Barcsayt arról értesítette, hogy a gyáros elküldte rendeltetési helyükre a kályhákat, amelyeket aznap „a Nagyságos Asszony is megtekintett[e] és remélem – írja Krisch – hogy sikerülni fog n. b. megelégedésüket kiérdemelnem.”⁴⁶ (15. kép) A négy új cserépkályhával együtt öt darab kályha került a házba, ugyanis egy

használatat átrakattak. A kályhákat 1937. július 24-én állították fel a házban.⁴⁷

Az említetteken kívül valószínűleg más fűtőeszközök is beállításra kerültek a házban, hiszen a helyiségek és a kémények száma ezt valószínűsíti. (16. kép)

A helyiségekről egy 1:100 méretarányú tervrajz árulkodik. A megvalósult házról ez az egy darab tervlap található a hagyatékban. Ezen a lapon az alaprajz mellett homlokzatrajz és keresztmetszet is látható azonos méretarányban. (16. kép)

Az elkészült ház egy szélesen elnyúló négyzetes alapú, sátortetős épületként tűnik fel az utca és az előkertje irányából. A házhoz hátul egy hosszan elnyúló mellékszárnny csatlakozik, ekképpen L alakúvá válik az épület, amelynek szárainak találkozásánál nagy méretű nyitott terasz kapott helyet.

A ház főhomlokzata egy szimmetrikus elrendezésű, polgári villa képét mutatja, amely már nem a 19. század végének hangulatát idézi, hanem – egyszerűbb homlokzati síkjaival, alacsonyabb

45 Adásvételi szerződés. (Kötik: Krisch Károly kályhagyáros, eladó és dr. Barcsay László járásbíró, vevő) Berettyóújfalú–Debreczen, 1937. 06. 12. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

46 Krisch Károly kályhámester levele Barcsay Lászlónak. Debreczen, 1937. 07. 17. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

47 Elismervény. Berettyóújfalú, 1937. 07. 24. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

17. kép. A Barcsay-ház a kerti útról
(Barcsay-fotóarchívum, Bagossy család)

épületmagasságával – a kor, az 1930-as évek modern építészeti tendenciái felé közelít, de igazi modern házzá nem válik.⁴⁸ A homlokzat és a helyiségkiosztás komponálása még mindig inkább a húszas évek neobarokkját tükrözi vissza, ekképp sokkal inkább a berettyóújfalui tisztviselőtelep villaszerű házaihoz áll közelebb. Ezeknek nagy hajlásszögű tetőit, ha nem is „utánozza” Barcsay háza, de nyerskő lábazatuk nagyon hasonló.

A ház előtti kert, annak parteres kialakítása és a kaputól a bejáratig egyenesen felfutó út szintén a (neo)barokk szerkesztési elveket jeleníti meg, igaz, a barokkos feltárlást némiképp gyengíti, hogy az út és a ház tengelye nem tökéletesen esik egybe. Ezzel együtt is a kerti (sugár)út a szárnyas bejárat ajtóba torkollik, amely mellett a két ablak elegáns, tágas fogadószobát sejtet. A tágasság itt 15 négyzetméterert jelent, ugyanis ennyi az alaprajzon előszobaként jelzett helyiség alapterülete. Itt is a szimmetria uralkodik, hiszen jobbra és balra a két utca felé néző nagyszoba nyílik, amelyek hárm-

osztású ablakai a homlokzat villaszerű szimmetriáját fokozzák. (17. kép)

Az előszobán átvezető főtengely a hallba visz. Ez a ház központi helyisége, amely kelet felé, a ház mögötti kertre néző teraszra nyílik Szecsődiasztalosmester remekművén keresztül. Az elnevezés a harmincas évek divatos és a városi lakásokban rendszerint kialakított térre utal, azonban itt – bár a funkció, azaz, hogy innen nyílnak a ház helyiségei, adott – mégis inkább ebédlőként működik.⁴⁹

A ház négyzetes alapú központi része a főbb lakóhelyiségeket foglalja magába. Ekképp a hallból az említett utcai szobák is megközelíthetők, valamint további két szoba, amelyeket a ház oldalán, az utcai szobák mögé soroltak, de azokkal nem nyithatók össze. A négy szoba kényelmességről árulkodik. A fennmaradt alaprajz nem részletezi a szobák rendeltetését, azokról egyéb forrásokból értesülhetünk. Így például a Barcsay-émlékiratok VI. kötetében, a második világháborút bemutató események

48 Lásd erről alább a tervváltozatokról szóló részt!

49 A hall ebédlőként használatát igazolja ifj. Barcsay László visszaemlékezése a háborús időkre: „Egy este váratlanul betoppant az ebédlőbe a terasz felől két »gárda«-tiszt...” Vö. Barcsay-émlékiratok VI. 37.

kapcsán tesz a szerző említést a szobákról. Ebből kiderül, hogy az egyik utca, illetve a nagy előkert felé néző szoba volt a szalon.⁵⁰ Átellenben pedig „úriszoba” helyezkedett el.⁵¹

A két kisebb szoba pedig háló-, illetve gyerek-szoba volt. A hallból nyílt a négy szobán kívül a fürdőszoba is, közvetlenül balra a teraszajtó mellett. Innen vezetett át egy ajtó a konyha felé, amelynek közvetlen kijárata volt a kert felé.⁵² A konyha már a ház főtömegéből kilépő mellékszárny első helyisége, az L alak keskenyebb szárában. Innen további két helyiség nyílt. Bal oldalon a kamra, jobb oldalon a cselédszoba⁵³, amelynek területe mintegy hat négyzetméter volt.

Az épületszárny további helyiségei már csupán a kert felől voltak megközelíthetők. Itt egy faskamra benne a padlásfeljáróval, és a területéből kihalászott árnyékszékekkel kapott helyet, s mellett a család fő műhelye. A fő traktus teljes hátoldalán végig futó terasz és a mellékszárny ölelésében állt az öntöttvas kerti kút.

A ház és a telek

A ház az ajándékozással és vásárlással szerzett nagyméretű telek közepén helyezkedett el. Ez a pozíció lehetővé tette, hogy Barcsay – szenvedélyének hódolva – olyan kertet építhessen ki, amely a gazdag és változatos növényvilágával a ház közvetlen

18. kép. A virágtartó vas a teraszon, háttérben a ház teraszkijárata (A szerző felvétele, 2017. március)

és tágabb környezetének is díszévé válhatott. A ház előtti terület, a nagyméretű előkert a telek kórház felőli bejáratától a házig terjedve számos növénykülönlegesség élőhelyévé vált. Ahogy ifj. Barcsay László írja: „a kert szerepe kizárólag a lakóház környékének kellemessé tétele és a tulajdonos kertészkedő kedvenc időtöltésének a színhelye volt, zárt kapukkal külön kis világ.”⁵⁴

A kert kialakítása és a házhoz felvezető egyenes út klasszikus szerkesztési elveket tükröz. A kerti út két oldalát fagyal szegélyezte. Mögötte ágyások különféle növényekkel és fákkal. A kialakítást Barcsay már az építés kezdetén elképzelhette, amire a szerződés költségvetéséből is következtethetünk a egyes munkákról szóló VI. rész pontjai alapján: „2. Kórház előtti uttól kezdve kis kapuig éltégla szegés közé téglajárda építtető által adott anyagból. / 3. Kerti kavics sárga színben egy vagon beszerzése, vételára, helyszínre hordása és később megállapítandó módon szétterítése.”⁵⁵

A dokumentumok mindemellett a teraszról is tartalmaznak információt, amely – miként az épület leírásánál láttuk – a ház hátra néző falának hosszában terült el, ide nyílt a hall. A terasz mellvéd fala ugyanúgy, mint a ház lábazata „szerencsi mészkövel parkett rendszerű falazással” készült „10 centiméter vastag beton fedlappal”, amelybe az „építtető által készített virágtartóláda vasak” elhelyezését is vállalta a szerződés szerint a kivitelező. (18. kép) Bár a terasz a ház keleti oldalára került, mégis kellemes időtöltésre nyújtott lehetőséget a család számára hosszú éveken át.

50 „Nálunk a szalonból lett vendégszoba. Ez ugyan Édesanyám szentélye volt, de ő ekkoriban Nagyváradon lakott, így a vendég érkezése nem okozott gondot.” Barcsay-emlékiratok VI. 22.

„Minden katonaféle vendéget alaposan kifaggattunk, melyik szoba lesz a legbiztonságosabb, ha ideér a pokol. A tapasztaltabbak mind a ház délnyugati szobáját, Édesanyám szalonját tartották. Igazuk volt. Ez az egy szoba egy gombostűfejnyi szilánkot sem kapott.” Barcsay-emlékiratok VI. 32.

51 „A birsalmfa alatt egy félig kiásott lövészgödör ásítózott, az úriszoba és a szalon ablak alatt, pedig himzett díványpárnáinkkal és pokrócainkkal kibélelt, egy-egy lövészteknő. Az már a kerti útról látszott, hogy a ház alaposan meg van lődözve. Az előszoba ajtó mellett egy nagy lyuk, melyből vezetékeiken függve kilógtak a villanykapcsolók és a csengőgomb. A tetőn alig volt cserép a helyén. Ablakok, szinte üveg nélkül.” Barcsay-emlékiratok VI. 34.

52 Ez az ajtó volt az egyik külső ajtó, amelynek a leírását az épületszatalosi szerződés 8. pontjában is megtaláljuk: „80 x 200 cm. külső belső szárnyú ajtó külső szárny tömör, belső üveges, 50 centiméter falban sárgásbarnára, esetleg később előírt színre mázolja, alapfestésen kétszer...” Szerződés (kötik: dr. Barcsay László j.b. és Szecsődi Jenő asztalos-mester vállalkozó), Berettyóújfalú, 1937. 01. 19. 8. pont. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

53 A cselédszobának számos rendeltetése volt – tudjuk meg ifj. Barcsaytól a háború időszakáról mesélve: „A békés időkben házvezetőnői-pesztonkai-belső-személyzeti-garderobe-i szobába egy orosz fogorvosnőt szállásoltak be. Rendes fehérszemély volt, tipikus »bárisnya«, hatalmas, fehérbőrű, vörössesszőke debella, nagy mellekkel, fenékkal, csizmában, egyenruhában, tisztí váll-lappal, kitüntetésekkel, zöld barettel a fején. Nem jött egyedül. Volt vele egy szimpatikus, csinos férfi-katona, tisztí, de jelzések nélküli uniformisban. Egész európai külsejű ember volt. Férfiként mutatta be az orvos elvtársnő. Mindig együtt jöttek, együtt mentek, társalogtak velünk. És lehetett velük társalogni, már csak azért is, mert a férfi németül is tudott. Hanem a személyzeti szoba kissé öreg ágya hosszú éjszakákon át hangosan árulkodott a kellemes együttlétkről. Irigylésre méltó teljesítményeket produkáltak...” Barcsay-emlékiratok VI. 37.

54 Barcsay 2014: 1.

55 Költségvetés. Dr. Barcsay László kir. járásbíró lakóházának építési munkáiról. VI/2–3. pontok (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

19–20. kép. A Barcsay-kert területváltozása a ház mögötti Szökő utca megnyitásával
(fentrol.hu, Budapest Főváros Kormányhivatala)

A telek hátsó részén épültek fel a melléképületek, amelyekről az építési szerződés költségvetésében is rendelkeztek: „V. Melléképületek. 1. A kertben lévő épület elbontása, az udvar hátulján megjelölendő helyre ujjonnan felépítése, egyszerű kis kéménnyel, 4 méteres megtoldással, melyben egy egyes tyukól és egyes disznóól van kifutóval, a disznóól padlása tyukólnak készítendő padlás alatt, létrával, kokasüllővel.”⁵⁶ A későbbiekben üvegház is építettett Barcsay. Ez – az 1963 és 1970 közötti kisajátítási eljárás következtében – elbontásra került, mert a ház mögött megnyitott Szökő utca nyomvonalába esett.⁵⁷ A kert az utcanyitás miatt ekkor kettészakadt, s az új utca túloldalára eső részen később új ház épült.

Jól jelzik a változásokat az 1970-ben, illetve 1974-ben készült légifelvételek. (19–20. kép)

Később – 1975-ben – a megmaradt kert-részt természetvédelmi területté minősítették.⁵⁸ Védettsége mai napig fennáll.

Tervváltozatok és záró gondolatok

Egy épület bemutatása során általában az ismertetés elején szokás az esetleges tervváltozatokról szólni, hiszen azok a legkorábbi fázishoz, a tervezéshez tartoznak. Ebben az esetben azonban utóbb kerül erre sor, mert a már bemutatott ház ismeretében válhatnak jobban érthetőbbé a fennmaradt alternatívák.

A családi hagyatékban két másik tervlap is megtalálható a megvalósult házé mellett. Mindkettő szinte kuriózumnak tekinthető, hiszen annak a jelei ezek a tervek, hogy az 1930-as évek stílusváltása – a historizáló formák elhagyása és a modern építészet felé fordulás – egy vidéki kis településen is a mindennapok kérdésévé vált a házépítők és építtetők között. A felépült ház is – ahogy már szóba került – e kettősséget hordozza magán, hiszen formavilága és kertje egy hagyományos családi villa hangulatát idézi, kényelmessége pedig a korszerűségből fakad.

A fennmaradt két tervváltozat közül az egyik mindenképp a megvalósult ház alternatívájának tekinthető. (21. kép) Ezen egyértelműen felismerhető

a homlokzati struktúra és a tömeg. Az eltérés pusztán a ház megjelenésében, „régieskedésében” áll, ugyanis egy olyan épületről készült a rajz, amely a 19. század végi „svácji lakok” világát idézi.⁵⁹ A faszerkezetű, oromzatos, tornácszerű előépítményével, a fűrészeléssel díszített deszkaoromzataival a ház igazi nagypolgári nyaraló képét mutatja, amelyhez hasonlót a budai hegyekben, vagy a korabeli debreceni Nagyerdőn láthatott az ember. Kicsit olyan ez a terv, mintha a lombfűrészrel falamezekből dísz tárgyakat kedvtelésből előállító Barcsay, fantáziájának teret engedve, álmai villáját rajzoltatta volna meg.

A másik tervlap az igazi kuriózum, hiszen – bár nem valósult meg – egy olyan ház lehetséges változatát mutatja, amelyből a környéken nem sok épült fel. A tervlapon egy egyemeletes családi ház látható két szintjének alaprajzával, és az épület távlati képével. (22. kép) A terv – leginkább a ház perspektivikus rajza – kidolgozatlanságával, itt-ott megjelenő esetlenségével és következetlenségével valóban csak egy lehetséges alternatíva vázlatát mutatja, amely azonban mégis haladó szellemiségről árulkodik: a modern szemléletről. A dokumentumokból – mivel sem leírás, sem aláírás nincs a terveken – nem derül ki, hogy ki a rajz készítője. Feltételezhetően Lisztes István, de legalábbis ugyanaz a személy, aki a megvalósult ház terveit is készítette, hiszen a feliratozás írásképe nagyon hasonló. Az sem derül ki, hogy kinek az ösztönzésére született a vázlat. Lisztes (vagy a tervező) mutatott ekképpen egy alternatívát a megrendelőnek, vagy éppen Barcsay kért egy modern változatot. Nem tudni, de talán nem is ez a fontos. Sokkal fontosabb a terv léte, amely azt jelzi, hogy az 1930-as évek derekán már a vidéki Magyarországon – a fővárosi impulzusoktól távol eső, egy, az első világháború után nehéz helyzetbe került területen – is felüti a fejét a legmodernebb építészeti irány. Ebben a közegben szinte meglepetésként hat az, hogy számításba jöhetett (volna) egy, az országban is épp csak gyökeret verő modern „stílust” képviselő családi ház megépítése. Ugyanakkor megnyugtató ez a tény, mert azt jelzi, hogy a modern építészet hatásai nem pusztán a főváros építkezéseiben jelenhettek meg.⁶⁰

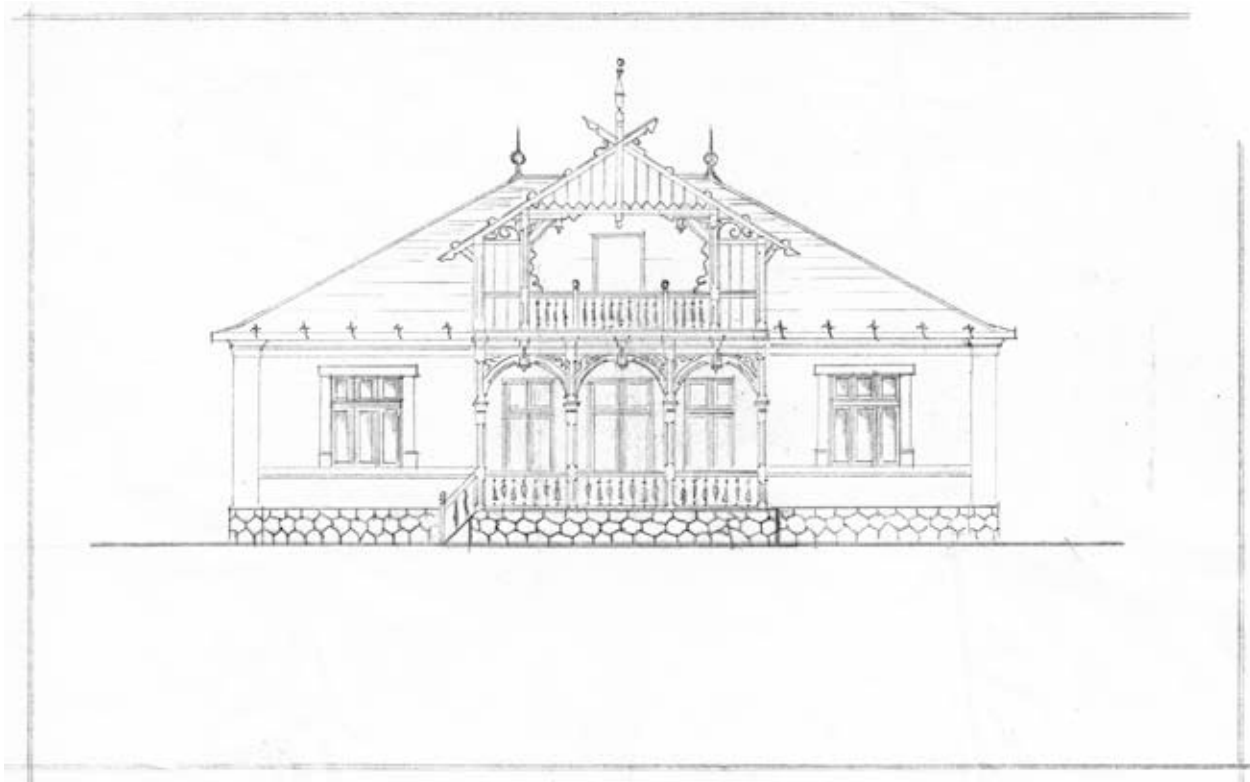
56 Vö. Költségvetés. Dr. Barcsay László kir. járásbíró lakóházának építési munkáiról. V/1. (Barcsay-hagyaték, Bagossy-család)

57 Vö. A berettyóújfalui Gacsa-kert feldarabolása 1963–1970. (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

58 Vö. ifj. Barcsay 2014.

59 Lásd: Puhl 2013: 33.

60 Érdekesség, hogy ebben az időszakban a többek között a berettyóújfalui királyi járásbíróház épületét is jegyző Orbán Ferenc építész a neobarokktól elfordulva a modern építészet képviselőjévé és népszerűsítőjévé vált. A magánházak építése terén kifejezetten igyekezett a közvéleményt formálni, és a modern elveknek megfelelő családi házak építtetését ösztönözte. Vö. Orbán 1931.

21. kép. A svájci villa mint a Barcsay-ház alternatívája
(Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

A ház tervezési idején, 1936-ban⁶¹ már túl volt a magyar építészet azon a fordulóponton, amely nyomán a konzervatív szemléletet a modern váltotta fel, s a Bauhaus világot realizáló építészet elfogadottá vált Magyarországon.⁶²

A fennmaradt tervváltozat egy, a Bauhaus elveit és formáit megtestesítő házról készült. A ház bejárata egy nyitott teraszról nyílik, amelyhez néhány lépcsőfok vezet fel a kertből. A bejáraton át egy keskeny folyosó visz a ház belsejébe. Erről a folyosóról nyílik jobbra egy szoba, amelynek az ablaka a ház előtti teraszra néz. E szobának a rajz szerint csak ablaka van, tehát közvetlen kapcsolata nincs a terrasszal. Ez a viszonylag kisméretű szoba talán a család fő dolgozószobájaként (vagy a korábban emlegetett „úriszoba”-ként) funkcionálhatott volna, ahonnan Barcsay a kertjére is ráláthatott volna.

A folyosó másik oldalán, jobbra egy másik szoba nyílik a terv szerint. Ennek az ablaka szintén a bejárat előtti kertre néz. Ebben a formában a megvalósult ház elrendezése köszön vissza, amelynek szintén – más méretekkkel, de mégis – ez volt a kon-

cepciója: középen bejárat, két oldalán egy-egy, az előkertre néző szobával.

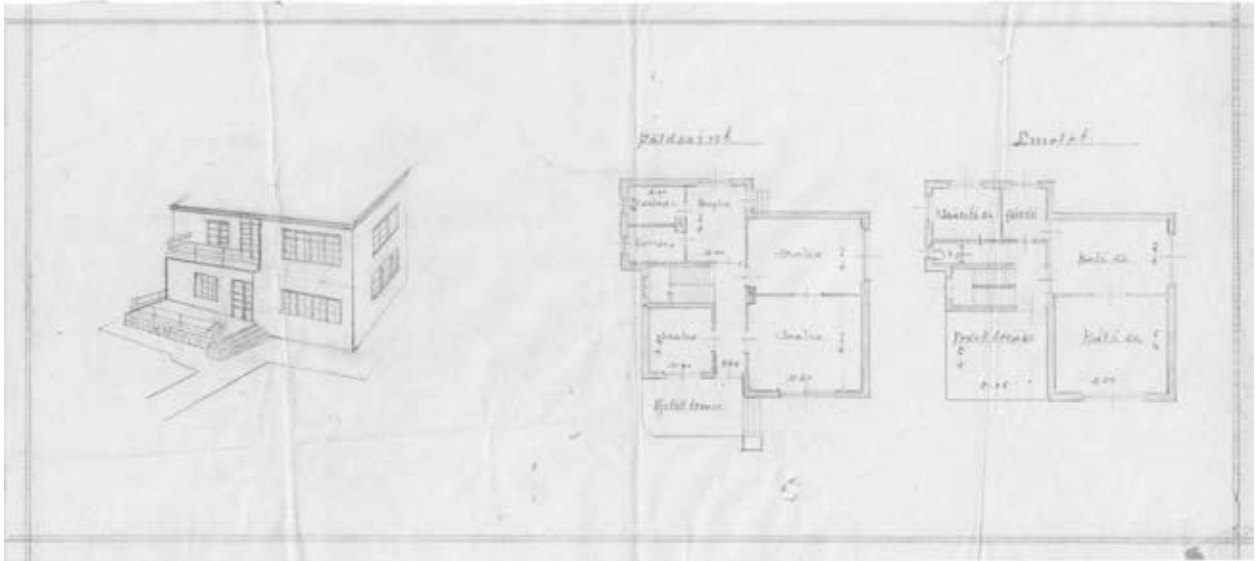
A jobb oldali szobát egy újabb szoba követi hátrafelé. Ennek ablaka már oldalra nyílik – hasonlóan a megvalósult házhoz. A két szoba között ajtót helyeztek el, de ez a hátsó szoba a folyosóról is megközelíthető.

A folyosó végén balra a lépcsőház kapott helyet, a bejáratallal szemben pedig a konyha. Ebből – megint csak a megvalósult ház megoldásához hasonlóan – egy kamra és mellette egy cselédszoba nyílik. A konyhának a ház hátoldalán közvetlen kapcsolata lett volna a kerttel, hasonlóan a megépült házhoz.

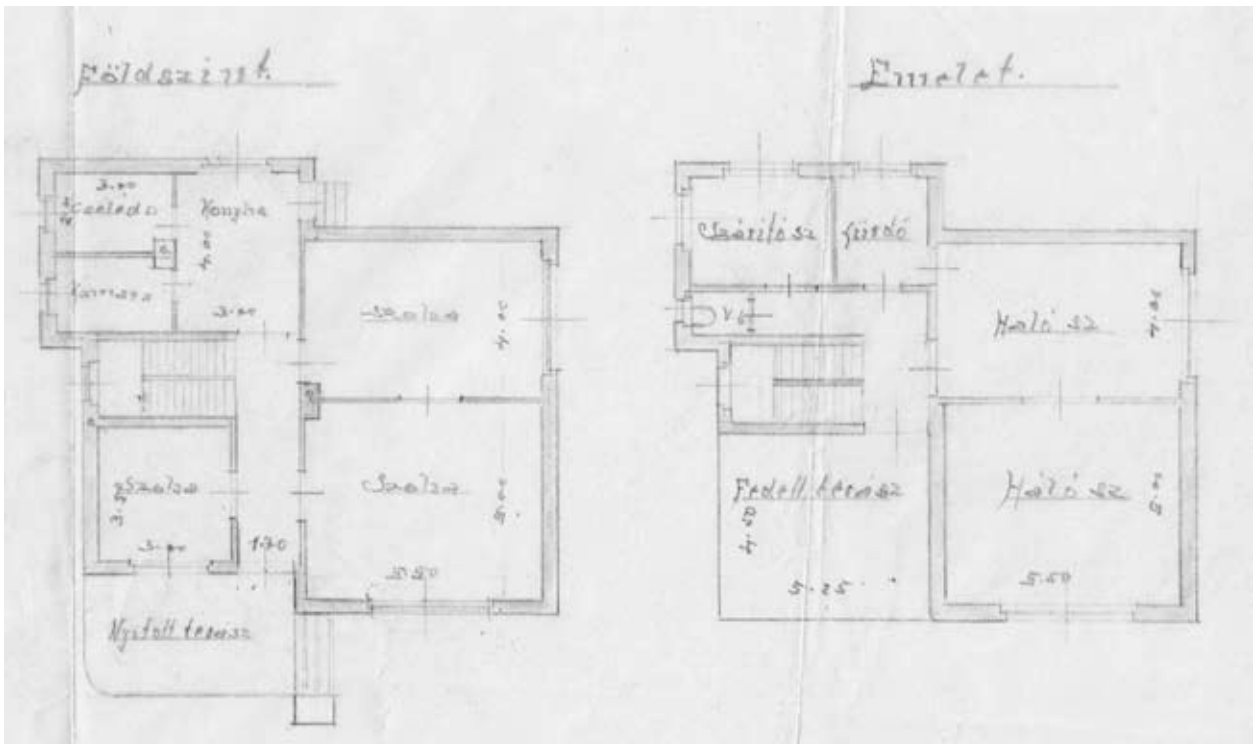
Az emeleten megismétlődnek a ház jobb oldalának földszinti szobái. A rajzon a felirat itt a funkciót is elárulja: hálószoba. A két szoba viszonya azonban némiképp eltér a földszinhez képest, ami a bejáratuk kialakításában figyelhető meg. Itt, az emeleten a két hálószoba egymásból nyílik, ugyanis a folyosón – ahova a lépcső érkezik – csak a hátsó szoba kapott bejáratot, a másik szoba nem, így az csak a másikon keresztül közelíthető meg. E kialakításnak az oka – az alaprajz értelmében – annak köszönhető, hogy a középfolyosó itt nem fut teljesen végig a földszinti társa felett, a lépcsőtől jobbra, az előkert felé eső végén egy fedett teraszba nyílik. Ez a fedett

61 Mivel az építési szerződést a felek 1937 januárjában írták alá, feltételezhető – korábbi együttműködésük alapján –, hogy az előző évben formálódott a ház terve.

62 Vö. Vámosy 2015: 136–148.; Pámer 2001: 56–61.; Fehérvári – Hajdú – Prakfalvi – Ritoók 2017: 244–245.; Szentkirályi i. m. 608–612.

22. kép. A modern tervváltozat (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

23. kép. A modern tervváltozat alaprajzai (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

terasz a földszinten, a bejáratnál balra elhelyezkedő szoba felé van.

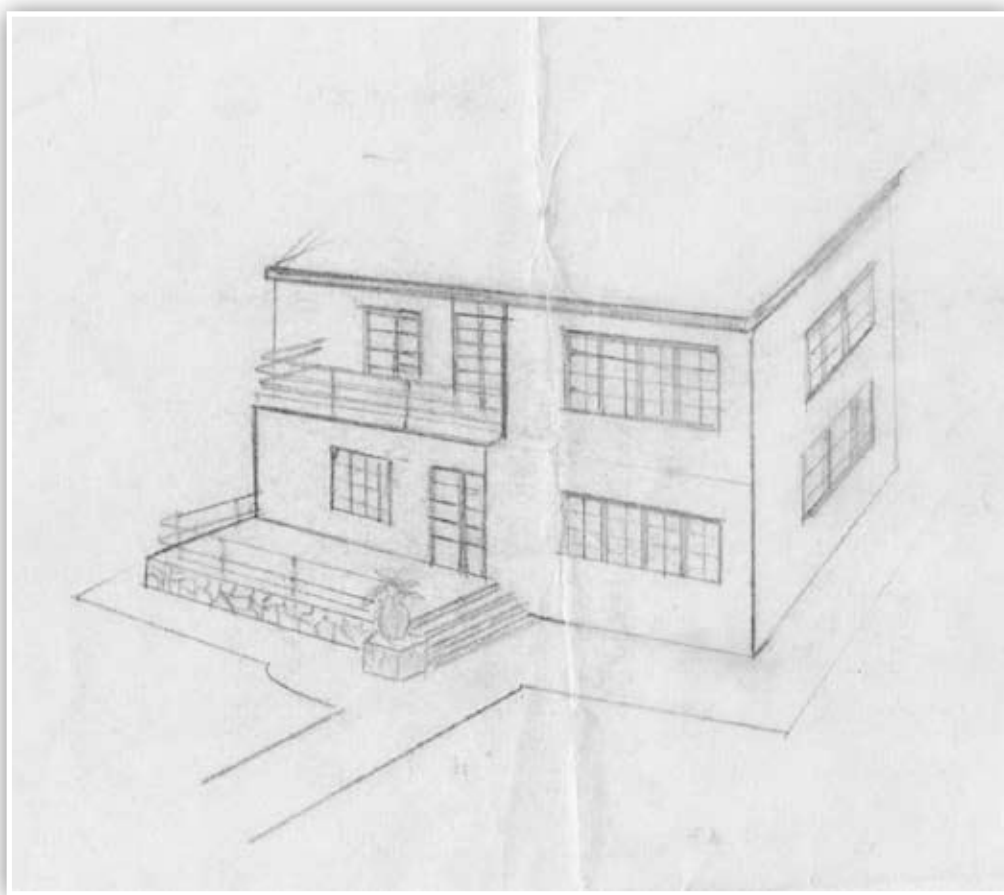
Az emeleti folyosó másik vége a kiszolgáló helyiségek felé visz. A folyosó ezen része elfordul a lépcsőház fala mentén egy keskenyebb közlekedőt alakítva. Innen nyílik a WC (a közlekedő végén), a szárító és a fürdő. A szárítószoba idézi fel a korszerű, kényelmes lakóházzal szemben támasztatott követelmények megvalósítását a leginkább. (23. kép)

Az alaprajzok mellett – miképpen már szó esett róla – egy távlati rajz is készült a házról. Ezen a harmincas években, a középosztály körében egyre elfogadottabb, az új építési elveket tükröző épület jelenik meg. Lapostetővel, teraszokkal és szalagablakokkal. A homlokzat viszonylagos szabad alakítása – az, hogy igazi főhomlokzata nincsen, így körbejárásra készíti a szemlélőt – mindenképp a

modern építési elveket tükrözi.⁶³ Ugyanakkor nem elég bátor ahhoz, hogy például homlokzati síkon átforduló sarokablakokat kapjanak a szobák, holott a tömegből ez is következhetne. Valószínűleg ennek kivitelezése a helyi viszonyok között nehézkes lett volna. A tömeg ellenben a „trendnek” megfelelő, a belső elrendezéshez igazodik, a belső funkciók külső megjelenéseként értelmezhető.

Ez a kis terv – kiforratlansága ellenére is – felidézheti akár Kozma Lajos, vagy Fischer József budai villáit is. Mind belsejében, alaprajzi rendszerében, mind külső formáiban, részleteiben (pl. a teraszok korlátja) arról árulkodik, hogy készítője ismerte a kor aktuális építészeti eredményeit, és volt bátorsága megálmodni egy ilyen házat a helyi közegben is. (24. kép)

Végül – mint láthatjuk – nem Bauhaus villát építtetett Barcsay László. A régmúltat idéző svájci villa és a modernitást tükröző lapostetős, emeletes családi ház lehetősége között, ha nem is félúton, hanem inkább a hagyományos formák felé húzva állapodott meg. Ezért viszont elmarasztalni nem lehet őt, hiszen a megépült háza a hagyományt éppúgy képviseli, mint a nyitást az új felé. S ha felidézzük Pámer Nóra szavait, miszerint ebben az időszakban a „kubus szimbólum lett az építészetben, amely a történeti építészet tipológiájától való teljes megszabadulást, a történelem nélkülit – a múlt nélkülit – jelentette”⁶⁴, akkor érthetővé válik az idegenkedés a modern háztól, kiváltképp egy ilyen hagyományt és a múlt értékeit tisztelő család esetében.

24. kép. A modern tervváltozat távlati képe (Barcsay-hagyaték, Bagossy család)

63 Vö. Pámer i. m. 65–67.

64 Pámer i. m. 67.

Irodalom

BARCSAY László

2014 „Barcsay kert TT” természetvédelmi kezelési terve (kézirat, Bagossy család)

BARTHA Ákos

2011 Élet Berettyóújfaluban a dualizmustól a rendszerváltásig. In: Kállai Irén (szerk.): *Berettyóújfalua az újkőkortól napjainkig*. Berettyóújfalua. 50–77.

BERETTYÓHÍR.HU

2013 <https://berettyohir.hu/index.php/home/szponzoralt-cikk/3133-varazskert-a-varos-sziveben.html>
(A letöltés ideje: 2017. 12. 07.)

BOLLA Zoltán

2016 *A magyar art deco építészet*. Budapest

FEHÉRVÁRI Zoltán – HAJDÚ Virág – PRAKFULVI Endre – RITOÓK Pál

2017 *Magyar építészet a Szépítő Bizottmánytól napjainkig*. Budapest

FRIGYES Sándor

1928 A berettyóújfalusi vasúti Berettyóhíd átépítése. *A Magyar Mérnök- és Építész-egylet Közölnye*, 1928/27–28. sz. 177–181.

GALL Anthony

2002 *Kós Károly műhelye*. Budapest

GYÁNY Ferenc

1930 Berettyóújfalua az utolsó tíz év alatt. In: Vermes Ernő (szerk.): *Bihar vármegye tíz évvel Trianon után*. Berettyóújfalua. 141–147.

KERTÉSZ János

1938 Berettyóújfalua, a vármegye új székhelye. In: Nadányi Zoltán (szerk.): *Bihar-vármegye. Magyar városok Monográfiája*. Budapest. 447–453.

KÖRNER Zsuzsa

2004 *A telepszerű lakásépítés története Magyarországon 1850–1945*. Budapest

KUBINSZKY Mihály

1974 *Györgyi Dénes*. Budapest

LASDBUDAPESTET.BLOGSPOT.COM

2013 *Óbudai Gázgyári Tisztviselőtelep*. http://lasdbudapestet.blogspot.hu/2013/03/obudai-gazgyari-tisztviselotelep_25.html (A letöltés ideje: 2017. 12. 07.)

MARÓTYZ Katalin

2013 Bírák és ügyészek telepe. Budapest, XII. Ráth György utca, Székács utca, Tóth Lőrinc utca, Karap utca. Árkay Aladár. 1911–1912. In: Puhl Antal (szerk.): *Magyarország híres villái*. Prága. 78–82.

MOLNÁR Endre

1938 Bihar-vármegye vázlatos statisztikája. In: Nadányi Zoltán (szerk.): *Bihar-vármegye. Magyar városok Monográfiája*. Budapest. 60–72.

MOLNÁR Imre

1938 A közigazgatás fejlődése Bihar-vármegyében. In: Nadányi Zoltán (szerk.): *Bihar-vármegye. Magyar városok Monográfiája*. Budapest. 379–383.

NYAKAS Miklós

1981 Berettyóújfalua politikai és társadalmi élete a polgári korszakban. In: Varga Gyula (szerk.) *Berettyóújfalua története*. Berettyóújfalua. 299–323.

ORBÁN Ferenc

1931 *Családi ház tervezése. Az építészetről a közönséghez*. Budapest

PÁMER Nóra

2001 *Magyar építészet a két világháború között*. Budapest

PUHL Antal (szerk.)

2013 *Magyarország híres villái*. Prága

ROMSICS Ignác

2001 *A trianoni békeszerződés*. Budapest

SÁNDOR Mária – TÖRÖK Péter

2001 Adatok Berettyóújfalu két világháború közötti infrastrukturális fejlődéséhez. In: Varjasi Imre (szerk.): *Bihar vármegye a múltó időben*. Debrecen. 53–74.

SZENTKIRÁLYI Zoltán

2004 *Az építészet világtörténete*. Budapest

VAJDA Mária

2011 Népeesség, egyházak, vallási felekezetek. In: Kállai Irén (szerk.): *Berettyóújfalu az újkőkortól napjainkig*. Berettyóújfalu. 78–85.

VÁMOSSY Ferenc

2015 *A 20. század magyar építésze 1. kötet. Örökségünk értékei, válságos évtizedek. 1902–1956.* [h. n.]

Zoltán Megyeri-Pálffi: “The residence of the hon. dr. László Barcsay district judge of the royal court”

Becoming to a county town after the Treaty of Trianon the urban landscape of Berettyóújfalu has significantly changed. Important public buildings, such as the county hall, various schools, and the hospital, raised in these times brought a novel urban character to the town, but also the design of residential homes featured new shapes.

Besides the unbroken row of rural middle-class houses of the main street and some of its side streets the villa-like residences built in the 1920s and 1930s provided genuine urban character to the town.

A significant part of residential homes of Berettyóújfalu is the so called “Officials’ Quarter” established when new tasks of administration appeared. The houses of this quarter were build according to the technical and intellectual standards of the era, and still they are valuable constructions. The home of the Barcsay family with its protected garden is similarly important building of the town. This villa-like house represents a peculiar time of the history of Berettyóújfalu, and offers insight to the local characteristics of the 1920s.

KÁLLAI IRÉN

Adalékok a Barcsay-kert történetéhez

Dr. Barcsay Károly ügyvéd 1930-ban, László keresztfia születésekor vásárolt öccsének, dr. Barcsay Lászlónak Berettyóújfalu Gacska-kert nevű részén egy nagyobb birtokot.¹ Ez a terület veteményesként és gyümölcsösként indult, majd ide épült fel 1937-ben a családi ház.²

A tulajdonos új háza kertjében a gyümölcsfák mellé különlegességeket, díszcserjéket is ültetett. A kert büszkesége számos nemes rózsza volt: a 400-600 tő különböző fajtájú és színű rózsát id. dr. Barcsay László folytonosan oltotta, szemezte.³ Üvegházat is épített, ahol dr. Debreczeni Pál orvos és Tiszai Béla volt honvédtisztel együtt rózsaneveléssel foglalkozott.

Az Országos Természetvédelmi Hivatal a kert védetté nyilvánítására elsőként 1969-ben tett javaslatot,⁴ amely 1975-ben érett határozattá.⁵

Ifj. dr. Barcsay László a Barcsay-kert történetét is összefoglalja az emlékiratokhoz hasonlóan: édesapja felvételeivel, maga által készített térképeivel színesített, számítógép segítségével szerkesztett dolgozatban.⁶ Ebben az írásban a telepített növényfajták és az itt fellelhető állatfajok mellett helyet kap a kert környezeti hatásainak rövid összefoglalása. Említést tesz továbbá a 2005-ös első gyerekcsoport látogatásról is. Közli a 2006-ban a

megyei napilapban megjelent újságcikket,⁷ illetve a lapnak írt válaszát, megvilágítva az írás tévedéseit.

A kézirat 1. sz. melléklete a Barcsay-kertet ábrázolja két színes kisebb térképrészleten az egyik az 1933-as, a másik a 2005-ös állapot szerint. Mellette két színes telekrajzon az 1965-ös – még a kisaajtítás, az új utca kialakítása előtti – teljes kertet, a 2005-ös, lényegében a mai telekállapotot jeleníti meg színes jelmagyarázattal. A számítógépen készült telekrajzokon szemléletesen ábrázolja a fákat és az egyes növénycsoportokat is, illetve néhány különleges, jellegzetes fajt.

A 2. melléklet a Barcsay-ház 1944-es állapotát mutatja be a melléképületekkel együtt színes alaprajzon. A 3. mellékletben hasonló módon a ház 2004-es állapotát rögzíti. Mindkettőben alapos, pontos bútorrendezési rajzokat is látunk.

A 4–5. sz. melléklet a védetté nyilvánítás dokumentumait közli. A következő mellékletben a kert 1969-es, védetté nyilvánításhoz készült növényjegyzéke olvasható. A listában szerepelnek a Vécsey u. 4. sz. alatti kert fái és cserjéi, latin és magyar nevükkel, illetve több lágyszárú növény neve is szintén két nyelven.⁸

1 Barcsay-emlékiratok I. 1. rész, 29.

2 A ház építéstörténetéről lásd jelen kötetben Megyeri-Pálffy Zoltán írását. (A szerk.)

3 A „Dr. Barcsay-rozáríum” rózsafajtaíát lásd Barcsay 2007: 19–26. 9. sz. melléklet

4 Barcsay i. m. 13. (4. sz. melléklet)

5 Barcsay i. m. 14. (5. sz. melléklet)

6 Barcsay i. m. A szerző dolgozat egy-egy példányát a Bihari Múzeumnak és kertet gondozó id. Katona Ferencnek adta át forrásanyagként, akkor még korlátozott felhasználással. Jelen kötet elektronikus mellékletében teljes szövegével megtalálható.

7 *Elvadás az egykori díszkert.* Hajdú-bihari Napló 2006. március 7.

8 Itt kell megjegyezni, hogy a Bihari Múzeum adattárában szerepel egy másik lista a Barcsay-kert növényeiről (Leltári szám: (VIII.) Ad/2515.-2012, eredeti: MNL HBML XXIV.295 VIII-3/1976. sz.) A két növényjegyzék csaknem teljes mértékben megegyezik, ám a levéltári listában további 10 növény szerepel, melyek a következők:

„*Malus Specctabilis* – Aranyalma; *Malus baccata* – Diszalma; *Grataegue oxycantha* – Galagonya; *Cercis siliquastrum* – Judásfa; *Syringa reflexa* – Orgona fehérvirágu; *Syringa vulgaris* – Közöséges orgona; *Syringa Mme. Lemoine* – Telvirágu fehér orgona; *Syringa Charles Joly* – Sötétbordó virágu orgona; *Forsythia suspensa* – Aranyfa lecsüngő változata; *Mespilus germanica* – Naspolya”. Feltételezhetően a 2007-es forrás szerkesztése közben az áttördelés miatt maradt ki a tíz növény neve.

1. kép. Gyümölcszüret a Barcsay-kertben (Barcsay-fotóarchívum, Gy. N. 860/4.2.)

A kert színes alaprajzát láthatjuk a 7. mellékletben. Ezen a kert története során bekövetkezett eseményeket jelöli nyilakkal – időpontmegjelölés nélkül – a szerző, amely a kertet veszélyeztette: pl. a szomszédok általi szabálytalan beépítések, szemelések, állattartás miatt bekövetkezett károk is, illetve kitér az 1968-as telekhatár-változásra, ami az új utca nyitása miatt történt.

A 8. mellékletben a berettyóújfalui Barcsay-kert birtokviszonyait vázolja fel tételes listában. Ebben a felsorolásban szerepelnek a telekbővítéssel, házépítéssel kapcsolatos adatok, illetve az 1944. októberi háborús károk felsorolása is itt olvasható. A listában még az ajtók, ablakok festése is szerepel 1957-ben. A kisajátítás adatai 1968–1970 között is pontosan fel vannak tüntetve.

Ifj. dr. Barcsay László útmutatásai a kert kezelésére

A tanulmánykötet készítése közben felbukkant még egy újabb forrás a kertről, amelyet ifj. dr. Barcsay László útmutatóját tartalmazza a védett kert kezelését illetően.⁹

A kezelési terv *Előzmények* című fejezetében szubjektív visszaemlékezésében tárja elénk a kert történetét, hogyan vált az egykori díszkert fokozatosan természetes ökoszisztémává. A dokumentum 2. oldalán összesíti a kerttel kapcsolatos jogszabályi és egyéb adatokat, majd három oldalon át fejt ki a kezelési tervet részletesen: a természetvédelmi célkitűzéseket, a stratégiákat, a kezelési módokat, korlátozásokat, tilalmakat. Elemzi a táj- és kultúr-történeti értékét, a látogatás, oktatás és bemutatás kérdését. Végül kitűzi a feladatokat: milyen kutatások és vizsgálatok szükségesek az elkövetkezőkben. Javaslatot tesz – többek között – élővilág-leltár készítésére, a légkörtani megfigyelések megszervezésére s az eredmények korábban közel 30 évig itt működő agrometeorológiai állomás mérési és kiértékelt adataival való összehasonlítására. Végül lehetőség szerint környezetállapotot – pl. zaj, levegőtisztasági – mérések elvégzését javasolja. A kert kezelési tervének mellékletében bukkant fel először a telek ásott kútja vízkémiai vizsgálatának eredményei.¹⁰ A kezelési terv utolsó két melléklete

9 Az útmutató 2014. április 1-jén kelt kísérőlevéllel, e-mailen érkezett Berettyóújfalu Polgármesteri Hivatalának, Ökrös Zoltán főjegyzőnek címezve. A dokumentum szövege az elektronikus mellékletben olvasható. Berettyóújfalu Polgármesteri Hivatal irattára.

10 A vizsgálatot 1999. 09. 24–25-én, az előző nap vett minta alapján a K+K Osztrák–Magyar környezetgazdálkodási és Közműtervező Kft. Víztechnológiai Laboratóriumában végezték. Az eredmény kibocsátásának dátuma 1999. 10. 11.

a korábbi kertanyagban is megtalálható két színes térképvázlat a Gacsa-kertről (1933, 2005), továbbá a színes telekrajzok az 1960. és a 2000. évből, illetve a már a dolgozatban is szereplő, veszélyeztetéseket bemutató ábra átdolgozott, kiegészített változata, még több megjegyzéssel, a Szökő utca másik oldalán lévő lakóházak feltüntetésével együtt.

2. kép. Kerek virággyás (Barcsay-fotóarchívum, Gy. N. 860/8.)

3. kép. Rózsaszál (Barcsay-fotóarchívum, Gy. N. 860/24.)

A berettyóújfalui agrometeorológiai állomás

A Barcsay-kertben id. dr. Barcsay László agrometeorológiai megfigyelőállomást működtetett 1951–1978 között.¹¹

„A megfigyelések 25 gyümölcsfára, az aljnövényszetre, a talajállapokra, az időjárásra, és a csapadék mérésére terjedt ki. Néhány nap után megkaptuk a Hellmann-féle csapadékmérő készüléket (1. ábra) is. Hetenkint számjeltáviratban kellett észleléseinket az Országos Meteorológiai Intézet Agrometeorológiai Osztályára beküldeni. Ezt telefonon adtuk postára díjmentesen. Az észlelési »tiszteletdíj« havi 30 Ft volt, atyám »likvidálása« után az ő legbiztosabb jövedelme.»¹²

Mint id. dr. Barcsay László életrajzából¹³ tudjuk, ebben az időszakban mindenféle alkalmi munkából élt, hiszen jogi tevékenységet nem folytatható, de nem is akarta elhagyni szeretett lakóhelyét. Éppen ezért a megfigyelésekért kapott juttatás fontos és rendszeres bevételnek ígérkezett, azonban nem tartott sokáig, hiszen alig néhány hónap múlva az intézet megszüntette a jelentéskötelezettséget. Id. dr. Barcsay László azonban csaknem haláláig folytatta a megfigyelést és készítette feljegyzéseit.¹⁴

Ifj. dr. Barcsay édesapja mérési eredményeit, az *„iskolai füzetekben, tintával majd golyóstollal”* vezetett adatokat gépelte át az 1953-as évtől kezdve.¹⁵

„A feldolgozás kevesebb is, több is mint szokványos időjárási napló. Kevesebb, mert tudományos igényre nem számítva, az áttekinthetőség javára nagyobb vonalúan másoltam le az adatsorokat, mint hogy azt az észlelő füzet rögzítette. (Pl. a csapadék tizedmillimétereit elhagytam, ami ugyan a kerekítések következtében az összesítésnél nem jelentett számottevő eltéréseket; nem másoltam le a zivatarok időpontját óra, percre; nem másoltam le a szubjektív bejegyzéseket pl. erős olvadás, hideg reggel, sötét felhők stb. stb. ...) Több mint a szokásos naplók, mert a napi háromszori (7 ó, 14 ó, 19 ó) kötelező észlelések közötti időszakokról is adnak felvilágosítást a történés sorrendjében, óra-perc nélkül ugyan. Ez a bejegyzések érdeme.»¹⁶

A bekötött gépiratban egy-egy lapon egy hónap adatai szerepelnek, alul összesítve a havi csapadék mennyiséggel és a havi középhőmérséklettel. Minden év végén külön lapon szerepel: az évi csapadékmennyiség milliméterben, az évi középhőmérséklet, illetve a téli napok, a fagyos napok, a nyári napok, a hőségnapok, a forró napok¹⁷ és a zivatarok száma. Az utolsó oldalon, az 1978-as év összesítése után kapunk egy segítséget is az *„Időjárási napló”* olvasásához: itt oldja fel a szerkesztő a rövidítéseket és adja meg a jelölések pontos jelentését is.

Ifj. dr. Barcsay László kötetét elsősorban a helytörténet-kutatóknak ajánlja, és – ahogy az emlékiratok első elemzője, Bartha Ákos megjegyzi – *„valóban nem is lehetnek mellékesek például ’56 októberének-novemberének időjárási viszonyai. Mindazonáltal (...) az anyag legalább ennyire érdekes lehet ökológiai szempontból, például az emberi tevékenységből fakadó környezeti hatás kutatásának tekintetében. A feljegyzések időtartama volt ugyanis Berettyóújfaluban az iparosítás és a lakótömb-építés időszaka, így ezeknek a helyi mikroklímára gyakorolt esetleges hatása, illetve a jelenségek szakszerű, összehasonlító vizsgálata hozhat érdekes eredményeket a környezettudósok számára is.»¹⁸*

A kézirat bevezetőjének utolsó pár sorában ifj. dr. Barcsay László közli – valószínűleg a statisztikai hivataltól kapott adatok alapján számított – Berettyóújfalu 1901 és 1950 közötti átlaghőmérsékletét és évi átlag csapadékmennyiségét. Ezzel vetette össze az édesapja által 1953–1978 között mért eredmények átlagát. Megállapítja, hogy az évi csapadékmennyiség 551 mm-ről 527 mm-re csökkent a vizsgált időszakban, míg az évi átlaghőmérséklet is +10,3 °C-ról +9,9 °C-ra csökkent. Az évi átlagértékeket, illetve az időjárási szélsőségek összesítését is megadja a meteorológiai napló közlése előtt, öt oldalban.

Az első táblázatban a mérsékelt öv nedves kontinentális területén, az Alföld keleti határán, itt Berettyóújfalu északkeleti részén egy viszonylag nagy szélsőségeket produkáló időjárási állapotsorozatot szemléltet, amelyekből azért már 26 év átlagában is kimutathatók az erre az éghajlati területre jellemző átlagértékek. 1953 és 1978 között az évenkénti

11 A megfigyelőállomás történetére lásd Barcsay-emlékiratok III. 2.

12 Barcsay-emlékiratok III. 2.

13 Bagossyné 2017: 88–89.

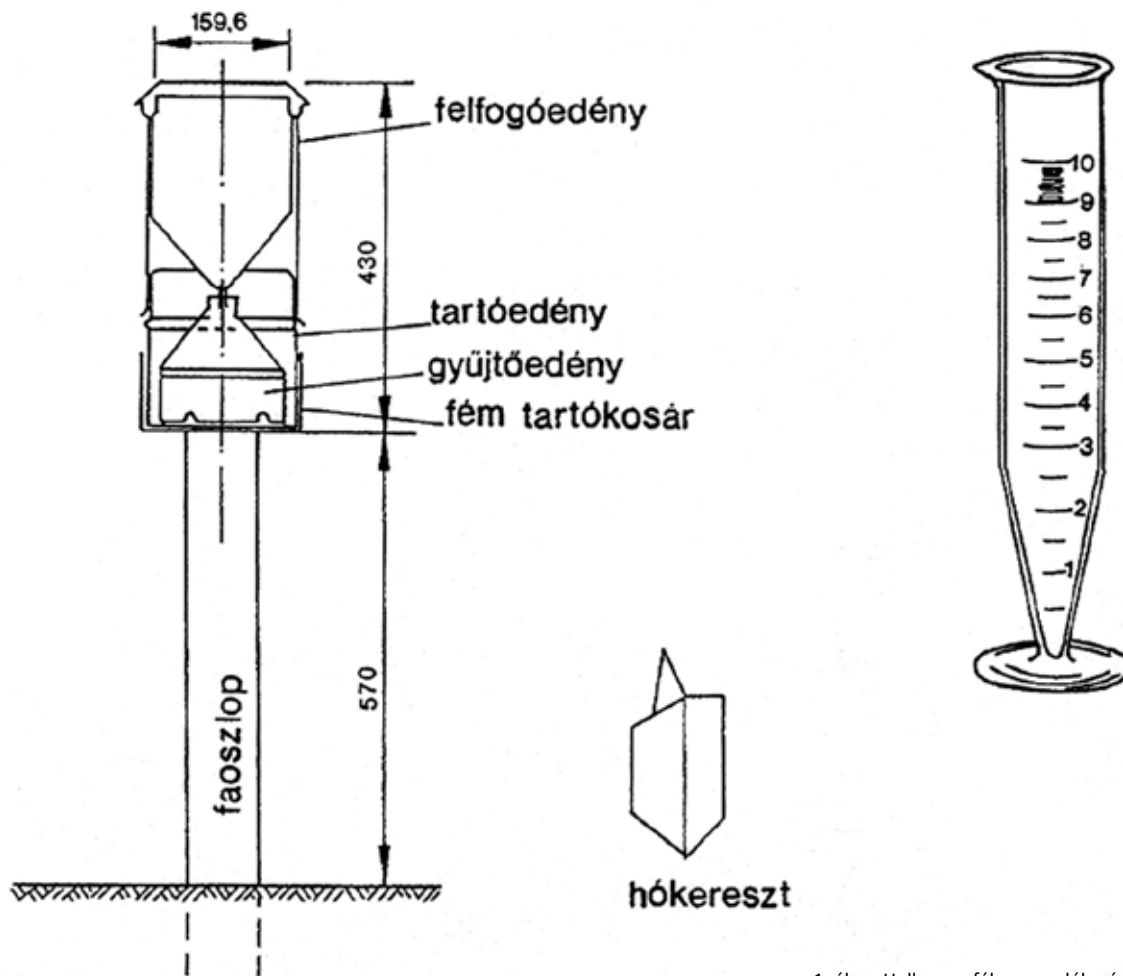
14 Az utolsó bejegyzés 1979. január 25-i, amikor dr. Barcsay László kórházba került, ahol március 22-én elhunyt.

15 Barcsay-emlékiratok III. 2–3. Az eredeti füzetek sorsa ismeretlen.

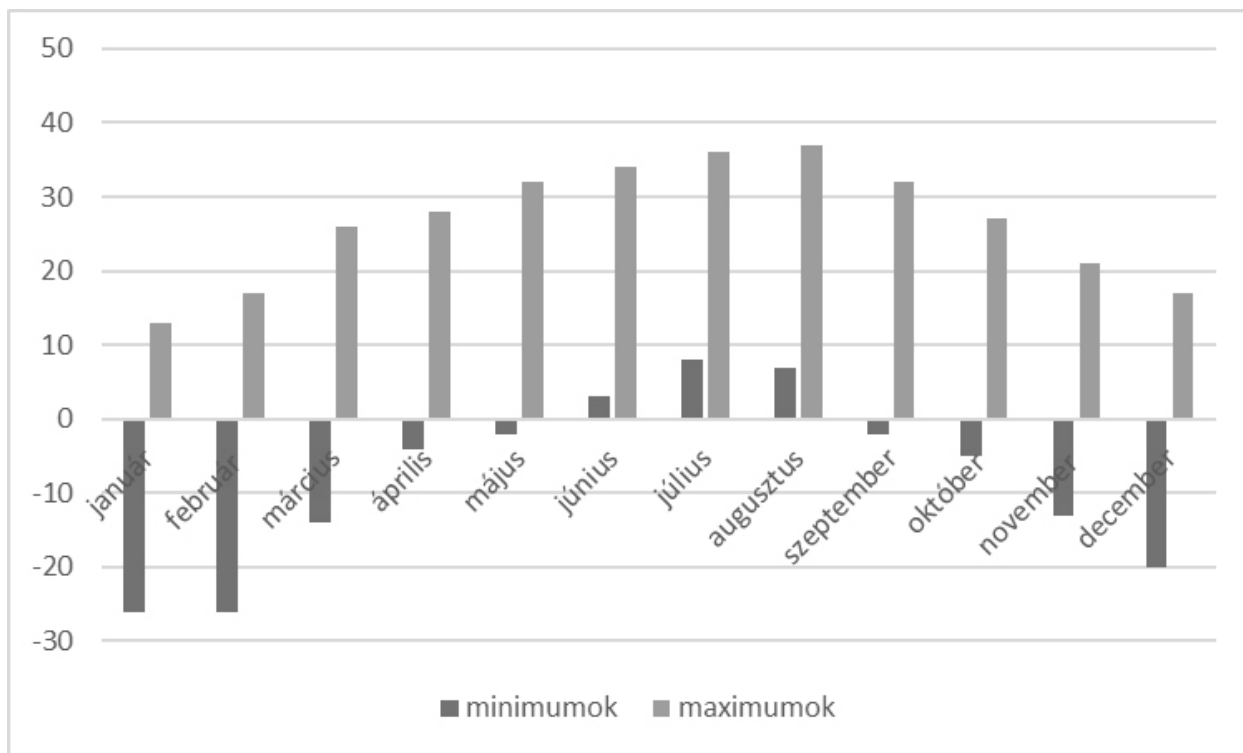
16 Barcsay-emlékiratok III. 3.

17 A meteorológiában a téli napokhoz sorolják azokat a napokat, amikor a maximumhőmérséklet kisebb, mint 0° C. A fagyos napok jelentése: amikor a minimumhőmérséklet kisebb, mint 0° C. A nyári napok száma alatt a tudomány azokat a napokat érti, amikor a maximumhőmérséklet nagyobb mint 25°C. Amikor a maximumhőmérséklet nagyobb vagy egyenlő mint 30 °C, azok az ún. hőségnapok, a forró napok pedig amikor a maximumhőmérséklet nagyobb vagy egyenlő mint 35 °C. met.hu 2018

18 Bartha 2011: 106–107.

1. ábra. Hellmann-féle csapadékmérő

2. ábra. Berettyóújfalu legmagasabb és legalacsonyabb napi hőmérsékleti rekordjai 1953–1978 között

4. kép. A téli Barcsay-kert a medencével, a kúttal, 1950
(Barcsay-fotóarchívum, Gy. N. 860/18.)

csapadékmennyiség elég ingadozó képet mutat, a legszárazabb évben, 1972-ben nem érte el a 300 mm-et.¹⁹ Ez annál is érdekesebb, mert három igen aszályos év, 1971–73 középső évéről beszélünk. A legcsapadékosabb évben, 1966-ban 756 mm volt az éves csapadékmennyiség, amit egy meglehetősen csapadékos három év előzött meg 1963–65-ben.

Az évi középhőmérsékletek maximuma 1959-ben 11,2 °C, míg a legkisebb értéket 1963-as év hozta 8,3 °C-kal. Így nem is meglepő, hogy ugyanezen évben volt a legmagasabb a téli napok száma (56 nap). Érdekes módon a fagyos napok száma (106 nap) a vizsgált időszak legmagasabb értékét mégsem ebben az évben, hanem 1965-ben és 1976-ban érte el 131 nappal. A legkevesebb téli nap 1974-ben volt: 6 nap, míg a legkevesebb fagyos napok száma 47-tel 1955 telén került feljegyzésre. 1963 elég szélsőséges időjárást hozott, hiszen a legtöbb téli nap mellett ebben az évben érte el a nyári napok száma is a legmagasabb értéket 111 nappal. A hőségnapok száma a következő évben, 1964-ben volt a legmagasabb 34 nappal, míg a legkevesebb hőségnap – egy-egy – 1975-ben és 1977-ben jelentkezett. A berettyóújfaluiak a legtöbb zivatart, tizenötöt, 1975-ben élték meg, szemben 1978 mindössze egy zivatáros nyári napjával.

A 2. összesítő tábla az 1953–1978 közötti időjárási szélsőségeket, jelenségeket tartalmazza. A táblázatból kiderül, hogy mindössze hat évben (1957–63 között) és maximum három napon mértek 35 °C vagy a feletti értéket. Míg a –10 °C-nál hidegebb nap a vizsgált időszak szinte valamennyi évében volt legalább néhány, de 1963 és 1964-ben 36-37 nap is, s ezek közül a napok közül kilenc, illetve három napon át –20 °C alatti hideget is mértek. Ebben a táblázatban jelezte ifj. dr. Barcsay László a holdgyűrűket²⁰ (1953-ban, 1954-ben és 1959-ben kétszer, 1955-ben, 1955-ben és 1973-ban egyszer fordult elő), északi fényt (1957–58), holdfogyatkozást (1974), a napfogyatkozásokat (1954 és 1974) és az 1970 áprilisának elején a keleti égbolton észlelhető üstököst is.

A harmadik táblázatban a hőmérséklet havi átlagértékeinek adatait láthatjuk összesítve. A táblázat végén a 26 év havi átlagai, a havi maximumok és a minimumok is külön kiemelve. Ezen adatokból a következők állapíthatók meg a vizsgált időszakban:

Berettyóújfaluban a legforróbb hónap a július volt, 20,4 °C középhőmérséklettel, a leghidegebb a január 2,5 °C, így a 26 éves időszak évi középhőmérséklet hőingása 22,9 °C. A legforróbb 1959. július hónapja volt 23,7 °C átlaghőmérséklettel, a legmelegebb nyári napon, 1961. augusztus 11-én 37 °C-t mértek településünkön.

A vizsgált időszak legmagasabb és legalacsonyabb napi hőmérsékleti rekordjairól lásd 2. ábrát.

Még néhány különleges nap a vizsgált időszakban:

Az első téli nap 1969. november 6-án, az utolsó március 21-én volt 1962-ben. Az első fagyos nap legkorábban 1977-ben érkezett, szeptember 28-án. Az utolsó fagyos nap rekordját 1955 adta, amikor május 17-én írhatták fel ezeket a különleges adatokat. Az első nyári nap március 21-én volt 1974-ben, az utolsót (október 29.) 1961-ben jegyezték fel.

5. kép. Hóember a medence mellett, 1950 (Barcsay-fotóarchívum, Gy. N. 860/16.)

¹⁹ A legmagasabb érték ebben az időszakban 293 mm.

²⁰ Holdgyűrű vagy holdhaló: szokatlan fényes fénygyűrű a Hold körül. A légköroptikai jelenséget a fátlyfelhőket alkotó, oszlopos kiterjedésű, hatszög alapú hasáb jégkristályain megtörő fény hozza létre. csillagaszat.hu 2012

Ifj. dr. Barcsay László elkészítette Berettyóújfalu Gaussen–Walter klímadiagramját²¹ is az 1953–1978 közötti időszakra, végül táblázatban foglalta össze a 26 év havi csapadékmennyiségeit, annak átlagát, a maximumokat és a minimumokat. Érdekesség, hogy a vizsgált időszakban, januártól áprilisig, illetve augusztustól decemberig összesen 11 alkalommal fordul elő, hogy egyáltalán nem esett csapadék abban a hónapban. Májusban mindig esett: 1958-ban csak 7 mm. 1962 júniusában és 1964 júliusában volt a legkisebb a havi csapadékmennyiség: 15-15 mm. A maximumok között a június vezet 146 mm-rel (1974), de még a vizsgált időszak legalacsonyabb áprilisi csapadékmaximuma is 76 mm (1958). Az átlagos havi csapadékmennyiségek 28 mm (február) és 79 mm (június) között mozognak.

6. kép. Dáliák a Barcsay-kertben, 1950-es évek (Barcsay-fotóarchívum, Gy. N. 860/22.)

21 Gaussen–Walter az 1950–60-as években ezzel a speciális diagrammal, koordináta rendszerben való ábrázolási móddal tudta a legjobban szemléltetni egy kisebb terület vagy település éghajlatát. (A mai tankönyvekben már Walter–Lieth-féle ábrázolási módként szerepel ez az ábra.) sulinet.hu 2018

A Barcsay-kert hasznosítása a XXI. században

A „Barcsay-varázskert”

Ifj. dr. Barcsay László egyre kevesebbet járt budapesti otthonából szülővárosába, a ház és a kert gondozását előbb id. Katona Ferencre, majd Nagy Sándorra, a Bihari Természetbarát Egyesület tagjára bízta.²²

A Bihari Természetbarát Egyesület „Barcsay-varázskert” címmel a Norvég Civil Alap pályázatán csaknem 9000 eurónyi támogatást nyert a ház felújítására, korszerűsítésére és programok szervezésére gyerekcsoportok számára.²³ A pályázati időszakban sor került a vizesblokk felújítására, az egyesület irodahelyiség kialakítására, nyílászárók javítására, tetőfödém részleges cseréjére. Emellett az épület elektromos hálózatának cseréje, az előtér és a szalon padlózatának javítása is a projekt része volt, úgy, hogy óvodás és iskolás csoportok számára foglalkozások biztosításával folyamatosan programokat szerveztek az egyesület tagjai.²⁴

A projektet a pedagógusoknak a Bihari Múzeumban mutatták be a 2013-as Múzeumok Őszi Fesztiválja programsorozat keretében. A partnerintézmények, a berettyóújfalu Szivárvány Református Óvoda, a Vass Jenő Óvoda és Bölcsőde óvodásai mellett három általános iskolai csoportnak is szerveztek foglalkozás-sorozatokat: a Diószegi Kis István Református Általános Iskola, a József Attila Általános Iskola, és a Széchenyi István tagiskola tanulói-

7. kép. Iskolai csoport a kertben (Fotó: Nagy Sándor)

22 Nagy Sándor a Barcsay-kertről 2013-ban készített videója megtekinthető itt: [youtube.com](https://www.youtube.com) 2013

23 A pályázat azonosító száma: NCTA-2013-0783-E. Az elnyert egyszeri vissza nem térítendő támogatás összege: 8995,89 EUR összegű. A pályázati program az ÖKOTÁRS Alapítvány közreműködésével valósult meg. A projekt megvalósulási ideje: 2013. 09. 30–2014. 09. 29.

24 A pályázati program szakmai megvalósítója Nagy Sándor volt. (Az esemény kezdetéről lásd: Nagy 2013.) A Bihari Természetbarát Egyesület honlapján (biharite.hu) is folyamatosan közzétették a munkálatokról, eredményekről külsőt képeket.

A kert jövője

Ifj. dr. Barcsay László 2015. május 14-én hunyt el. Végrendeletében a házat és a kertet közös hasznosításra, 1/2-1/2 tulajdoni résszel a Bihari Múzeumért Alapítványra és a Bihari Természetbarát Egyesületre hagyta.

Terveink szerint a házban Barcsay-szoba állítana emléket egykori lakóinak. A kert egy részét is korlátozottan látogathatóvá szeretnénk tenni a közeljövőben, az ifj. dr. Barcsay László által leírtakat szem előtt tartva.

Ifj. dr. Barcsay László egyik napjainkban is nagyon aktuális gondolatával zárom a Barcsay-kertről szóló összefoglalómat:

„A dús növényzetnek köszönhetően a kertben nyáron 4-5 Celsius-fokkal hűsebb a levegő, 5-7%-kal magasabb a levegő relatív páratartalma, és 5-10 decibellel is kisebb a zaj, mint a környező utcákon. Így hát a kórház környezetében igazi jótéteménynek tekinthető egy ilyen kis zöld sziget.

A kertalapító öreg járásbíró, az utolsó meggyfát, vagy 30 éve, a kórházi betegágyából kiszökve ültette, 1977-ben. Napjainkban, tavasszal, virágba borulva, a kert egyik legdíszesebb fája. Dr. Barcsay László, a kert alapítója, évtizedeken át volt gondozója, még virágozni sem látta. Bár mindnyájan ültetnénk egy-egy hasznos fát, cserjét világunk szépítésére, javítására, mielőtt elmegyünk. Mondom én, az utód, ifj. dr. Barcsay László erdőmérnök.”

8. kép. A kert 2015-ben (Fotó: Nagy Sándor)

9. kép. A Bihari Természetbarát Egyesület tagjai gondozzák a házat és a kertet (Az egyesület archívuma)

10. kép. A Barcsay-kert kis kunyhóval, 1934 (Barcsay-fotóarchívum, Gy. N. 860/2.)

11. kép. A Barcsay-ház főbejárata mohakosár függesztékkel, 1960-as évek (Barcsay-fotóarchívum, Gy. N. 860/27.)

12. kép. A kerti ösvény 2013-ban (Fotó: Nagy Sándor)

13. kép. A Barcsay-ház főbejárata, 2015 (Fotó: Nagy Sándor)

14. kép. A Barcsay-kert kútja és „védett kert” táblája (Fotó: Szűcs Endre)

Irodalom

BAGOSSYNE Körtvélyesi Mária

2017 *Királyi járásbírósi elnökből napszámos – Dr. Barcsay László életrajza.*

In: Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban. Debrecen. 79–92.

BARCSAY László

2007 *A berettyóújfalui Barcsay-kert.* Kézirat. Bihari Múzeumért Alapítvány tulajdonában

BARTHA Ákos

2011 Berettyóújfalui XX. századi emlékezete Dr. Barcsay László emlékirataiban.

In: Bartha Ákos-Szálkai Tamás-Szendrei Ákos (szerk.): *Interdiszciplinaritás a régió kutatásban.* (Elektronikus tanulmánykötet) Debrecen, 101–110.

CSILLAGASZAT.HU

2012 *Fénygyűrű a Hold körül.* <https://www.csillagaszat.hu/a-het-kepe/a-het-csillagaszati-kepe-fenygyuru-a-hold-korul/> (A letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

MET.HU

2018 *Éghajlati szélsőségek vizsgálata.* https://www.met.hu/omsz/tevekenysegek/klimamodellezes/eghajlati_szelsosegek/ (A letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

NAGY Sándor

2013 *Októberi munkálatok.* <http://norvegcivilalap.hu/hu/node/4279> (A letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

SULINET.HU

2018 *Földrajzi övezetesség.* <http://www.sulinet.hu/tovabbtan/felveteli/2001/10het/foci/foci10.html> (A letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

YOUTUBE.COM

2013 *Barcsay-kert, Berettyóújfalui.* https://www.youtube.com/watch?v=PIH3_bo6bSc (A letöltés ideje: 2018. 08. 28.)

Irén Kállai: Additions to the history of the Barcsay Garden

The district judge Dr. László Barcsay Sr. was gifted an orchard in the part of Berettyóújfalui called "Gacska Garden", where he built his family's house in 1937. Besides fruit-trees also peculiar ornamental shrubs were planted by the owner. Approximately 400-600 various species and colours of roses were featured in the garden as Dr. László Barcsay Sr. practiced rose breeding in his greenhouse. The garden was declared protected in 1975. After the death of Dr. László Barcsay Jr. (2015) the house and the garden came under the management of Bihar Nature Lovers' Association and the Fund for Bihari Museum; their aim is to establish a memorial room, and open certain parts of the protected garden to the public.

SÁNDOR MÁRIA

A XX. századi Berettyóújfalu, Zsáka és Debrecen a Barcsay-fotóarchívum felvételein

A Bihari Múzeumban elhelyezett dokumentumok egyik legkülönlegesebb egysége a Barcsay-fotóarchívum, amely főként id. dr. Barcsay László által készített fényképek negatívjait foglalja magában.

Id. dr. Barcsay László fiatal korában kezdett el fényképezni, visszaemlékezése szerint 1914-ben vásárolta meg első fényképezőgépét.¹ A fényképezést autodidakta módon sajátította el, és élete során folyamatosan képezte magát a témában.² Az elkészült képeket maga hívta elő.³

Fia, ifj. dr. Barcsay László gondosan megőrizte édesapja hagyatékát, a negatívarchívumot saját felvételeivel kiegészítette, és egyéni tematikus rendszerben, elcsomagolva,⁴ adatokkal kiegészített listával ellátva adta át a Bihari Múzeumnak 2006 őszén.⁵

1. kép. Barcsay és Barscay, trükkfelvétel, 1936 körül (Gy. N. 887/20.)

1 Barcsay-emlékiratok, 1. I. rész 1. Az 1914-nél korábbra keltezhető felvételek alapján korábban is fényképezett Barcsay László, esetleg négy évvel idősebb bátyja révén kerülhetett be az archívumba néhány korábbi felvétel. (Erről lásd e kötetben Szabó Anna Viola írását.) A Bihari Múzeum 2008-ban megvásárolta a Voigtländer típusú gépet tartozékaival (Történeti tárgyi gyűjtemény, leltári szám: III. 2008.1.1–1.7.). Bár tárgy leírókartonján 1918-as vásárlási év szerepel, feltételezzük, hogy ez a gép lehetett dr. Barcsay László első készüléke.

2 Erről tanúskodik a Bihari Múzeumban őrzött Barcsay-féle fényképezési felszerelés gazdag szakirodalmá. (Általános történeti dokumentumok tára, leltári szám: IV.2008.1.1–1.3.)

3 A fénykép-előhívási eszközök leltári száma: III.2008.6.1–11.5. (Történeti tárgyi gyűjtemény)

4 Az üveglemezeket az eredeti csomagolásban őrizte meg, és ezeket feliratozva adta át a múzeumnak.

5 A múzeum munkatársai gyarapodásinapló-számmal (GY. N.) látták el a negatívokhoz mellékelt listák alapján.

A negatívokból készült papírképeket albumba rendezve nagyrészt a Bagossy család örzi.⁶

Mostani összefoglalónkban⁷ a Bihari Múzeum Barcsay-fotóarchívumában őrzött negatívok alapján időrendben, illetve tematizálva ismertetjük azokat a felvételeket, amelyek nem a család utazásaihoz köthetőek.⁸

A képek tartalmának beazonosítása a negatívokhoz átadott lista alapján történt⁹, amelyek egy részét – főként a zsákai témájukat – később pontosította az átadó.¹⁰ A felvételek idejének meghatározásához támpontot nyújt, hogy az üveglemezekre esetenként írtak dátumot, bár – mint azt ifj. Barcsay László is megerősítette – a lemezekre sokszor utólag kerültek a feliratok, így azokon szereplő dátum nem feltétlenül pontos.¹¹

6 A fényképalbumokban különböző méretben található papírképek esetleges sorrendben, minimális témamegjelöléssel vagy anélkül szerepelnek. Ezúttal mondom köszönetet a Bagossy családnak, hogy feldolgozó munkám során betekintheztem a tulajdonukat képező fényképalbumokba.

7 Korábban már született a Barcsay-fotóarchívumról egy általános ismertető (Sándor–Török 2008). Ez az írás a gyűjteményből példaként közöl néhány darabot. Ezenkívül a Zsáka monográfiája (Dankó 2002) publikált a helyi témájú képekről, továbbá a Berettyóújfalu Királyi Járásbíróság történetét bemutató kötet illusztrációként tett közzé néhány családi, illetve bírósági vonatkozású felvételt. (Pl. Bagossyné 2017, illetve Megyeri-Pálffy 2017). A járásbíróság témájú képek egy része szerepelt a Bihari Múzeum *Jog, törvény, igazság* c. kiállításán 2012-ben, amelynek anyaga a következő évtől a berettyóújfalu bíróság épületében nyert végső elhelyezést. A Zsákán készült képekből 2014 szeptemberétől 2015 végéig volt látható egy tablókiállítás a Rhédey-kastélyban ugyancsak a Bihari Múzeum rendezésében, mely anyag egy részét 2017 májusában ismét kiállította a kastély üzemeltetője.

8 Az utazásokról e kötetben Korompainé Mocsnik Marianna tollából olvashatnak ismertetést, a Barcsay-fotóarchívum összes felvételének elemzését pedig Szabó Anna Viola végezte el.

9 A listát ifj. dr. Barcsay László édesapja – részben magnószalagon, majd írásban (Barcsay-emlékiratok 1.) rögzített – visszaemlékezései alapján készítette a 2000-res évek elején.

10 „*En is, Apám is néhány időpontot csak becsülni tudtunk már, ha nem a felvétel idején karcolódott rá a lemezre.*” Ifj. dr. Barcsay László és Sándor Mária elektronikus levelezése a zsákai fotókiállítás készítése kapcsán. 2014. augusztus 23–szeptember 2. A szerző birtokában.

11 Amennyiben az itt ismertetett negatívon szerepel olvasható felirat, azt minden esetben lábjegyzetben közöljük.

2. kép. A kollégium tápintézete 1910 körül (Gy. N. 863/1.)

3. kép. Kisdíákok a csonka templom tornyán (Gy. N. 862/2.)

4. kép. Érettségi csoportkép (Gy. N. 862/13.)

5. kép. 60 éves érettségi találkozó (Gy. N. 898/3.3.)

Debrecen¹²

A Barcsay-fotóarchívum egyik nagyobb egysége a Debrecenben 1907 és 1922 között, id. dr. Barcsay László diákévei alatt készült felvételek.

Diákélet

Barcsay László 10 éves korától tanult a Debreceni Református Kollégium gimnáziumában, ahol 1917-ben tett érettségi vizsgát.¹³

A legkorábbi felvétel a negatívon szereplő felirat szerint 1908-ban készült, ám feltételezhetően mégis későbbi lehet, hiszen a Kollégium ún. tápintézeteinek kijáratán kiözönlő diákokat ábrázol.¹⁴ (2. kép) A tápintézet magasföldszintes épületét 1910 áprilisában adták át¹⁵, de már 1912/13-as tanévben két emeletet építettek rá.¹⁶

A debreceni diákéletből a „kisdíákok” többnyire a Nagyerdőre tett kirándulásait fényképezte,¹⁷ a „nagydiákok” életéből a szórakozásokat, kerti mulatságot, szalonnasütést stb. örökítette meg.¹⁸ A kirándulásokat ábrázoló felvételek közül egy csoportkép a református kistemplom bástyássá átalakított tornyán készült.¹⁹ (3. kép) A szórakozás témához kapcsolódik, az ajándékozói lista szerint korábbról, 1912-ből a biliárdozó „gimnazista” Barcsay Lászlót bemutató felvétel²⁰.

Az érettségi csoportképen²¹ megfigyelhető, hogy egyetlen leány járt Barcsay László osztályába.²² (4. kép) Itt kell megemlékeznünk 60 éves érettségi találkozóra alkalmából készült színes felvételekről.²³ (5. kép)

Barcsay László a jeles érettségi vizsga²⁴ után – néhány hét kihagyással – a Debreceni Magyar Ki-

12 A debreceni témájú képekkel kapcsolatban sok adattal segítette munkámat Szabó Anna Viola, akinek ezúton is köszönetemet fejezem ki.

13 Bagossyné i. m. 79. A kollégiumi diákéletéről lásd: Barcsay- emlékiratok I. 1. rész 9–10.

14 Gy. N. 863/1. A negatívon szereplő dátum: 1908. V. 20.

15 G. Szabó 1988: 384.

16 Az új emeleti részeket alakították ki 180 férőhelyes akadémiai internátust. Csohány 1988: 253.

17 Gy. N. 862/1., 5–6. A negatívokon szereplő évszám: 1911.

18 Gy. N. 862/7–13. A negatívokon szereplő évszám: 1915–18.

19 Gy. N. 862/2., a negatívon szereplő évszám: 1911. Ha azonban feltételezzük, hogy egy másik, a kistemplom tornyából felvett városkép (Gy. N. 861/3.) is ekkor készült, az azon látható épületek építéstörténetéből következtetve a csoportkép készítési ideje legkorábban 1913-ra tehető.

20 Gy. N. 862/4. Az ajándékozói lista szerint a felvétel készítésének ideje: 1912. augusztus. A pontos helyszín nem ismert, az ajándékozó a diákélethez kapcsolta, ezért a debreceni képekhez soroljuk. A listában szereplő kaszinó megjelölés ugyanakkor utalhat a zsákai kaszinóra.

21 Gy. N. 862/13. Az ajándékozói lista szerint a felvétel készítésének ideje: 1918.

22 Az VIII. osztályt 35-en végezték el. Karai 1917: 92–93.

23 Gy. N. 898/3. 1–7.

24 Karai i. m. 142.

6. kép. „Tea-club”, debreceni joghallgatók (Gy. N. 863/7.)

rályi Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán kezdte meg tanulmányait.²⁵ A jogászhallgatók közül Barcsay a barátait, szobatársait örököltette meg portrékon,²⁶ illetve különböző beállított csoportképeken,²⁷ amelyeknek egy részén látszik a kollégiumi szoba berendezése is.²⁸ A 12 felvételtől hármon szerepel maga Barcsay László²⁹ (6. kép), illetve egyen egyik testvére, Barcsay Károly is.³⁰

Barcsay László joghallgatói éveivel kapcsolódik az a különleges felvétel, amely egy színpadképet ábrázol: az emlékiratok szerint Honthy Hannát a Márványmenyasszony c. darab címszerepében.³¹ A kép helyszíne a debreceni Vígszínház.³² (7. kép)

²⁵ Bagossyné. i. m. 79.

²⁶ Gy. N. 863/2–6. Barátai közül név szerint is említ többet, pl. Liszt Nándort, aki hírlapíróként, költőként, íróként vált a korban ismertté. Bővebben: lexikon.katolikus.hu 2000.

²⁷ Gy. N. 863/7–12., ill. Gy. N. 873/6–11. A negatívokon szereplő évszámok: 1920–1922.

²⁸ A jogászhallgatók elhelyezéséről ill. a diákéletéről lásd Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 10–11., ill. 17–18. A képek másik részének helyszíne feltehetőleg az Aranybika Szálloda. „Mi éltünk mint jogászok, többnyire a Bikában. Minden este ott ültünk.” Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 14. A diákszobákat ábrázoló egyik kép talán albérlés lehetett. (Gy. N. 363/8.)

²⁹ Gy. N. 863/7., 863/11., 873/6. A Tea Clubnak (Gy. N. 863/7.) feltehetően a csikos nyakkendő lehetett a védjegye (Köszönöm Szabó Anna Violának, hogy felhívta rá a figyelmemet.)

³⁰ Gy. N. 873/11. A negatívon szereplő dátum: 1925. VIII.

³¹ Gy. N. 873/13. Honthy Hannáról és Barcsay évfolyamtársáról lásd: Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 11–12.

³² Az Aranybika kamaraszínház-termet Heltai Jenő nyitotta meg 1918-ban Vígszínház néven. Taar 1986: 362. Itt játszották Honthy Hanna főszereplésével a Márványmenyasszony c. darabot 1918–19-ben. Színlapjai elérhetők a Debreceni Egyetem elektronikus archívumában pl.: dea.unideb.hu 1918 vagy 1919

7. kép. Honthy Hanna a Márványmenyasszony címszerepében, 1919 (Gy. N. 873/13.)

Városképek

A városképek közül minden valószínűség szerint a legkorábbi a nagytemplom hátsó homlokzatát ábrázoló üveglemez,³³ amely ugyan nincs datálva, de a háttérben láthatjuk a református kistemplom tornyát még sisakkal.³⁴ (9. kép)

A következő képünk időrendben feltételezhetően a református főgimnáziumot megörökítő felvétel.³⁵ Egy kép készült a református kistemplom tornyából: a nagytemplomot és a Piac utcát láthatjuk rajta.³⁶ A nagytemplom egyik tornyából vettek fel további két képet: az egyik a Kossuth tér felé, a Piac utca látképét mutatja villamossal, a másik a főgim-

názium felé, a Csokonai-szoborral.³⁷ Csak az utóbbi negatívon szerepel időpont (1912. X.), de a felvétel datálásának helytelen voltáról meggyőző a feltehetőleg vele egy időben készült képen látható az épülő, felállványozott, emeletes Aranybika Szálló.³⁸ (10. kép)

A korabeli városképnek két további dokumentumára hívnám fel a figyelmet: az egyik a nagyerdei víztornyot is megörökítő felvétel,³⁹ a másik a Pesti utca a Hatvan utcáról jövő villamos sínjével, villamosmegállóval, illetve a Hortobágy malommal.⁴⁰ (8. kép)

8. kép. A Pesti utcai villamosmegálló, háttérben a Hortobágy malom (Gy. N. 873/12.)

33 Gy. N. 861/6. A lemez két alsó sarka letörött.

34 A református kistemplom tornyáról a kupolát 1907. április 19-én szakította le egy vihar. Ezután építették át bástyásra a tornyot, azóta csonka templom az elnevezése. Várady 1991: 103.

35 Gy. N. 861/2. A református főgimnázium épületét 1913-ban vették használatba. G. Szabó i. m. 384. Az új gimnázium berendezéséről: Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 13.

36 Gy. N. 861/3. Évszám nélkül, feltehetően a Gy. N. 862/2. csoportképpel egy időben készült. A látképen az 1912-ben befejezett püspöki palota épülete is megfigyelhető, így legkorábban 1913 tavaszára datálható a felvétel. A püspöki palotának nevezett, református egyházi tulajdonú bérház 1912 novemberében fogadta első lakóit. Mazsu 1990: 63.

37 Gy. N. 861/4., ill. Gy. N. 861/5.

38 Gy. N. 861/4. Az Aranybika Szálló régi épületében a búcsúestet 1913 áprilisában tartották, az új, Hajós Alfréd tervezte emeletes épületet 1915. szeptember 4-én adták át. Balassa 1958: 70. A felvétel feltehetőleg a Kollégium egyik emeleti ablakából készült.

39 Gy. N. 861/1. A listán szereplő cím: Kísállomás víztornyossal. A negatívon szereplő dátum: 1914. IX. 20.

40 Gy. N. 873/12. A debreceni villamos-közlekedés 1911. március 16-án indulhatott meg. dkv.hu 2018

9. kép A nagytemplom, háttérben a még kupolás tornyú kistemplom (Gy. N. 861/6.)

10. kép. A Piac utca látképe a felállványozott Aranybikával, 1914 körül (Gy. N. 861/4.)

Bár a diákélethez kapcsolódik a beállított kép fő témája, amelyen az internátusi szoba ablakában „tanul” a joghallgató Liszt Nándor, de a háttérben lent az István gőzmalom látszik, illetve a Hüvelyes és a Gönczy utca házai.⁴¹ (11. kép)

Valószínűleg a művészi fotózást autodidakta módon, könyvekből tanuló ifjú Barcsay készítette a Nagyerdő fái ábrázoló téli képeket.⁴² Ugyancsak az erdőből fényképezve örökítette meg az orvosi egyetem főépületét, és egy további képen a klinikatelep egy másik épületét.⁴³ Ugyancsak a téli tájat mutatja egy kép, amely a felirata szerint a Fűvészkertben készült.⁴⁴

11. kép. Liszt Nándor az internátus ablakában, háttérben az István gőzmalom (Gy. N. 873/9.)

41 Gy. N. 873/9.

42 Gy. N. 873/1–3. évszám nélkül, ill. Gy. N. 862/3. A negatívon szereplő dátum: 1922. január.

43 Gy. N. 873/4, ill. Gy. N. 873/5.

44 Gy. N. 862/3. A Fűvészkert a mai Déri Múzeum helyén — korabeli nevén Pap taván — létesített kert volt, melynek területét 1807-ben jelölte ki Debrecen város akkori tanácsa. A kert a Református Kollégium felügyelete alatt állt és a természettudományos képzést szolgálta 1844-től 1922-ig. Közben megalakult a Kollégiumban a tudományegyetem, mely épületének elkészültével a Nagyerdőbe költözik. Ezzel a Kollégium fűvészkertje is elvesztette jelentőségét, majd a Déri Múzeum felépültével meg is szűnt. Botkert 2018.

Történelmi események

1918 őszén Barcsay László Debrecenben tartózkodott, és megörökített három, országos viszonylatban is jelentős helyi eseményt.

IV. Károly magyar király októberi 23-i debreceni látogatása alkalmából egy emeleti ablakból készülhetett az a felvétel, amely csak papírképen maradt ránk.⁴⁵ Ezen az látszik, hogy a király konflisa halad át tömegek sorfala mellett.⁴⁶

Az őszirozsás forradalom idején, 1918. október 31-én az emberek a Kossuth téren, az Aranybika Szálló előtt gyűltek össze.⁴⁷ A négy oldalán nemzeti-szín oszlopokon fellobogózt Kossuth-szobor körül polgári viseletben, többségében háttal álló férfiak tömegét látjuk két fényképen is.⁴⁸

Barcsay a forradalom későbbi, debreceni eseményét is megörökítette egy további fényképen, amely ugyancsak a főtér a helyszíné.⁴⁹ Ezen már fegyveres katonák vannak szintén háttal, illetve a Kossuth-szobor talapzatán állva, oldalnézetből. (12. kép)

12. kép. Őszirozsás forradalom Debrecenben (Gy. N. 877/3.)

45 Bagossy család tulajdona. Közölve: Bagossyné i. m. 80.

46 Barcsay a királyi látogatással kapcsolatos emlékeiről lásd: Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 13.

47 Fehér 1997: 420.

48 Gy. N. 861/7., illetve Gy. N. 861/8. Előbbi közölve Sándor – Török i. m. 43.

49 Gy. N. 877/3., a listában szereplő dátum: 1918. november. Az 1918-as őszi eseményekről lásd Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 13.

Zsáka

A Barcsay család negatívárában jelentős mennyiségű a szülőfaluban, Zsákán készült felvétel található.

Otthon, család

A legkorábbi családi csoportképet, amin Barcsay Károly gyermekeivel látható, 1905-ben készítette Vadon lelkész fia.⁵⁰ A kép a családi ház falán függött, két üveglemezen is ránkmaradt reprodukciója.⁵¹ Egy másik kép a Barcsay gyermekekről – feltehetően a szülői ház udvarán készülhetett, 1907 táján – háttérben a kastély tornya látszik.⁵² (13. kép)

A család fiatalsága együtt szórakozott, a szünidőket együtt töltötték más helybeli értelmiségi családok saját, illetve rokongyermekeivel.⁵³ Egy helyi közös kirándulás,⁵⁴ illetve korcsolyázás és fakutyázás⁵⁵ emlékét őrzi egy-egy fénykép. (14–15. kép)

Zsákán 1912-ben nyílt meg a strandfürdő,⁵⁶ ide is gyakran jártak ki nyáron a fiatalok, társasággal és családdal is, ezt tanúsítja több felvétel is, a legkorábbi kb. 1914-ből.⁵⁷

1924-ben épült fel Zsákán a családi ház,⁵⁸ amelyről a Barcsay-fotóarchívum egy utcafronti képet őrzött meg,⁵⁹ egy másik a belső udvart mutatja.⁶⁰

Sok családi csoportkép készült itt ezután, amelyen az özvegy édesanya és gyermekei láthatók nagyrészt azok családjával, illetve a tágabb rokonsággal. Néhányon szerepel maga dr. Barcsay László is, ezeket a felvételeket vagy más személy készítette,

vagy a Voigtländer fényképezőgép óraszerkezetes önkioldóját használta.⁶¹ A családi csoportképek többnyire szabadteriek, az esetek többségében előre beállítottak, ilyen például az a sorozat, ami a Barcsay-ház hátsó lépcsőjén készült, két hűgát és édesanyját, valamint az újdonsült feleséget látjuk rajta.⁶²

A gyermekek megszületése után is gyakran járt ki a család Berettyóújfaluból Zsákára, minden vasárnap, illetve ünnepnapokon.⁶³ Ezekon az alkalmon sokszor készült családi csoportkép: több darabon szerepel Barcsay Lászlóné Székely Anna édesanyja, az Erdélyből gyakran idelátogató nagymama, Székely Istvánné is.⁶⁴ Egy ugyancsak a hátsó tornác előtt készült felvételen pedig Barcsay Károlyné húga, Tóth Vilma és családja látható.⁶⁵

13. kép. A Barcsay gyerekek. Háttérben a zsákai Rhédey-kastély (Gy. N. 859/2.)

50 Vadon Géza akkori egyetemi hallgató, Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 1.

51 Gy. N. 859/1., ill. Gy. N. 886/1.

52 Gy. N. 859/2.

53 „Az úrigyerekek a parasztyerekekkel nem jártak össze, csak egy párat vettek be, a jobb paraszti családból valókat... De jöttek nyáron a rokongyerekek, jöttek az orvoshoz, jegyzőhöz nyaralni, akkor az szokás volt.” Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 8.

54 Gy. N. 859/23. Listában szereplő cím: „Zsákai fahíd, társasággal, 1926 körül”.

55 Gy. N. 865/6. „Barcsay lányok szánkóznak”.

56 Dankó i. m. 59.

57 Pl. Gy. N. 884/3. 1914. A képen éppen a medence mellett kártyáznak a fiatalok, köztük Bonczos Miklós későbbi országgyűlési képviselő, a Lakatos-kormány belügyminisztere. „A jegyzőnek a rokona volt az a Bonczos Miklós... minden nyarat ott töltött Zsákán.” Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 8. További zsákai strand témájú képek: Gy. N. 872/15. (Felirat a képen: Cserkészek a fürdőn), Gy. N. 872/15., Gy. N. 867/15., 859/31, 877/6.1–2. Ezekből kettő közölve Dankó i. m. 58–59.

58 A házat „a korán elhunyt rektor Károly jogász és néhány évig vállalkozó fia építette özvegy édesanyjának és fiatalabb testvérei számára”. Ifj. dr. Barcsay László elektronikus levele Sándor Máriának. 2014. augusztus 28. A szerző birtokában.

59 Gy. N. 887/1. Az átadott lista szerint a készítés ideje: 1926.

60 Gy. N. 859/24. A listában ez a cím szerepel ennél a képnél, kérdőjellel: Zsákai ház udvar a templom közelében. A készülő zsákai fotókiállítás kapcsán már ifj. Barcsay László azt írta a felvételtől, ez a Barcsay-ház belső udvara. Ifj. dr. Barcsay László elektronikus levele Sándor Máriának. 2014. szeptember 2. A szerző birtokában.

61 A készülék e tartozéka is bekerült a Bihari Múzeumba. (Történeti tárgyi gyűjtemény, leltári szám: III.2008.1.7)

62 Gy. N. 887/5–7. A lista szerint a felvételek készítése ideje: 1926.

63 Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 29.

64 Gy. N. 887/8., és 9., ill. Gy. N. 886/7., és 8.

65 Gy. N. 859/29.

14. kép. Zsákai fahíd, társasággal (Gy. N. 859/23.)

A szülői ház a helyszíne annak a családi képnek, amelyen a terített asztal mögött látható a teljes család.⁶⁶ Az egyik felvétel készítési dátumát pontosan ismerjük: 1933. július 3. Ekkor volt Barcsay Margit és Páll Dezső református lelkész esküvője, ez alkalomból készült a csoportkép.⁶⁷

A zsákai Barcsay-ház udvarán készült még számos „beállított” fotó, amelyen a családtagokkal együtt a háziállatokat is megörökítik.⁶⁸

A zsákai családi fotóknak egy másik fontos helyszíne a kert, amely a Fehér-tó határrészen volt található.⁶⁹ Két szüreti csoportképet is készített itt Barcsay László: az egyik 1920-ból való,⁷⁰ a másik 1929-ből.⁷¹ A Zsákán készült családi képek egy különleges csoportja a belső térben beállítással komponált felvételek, amelyek egy-egy tevékenységet beállítva a korabeli polgári lakásbelsőket is megmutatják. Az egyik legkülönlegesebb ilyen a Barcsay Károlyné konyháját megörökítő felvétel.⁷² A család

három női tagja (anya, lánya, unoka) és egy cseléd látható, főzés közben. Figyelemre méltó a konyha berendezése, a berakott tűzhely, az edények, a falon a hímzett feliratos falvédők, fűszertartók. A szobabelsőt is láthatjuk egy másikon,⁷³ az üveges szekrény, íróasztal, a három Barcsay lány pedig olvas. A szoba a helyszíne annak a képnek is, amelyen Barcsay Lászlóné Székely Anna varrógépen varr, mellette kisleánya.⁷⁴ Egy felvételen pedig Barcsay Margit férjével, gyermekükkel és Barcsay Károlynéval éppen étkeznek az asztalnál.⁷⁵

15. kép. Barcsay lányok a jégen (Gy. N. 865/6.)

66 Gy. N. 867/26. Az átadott lista szerint a dátum 1928.

67 Gy. N. 869/5.

68 Pl. Gy. N. 887/13.

69 Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 1.

70 Gy. N. 866/12. Szüret a Patkón. Közölve Dankó i. m. 75. illetve első borító.

71 Gy. N. 884/2. A képen szereplő felirat: 1930

72 Gy. N. 865/1. Közölve Sándor – Török i. m. 40.

73 Gy. N. 867/25. A lista szerint Barcsay Károly ref. fitanító lakószobája lányával.

74 Gy. N. 884/6.

75 Gy. N. 859/35.

Portrék

Barcsay László több képet is készített családtagjairól. Ahogyan azt a csoportképeknél jeleztem, ezek is adalékul szolgálhatnak a polgári viselet tanulmányozásához. Édesanyját megörökítette a tűzhely mellett állva⁷⁶, a szőlőskerti kunyhó előtt⁷⁷, olvasás közben⁷⁸ és a falubéli ház virágoskertjében is.⁷⁹ Édesapja egy igazolványképéről készült reprodukciója került be a múzeum gyűjteményébe negatívon.⁸⁰

Egyetlen fivérééről, Károlyról hat portré maradt ránk az 1910-es és 20-as évekből, ebből az első – „kalapban, szivarral” – az 1910-es évek második felében készülhetett.⁸¹ Két portrén is megörökítette bátyját katonatiszti egyenruhában: az egyik hadnagyként, a másikon már főhadnagyként.⁸² (16. kép) Három üvegnegatívon ifj. Barcsay Károlyt cserkészegyenruhában láthatjuk.

Barcsay László leánytestvéreit is megörökítette többször, önmagukban is és együtt is. Mindegyik Barcsay lányról készült „magyar ruhás” kép⁸³. Améliáról ezenkívül öt portré maradt ránk⁸⁴ negatívokon, Ilonáról egy⁸⁵, és Margitról is egy.⁸⁶ Sógoráról, Páll Dezső lelkészről is készített egy portrét 1931 körül.⁸⁷

A fiatal Barcsay Lászlóról öt portréfelvétel került be: a gimnazista micisapkában, a kertben ülve⁸⁸,

„zsirardi” kalapban⁸⁹, sétapálcával⁹⁰, a joghallgató ugyancsak zsirardi kalapban, illetve 1919 körül.⁹¹

Zsákai arcok

Barcsay László a szülőfaluja lakói közül többeket is megörökített, ám néhány személyt már utólag sem sikerült beazonosítani. A következő portrék szereplőit ismerjük: id. Jankó Gyula⁹² és ifj. Jankó Gyula⁹³ patikusok, Popa Nestor ortodox lelkész.⁹⁴ A Barcsay-fotóarchívum negatívjain fentmaradt Sárvári Imre zsákai körzeti orvos családjáról egy kép, illetve a doktorról „kétkerékű taligáján” két felvétel.⁹⁵ Dr. Marton András és családjáról, illetve az Eszenyi családról is két-két fotó készült.⁹⁶

Néprajzi szempontból érdekes a Görög János juhászt a nyájával a falu határában ábrázoló felvétel.⁹⁷ (17. kép)

16. kép. Barcsay Károly főhadnagy (Gy. N. 877/2.)

76 Gy. N. 886/5. A lista szerint a dátum: 1925.

77 Gy. N. 859/18. 1920 körül.

78 Gy. N. 883/7. Rákarcolt évszám: 1931.

79 Gy. N. 887/15.

80 Gy. N. 889/1.

81 Gy. N. 859/19. A listában szereplő dátum: 1915 körül, a képre 1919-es évszám van karcolva.

82 Gy. N. 877/1. „Barcsay Károly főhadnagy tanul, 1916”, ill. Gy. N. 877/2. Barcsay Károly mindössze 20 évesen, 1914. október 26-tól az év decemberéig Péterváradon a császári és királyi 37. közös gyalogezredben szolgált, mint önkéntes gyalogos. 1914 decemberétől 1915 májusáig Fiumében a hadtest tiszt iskoláját végzi, vizsga alapján tartalékos tiszt kinevezést kapott. A végzést követően 1915. szeptember 10-ig Óbecsén, a 37-es gyalogezred kiegészítő parancsnokságán tartózkodott, ahonnan az orosz frontra került, mint zászlós, szakaszparancsnok. Itt kapott szeptember 14-én reggel két lövést, amelynek következményeképpen 1915 novemberétől 1916 júniusáig Debrecenben a 6. helyőrségi kórházban kezelték. (Visszaemlékezések szerint a tüdőlövésből adódó lábadozása alatt folytatja egyetemi tanulmányait). Felépülése után, 1916 júniusától októberéig Belgrádban, mint hadnagy szolgált a 37. gyalogezred kiegészítő parancsnokságán. Októbertől 1917 májusáig az olasz fronton, az isonzói csatákban harcolt mint hadnagy, szakaszparancsnok. Ezt követően decemberig hasonló beosztásban, a román fronton teljesített szolgálatot, majd újra visszatért az olasz frontra mint főhadnagy, szakaszparancsnok, és 1918. november 3-án tartalékos főhadnagyként szerelt le. (Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára AKVI 1894/82. – Köszönetet mondok Csarkó Imre és Török Péter munkatársainknak, hogy kutatásaik eredményét közölhettem.)

83 Gy. N. 859/3–5. 1916 körül.

84 Gy. N. 859/8–13. Ez utóbbi reprodukció.

85 Gy. N. 859/13. 1915 körül.

86 Gy. N. 859/16. 1930 körül.

87 Gy. N. 884/5. 1931

88 Gy. N. 886/2., 1912 körül.

89 Gy. N. 886/3. A merev, ovális, lapos tetejű és keskeny, vízszintes karimájú szalmakalap Girardi bécsi színészről kapta a nevét.

90 Gy. N. 886/2., 1916 körül.

91 Gy. N. 889/2., 1918 körül, illetve Gy. N. 883/1.

92 Gy. N. 867/18. A síkfilmen szereplő dátum: 1919. V. 6. Közölve Dankó i. m. 60. Id. Jankó Gyula 1896-ban nyitott patikát Zsákán, amelyet 1919-ben bekövetkezett haláláig vezetett. Jordán 1996: 85.

93 Gy. N. 867/18. A negatívon szereplő dátum: 1923. VI. Ifj. Jankó Gyula apjához hasonlóan gyógyszerészetet tanult, de csak tanulmányai befejeztével, 1926-ban vette át édesapja patikáját, amit addig Wolf Lajos üzemeltetett. Jordán i. m. 85.

94 Gy. N. 867/20. Közölve: Dankó i. m. 73. A negatívon szereplő szöveg: 1919. V/6. „A zsákai utolsó oláh pap.” Popa Nestor 1919-től 1936-ig szolgált Zsákán (Dankó i. m. 135.), így nyilván csak 1936 után került a negatívra a felirat.

95 Gy. N. 864/3., ill. 864/1. és 2. (előbbi közölve: Dankó i. m. 83.) Sárvári Imre 1927 és 1937 között szolgált Zsákát körorvosként. Dankó i. m. 136.

96 Gy. N. 864/4–5., ill. 6–7.

97 Gy. N. 872/16. Zsáka juhászati hagyományai jelentősek voltak. Lásd Jordán 2000, ill. Uó 2001.

17. kép. Görög János juhász a nyájával (Gy. N. 872/16.)

18. kép. A Rhédey-kastély bejárata (Gy. N. 865/9.)

19. kép. Leégett ház, lajtos kocsival (Gy. N. 872/9.)

20. kép. Vályograkások Zsáka határában (Gy. N. 866/1.)

Falukép

Zsáka 1910-es–1920-as évekbeli településképét a Barcsay-archívum több felvétele is rögzítette. Az egyik a zsákai főutcát láthatjuk, a Barcsayak beazonosítása szerint az 1910-es években.⁹⁸ (21. kép)

Barcsay kedves témája volt a behavazott falu, több ilyen jellegű kép a 1929-es rekordmennyiségű hóban készült.⁹⁹ A falu látképét más évszakban is több ízben fényképezte: kétszer a református templom látszik távolról,¹⁰⁰ egy másikon a kastély.¹⁰¹

A település szimbólumát, a Zsáka belterületén álló kastélyt 1858-ban építette Rhédey Gábor. Az örökösöktől 1908-ban vette meg Almásy Imre.¹⁰² Két különböző időpontban készített kép a főutcával együtt örökíti meg az épületet.¹⁰³ A kastély belső tereiben két felvétel készült¹⁰⁴, a szereplőket (egy fiatal férfi a zongora mellett és egy fiatal lány lanttal, továbbá két férfi egy kislánnyal, és a lanton pengető szakáccsal) eddig még nem sikerült azonosítani, ahogyan azt sem tudjuk biztosan, mikor készült a kép. Annyi bizonyos, hogy a következő külső, a kastély bejáratánál készült fotó¹⁰⁵ egyik szereplője, a szakács, illetve a kétlovas kocsin ülő kisleány ugyanaz, mint a belső fényképen. A kocsibejáró még egy külső képen látható, szereplő nélkül.¹⁰⁶ A kastély előtt készült egy olyan felvétel is, amelyen sebesült katonák látszanak,¹⁰⁷ illetve egy későbbi, a kastély hátsó parkjában ülő társaság, háttérben az épülettel.¹⁰⁸ (22. kép)

A falu egyik leégett házát örökítette meg egy felvétel, az épület mellett a tűzoltásra használt lajtos kocsis is látszik.¹⁰⁹ (19. kép)

Zsáka lakóházai és melléképületek vályogból készültek, a település határában sokan foglalkoztak vályogvetéssel.¹¹⁰ Vályogvető gödröket és nem szokványos, ház alakú vályograkásokat örökít meg egy felvétel.¹¹¹ (20. kép)

98 Gy. N. 866/3. Az üvegre karcolt dátum: 1913 aug., a listában 1916 szerepel.

99 Gy. N. 872/5–8., 877/4–5.

100 Gy. N. 865/2. és 3.

101 Gy. N. 887/2.

102 Jordán 1996: 46.

103 Gy. N. 884/1., ill. Gy. N. 887/16. Az előbbi képen még az utca burkolatlan, a kastélykert kapujához híd van építve, a második felvétel később készülhetett.

104 Gy. N. 867/16. és 17.

105 Gy. N. 865/9.

106 Gy. N. 865/10.

107 Gy. N. 865/11. A lista szerint első világháborús katonákról van szó.

108 Gy. N. 872/13.

109 Gy. N. 872/9. Zsákán 1892-től működik önkéntes tűzoltó egylet. Jordán 1996: 88.

110 Dankó i. m. 117. Sokszor előfordult az is, hogy egy házasodni készülő legény házához a vályogot maga vetette ki, rokonsága, legénybarátai segítségével. Uo.

111 Gy. N. 866/1. A negatívra karcolt dátum: 1912. Közölve: Dankó i. m. 63.

21. kép. Zsáka főutcája (Gy. N. 866/3.)

22. kép. Társaság a zsáki kastély kertjében (Gy. N. 872/13.)

23. kép. A zsákai harang leszerelése, 1917 (Gy. N. 866/6.)

24. kép. A falusiak búcsúja harangjuktól (Gy. N. 866/7.)

25. kép. „Indul a harang, siratja Zsáka” (Gy. N. 866/8.)

A református templom tornyának renoválását örökíti meg egy fénykép, valamikor a 20-as években.¹¹²

A temetőből id. Barcsay Károly síremlékének eredeti állapotát láttató kép is bekerült a múzeumba.¹¹³ A sírkő mellett álló, iskolás fiút ábrázoló gipszszobrot az 50-es években ismeretlenek összetörték.¹¹⁴

Események

A zsákai témájú eseményfotók többnyire egy-egy családtag közreműködőként való részvétele miatt készültek.

1917-ben a zsákai templom harangját is elvitték beolvasztani hadi célokra. Három felvétel is kapcsolódik ezen eseményhez: az egyikben a református templom tornyát látjuk, a kapu előtt bámszokdók nézik, hogyan zuhan a harang a magasból.¹¹⁵ (23. kép) Egy másikon a koszorúkkal feldíszített harangot állják körbe az egyházközség tagjai: nagyrészt asszonyok és leányok, illetve a gyerekek körben ülnek.¹¹⁶ (24. kép) A harmadik kép pillanatfelvételnél készült, már a szekéren lévő harangot látjuk, körülötte a falubeliek.¹¹⁷ (25. kép)

Az archívumban találunk egy felvételt, amely Képviselőválasztás, 1912 aláírással jelent meg a Zsáka monográfiában,¹¹⁸ ám ifj. dr. Barcsay László szerint a lovas kocsis menet a harangot kíséri az ágyúöntőbe,¹¹⁹ ennek megfelelően az előbbi képekhez fűzött dátumot írta a múzeumnak átadott listába is.

Az édesapát, Barcsay Károly rektort még egy csoportképen láthatjuk, amely szintén nem családja, hanem a falubeliek körében: a zsákai legénykórus tagjai között ülve.¹²⁰

A román hadsereg elvonulása után érkezett a községbe a nemzeti hadsereg, 1920 márciusában. „Jött egy rendelkezés, hogy ünnepélyesen kell

112 A templomban 1925-ben volt egy teljes körű külső-belső felújítás, de nem bizonyítható, hogy a felvétel akkor készült. Az 1944-ben átvonuló szovjet csapatok a templomból más egyébbel együtt a presbiteri jegyzőkönyvet is magukkal vitték. Jordán 1996: 25.

113 Gy. N. 867/24.

114 A család ezután szállította át a hamvakat és a megmaradt sírkövet az új temetőbe. Jordán 1996: 37.

115 Gy. N. 866/6.

116 Gy. N. 866/7. A listában szereplő dátum: 1917. VII. 5. Közölve Dankó i. m. 69., ill. Jordán 1996: 114. (Forrásmegjelölés nélkül)

117 Gy. N. 866/8.

118 Dankó i. m. 68.

119 Ifj. dr. Barcsay László elektronikus levele Sándor Máriának. 2014. szeptember 2. A szerző birtokában

120 Gy. N. 866/2. A listában szereplő dátum: 1913. Közölve: Dankó i. m. 61.

fogadni a bevonuló magyar katonaságot... Horthy-tollas lovastiszt vezette őket, a többiek mind bakák voltak. Barcsay Károly vállalta, hogy fogadja őket... Száz-kétszáz ember lehetett, Károly elmondta a beszédét.”¹²¹ A falu népének nemzetiszín lobogókkal való kivonulását örökíti meg az egyik kép,¹²² egy másik a katonák előtti beszéd közben készült.¹²³ (27–28. kép) Megőrzött a családi archívum még egy felvételt, amelyen Barcsay Károly éppen beszédet tart, nagyobb tömeg előtt a főtéren.¹²⁴ Az archívum átadásakor készült listában ifj. Barcsay László ezt a címet adta: *Népgyűlés 1912-ben*, később viszont úgy gondolta, nagybátyja „csak a fogadáson vett részt 1918-ban”, ezért ezzel az eseménnyel hozza összefüggésbe a kép készítését.¹²⁵

A templom orgonájáról is készült felvétel¹²⁶ (29. kép) és a zsákai első autóbusz¹²⁷ is megörökítésre került.¹²⁸

Egy pillanatfelvételen a legkisebb Barcsay lány, Margit látható 1929-ben, a gyermekek mellett tanítónőként az elemi iskolások szabadtéri tornavizsgáján.¹²⁹ (26. kép)

27–28. kép. A nemzeti hadsereg fogadása (Gy. N. 872/12., Gy. N. 866/11.)

26. kép. Barcsay Margit tanítónő tornavizsgát tart (Gy. N. 866/13.)

29. kép. A zsákai református templom orgonája (Gy. N. 866/4.)

121 Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 15.

122 Gy. N. 872/12. Közölve Dankó i. m. 68. Itt tévesen ez a képaláírás szerepel: Képviseleválasztás 1912-ben.

123 Gy. N. 866/11. Közölve Dankó i. m. 71.

124 Gy. N. 872/10.

125 Ifj. dr. Barcsay László és Sándor Mária elektronikus levelezése a zsákai fotókiállítás készítése kapcsán. 2014. augusztus 23–szeptember 2. A szerző birtokában.

126 Gy. N. 866/4. A lista szerint a készítési dátum: 1913. Új orgonát 1911-ben készített az egyházközség, amit 1924-ben újjáépítettek. Jordán 1996: 35.

127 A Debrecen–Berettyóújfalu–Békéscsaba autóbuszjárat menetrendjébe 1934-ben kapcsolták be Zsákát. A későbbiek során ez az autóbuszjárat vált a zsákai ingázók jellemző közlekedési eszközévé. Dankó i. m. 76.

128 Gy. N. 872/3. A listában szereplő képhez tartozó dátum: 1934. Közölve: Dankó i. m. 79.

129 Gy. N. 866/13. A képen szereplő dátum: 1930. Dankó i. m. 81.

Berettyóújfalu

A fiatal Barcsay 1922 tavaszán joggyakorokként került először a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróságra, majd egyetemi tanulmányai befejeztével – félévnyi miskolci szolgálat után – ugyanitt dolgozott folyamatosan 1941-ig, egészen az elnöki címig haladva előre a ranglétrán.¹³⁰ A Barcsay-fotóarchívum berettyóújfalui témájú felvételei jórészt ebből az időszakból valók.¹³¹

30. kép. A Kossuth utcai udvaron, 1933 (Gy. N. 888/6.)

31. kép. A Vécsey utcai udvaron, 1939 (Gy. N. 883/14.)

130 Bagossyné i. m. 82. Id. dr. Barcsay Lászlót Nagyvárad Magyarországhoz való visszakérülésével a történelmi megyeszékhelyre helyezték át, és csak 1944-ben került vissza újra Berettyóújfaluba. A háború után kezdődtek hivatali meghurcoltatásai, végül 1950-ben nyugdíjazták, majd alig egy évvel később nyugdíját is megvonták, fizikai munkából és zenetanításból tartotta el magát. Ügyvédként csak 1954 és 1969 között praktizált. Bagossyné i. m. 84–89.

131 Váradi alelnöksége alatt sem költözött a megyeszékhelyre, vonattal járt át mindennap munkába. Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 32.

Család

Barcsay 1926-ban kötött házasságot Székely Anna tanítónővel, két gyermekük született: Anna (Anikó) 1927-ben, László 1929-ben.¹³²

A családi fényképeknek két berettyóújfalui helyszíne van: a család első lakóhelye, a Kossuth utca 26. szám, és a későbbi, a fiatal Barcsay által építtetett Vécsey utcai lakóház, ahova 1937-ben költöztek át.¹³³

Az édesapa mindkét gyermekét újszülött kortól fényképezte.¹³⁴ Számos képen a testvérek együtt szerepelnek¹³⁵, néhányon rokonnal, szomszéd gyermekekkel.¹³⁶ A kicsiket többször játékaikkal együtt (30. kép) láthatjuk¹³⁷, leginkább beállított „életképeken”, nem ritkán a pesztonkákkal¹³⁸, szakácsnővel¹³⁹ együtt.

A Kossuth utcai lakóház udvarát több évszakban is megörökítette a családfő.¹⁴⁰ Itt csoportképek is készültek, ezeken a szűk családon és a pesztonkákon kívül a gyakran Berettyóújfaluba látogató Székely nagymama,¹⁴¹ illetve a szülők testvérei láthatók. A Gacsa-kerti telek, majd a későbbi itt felépített lakóház is színhelye sok családi felvételnek.¹⁴² (31. kép)

A Barcsay-fotóarchívum berettyóújfalui képei között több portrét is találunk. A már említett gyermekekről készült felvételeken kívül Barcsay László feleségéről¹⁴³, illetve a pesztonkáról.

Berettyóújfalui lakosként is készített képeket a testvéreiről.¹⁴⁴ A családtagok korábbi fotóiról készített reprodukciók negatívjai is fennmaradtak.¹⁴⁵

A felnőtt gyermekekről már lényegesen kevesebbet, de szintén találunk felvételeket a gyűjte-

132 Bagossyné i. m. 83.

133 Uo. A Kossuth utca 26. szám alatti ház dr. Barcsay Károly tulajdona volt, ő vásárolta keresztfiának, Lacikának születésekor ajándékba a telket a Gacsa-kert nevű településrészen, ahol aztán a Vécsey utcai lakóház felépült. Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 28.

134 A fiatal szülők leggyakrabban a kisgyermeküket fényképezik. Musello 1983:37. Anikóról 19 db önálló portré (ebből: bölcsőben Gy. N. 890/1–2., 11 évesen: Gy. N. 883/12.) Lacikáról ugyancsak 19 portré készült (ebből: bölcsőben: Gy. N. 890/8. 14 évesen: Gy. N. 885/12.)

135 Pl. Homokozás: Gy. N. 885/8. teknőben: Gy. N. 884/7.

136 Pl. Gy. N. 890/13. vagy Gy. N. 885/9.

137 Pl. Gy. N. 888/5. és 6. vagy Gy. N. 883/13. és 14.

138 Pl. Délutáni alvás, 1931 (Gy. N. 882/7.) A képen a két gyermek és Róza, földesi pesztonka és Nagy Juliska.

139 Sági Margit szakácsnő pl. Gy. N. 882/2., 5., 11.

140 Nyáron: Gy. N. 888/1., télen: Gy. N. 888/2., 3.

141 Gy. N. 887/9.

142 Gy. N. 859/37–38., ill. Gy. N. 860/1–17., 30–31.

143 1948-ban 1951-ben Sopronban, valószínűleg az ifj. Barcsay László készítette édesanyjáról (Gy. N. 886/14. és 15.)

144 Pl. Károly idősebb kori portréja: Gy. N. 883/8., 886/23.

145 Id. Barcsay Károlyról: Gy. N. 889/1, felesége szüleiről: Gy. N. 884/13, továbbá testvéreiről, Amáliáról és annak férjéről, Bagossy Sándorról: Gy. N. 886/9., illetve Gy. N. 889/6. és 7., és Barcsay Ilonkáról: Gy. N. 889/5. Ifj. Bagossy Sándorrol mint hadbíróról: Gy. N. 886/21.

ményben.¹⁴⁶ Az archívumba továbbá bekerült id. dr. Barcsay László több portréja is.¹⁴⁷

A későbbi családi képek közül különösen figyelemre méltó az, amelyen a hivatalától megfosztott bíró és fia napszámosként szerszámokkal a kezükben láthatóak 1952-ben.¹⁴⁸

Társaság

Berettyóújfaluban is kialakult a házaspár társasági élete.¹⁴⁹ Az emlékiratokban emlegetett összejövetelek közül csak egy bírósági szalonnasütést örökített meg a járásbíró.¹⁵⁰ A képeken a baráti társaságból megjelenik Barcsayné lánykori barátnője, Hegyessy Gergelyné „Csuti” polgári iskolai tanárnő, illetve férje, aki ebben az időben vármegyei aljegyző,¹⁵¹ később a Biharkeresztesi járás főszolgabírája volt.¹⁵² A képek 1926 nyarán, a házasságkötés előtt fél évvel készültek¹⁵³, a baráti társaságot asztal mellett ülve, illetve négyőjüket egy kirándulás alkalmával láthatjuk.¹⁵⁴ (32. kép) A hivatali munkatársak közül Móricz István járásbíró és felesége portréja¹⁵⁵ került be a Barcsay-fotóarchívumba.

32. kép. „Repül a kalap” (GY. N. 869/6.)

146 Gy. N. 883/18, Gy. N. 886/15., 20. és 22. Reprodukció a fiatalember ifj. Barcsay Lászlóról: Gy. N. 886/21.

147 Gy. N. 883/11., 889/3. és 4., illetve 886/24. és 25.

148 Gy. N. 886/19. Közölve: Bagossyné i. m. 88.

149 Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 27.

150 Gy. N. 868/4. Legalábbis a Barcsay-fotóarchívumba ez az egy kép került be.

151 Magyarország Tiszti Cím- és Névtára 1927: 37., 1934: 57.

152 1940-ben nevezték ki főszolgabírónak. Magyar Lapok 1940. nov. 30. 8. 1932–39 között Bihar vármegye főispánjának titkára. (Lásd: Magyarország Tiszti Cím- és Névtára 1932: 42., 1938: 55.)

153 A házasságkötés pontos dátuma 1926. december 11. Házassági anyakönyv. Berettyóújfalvai Református Egyházközség irattára. 59/1926 bejegyzés. Az adatot köszönöm Majláth József tiszteletes úrnak.

154 Gy. N. 869/1–2., ill. Gy. N. 869/6. (Az udvarlás időszakáról szóló leírást lásd: Barcsay-emlékiratok I. 1. rész 19–20.)

155 Gy. N. 884/16–17.

Járásbíróság

Id. dr. Barcsay László munkahelyét is megörököltette. Az egyik legismertebb és legtöbbször közölt kép az épület utcafrontjáról készült.¹⁵⁶ A bíróság parkjáról, a bírói karról és a már említett társasági összejövetel alkalmából készült képek a Berettyóújfalvai Királyi Járásbíróságot korábban bemutató kiállításokon és kötetben is szerepeltek.¹⁵⁷ (33–34. kép)

33–34. kép. A Berettyóújfalvai Királyi Járásbíróság parkja, 1931 (Gy N. 868/1–2.)

156 Gy. N. 877/7. Közölve Pl. K. Sándor 2008. 37.

157 Gy. N. 868/1–5. Itt kell megjegyeznünk, hogy a berettyóújfalvai járásbírói történetét bemutató kötetben (Megyeri-Pálffy 2017) megjelent, a Barcsay-hagyatékából származó fotók egy része csak papírképen maradt ránk, és a Bagossy család őrzi. Ezen felvételek készítője nem ismert, feltételezhető, hogy nem id. Barcsay László. (Pl. Bagossyné i. m. 85., Sándor 2017: 113.)

35. kép. Antant-küldöttség Berettyóújfaluban (Gy. N. 872/11.)

36. kép. Gömbös Gyula Berettyóújfaluban (Gy. N. 877/9.)

37. kép. Balogh bácsi konflisán, 1933 (Gy. N. 882/12.)

38. kép. A „herpályi kúria” (Gy. N. 880/10.)

Események

Berettyóújfaluban a legkorábbi két kép 1920. március 24-én készült, amikor a település a román hadsereg megszállása után visszakерült a Magyar Királyság fennhatósága alá.¹⁵⁸ Az erre az alkalomra érkező antant-küldöttséget örökítette meg a vasútállomáson a fiatal Barcsay László.¹⁵⁹ (35. kép)

Gömbös Gyula miniszterelnök 1933. szeptember 10-én Berettyóújfaluban járt, amikor a kormánypart – új nevén a Nemzeti Egység Pártja¹⁶⁰ – az 1935-ös választások előtti „zászlóbontó” nagygyűlését tartotta.¹⁶¹ Barcsay két felvételén a miniszterelnököt autójában ülve, kalapjával integetve láthatjuk.¹⁶² (36. kép)

Településkép

Érdekes módon a két világháború közötti Berettyóújfaluról – a járásbírószágon kívül – alig találunk képet a Barcsay-archívumban. Mindössze egy korai (1920-ra datált) felvétel készült az Újfalut és Berettyószentmártont összekötő közúti hídról¹⁶³, (46. kép) és egy további a herpályi Csonka toronyról.¹⁶⁴ (44. kép)

Taxik, kocsik

A Barcsay család hétvégeken, nyaranta sokat járt még ki Zsákára.¹⁶⁵ Ilyenkor bérkocsival utaztak, így berettyóújfalui vonatkozásuk miatt ide tartozik a Dancsházi-taxiról, a nagy hóban elakadt Kleintaxiról, illetve a „Balogh bácsi konflisán” ülő családról készült felvétel.¹⁶⁶ (37. kép)

Későbbi fényképek

A háború utáni meghurcoltatás időszakában id. dr. Barcsay László abbahagyta a naplórászt¹⁶⁷, fényképeket sem találunk ezekből az évekből. A Barcsay-fotóarchívum későbbi, a 60-as–70-es évekbeli felvételek nagy része feltehetően fiához, ifj. dr. Barcsay László nevéhez köthető.

158 Sándor–Török 2008: 43.

159 Gy. N. 866/10., ill. 872/11. Ez utóbbi közölve: Új Tükör, 1980. márc. 2. 45.

160 Gömbös Gyula 1932. október 17-én miniszterelnöki kinevezése után az Egységes Párt az addig hivatalos *Keresztény-Keresztény Földműves-, Kiszgazda- és Polgári Párt* megnevezést a *Nemzeti Egység Pártja* (NEP) névvel váltotta fel. Révai Nagy Lexikona 1935: 632.

161 Magyarország. 1933. szept. 12. (VIV. évf. 206) 3. A nagygyűlésről részletesen: Budapesti Hírlap 1933. szept. 12. 1–2. A miniszterelnök ez alkalommal Berettyóújfalutól és további öt bihari községtől díszpolgári címet kapott. 8 Órai Újság 1933. szept. 12. 3–5.

162 Gy. N. 877/9. és 10.

163 Gy. N. 872/1.

164 Gy. N. 869/7.

165 Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 28.

166 Gy. N. 872/4. és 5. (utóbbi közölve: Dankó i. m. 76.), illetve Gy. N. 882/12. (A bérautókról lásd: Barcsay-émlékiratok V. Újfalusi panoptikum V.)

167 Bagossyné i. m. 88.

1965-ben készültek tárgyfotók a berettyóújfalui református egyház régi úrasztali edényeiről: két ónkupáról és egy úrasztali kantáról.¹⁶⁸ Ebben az időben készült néhány színes, 6×6 cm-es negatív filmkocka a település néhány nevezetesebb épületéről: a két templomról (40–41. kép), az ekkor már vasbolti raktárnak használt, de még a jellegzetes homlokzati díszeket nyomokban tartalmazó zsinagógáról, a leventeházról (42–43. kép), a herpályi Csonkatoronyról, és egy a herpályi kúriának nevezett – később gyermekrendelőként hasznosított – házról.¹⁶⁹ (38. kép) Ebbe a sorba illeszkedik két felvétel a község határáról: az egyik a 42-es főutat ábrázolja, másik a „nádasnak” nevezett vízzel borított határrészlet.¹⁷⁰

Az 1960-as években a fiatal erdőmérnök megörököltette szülőfaluja római katolikus és református templomát¹⁷¹, illetve kilenc felvételt is készített a „városligeti tóról”.¹⁷² (39. kép)

1970 körül készült annak a doboznak a tartalma, amelybe a következő színes és fekete-fehér negatívok kerültek: Berettyóújfalui határából egy öreg tanyaház (két felvétel), Csonkatorony (két felvétel), a Tisza István utcán – a mai József Attila utca – egy régi parasztházról három kocka.¹⁷³

Feltehetően szintén a település határában készült kép egy régi házról, gémeskútról, gulyáról, libalegelőről.¹⁷⁴

Az ifjabb Barcsay egy fekete-fehér sorozatot is beillesztett a múzeumnak átadott fotóarchívumba, amelyet 1976-ra datált, és parasztszekereket ábrázol: három kép egy számárfogatot, két, a víztorony mellett álló kocsit (45. kép), és további öt kép négy különböző szekeret.¹⁷⁵

39. kép. A „városligeti tó” (Gy. N. 893/6.)

168 Gy. N. 880/1–5. A felvételeket id. Barcsay László készítette 1973 februárjában. Erről lásd: Barcsay-émlékiratok II. 84–86.

169 Gy. N. 880/8–12.

170 Gy. N. 880/16. ill. 7.

171 Gy. N. 892/1–5.

172 Gy. N. 893/1–9.

173 Gy. N. 899/1–6. A mai József Attila utcán a régi házak helyén a József Attila-lakótelep épületei állnak.

174 Gy. N. 899/7–13. Két, a gulyáról készült képen látható maga a gulyás is, és egyik háttérben pedig a vasúti Berettyó-híd látszik.

175 Gy. N. 894/1–9.

40. kép. Római katolikus templom (Gy. N. 892/1.)

41. kép. Református templom (Gy. N. 892/5.)

42. kép. Zsinagóga mint vasraktár, 1965 (Gy. N. 880/9.)

43. kép. Az egykori leventeház (Gy. N. 880/8.)

Egyéb helyszínek

A családi képeknek nem csak Zsáka és Berettyóújfalun volt a helyszíne. Megemlítendő a két Barcsay lány férjhezmenetele utáni lakóhelyük: a rákóczi falvi református parókia,¹⁷⁶ illetve Székely Anna fivére, Székely Ödön hévízgyörki lelkész lakása,¹⁷⁷ továbbá másik testvérének, Pongrácz Józsefné Székely Etel pápai háza.¹⁷⁸

A család gyakran nyaralt Hajdúszoboszlón, négy esztendőben is készültek a fürdőben családi képek.¹⁷⁹

Egy fotón egy felvonulást látunk macskaköves utcán, az elöl vonulóknak egy levente tiszteleg. A lista szerint Furta lehet a helyszín, de mind ez az adat, mind az évszám (1928) kérdőjellel szerepel.¹⁸⁰

Az 1920-as évek végén, a 30-as évek elején készülhetett az a kép, amelyen a család a Furta és Berettyószentmárton között álló, 1775-ben épült, 1935-ben lebontott kisprépostsági kápolna előtt látható.¹⁸¹

Ugyancsak egy családi kirándulás emléke lehet az 1930-ban Bakonszegen, a fákkal és kerítéssel körülvett Bessenyei-síremléket megörökítő felvétel is.¹⁸²

*

Ismertetésünk célja a Bihari Múzeumban őrzött negatívak segítségével, illetve azon keresztül bemutatni a vidéki értelmiségi Barcsay család életének azt a részét, amelyet a fényképező apa, majd a fotóarchívumot a múzeumi gyűjteménynek ajándékozó fia láttatni akart velünk.

A fényképeket készítésük helyszíne szerint csoportosítva mutattuk be. A fotózást tanuló fiatal Barcsay László a debreceni iskolai években a megörökítette a környezetét: diáktársait, iskolavárosának tereit. Zsákán az otthon, a hazai táj, a családi élet mellett a szülőfalu utcái, illetve lakosai jelennek meg témaként. Berettyóújfaluban a fiatal családapa

176 Gy. N. 887/17–19., a felvételek ideje: 1936, Gy. N. 867/27–28., Gy. N. 886/16–17. A felvétel ideje: 1952. Nincs kizárva, hogy a későbbi felvételeket ifj. Barcsay László készítette.

177 Gy. N. 859/26.

178 Gy. N. 889/10–11.

179 Gy. N. 884/ 11. és 12. (1932-re és 1933-ra datálva), és Gy. N. 870/1–9. 1934-re és 1935-re datálva. A fürdői képekről lásd *A Barcsay család utazásai c.* fejezetet.

180 Gy. N. 872/17.

181 Gy. N. 867/1. Baranyi–Jordán 1998. 66–67. A kép közölve ugyanitt: 66.

182 Gy. N. 869/8. Bessenyei György síremlékét a cserkészek is ápolták, lásd erről bővebben e kötetben Csarkó Imre írását.

fókuszában elsősorban a gyermekei, a család áll, a három településen kívül, más helyszínen készült képek is e téma köré csoportosíthatóak. A leginkább berettyóújfalui, főként a települést dokumentáló 1960–70-es évekből való felvételeket valószínűleg ifj. Barcsay László készítette.

A Barcsay-fotóarchívum itt bemutatott részének nagyobb hányada a XX. század első fele vidéki polgári életének tárgyi környezetét dokumentálja a családi fényképeken, amelyek segítségével különböző szempontokból is vizsgálható az egykori életmód, viselettörténet stb.¹⁸³ Ugyanakkor ezek a fényképek – a később, ifj. Barcsay László fényképeivel együtt – kiváló forrásul szolgálhatnak a helytörténet-kutatásnak is a megörökített településrészletek és helyi történelmi események révén.

44. kép. A herpályi Csonkatorony 1930 körül (Gy. N. 869/7.)

183 Valamennyi kép értékelhető divatfotóként is: az öltözékek, frizura stb. vizsgálatára alkalmasak. Lakatos 1988: 15.

45. kép. Parasztszekér a víztoronynál, 1976 (Gy. N. 894/5.)

46. kép. Berettyóújfalú és Berettyószentmárton közötti hídja, 1920 körül (Gy. N. 872/1.)

Irodalom

BAGOSSYNE Körtvélyesi Mária

2017 Királyi járásbírósi elnökből napszámos – Dr. Barcsay László életrajza. In: Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban*. Debrecen. 79–92.

BALASSA Sándor

1958 *A debreceni Aranybika Szálló története*. Budapest

BARANYI Béla – JORDÁN Sándor (szerk.)

1998 *Furta krónikáskönyve*. Furta

BOTKERT.UNIDEB.HU

2018 A botanikus kert története. http://botkert.unideb.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=21&Itemid=93 (A letöltés ideje: 2018. 07. 08.)

CSOHÁNY János

1988 A korszakváltások évszázada. In: Barcza József (szerk.): *A debreceni Református Kollégium története*. Budapest. 192–300.

DEA.LIB.UNIDEB.HU

1918 A vígszínház színlapja, 1918. szeptember 15–16. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/208062/bibPLA00008738.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 07. 10.)

1919 A vígszínház színlapja, 1919. június 10–16. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/209689/bibPLA00009178.pdf?sequence=4&isAllow> (A letöltés ideje: 2018. 07. 10.)

DKV.HU

2018 A DKV Zrt. története. <http://www.dkv.hu/tortenet> (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

FEHÉR András

1997 A forradalmak Debrecenben. In: Orosz István (főszerk.): *Debrecen története 3. kötet*. Debrecen. 419–452.

G. SZABÓ Botond

1988 A Kollégium épületeinek története. In: Barcza József (szerk.): *A debreceni Református Kollégium története*. Budapest. 351–392.

JORDÁN Sándor

1996 *Zsáka falukönyve*. Zsáka

2000 A zsákai juhászatról. I. *Rálátás*. Zsákai helytörténeti-honismereti, kulturális tájékoztató. I./4. sz. 6–12.

2001 A zsákai juhászat II. *Rálátás*. Zsákai helytörténeti-honismereti, kulturális tájékoztató. II./1. sz. 21–28.

KARAI Sándor

1917 *A Debreceni Református Főgimnázium Értesítője az 1916–17. iskolai évről*. Debrecen

K. SÁNDOR Mária

2008 *„Séta a faluvárosban” – Berettyóújfalun egykor és ma*. Berettyóújfalun

LAKATOS Mária

2008 Miről tudósít egy családi fényképgyűjtemény? *Fotóművészet* 1988/4. 11–22., 54–55.

LEXIKON.KATOLIKUS.HU

2000 Liszt Nándor. <http://lexikon.katolikus.hu/L/Liszt.html> (A letöltés ideje: 2018. 07. 08.)

MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.):

2017 *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban*. Debrecen

MAZSU János

1990 Egy debreceni bérpalota és lakói a századelőn. *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve* 17. 63–85.

MUSELLO, Christopher
1983 A családi fényképek és a vizuális kommunikáció vizsgálata. In: Bán András – Forgács Péter (szerk.): *Vizuális antropológiai kutatás munkafüzetek. II. kötet.* 27–70.

RÉVAI NAGY LEXIKONA
1935 *XXI. kötet. Kiegészítés: A–Z.* Budapest

SÁNDOR Mária
2017 Személyi adattár. A Berettyóújfalui Királyi Járásbíróság dolgozói 1872 és 1944 között.
In: Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban.* Debrecen. 105–114.

SÁNDOR Mária – TÖRÖK Péter
2007 Egy magángyűjtemény margójára. A Barcsay-fotóarchívum a Bihari Múzeum gyűjteményében.
Rálátás. Zsákai helytörténeti-honismereti, kulturális tájékoztató. VIII/1. sz. 39–45.

TAAR Ferenc
1986 Színházi élet. In: Tokody Gyula (főszerk.): *Debrecen története 4. kötet.* 361–378.

VÁRADI József
1998 *Tiszántúl református templomai.* Debrecen

Mária Sándor: Berettyóújfalú, Zsáka, and Debrecen in the 20th century represented by the photographs of the Barcsay family

Dr. László Barcsay (1897–1979) was an enthusiastic photographer from his early childhood. Items of the Barcsay archives, the collection of negatives donated to Bihari Museum include photographs of Zsáka, his place of birth, depicting the settlement and its residents between 1905 and 1940. Images of the “Civis” town and students’ life in Debrecen were taken in the 1910s and 1920s. In the 1920s he moved to Berettyóújfalú, and photographed mainly his family and small children. Dr. László Barcsay Jr. (1930–2015) succeeded his father in photography, and we can discover the urban landscape of the 1960s and 1970s from his photos taken in Berettyóújfalú.

KOROMPAINÉ MOCSNIK MARIANNA

A Barcsay család utazásai

A zsákaai születésű Dr. Barcsay László (1897–1979) és fia, ifj. dr. Barcsay László (1930–2015) fotószenvedélyének köszönhetően „2006 őszén egy értékes tárgyegyüttessel gyarapodott a Bihari Múzeum gyűjteménye: ekkor adományozta ifj. dr. Barcsay László a 632 darabból álló fotónegatív-tárát, amely főként az édesapja által készített felvételek üveg-negatívjait (362 db) és síkfilmjeit (összesen 293 db) foglalja magába. Ezeken kívül 23 tubus filmnegatív dokumentálja a család külföldön tett utazásait.”¹

Az idézett tanulmány szerzői igyekeztek a rendelkezésre álló rendkívül értékes gyűjteményt tematikusan csoportosítani, ezzel is segítve a témával foglalkozó kutatók munkáját:

- A) Települések: Zsáka, Berettyóújfalu, Debrecen
- B) Épületek, hidak Biharban
- C) Személyek Biharban
- D) Várak az 1920–30-as évekből
- E) Emlékművek, sírok, nagyrészt 1848-as és I. világháborús
- F) Történelmi események 1918–1933 között

Ezen írásomban a fotók készítésének idő- és térbeli elhelyezkedésére kívánom helyezni a hangsúlyt. A Barcsay-fotóarchívum számos olyan felvételt tartalmaz, amely a család magyarországi és külföldi utazásait örökíti meg. 1931 és 1939 között bejárták szinte az egész országot, meglátogatták a történelmi emlékeket, az elcsatolt területek közül a Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben is megfordultak. Az ifj. dr. Barcsay László által készített színes felvételeken pedig a család 1961 és 1979 közötti külföldi utazásait követhetjük nyomon.

Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy milyen indíttatásból utaztak a család tagjai ilyen sokat, és mennyire befolyásolta úticéljaik kiválasztását a propaganda által irányított turizmus.

Ennek megítéléséhez azonban érdemes bepillantani a korszak utazási szokásaiba. Az adott korszakban szervezeti szempontból jelentős változáson ment át a magyar idegenforgalom. A húszas években a turizmus deficitese volt, amelyet a következő összehasonlító adat is jól tükröz: amíg 1920–29 között Bécsbe 3 millió külföldi látogatott, addig Magyarországra mindössze 552 000 fő. A helyzet értékelése után sorra alakultak az utazási és idegenforgalmi vállalatok: 1926-ban az IBUSZ, két évvel később az Országos Idegenforgalmi Tanács, majd az 1929. évi fürdőtörvény után létrehozták a Balatoni Intéző Bizottságot. Mindezen intézkedések háttérében a turizmus élénkítésének szándéka állt. 1930-ban avatták fel a középkori magyar nagyhatalom mementójaként a középosztály és a nagypolgárság részére készült lillafüredi Palotaszállót. Az 1932-ben megalapított Országos Magyar Weekend Egyesület (később OMVESZ) 1939-ben már 252 községben csaknem 70 000 főt nyaraltatott. A Nyugat által kezdeményezett anketon (1932 decemberében) az idegenforgalom problémái között kiemelt helyen szerepelt a szállodaépítés. Egy 1934-es országos adat szerint Magyarországon 20 400 szállodai és panzió-férőhely volt, amelyek közül 1500-ban nem volt folyóvíz. A gondok megoldása sürgető volt. Ugyanakkor jól látható a kormány részéről a tudatos stratégia: az 1935. évi IV. törvény az erdőről és a természetvédelemről meghatározza a turisták jogait és kötelességeit. Olasz mintára 1937–1940 között a filléres vonatok 75% kedvezménnyel 1 400 000 utast szállítottak egynapos városlátogatásokra. 1937-ben a kezdeményezések hatására a nemzetgazdaságnak

1 Sándor – Török 2007: 39.

már 40 000 000 pengő bevétele volt a turizmusból. Mindezt tovább erősítette a 4400/1941. ME rendelet a turizmus szabályozásáról. A harmincas évek végére a turisták számát tekintve Budapest már megelőzte a császárvárost. A felmérések szerint 1935–37 között évi 300 000 turista érkezett Magyarországra. Az új helyszínek (Bugac, Hortobágy, Mezőkövesd) bevezetése és nagy rendezvények szervezése (pl. Szent Imre Emlékév – 1931, Nemzetközi Cserkész Jamboree – 1933, Eucharisztikus Kongresszus – 1938) mind a turizmus fejlesztését segítette. Az Encián Egyesület lelkes turistáinak köszönhetően 1938-ra, első királyunk halálának 900. évfordulójára elkészült a kék turista jelzéssel megkülönböztetett, a Nagy-Milictől az Írottkőig az egész országot átszelő Szent István-vándorlás útvonala. A Balaton töretlen népszerűsége indokoltá tette 1939-ben a Balatoni Egyesületek Szövetségének létrejöttét is, amely igyekezett nemcsak a tóparti nyaralók külső megjelenését szabályozni, de figyelt a balatoni településszerkezetek kialakítására is.²

Ezek ismeretében már érthető, hogy a magyar történelem hiteles megismerésére és a hazai értékekre nyitott Barcsay család miért igyekezett bejárni és megörökíteni a múlt emlékei mellett a fejlődés említésre méltó helyszíneit is.

A tények alátámasztását igazolja az ifj. dr. Barcsay László által összeállított – a Bihari Múzeum tulajdonában lévő – kézirat, melynek bevezetőjében ír az értékes emlékirat forrásairól és őszinte vallomás olvasható a kor értelmiségi rétegének helyzetéről is:

„Ez egy kivonat az elmúlt 108 év történetéből. Rokonok, barátok, ismerősök leveleiből, naplójából, feljegyzéseiből, valamikor kis cédulákra rótt, titokban tartandó emlékeiből, meg hivatalos iratokból, korabeli tudósításokból, újságkivágásokból. (...) Az írók igazi »nemzet napszámosai« voltak. Tanítók, tanárok, református lelkészek, jogászok, mérnökök, katonák, tisztviselők. (...) A levélírás a családi dolgokról áttevődött az évek során a »pukkasztó-kártyák« küldözgetésére. Így nevezte a humorista annak idején a távolból megeresztett képeslapokat: »Pukkadj meg, ide is eljutottam, jártál Te már itt?«. Ebből van a legtöbb, de többségük szeretettel átszótt. Utazásokra pedig akkoriban nemigen tellett, de nem is volt divatörület, mint manapság. Bejárni a hazát, a Kárpát-medencét, meg egy kicsit Euró-

pát, a nagyobb hazát. Aztán kényszerből a tengerentúlt is. (...) Nemcsak emlékek hát ezek, hanem egy kicsit requiem is a magyar értelmiségért. Így gondolja ezt Barcsay László dr., aki egybeszerkesztette a töméntelen írástömeget Budán és Berettyóújfaluban a 2000–2004. években. Nos hát ülünk fel az időgépre...”³

Id. dr. Barcsay László visszaemlékezéseiből megtudjuk, hogy középiskolás korától kezdve fényképezett, mindig volt kis fotólaborja, ahol maga hívta elő, nyitotta és keretezte felvételeit.⁴

A Bihari Múzeum gyűjteményében a Barcsay család hagyatékából utazásaikkal kapcsolatban a következő negatívok, kisfilmek és üveglemezek találhatóak meg:

Barcsay-fotóarchívum 1.

(9x12 cm-es üveglemezek és síkfilmek)

- *Hajdúszoboszló, gyógyfürdő, 1934–1935 (9 db – Gy. N. 870)*
- *Utazások, 1931–1939 (27 db – Gy. N. 871)*

Barcsay-fotóarchívum 2.

(6x9 cm-es üveglemezek, síkfilmek és 6x6 cm-es filmkockák)

- *Mátra, 1938 (16 db – Gy. N. 879)*
- *Utazások, 1932 (33 db – Gy. N. 878)*

Barcsay-fotóarchívum 3.

(4,5x6 cm-es üveglemezek és síkfilmek)

- *Utazások 1. 1926–1939 (26 db⁵ – Gy. N. 874)*
- *Utazások 2. 1932 (18 db⁶ – Gy. N. 875)*
- *Utazások 3. (10 db – Gy. N. 876)*

Barcsay-fotóarchívum 4.

(6x6 cm-es rollfilmek)

- *Utazások, 1976: Hortobágy, Sárospatak, Visegrád, Ócsa (17 db – Gy. N. 897)*
- *Mikepércs (1 db – Gy. N. 898/1.)*
- *Nyírség, Érmellék, 1973 (6 db – Gy. N. 901)*
- *Utazások, 1973: Jugoszlávia (12 db – Gy. N. 900), Erdély (6 db – Gy. N. 902)*

³ Barcsay-emlékiratok VII. I. Az idézeteket eredeti helyesírással, a szerző által használt kiemelések megtartásával közöljük.

⁴ Bagossyné 2018.

⁵ Az ajándékozó által összeállított, a negatívokhoz átadott listában 27 db szerepel.

⁶ Az ajándékozó által összeállított, a negatívokhoz átadott listában 21 db szerepel.

² Ablonczy 2016.

6x6 cm-es darabolt rollfilmek:

- 1. tasak: *Upponyi-hegység, Kelemér, Felsővádasz, Rudabánya* (8 db – Gy. N. 904)
- 2. tasak: *Hortobágy, Dévaványa* (2 db – Gy. N. 903)

Barcsay-fotóarchívum 5.

(24x36 mm-es normál kisfilmtekercek)

- *Külföldi utazások – 1961–1979* (4 tekercs⁷ – 151 kocka – Gy. N. 858)
- *Magyarországi utazások – 1953–1975* (6 tekercs – Gy. N. 881)

A családi hagyatékából 2018-ban a múzeum tulajdonába került ifj. dr. Barcsay László diaposzítvtára is, amely 976 db diaposzítvot tartalmaz, a készítője által összeállított lista alapján a következő témakörökben:⁸

- *Anglia-Skóciai út, Anglia* (27 db)
- *Anglia-Skóciai út, Skócia* (22 db)
- *Anglia-Skóciai út, Ausztria* (10 db)
- *Anglia-Skóciai út, Belgium* (2 db)
- *Ausztria, Dél-Tirol* (3 db)
- *Ausztria, Karintia* (25 db)
- *Ausztria, Salzkammergut* (16 db)
- *Ausztria, Wien* (27 db)
- *Bulgária* (21 db)
- *Ciprus* (74 db)
- *Erdély* (13 db)
- *Észtország* (48 db)
- *Felvidék* (9 db)
- *Franciaország* (22 db)
- *Görögország* (19 db)
- *Jugoszlávia, Bácska* (13 db)
- *Jugoszlávia, Bosznia-Hercegovina* (12 db)
- *Jugoszlávia, Horvátország* (17 db)
- *Jugoszlávia, Isztria* (65 db)
- *Jugoszlávia, Macedónia* (32 db)
- *Jugoszlávia, Szerbia* (5 db)
- *Jugoszlávia, Szlovénia* (10 db)
- *Lengyelország* (21 db)
- *Magyarország* (246 db)
- *Moszkva* (20 db)
- *NSZK* (114 db)
- *Olaszország, Firenze* (48 db)
- *Románia* (5 db)
- *Tájak* (13 db)

1. kép. A rudabányai ősemberlelet környéke (GY. N. 904/8.)

2. kép. Erdély, Magyarbagó, Székely János harangozó (GY. N. 902/3.)

A Barcsay család magángyűjteményéhez kitűnő úti kalauznak bizonyulnak dr. Barcsay László és felesége, Székely Anna a Bihari Múzeumban kéziratban meglévő visszaemlékezései,⁹ valamint az ifj. dr. Barcsay László már korábban említett munkája¹⁰.

Kövessük közösen időrendben a Barcsayak utazásait az életrajzi adatok, a család fotói és visszaemlékezései segítségével.

7 Az ajándékozó által készített, a negatívokhoz átadott listában 15 tekercs szerepel.

8 A diaposzítvtár felvételeinek feldolgozása a jövő feladata lesz.

9 Barcsay-émlékiratok I.

10 Barcsay-émlékiratok VII.

3. kép. Szekszárd, városkép (Gy. N. 876/6.)

4. kép. Esztergom, Mária Valéria híd a Bazilikától (Gy. N. 874/16.)

5. kép. Balatonfüred. Barcsay Margit és dr. Barcsayné Székely Anna (Gy. N. 874/24.)

6. kép. Kassa, vasárnapi korzó népviseletben (Gy. N. 871/1.)

1924

Szekszárd: 2 db 4,5x6 cm-es lemez (Gy. N. 876/6–7.)

Mőcsény: 1 db síkfilm (Gy. N. 876/ 8)

Életrajzi vonatkozás: Dr. Barcsay László bírósági jegyző a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróságon. Testvére, Barcsay Károly bírósági joggyakornok volt Szekszárdon,¹¹ akit egy alkalommal meglátogatott, s az ekkor készült felvételek közül két szekszárdi és az onnan 17 kilométerre lévő mőcsényi felvétel őrzi a tolnai látogatás emlékét. (3. kép)

1926

Budapest, Keleti pályaudvar és Halászbástya: 1 db síknegatív és 1 db 4,5x6 cm-es lemez (Gy. N. 874/1–2.) **Esztergom:** 2 db síknegatív, 2 db 4,5x6 cm-es lemez (Gy. N. 874/17–20.)

Történelmi háttér: Kiemelkedő a Mária Valéria hídról készült három fotó. 1895-ben készült el az Esztergomot és Párkányt összekötő 490 méter hosszú híd, amelynek egyik eleme 1919-ben egy robbanás következtében megsérült és a folyóba esett. A roncsokat ugyan már 1921-ben kiemelték a mederből, de az akkori történelmi helyzetben csak 1926-ban kerülhetett sor a felújítására. Ekkor cserélték ki a pályaszerkezet fagerendáit acéllemezekre, a fakockás útpályát aszfaltra.¹² A felvételen a megújult, de a még a forgalomnak át nem adott hidat láthatjuk a Bazilika felől. (4. kép)

Balatonfüred: 3 db síknegatív (Gy. N. 874/24–26.)

Életrajzi vonatkozás: Dr. Barcsay László házasságkötése Székely Anna tanítónővel: 1926.¹³

Feltehetően első közös kirándulásuk emlékét őrzi a három balatonfüredi fotó, ahol a fiatal tanítónő dr. Barcsay László legfiatalabb húga, Margit társaságában látható. (5. kép)

1931

Felvidék: Kassa, Sztracennai-völgy, Krasznahorka, Csorba-tó: 11 db 9x12 cm-es üveglemez (Gy. N. 871/1–11.)

Esztergom, Bazilika: 2 db 9x12 cm-es üveglemez (Gy. N. 871/12–13.)

Pápa, katolikus templom: 1 db 9x12 cm-es üveglemez. (Gy. N. 871/15.¹⁴)

¹¹ Bagossyné 2018.

¹² Múlt-kor.hu 2015.

¹³ Bagossyné 2017: 83.

¹⁴ A lemez jobb alsó sarka letörött.

Életrajzi vonatkozás: Dr. Barcsay László királyi járásbíró a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróságon.¹⁵

„Sokat utaztunk. Nyáron mindig mentünk kirándulni. Panni is szeretett menni, én is. Vonattal mentünk, aztán a vonattól sokat gyalogoltunk. Voltunk a Felvidéken, Krasznahorkán, Kassán, felmentünk egyszer a Magas-Tátrába, a Csorba-tóhoz is. Akkor Csehszlovákiába könnyen lehetett utaznunk.”¹⁶

A trianoni diktátum értelmében 1920-ban Csehszlovákiához csatolt Felvidéken készült felvételek közül kiemelkedik a kassai dóm mellett viseletben láthatók csoportja. (6. kép)

1932

Lillafüred–Miskolc–Görömböly–Tapolca:

11 db 4,5x6 cm-es lemez, 1 db síkfilm, 1 db síknegatív (Gy. N. 874/1–12¹⁷) és 8 db 4,5x6 cm-es lemez (Gy. N. 875/14–21.)

Történelmi háttér: A Lux Kálmán tervei alapján készült és 1930-ban felavatott Palotaszálló Lillafüreden nemcsak látványában volt kiemelkedő, de politikai jelentőséggel is bírt. 1918-ban a tátralomnici Palota Szálló berendezését a csehszlovák megszállás elől Magyarországra menekítették. Így a szálloda a tervezéskor már azzal a céllal épült, hogy Lillafüred az új Magas-Tátra legyen.¹⁸

A Bükkben készült felvételek közül kortörténet szempontjából kiemelkedik a diósgyőri várat még az 1934–36 között zajló régészeti feltárás előtt bemutató fotója. (7. kép)

Mátra: 2 db 4,5x6 cm-es lemez (GY. N. 874/21–22.)

Eger–Szarvaskő: 3 db 6x9 cm-es üveglemez, 3 db síkfilm (GY. N. 878/8–13.) és 13 db 4,5x6 cm-es lemez (GY. N. 875/1–13.)

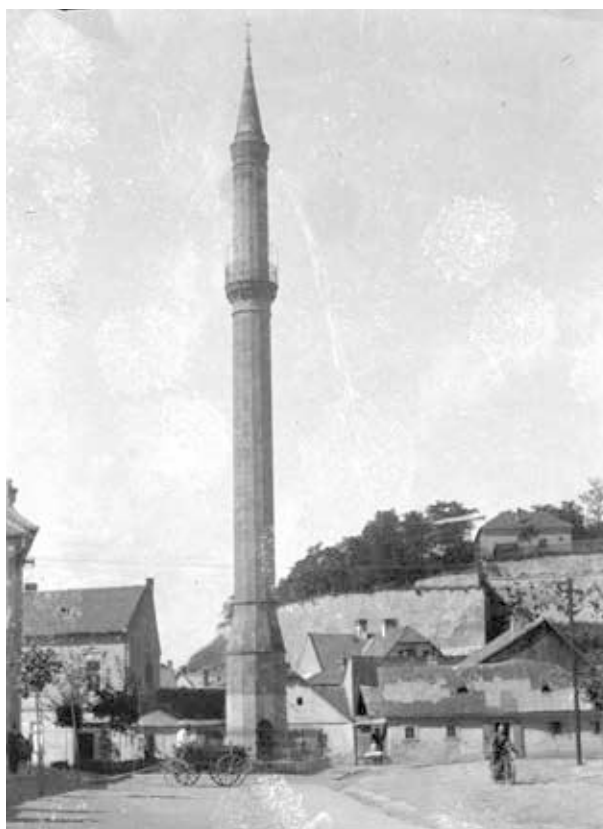
Figyelemre méltó az egeri műemlékeket bemutató felvételek közül a minaretet ábrázoló az előtte álló szekérrel és a közelben haladó motorkerékpárral. Különleges idősíkok találkozása egy fotón. (8. kép)

Dunántúl: Cuha-völgy–Veszprém–Pápa–Esztergom: 7 db síkfilm (GY. N. 878/1–7.)

Felvidék: Kassa–Sztracena-völgy–Krasznahorka–Tátra-Lomnic–Csorba-tó: 9 db síkfilm, 9 db 6x9 cm-es üveglemez (GY. N. 878/17–33.) (9. kép)

7. kép. Diósgyőri vár (Gy. N. 874/11.)

8. kép. Eger, minaret (Gy. N. 878/9.)

9. kép. Krasznahorka vára (Gy. N. 878/26.)

15 Bagossyné 2017: 82.

16 Barcsay-émlékiratok I. 1. rész 17.

17 Az átadásakor a negatívokhoz csatolt jegyzékben szereplő 5. sorszámú darab hiányzik az átadott lemezek közül.

18 Ablonczy 2016.

10. kép. A Barcsay család a hajdúszoboszlói gyógyfürdőben (Gy. N. 870/6.)

11. kép. Galyatető, a szálló építése (Gy. N. 879/14.)

12. kép. Felsőhuta, csoportkép (Gy. N. 879/16.)

13. kép. Kárpátalja, bevonulás fogadása (Gy. N. 871/20.)

1934–1935

Hajdúszoboszló, gyógyfürdő: 9 db 9x12 cm-es üveglemez (Gy. N. 870/1–9.)

Talán nem véletlen, hogy ebben az időszakból gyakran találkozunk olyan felvételekkel, amelyek a Barcsay családról a Berettyóújfalutól alig 35 kilométerre lévő Hajdúszoboszlón készültek, a strandon. (10. kép) A népszerű fürdőhely 1934-ben megkapta ideiglenesen a gyógyfürdő státuszt, amit minden évben meg kellett újítania. Az 1935-ös év legnagyobb újdonsága az ivócsarnok megépítése volt, mely által lehetővé vált a víz felhasználása ivókúra formájában is torok- és gyomorbetegségek kezelésére.¹⁹

1938

Mátra, Mátraháza–Parádfürdő–Felsőhuta–Parásasvár–Kékestető–Galyatető: 1 db 4,5x6 cm-es lemez (Gy. N. 874/23.) és 3 db 6x9-es lemez, 13 db síkfilm (Gy. N. 879/1–16.)

A szép természeti képek mellett a mátrai fotók között is találunk különleges felvételt. A Galyatetőn 1937–1939 között épülő Nagyszállót, mint állami luxusberuházás építését²⁰ örökítette meg Barcsay László. A Puskás Károly és Uray György által tervezett, az ország legmagasabban fekvő szállodája Galyatetőn – szemben a lillafüredi Palotaszállóval – már az állami alkalmazottak és a nagyközönség számára épült.²¹ (11. kép)

Néprajzi szempontból külön is kiemelendő a felsőhutai ifjú pár fotója és a lakodalomra összesereglett falubeliek csoportképe. (12. kép)

1939

Kárpátalja–Uzsok–Munkács–Huszt: 11 db síknegatív, 1 db 9x12 cm-es üveglemez (Gy. N. 871/16–27.) és 1 db 4,5x6 cm-es lemez (Gy. N. 874/27.)

Jelentős történelmi eseményt örökített meg kamerájával Barcsay László Kárpátalján. 1939. március 15-én hajnalban a magyar hadsereg megkezdte a bevonulást Kárpátaljára Szombathelyi Ferenc altábornagy vezényletével, a hadművelet 17-én fejeződött be.²² A fotón a bevonuló magyar hadsereg ünnepélyes fogadását láthatjuk az Uzsoki-hágónál. (13–14. kép)

¹⁹ ksh.hu 2011

²⁰ egykor.hu 2012

²¹ Ablonczy 2016

²² Múlt-kor.hu 2014

1941

Életrajzi vonatkozás: Dr. Barcsay László a Nagyváradi Királyi Járásbíróság alelnöke²³

Kárpátalja, Rónafüred: 1 db síkfilm (GY. N. 878/31.)
(15. kép)

1942–1953

Életrajzi vonatkozás: A történelmi körülmények, munkahelyének elvesztése, nehéz anyagi helyzete és válása miatt id. dr. Barcsay László évekig nem utazott és nem fotózott, így az 1942–1953 közötti időszakból ilyen témájú felvételeket nem találunk a hagyatékban.

1954–55

Életrajzi vonatkozások: Id. dr. Barcsay László: 1954 szeptemberétől a meghurcoltatások után ismét vállalhatott jogi munkát, mert felvették a Debreceni Ügyvédi Kamara névjegyzékébe.²⁴

Ifj. Barcsay László: üzemmérnök az Erdőkémia Vállalatnál.²⁵

1956

Életrajzi vonatkozás: Ifj. Barcsay László – Soproni Tervező Iroda²⁶

Sopron – Fertőrákos

„... A szovjet tankok egy rövid időre bedübörögtek a városba és sárga színű röpcédulákat szórtak széjjel. A röpcédulák »beugrató« szöveget tartalmaztak, valami olyasmit, hogy ők az orosz polgári forradalom katonái (!?) és azért jöttek segíteni és együttműködni a magyar néppel, merthogy ők is éppen »átalakulnak«.

Néhány nap múlva pedig »Kádár-huszárok« jelentek meg, akikben harmadosztályú pincérek, lumpenelemek arcát ismertük fel, akikkel azelőtt legfeljebb a legrosszabb kocsmákban találkozhatunk. És akkor jött a félreérthető meglepetés: ezek a sötét figurák kifogástalan magyar királyi honvédtiszti Bocskay sapkában, és előírásos hadnagyi egy aranycsillagos zöld gyalogsági parolival a gallérjukon pompáztak. Igaz, erre pufajkát húztak, és szovjet dobtáras géppisztolyt szorongattak. Pompás

14. kép. Kárpátalja, Uzsoki-hágó, magyar–lengyel határ, Nyáry őrnagy Berettyóújfaluból (Gy. N. 871/21.)

15. kép. Kárpátalja, Rónafüred (Gy. N. 878/31.)

23 1941 júliusától 1944 márciusáig. Bagossyné 2017: 84.

24 Bagossyné 2017: 89.

25 Bagossyné 2018

26 Bagossyné 2018

16. kép. Budapest (Gy. N. 881/81.28.)

17. kép. Szabolcs, Földvár (Gy. N. 881/16.22.)

18. kép. Párizs, társasutazás (Gy. N. 858/33.17.)

19. kép. Párizs (Gy. N. 858/31.3.)

megettévesztés! Csak amikor a képüket felismertük, akkor kezdtünk gyanakodni valami aljas trükkre.

Ez az ötlet sem volt persze eredeti. Mint minden, ezt is Moszkvától tanulták. Ismeretes ugyanis, hogy az 1918-as oroszországi Vörös Hadsereg jellegzetes »hagymakupolára« emlékeztető csúcsos sapkája a cári hadsereg remélt 1916. évi berlini bevonulására készült. A veszített háború után aztán csak a vörös csillagot kellett rávarrni és máris a vörös elitalakulatok masírozhattak a bolsevik uralom alá került orosz városok utcáin. A szegény muzsikok teljes megettévesztésére: a győztesnek tervezett cári egyenruhában...»

(Sopron, 1956. december)²⁷

1957

Budapest: 1 db fekete-fehér normál kisfilmtekerics darabolt kockája, 29 db (Gy. N. 881/81.) (16. kép)

1958–1959

Életrajzi vonatkozás: ifj. dr. Barcsay László az ERDŐ-TERV építész- és szerkezettervezője.²⁸

1960

Tokaj–Rakamaz–Szabolcs–Bodrogolaszi: 1 db fekete-fehér 24x36 mm-es normál kisfilm – 24 kocka (Gy. N. 881/16)

A szabolcsi Földvár fotója 1960-ból származik, néhány évvel a régészeti feltárás megkezdése előtt. Jól láthatók a földsánc vonalai, a háborítatlan környezet. (17. kép)

Balaton–Csesznek: 1 db színes 24x36 mm-es normál kisfilmtekerics, 7 kocka (Gy. N. 881/44.)

1961

Franciaország, Párizs–Versailles: 2 db fekete-fehér 24x36 mm-es normál kisfilm, 2 db színes 24x36 mm-es normál kisfilmtekerics, összesen 151 kocka (Gy. N. 858/30–34.)

Ifj. dr. Barcsay László háború utáni első nyugati külföldi útja Franciaországba vezetett. (18–19. kép)

„...Szinte még most sem hiszem, hogy itt vagyok, annyi az élmény már most, hogy jó lenne naplót vezetni. A Grand Boulevard-on sétáltam ma este. Autó, autó és fény, fény mindenütt. Az idő szokot-

²⁷ Barcsay-emlékiratok VII. XXXII.

²⁸ Bagossyné 2018.

lanul enyhe, zakóban járnak az emberek. vettem újságot, »carne«-t a Metro-ra, csak azért, hogy beszélhessek franciául és ismerkedjem a franc-nal. Azt mondják, egy éve nem láttak rendes havat. Az emberek közvetlenek, szívesen megmagyaráznak mindent, ha az ember megmondja, hogy idegen. Az áru az utcán van – lehetetlen ennivalók – a kereskedőt úgy kell megkeresni, ha fizetni akar az ember...”
(Paris, 1961. 12.11.)²⁹

1966

Életrajzi vonatkozás: ifj. Barcsay László házasságkötése Nárai Márta építészmérnökkel.³⁰

Franciaország, Párizs–Versailles: 1 db színes 24x36 mm-es normál kisfilmtekerecs, 38 kocka (Gy. N. 858/34)

„... Indulás Calais-ba, 12:30 Gare du Nord. A vonaton derült ki, hogy az angol tengerész strike miatt Calais-ból nem indul »ferry boat«, így a vonat Dunkerque-be vitt, 18 ó-kor értünk oda, 20 ó-ig vesztegelt a hajó, most 21 ó, úton vagyunk a csatornán. A vonaton egy parisi jugoszláv (?), egy olasz fiú, egy spanyol egyetemista, egy kanári-szigeti spanyol, egy félkezü angol anglikán pap és mi voltunk a fülkében. Pompás vita, angolul és olaszul, kölcsönös tolmácsolási segítséggel. Olasz fiú szocialista, minden diktatúrát elítélve, spanyol egyetemista teljesen Franco híve: Spanyolország-nak a köztársaság nem felel meg. Míg köztársaság volt, mindenütt lövöldöztek. Most béke van és jól élünk, ahhoz képest, hogy szegények vagyunk. Olasz: A kapitalizmusban minden úgy van, ahogy a gazdag emberek akarják, és ez nem jó. De a diktatúrát, legyen az akár fasiszta vagy anarchista, el kell törölni. Beleszólni próbálkoztam, de kiderült, hogy fogalmuk sincs, hogy Bécstől létezik-e valami egyáltalán. Hanem a pappal el lehetett beszélgetni, még a finn-ugor rokonságról is. A hajón teljesen nemzetközi a társaság: angolok, spanyolok, franciák, néhány egyéb nép. Érdekes, hogy csak végig kell nézni rajtuk, s rögtön lehet tudni ki milyen: az angolok nyugodtak, csendesek, udvariasak, a spanyolok hangoskodnak, nyüzsögnek. Mellettem egy szakadt nadrág, bőrkabát, egy konzervdoboz és egy oldalzárakból álló bozontos hajú beatnik...”

(London, 1966. 06. 20.)³¹

29 Barcsay-émlékiratok VII. XXXIV.

30 Bagossyné 2018.

31 Barcsay-émlékiratok VII. XXXV. A huligán, „dühöngő ifjúság”, hippi stb. korabeli elnevezése. A szövegrész egyes részeinél a szerző dőlt betűs kiemelését használt, itt ezeket álló betűtípussal jelöltük.

Anglia, London: 1 db színes 24x36 mm-es normál filmtekerecs, 38 kocka (Gy. N. 858/35.)

„... hűvösebb van, mint otthon. Sok az eső, minden szép zöld, rengeteg rózsza és pázsit van az óriási parkokban. A közlekedés nagyon komplikált és a pénzrendszer is nehézkes, mert nem tízes rendszerük van, mint nekünk. Az első »pub«³² szerencsére épp olyan, mint a filmekben, a tulajdonos egy tökéletes »Punch«³³ figura. A vendégek söröznek, »rex«-eznek³⁴, újságot olvasnak, déli munkaszünet van. Kilépve keménykalapot tesznek a fejükre és akatátáska, esernyő a kezükben... A buszon jegyet kell kérni, amit egy kézzel tekert kis gépezet készít, ha messze megyünk, akkor a jegy iszonyatosan hosszú, a legutóbb váltott épp 70 cm...”

(London, 1966. 06. 20.)³⁵

1973

Életrajzi vonatkozás: ifj. dr. Barcsay László a Pest Megyei Beruházási Vállalat létesítményi főmérnöke.³⁶ Édesanyja fiatalkori éveinek meghatározó helyszíneit keresték fel utazásuk során, amelyekről Székely Anna visszaemlékezéseiben is olvashatunk:

„1896. július 10-én született Kőrödszentmártonban Székely István tanító hetedik gyermekeként. Az apát még abban az évben, egy választáson a 48-as pártra való szavazás miatt, Magyarbagóra, egy csaknem román lakosságú kis faluba helyezték, magyar állami iskolához, Nagyenyed szomszédságában.”³⁷

„Nagyenyedre internátusba kerültem mint felügyelő tanár, majd a leánykollégium vezetője, mert a nagy Bethlen Kollégium mellett volt egy leánykollégium is. A tanítóképzőben tanítottam. Bent laktam az intézetben, amelyet vezettem. Azelőtt ez vincellér-iskola volt. Az megszűnt és annak a helyére mentünk mi, lányok. Ez nem is a Bethlen Kollégium közelében volt, hanem a Magyar utcában, elég messze onnan, de ebédelni a Bethlen Kollégiumba jártunk.”³⁸

32 pub – kocsmá, kávéház

33 Punch – népszerű angol vicclap

34 rex – biliárd, asztali játék

35 Barcsay-émlékiratok VII. XXXV.

36 Bagossyné 2018

37 Barcsay-émlékiratok I. 3. rész, bevezetés (Ki volt Dr. Barcsayné Székely Anna?)

38 Barcsay-émlékiratok I. 3. rész, 5–6.

20. kép. Nagykereki, Bocskai-várkastély (Gy. N. 901/6.)

21. kép. Bosznia-Hercegovina, vidéki táj (Gy. N. 900/2.)

22. kép. Szentendre, Skanzen (Gy. N. 881/24.6.)

Erdély, Nagyenyed–Magyarbagó–Segesvár: 1 db színes 24x36 mm-es normál kisfilmtekercs, 14 kocka (Gy. N. 858/23.)

„...Nagyenyed, Magyarbagó után Nagyszeben, és rohanva tovább, most Brassóból írok. Minden nagyon csodálatos, ami Erdély. Kár, hogy eddig nem jöttem ide...”³⁹

Nyírbátor: 6x6 cm-es színes rollfilm – 2 kocka (Gy. N. 901/1–2.)

Álmosd – Nagykereki: 6x6 cm-es színes rollfilm – 4 kocka (Gy. N. 901/3–6.) (20. kép)

Jugoszlávia, Bosznia-Hercegovina–Szabadka–Belgrád: 6x6 cm-es színes rollfilm – 12 kocka (Gy. N. 900/1–12.) (21. kép)

1974

Életrajzi vonatkozás: Ifj. dr. Barcsay László, az Országos Természetvédelmi Hivatal főépítészének házasságkötése Daróczi Klára tanítónővel.⁴⁰

Románia–Bulgária, Nagyszeben–Sinaia/Bozsenci: 1 db színes 24x36 mm-es normál kisfilmtekercs, 20 kocka (Gy. N. 858/7.)

Dr. Barcsayné Székely Anna visszaemlékezése a nagyszebeni évekre:

„Nagyszebenben végeztem a főiskolát, az hároméves volt. A zárdából szabad volt kijárni a városba. (...) Nagyszeben nem hasonlított a magyarországi városokhoz, még Sopronhoz sem, pedig az is német. Talán a házak hasonlítottak a soproniakhoz. A város egészen német volt, nem is beszéltek magyarul. Nagyrészüket nem is tudott. Német társaságba én nem kerültem be. Nem vettek be. A szászok a románokkal jobban kijöttek, mint a magyarokkal. Érdekes...”⁴¹

Felvidék, Beckó vára–Csejte vára–Eperjes–Nagyszombat–Pozsony: 9 dia (Barcsay-diapozitív) tárr

Szentendre, Skanzen: 16 kocka (Gy. N. 881/24.)

Mind a múzeumtörténet, mind a népi építészet szempontjából igen fontos dokumentumnak számítanak azok a felvételek, amelyeket ifj. dr. Barcsay László készített a szentendrei skanzen első tájegységének: Felső-Tiszavidék átadása után. (22. kép)

39 Barcsay-émlékiratok VII. XXXVI.

40 Bagossyné 2018

41 Barcsay-émlékiratok I. 3. rész 5.

1975

Jugoszlávia, Plitvicei Nemzeti Park – Predjama – Postoina/Zágráb: 1 db fekete-fehér 24x36 mm-es normál kisfilm-, 1 db színes 24x36 mm-es normál kisfilmtekercs, összesen 45 kocka (Gy. N. 858/17.) (31. kép)

Életrajzi vonatkozás: Ifj. Barcsay László az Országos Természetvédelmi Hivatal főépítészeként járta be a Nemzeti Parkot. (23. kép)

Lengyelország, Wrocław–Biskupin–Malbork–Frombork–Gdansk–Torun–Krakkó–Sanok: 2 db fekete-fehér 24x36 mm-es normál kisfilmtekercs, 88 kocka (Gy. N. 858/3. és 17.) (32. kép)

Életrajzi vonatkozás: ifj. dr. Barcsay László második feleségével, Daróczi Klára tanítónővel tett utazása.

Lengyelország legnagyobb skanzenjének a bejárása komoly összehasonlítási lehetőséget és tapasztalatszerzést jelentett a Magyarországon éppen virágkorát élő regionális falumúzeumhálózat kiépítéséhez. Az 1971-ben alapított szabadtéri néprajzi gyűjtemény Sanokban – akkor 26 épületet foglalt magába – a Kárpátok keleti részében, a lengyel–ukrán határvidéken és a Tatraalján élő etnikai csoportok építészetének legjellegzetesebb épületeit mutatja be.⁴² (24. kép)

Szlovákia–Lengyelország, Bártfa–Lancut–Lukow–Lublin: 1 db színes 24x36 mm-es normál kisfilm, 28 kocka (Gy. N. 858/2.) (33. kép)

1976

Isaszeg–Vác–Pákozd: 6 kocka 6x6 cm-es színes rollfilmből (Gy. N. 895/1–3.)

Peres, Szivattyúház: 2 kocka 6x6 cm-es fekete-fehér rollfilmből (Gy. N. 895/5.)

Hortobágy: 2 kocka 6x6 cm-es fekete-fehér rollfilmből (Gy. N. 895/6.) és 13 kocka 6x6 cm-es színes rollfilmből (Gy. N. 897/1–9. és 11–14.)

Magyar–román–szovjet határ: 4 kocka 6x6 cm-es fekete-fehér rollfilmből (Gy. N. 895/7–11.)

Sajnos, nem találunk pontos utalást arra, hogy a magyar–román–szovjet határkő lefényképezésére ifj. dr. Barcsay Lászlónak hol volt lehetősége, de az 1970-es évek szigorú határőrizetét ismerve, ezt rendkívül értékes fotónak tekinthetjük. Ugyanazon rollfilmen szereplő szamosháti fotók alapján feltételezhetjük, hogy Nagyszekeres határában készülhetett a felvétel. (25. kép)

23. kép. Jugoszlávia, Plitvicei Nemzeti Park (Gy. N. 858/17.39.)

24. kép. Sanok, Skanzen (Gy. N. 858/2.22.)

25. kép. Magyar–román–szovjet határkő (Gy. N. 895/10.)

42 Lengyelország.travel 2018.

26. kép. Szolnok, toronyház (Gy. N. 896/7.)

27. kép. NSZK, Tecklenburg, 1979 (Gy. N. 858/48.18.)

Zemplén, László-tanya–Sárospatak: 2 kocka 6x6 cm-es fekete-fehér rollfilmből (Gy. N. 895/12) és 1 kocka 6x6 cm-es színes rollfilmből (Gy. N. 897/10.)

Visegrád–Ócsa: 2 kocka, 6x6 cm-es színes rollfilmből (Gy. N. 897/16–17.)

Csesztve–Mohora–Szolnok: 5 kocka, 6x6 cm-es színes rollfilmből (Gy. N. 896/4–7.)

Szolnok 900. évfordulójára elkészült az a 24 emeletes toronyház, amely része volt a Hild-éremmel elismert városépítő munkának.⁴³ (26. kép)

1977

Délvidék: Fruska Gora–Deliblát–Pétervárad–Újvidék: 1 db színes 24x36 mm-es normál kisfilmtekercs, 34 kocka (Gy. N. 858/9.) (34. kép)

1979

Franciaország, La Baule: 1 db fekete-fehér 24x36 mm-es normál kisfilmtekercs, 37 kocka (Gy. N. 858/56.)

Életrajzi vonatkozás: ifj. dr. Barcsay László nemzetközi építészeti konferencián (FPPE) vett részt. (30. kép)

NSZK, Tecklenburg: 1 db színes 24x36 mm-es normál kisfilmtekercs, 19 kocka (GY. N. 858/49.)

Életrajzi vonatkozás: Dr. Barcsay László és Székely Anna házasságából (1926) született lányuk: Barcsay Anikó (1927) házasságot kötött (1956) Hammerl Lajossal, majd 1971-ben Németországba, Tecklenburgba költöztek. (27. kép)

Történelmi háttér: Németország legrégebbi szabadtéri néprajzi múzeuma 1936-ban nyitotta meg kapuit a látogatók előtt az alsó-szászországi Cloppenburgban (Museumsdorf Cloppenburg – Niedersächsisches Freilichtmuseum).⁴⁴ Az európai törekvésekkel Magyarország is igyekezett lépést tartani, így 1967-ben létrehozták a budapesti Néprajzi Múzeum Falumúzeumi Osztályát, majd sorra jöttek létre a skanzenek: 1968-ban Zalaegerszegen a Göcseji Falumúzeum, 1972-ben önálló, országos múzeumként a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szentendrén, 1973-ban Szombathelyen a Vasi Múzeumfaló, 1979-ben Nyíregyháza-Sóstón a Sóstói Múzeumfaló és már előkészületi fázisban volt az 1980-ban megnyíló Szennai Szabadtéri Néprajzi Múzeum.⁴⁵

43 karancs-medves.blogspot.com 2010

44 Wikipedia 2018

45 Skanzen.hu 2015

Mint az Országos Természetvédelmi Hivatal főépítészének, majd osztályvezetőjének, később a nyugdíjazásáig (1991) betöltött minisztériumi tanácsosi feladataihoz⁴⁶ kitűnő tanulmánynak bizonyult a német tapasztalatok megismerése Cloppenburgban. (28. kép)

1980

Lórév: 1 db színes 24x36 mm-es normál filmtekercs, 11 kocka (GY. N. 881/14.1–11.)

A család érdeklődését a történelmi emlékhelyek iránt jól tükrözi a lórévi kirándulás. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc egyik kevésbé ismert mozzanata Zichy Ödön gróf kivégzése, amely 1848. szeptember 30-án, Lóréven történt. A kivégzés színhelyétől nem messze 1859-ben kápolnát emeltek a gróf emlékére.⁴⁷ (29. kép)

1988

Ausztria: Dél-Tirol, Karintia, Salzkammergut, Bécs: 71 dia (Barcsay-diapozitívár)

*

A bemutatott hagyaték számtalan témát kínál kutatók számára: a történelmi emlékhelyek, a népi építészet, a határváltozások, a szabadtéri néprajzi múzeumok létrejötte stb. témakörökben.

Bízom benne, hogy a tanulmány felkeltette az érdeklődést, s így teljesítjük az adományozó Barcsay család szándékát: fotóik értékes adalékkal szolgálnak a XX. század hiteles megismeréséhez.

28. kép. Cloppenburg, Múzeumfalu, 1979 (Gy. N. 858/49.12.)

29. kép. Lórév, Zichy-kápolna (Gy. N. 881/14.7.)

30. kép. La Baule (Gy. N. 858/56.35.)

46 Bagossyné 2018.

47 Múlt-kor.hu 2004

31. kép. Jugoszlávia, Plitvicei Nemzeti Park (Gy. N. 858/17.17.)

32. kép. Lengyelország, malborki vár (Gy. N. 858/3.40.)

33. kép. Lengyelország, Lukow, I. világháborús hősi temető, 1975 (Gy. N. 858/2.16.)

34. kép. Délvidék, Pétervárad, 1977 (Gy. N. 858/9.34.)

Irodalom

ABLONCZY Balázs

- 2016 *A balatoni nyaraló születése – Turizmus és nyaralás a két világháború közötti Magyarországon.* (Előadás) 2016. 05. 12. <https://www.youtube.com/watch?v=iiklqR6uiyA> (A letöltés ideje: 2018. 08. 22.)

BAGOSSYNÉ Körtvélyesi Mária

- 2017 Királyi járásbírósi elnökből napszámos – Dr. Barcsay László életrajza. In: Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban.* Debrecen. 79–92.
2018 *Dr. Barcsay László családjának története.* Kézirat, megjelenés alatt

EGYKOR.HU

- 2012 *Galyatető Nagyszálló – volt SZOT Üdülő* 2012. május 25. www.egykor.hu/galyateto/207 (A letöltés ideje: 2018. 07. 10.)

KARANCS-MEDVES.BLOGSPOT.COM

- 2010 *Amit a Hild-díjról tudni kell.* A mi vidékünk - Karacs-Medves. 2010. február 4. karacs-medves.blogspot.com/2010/02/amt-hild-dijrol-tudni-kell.html (A letöltés ideje: 2018. 08. 08.)

KSH.HU

- 2011 *Hajdúszoboszló és az egészségturizmus,* KSH 2011. március, A gyógyfürdőhely története. www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regio/k/hajduszob.pdf (A letöltés ideje: 2018. 07. 10.)

LENGYELORSZAG TRAVEL.HU

- 2018 *A legnagyobb skanzen – Sanok.* <https://www.lengyelorszag.travel/hu/muzeumok-es.../a-legnyobb-skanzen-sanok> (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

MÚLT-KOR.HU

- 2004 *Kivégzik Zichy Ödön grófot.* 2004. május 21. <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=3084> (A letöltés ideje: 2018. 08. 08.)
2005 *110 éves az esztergomi Mária Valéria híd.* 2005. szeptember 28. <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=10905> (A letöltés ideje: 2018. 07. 10.)
2014 *75 éve vonult be a hadsereg Kárpátaljára.* 2014. március 14. https://mult-kor.hu/20140314_75_eve_vonult_be_a_hadsereg_karpataljara (A letöltés ideje: 2018. 07. 10.)

SÁNDOR Mária – TÖRÖK Péter

- 2007 Egy magángyűjtemény margójára. A Barcsay-fotóarchívum a Bihari Múzeum gyűjteményében. In: *Rálátás. Zsákai helytörténeti – honismereti, kulturális tájékoztató, 8.* (2007) 1. sz. 39–45.

SKANZEN.HU

- 2015 *A szentendre skanzen története* 2015. december 30. <http://skanzen.hu/hu/a-skanzen/kik-va-gyunk/a-szentendre-skanzen-tortenete> (A letöltés ideje: 2018. 07. 11.)

WIKIPEDIA

- 2018 *Museumsdorf Cloppenburg.* https://de.wikipedia.org/wiki/Museumsdorf_Cloppenburg (A letöltés ideje: 2018. 07. 11.)

Marianna Korompainé Mocsnik: Travels of the Barcsay family

This study examines the negatives, films and glass plates of the Barcsay family's inheritance preserved by Bihari Museum, and focuses on when and where the photographs were taken. Barcsay photo archives include several images recording domestic and international travels of Dr. László Barcsay and his family. They wandered almost across the whole country between 1931 and 1939; they visited memorial sites, and they also travelled to excluded territories such as Upper Hungary, Carpathian Ruthenia and Transylvania. Colour photographs of their son, Dr. László Barcsay Jr. enable us tracking his private and professional travels to foreign countries between 1961 and 1979. These photographs and biographical information, and the Barcsay memoirs preserved by Bihari Museum including reminiscences of Dr. László Barcsay, his wife, Anna Székely, and their son, Dr. László Barcsay Jr. are an excellent guide to understand this historical period, and especially the role of the intelligentsia.

A cseszneki vár (Gy. N. 881/44.9.)

SZABÓ ANNA VIOLA

Barcsay László fényképekbe mentett élete

A Barcsay László fia által a Bihari Múzeumnak aján-dékozott Barcsay-archívum sokrétű forrásanyag; az alábbiakban az id. Barcsay Lászlónak tulajdonítható fényképkorpusz, az általa létrehozott vagy használt fényképek elemzésére teszek kísérletet.¹

Az archívum anyagának primer forrásként való felhasználására már több javaslat és kísérlet történt, kiadványok és tárlatok formájában.² A szükségképpen a fényképkorpusz elemzéséhez is használt, írásos és képi dokumentumok elrendezett együttese, az úgynevezett emlékiratok vizsgálatakor azonban elsődleges kérdésként éppen az merül fel, hogy ki a szerzője valójában a kötetekben olvasható szövegeknek s hogyan kezelhetők ezek ebben a formában történeti forrásként?³ A jelen elemzés szempontjából tekintetbe vett első kötetet olvasva (ez tartalmazza id. Barcsay László „visszaemlékezéseit”) nyilvánvalónak látszik, hogy az eredeti doku-

mentumok olvasása során a szöveg szerzőjében fölmerülő kérdésekre adott válasz, maga a létrehozott archívum, nem azonos a dokumentumok elsődleges szerzőjének kérdéseivel és válaszaival. Miután az archivátor – ifjabb Barcsay – feldolgozó munkája révén keletkezett szöveg, minden más szöveghez hasonlóan, a saját kiválasztott tényeivel dolgozik, vagyis csak azzal, amelynek szerinte jelentése van,⁴ s számunkra csak ez a szöveg áll rendelkezésre (s itt szöveggé értelmezem a fényképkorpuszt is) – az alábbiakban megpróbálom a beléjük kódolt lehetséges jelentések további rétegeit is kibontani, megtisztítani. Ha sikerül eljutni az archívum forrás-szövegeinek eredeti kérdéseire, talán megérthetjük létrejöttük okát, s talán jobban megérthetjük a fényképező id. Barcsay Lászlót is.

„A történelemről való beszédben minden a különválasztás mozdulatával kezdődik, vagyis azzal, hogy összeszedünk és így »dokumentummá« nyilvánítunk bizonyos tárgyakat, amelyek eddig másképp csoportosultak.” A határhelyzetben lévő dokumentumok elkülönítésével és így létrehozásával majd egymás mellé helyezésével Michel de Certeau szavaival „hangot adunk a csöndnek, vagy valamilyen ténylegességet a lehetségesnek. Ezzel meg is változtatunk valamit, aminek megvolt a maga státusza és szerepe, másvalamivé változtatjuk, ami másképpen működik”. E „történeti művelet” során a történész anyagkezelése azonban már „a finomított vasércből történő gyártáshoz” hasonlítható, amelynek során a nyersanyagok: az elsődleges információk szabványtermékké: másodlagos információvá alakulnak át, egy tudás absztrakt tárgyaivá válnak.⁵

1 Az ifjabb Barcsay által összeállított és Barcsay-fotóarchívumként megnevezett teljes fényképgyűjtemény tartalmazza mind édesapja, mind a saját fényképeit, a csatolt jegyzékben a készítő nem, csak a helyszínt és a szereplőket nevezve meg. A fényképész személyére az időpontokból és a képi látványból következtethetünk: a hatvanas évektől külföldi utazásokon készült képek már nyilván mind a fiúéi, ahogy erre az emlékiratok VII. kötetének szövegfragmentumai is utalnak. Az id. Barcsay Lászlónak tulajdonítható negatívok száma a gyűjteményben kb. 500 darab. Az üveg- és síkfilmenegatívokat ifjabb Barcsay időpontok és témák szerint csoportosította, s nem zárható ki, hogy szelektálta is. A negatívgyűjtemény kiegészül több, valószínűleg id. Barcsay által készített fényképalbummal (amelyek nagy része a Bagossy család tulajdonában van), benne saját képeinek egykorú, installált, pozitív másolataival (ezek némelyikéhez már nem tartozik negatív) és egy pár mástól származó képpel is, néhány fotószakkönyvvel és magával a fényképezési felszereléssel: gépekkel, állványokkal, szűrővel, nagyítóval, másolókerettel, laborszakozókkal, szintén mindkettőjük tulajdonából. A képanyag közös névvel való megnevezésében és egyetlen egységként kezelésében, az archívum szöveges részéhez hasonlóan, a személyességtől való távolodást s inkább az egy társadalmi osztály mindennapi életének dokumentálását célzó törekvést láthatjuk.

2 Sándor – Török 2007; Bartha 2011; Megyeri-Pálffy 2012; Játék – had – történet, állandó kiállítás (Bihari Múzeum 2004–2018); Jog, törvény, igazság, időszaki kiállítás (Bihari Múzeum, 2012); Jogszolgáltatás-történeti és Barcsay-emlékkiállítás (Berettyóújfalu Járásbíróság, 2017); Képek Zsáka múltjából, időszaki kiállítás (Zsáka, Rhédey-kastély, 2014) stb.

3 Barcsay-emlékiratok, I–VII. A kötetek tartalmát részletesen bemutatja és az óvatosságra figyelmeztet: Bartha 2011.

4 Gyáni 2003: 21–23. (Itt Jurij Lotman A történelmi tény problémája című írását idézve).

5 de Certeau 2007: 480–483.

Ifjabb Barcsay László ezt a műveletet végezte el, amikor szülei „visszaemlékezései”-ből, a családi fényképekből és egyéb korabeli dokumentumokból létrehozta az „Adalékok Csonka-Bihar vármegye történetéhez” című szöveget – vagyis a személyes forrásokat tetszése szerint szerkesztve és csoportosítva, egy külső, utólagos, történeti szemponthoz alakította azokat, a megteremtett kontextussal irányítva a befogadást. A személytelenített források révén a korról akart áttekintést adni, a megye és a község történetéről, vagy, ahogy egy másik kötet elején írja, „a történések, esetek az idők illusztrálását szolgálják; hogy ki élvezte s szenvedte el s át azokat, a történelem számára közömbös tényező”.⁶ Kétségtelen, hogy a „történelemnek” ez is egy olvasata, miután azonban archívuma közgyűjteménybe került, s a dokumentumok ezután csak ebben az általa javasolt olvasatban és feldolgozott formában lesznek hozzáférhetők, mindjárt felmerül az archivátor hatalmi pozíciójában rejlő felelőssége.⁷ Amikor a fent idézett előszóban a felhasznált szövegtörzsekről azt mondja, hogy „nincs bennük történelmi agyafúrtság, ferdítés, hazugság, hatásvadász szédítés”, „amikor, ahogy történtek a dolgok, az van itt megfogalmazva” – az valójában csak az eredeti szövegekre lehetne érvényes, hiszen abban a pillanatban, ahogy válogat, csonkol, szerkeszt, máris a történész, mint szerző szempontja és „agyafúrtsága” érvényesül, nem az eseményeknél jelen volt kortársé. Az így létrehozott szövegre azonban már az irodalmi mű, a fikció olvasási szabályai érvényesek, amikor az olvasó enged a szerző rábeszélő stratégiájának és egyetlen egységként, egyetlen kijelentő alkotásaként fogadja el a művet.⁸ Ennek a szerzői törekvésnek a jegyében szerepel a kötetek címlapján az „emlékiratok” cím is. Miközben a felhasznált szövegforrások keletkezéséhez ifjabb Barcsaynak többnyire nincsen köze, a szövegfolyam szerzője kilétének meghatározását a szerzői név által befolyásolt olvasóra bízta. Az egymás után helyezett, kommentár nélküli töredékekből az olvasás által egységes narratíva válik, amely azonban közvetlen forrás jellegét immár elveszítve, pusztán tanúságtételként, egy közvetítő általi beszámolóként, tablóként értelmezhető csupán.

6 Barcsay-emlékiratok VII. 1.

7 „Minden gyűjtemény rendjét egyúttal az határozza meg, akinek az anyag a birtokában van. Ebből következik, hogy a gyűjtemény organizációs szabályai hatalmi viszonyt érvényesítenek.” Fejős 2002: 104.

8 Ricoeur 1998: 12–15.

Az emlékiratok első kötete három szövegforrást használ fel: a szerző szüleivel idős korukban készített két interjú magnóról lejegyzett szövegét, illetve édesapja háborús naplóját. Mindez kiegészül számos személyes, illetve korfestő dokumentum-másolattal és illusztrációként használt, feliratozott fényképpel. A szüleivel készített interjúkból, elsődleges szerkesztői gesztusként, a jobb olvashatóság kedvéért, kihagyta a riporter kérdéseket. Ezzel az irodalmi igényeket érvényesítő radikális döntéssel azonban máris megmásította az eredeti forrást, megfosztva az olvasót annak felismerésétől, hogy a beszélő mennyire volt irányítva és befolyásolva a kérdező által. A szöveg szerzőségének kérdése így már ezen a ponton elbizonytalanodik. Az emlékirat összeállítója szabadon felhasználható forrásként kezeli mind az interjúkat, mind a feljegyzéseket, és csak az „érdekesebb” részeket írja le belőle, ami teljesen ellentmond a deklarált archivatori objektivitásnak. Az elhangzottakat témacsoportok alá sorolja, s nem közli, hogy eredetileg is ezek szervezték-e beszélgetést s kinek a szándékából (hiszen „sok mindentről nem is esett szó, ami pedig a felvételen kívül gyakori beszédtemája volt” édesapjának – érthetetlen, hogy ezekre miért nem kérdezett rá⁹). Szinte bizonyos, hogy a beszédhelyzetben is módosított a leírásnál a szerző, mert a szöveg hangvétele nem egy apa-fiú beszélgetés regiszterében szól, sokkal inkább vallomásszerű, a beszélgetőtársra való utalás is harmadik személyű. Mindemellett, noha az archivátor bevallottan igyekezett megfosztani forrásait minden személyes vonatkozástól („A feljegyzéseken gyakorlatilag nem módosítottam. – Kihagytam a kizárólag családi vonatkozású részeket, és [az érzékenységet sértő] elkeseredettség sugallta részeket”¹⁰), a szöveg minduntalan kibújik az utólagos értelmezés szövedéke alól. A szöveg leginkább összefüggő, leghosszabb és történetek egymásutánjaként elmesélhető része a gyerekkori Zsákáról és a diákkorról szól, de szinte nem személyes emlékként, csak helytörténeti rajzként. A „visszaemlékezés” a továbbiakban is inkább az eseménytörténetre szorítkozik, de a történetek hősei mindig mások, amelyekben Barcsay csak bírói identitásában vagy külső megfigyelőként vesz részt, egyebekben nélkülözi az önreflexiót, kifejtetlen utalások, félbehagyott mondatok rejtik a személyiség nem nyilvános részét; a megjelenített személyiség törekvő és magabiztos. Ahogy azonban az elbeszélés

9 Barcsay-emlékiratok I., 1. rész, bevezetés

10 Barcsay-emlékiratok I., 2. rész, bevezetés

egyre inkább közelít a felnőttkorhoz, illetve a háborúhoz, amely sorsfordító erejével a felnőttkor valódi határát jelentette, úgy fogynak a kedélyes történetek s válik a hang egy tudósító beszámolójává. A háborús naplóban a naponta látott szörnyűségekről még a visszarendeződés reményének hangján szól, amelyet csak az ötvenes évekre veszít el teljesen – ám tartását mindvégig megőrzi, s korántsem válik „kisszerű, szorongó kisemberré”, ahogy a fia látja. Noha a bíró önarcképe alapján kirajzolódó portré kellően megtámogatott a csatolt dokumentumokkal is, olybá tűnik, hogy személyes identitását ez a társadalmi rang, a hivatásszeretet és szakmai alázat uralta (az életrajzi adatokat tartalmazó előszó is ezt az olvasatot sugallja), személyisége minden más, mellékesnek látszó vonatkozása felett. A magánembernek e szövegben nincsen arca, az csak a felfeslő hallgatás mögül látszik ki némiképp. A fényképkorpusz elemzése szempontjából mindez azért különösen érdekes, mert a képek készítője és használója ez a beszédes, mégis hallgatásba burkolózó ember.

Miután az archivátor a szöveg létrehozásakor megszüntette az interjúformát, nem tudjuk, hogy a beszélgetés során elővettek-e fényképeket az emlékek felidézéséhez. A visszaemlékezést olvasva sokszor tűnik úgy, mintha azt egy adott látvány irányítaná, mert az elbeszélte történetek némelyikének képi párhuzama megtalálható a fényképkorpuszban (a nagy hó, a fiáker, a szalonnasütés stb.) – ezért használhatók a publikációkban egymás illusztrációiként. Éppígy azonban az is lehetséges, hogy e saját készítésű felvételek az idők során (egy művészettörténész más értelemben használt szép szavát kölcsönvéve) „észbemetszett” képekké,¹¹ a személyes emlékezet kitörölhetetlen részeivé váltak, így rátekintés nélkül is bármikor előhívhatók. A jelen korpusz azonban objektív akadályok miatt nem elemezhető a vizuális antropológia privátképekre kidolgozott módszereivel: nem lehetséges közvetlen fényképpinterjú készítése, a képek nem jegyzetelhetők és adatolhatók a készítő és használó szemszövegéből s így nem rekonstruálható, legfeljebb analógiákra támaszkodva, a képek személyes használata, a magánéletben betöltött szerepe¹² – annál is kevésbé, mert az archívumba kerüléssel elveszítették individuális emlék-mivoltukat és nyilvános tárgyakká változtak.¹³ A használó kilépésével a kommunikáci-

ós folyamatból, elveszett a képekre vonatkozó, általa hordozott és mozgósított tudás is, amely az interjúhelyzetben felidézhető lenne. A kutató egy adatolatlan képre tekintve csak a saját tapasztalataiból indulhat ki és értelmezheti a látványt személyes benyomásai, érzelmei, családi élményei vagy képnézési gyakorlata alapján elsajátított tudása alapján. A családi kép bizonyos tekintetben konvencionizált, egyetemes látványelemekből épül fel, s ez megérthető, olvasható, ahogy láthatóak a társas viszonyok és a történeti korszak, az épített és tárgyi környezet vizuális lenyomatai – de hogy a kép milyen szerepet töltött be az egyén és a család, a külvilág kommunikációjában, hol helyezkedett el, mit jelentett a használója számára – az pusztán a képből nem fog kiderülni. Mindezért, hogy az idősebb Barcsay László fényképeit olvasni tudjuk, kénytelenek vagyunk a fiatalabb által rendelkezésünkre bocsátott írásos és képi szövegekörpuszból kiindulni, kellő forráskritikával az általa nyújtott adatokat használni.

A képek között egyetlen kivétel van, amelynél a személyes jelentés talán feltárható – ez a korpusz egyetlen olyan képe, amelyet (bizonyosan) nem maga készített – s éppen azért, mert az emlékező beszélgetés alaphelyzetből mintegy fényképpinterjúként indul, az első emlékeket egy fénykép idézi fel: „*Ott a falon az a családi kép az egyetlen, amikor a család együtt volt lefényképezve*”.¹⁴ A nagyított és bekeretezett formában a falra kerülő családi kép, ami akkor készült, amikor „*nekünk még nem volt fényképezőgépünk*”, kitüntetett helyet foglal el a személyes emlékezetben. A kép elkészítése bizonyára családfői akaratból történt, s a felvételhez való hozzákészülődés az akkor még kisfiú Barcsay emlékeiben is élénken megmaradhatott. Már majdnem megtudjuk, hogyan is zajlott: „*szóval azt mondta Vadon Géza, hogy menjünk ki a kertbe...*” – mármint nyilván a világitási viszonyok miatt – itt azonban belevág a saját szavába (vagy az archivátor akasztja meg) és a kertről kezd mesélni, így a fényképezés története félbeszakad. A fénykép által idéződik fel a szőlőskert, ahol a kép készült, s általa a kaszinó, ahol apja egy alkalmi kártyacsatán a kert árát nyerte – s máris a zsákai intelligencia belső köreiben vagyunk, élénk emlékek idézik a kaszinózó ifjúságot, a bálakat, a kedélyes kerti mulatságokat. Később visszatér a képhez: „*Hát itt készült a fénykép, ebben a kertben*”. „*Öten voltunk testvérek. [...] A fénykép idején Károly testvérünk tehát már*

11 Horányi 2002: 91.

12 A módszer kifejlesztését lásd a terepen végzett privátfotó kutatás gyakorlati megvalósítását bemutató legalaposabb munkában: Szalma 2014.

13 Ricoeur 1999: 57.

14 A kép csak a pozitívról utólag készült negatívon maradt fenn: Gy. N. 859/1.

gimnáziumba járt. *Én később mentem négy évvel.*¹⁵ Az emlékezés szempontjából mindegy, hogy a kép datálásában téved, mert ha Barcsay Károly ekkor már gimnazista, akkor a felvétel legalább öt évvel korábban készült – a fontos itt inkább maga a megörökített családi együttes, amely azért válik ilyen központi szerepűvé, mert az összes többi képről hiányzik az apa; a felidézett történetek is hozzá kapcsolódnak. Az emlékezést kezdő történet tehát nem pusztán a zsákai kaszinó történetét beszéli el, ahogy a címe állítja, hanem az élet teljességét.

Minden fénykép mást jelent a használója, mint akár a szomszéd, akár a kutató számára, mert „a fényképet egy másik fénykép személyes képe fedi el, a szemlélő személyes képe”¹⁶ – vagyis a csak általa felidézhető emlékek sora. Bizonyos, hogy Barcsay László számára a többi, általa készített fénykép is hasonló emléktulajdonságot idézett elő – feljegyzés híján azonban a folyamat immár nem rekonstruálható.

A családi képről szólva tudjuk meg azt is, hogy „*az első gépet én csak tizennégyben vettem... talán*”. A „visszaemlékezés” szövege azonban a továbbiakban semmilyen formában nem tesz utalást Barcsay fényképész-mivoltára, képkészítői indíttatását teljesen reflektálatlanul hagyja.¹⁷ A fényképezés helyzete három esetben idéződik fel, mindhárom kép szerepel is az archívumban, de mind a három csak az éppen mesélt történettel kapcsolatban, mellékesen említődik.¹⁸ Az viszont talán ennyiből is látszik, hogy a fiatal Barcsaynál mindig kéznél volt a fényképezőgép.

Hogy a gépet valóban 1914-ben, 17 éves korában vásárolta-e, abban ő maga sem biztos (a múzeumban található Voigtländer beszerzési dátuma – az archivátor szerint – 1918), ám első szakkönyveit biztosan joghallgatóként vette (kézjegye mellett hallgatói státusza is szerepel bennük), ezek megjelenési dátuma 1915, illetve 1918. A gyűjtemény azonban őriz sokkal korábban készült felvételeket is: a zsákai családi és a kisdíákori debreceni képek

egy része 1910 körüli,¹⁹ egy zsákai utcakép 1913 augusztusára,²⁰ a vályogkupacokat ábrázoló felvétel²¹ 1912-re van keltezve. Hogy Vadon Géván kívül másnak is volt-e fényképezőgépe a faluban, hogy netán tőlük, még otthon tanult-e Barcsay fényképezni, arra utalás sincs, így kérdéses marad, hogy az 1914 előtt készült képeket ki vette fel, hogy Barcsay, akár kölcsöngéppel, fényképezett-e már gyerekkorában is; s hogy ki készítette például a korai debreceni városképeket, kirándulási fotókat, ha Barcsay őrizte meg a negatívot. A diákkorában készült, nagyerdei csoportképek egyike, amelyen ő maga nem is szerepel, mintha szignálva lenne, így elképzelhető, hogy ha itt, akkor máskor is ő volt a fényképész. Ha esztétikai szempontokkal akarunk érvelni emellett, s összehasonlítjuk az 1914 előtt készült képeket azokkal, amelyek már biztosan Barcsay munkái, nem fedezhetünk fel különbséget: ugyanazt a csoportbeállítási módot és kiegyensúlyozott komponálást látjuk, s a témák is ugyanazok: a család, a barátok, a lakókörnyezet. Mindebből talán következtethetünk arra, hogy Barcsaynak sokkal korábban volt a kezében gép, illetve sokkal korábban fényképezett már tudatosan, mint arra akár saját maga is emlékezik (illetve amiről meg nem emlékezik).²² (1–3. kép)

A fényképész által megragadott vizuális világgal való ismerkedés során, a képek pusztán esztétikájának értelmezésében és a látvány nyújtotta elsődleges felismerések közvetítésében sokat segített, hogy a képekkel első alkalommal szembesülve, még szinte minden tájékoztató adat híján, sikerült azokat egyetlen szövegfolyamként tekintve, egybeolvasni. Ezt az olvasást és megértési kísérletet még nem zavarták vagy befolyásolták az archivátor utólagos értelmezései, adatai és csoportosításai – bár a digitalizálás sorrendje talán eszerint alakult. A képekre karcolt feliratok eredete nem egyértelmű és mint kiderült,²³ nem is pontos, ezért azokat is csak tájékoztató jelleggel lehetett figyelembe venni; így kapaszkodók nélkül kellett a fényképkorpuszt körülhatárolni. A látvány alapján született első benyomások leírását ezután az adatszerű életrajzból, majd a

15 Barcsay-emlékiratok I., 1. rész 1.

16 de Linares 2000: 125.

17 Noha a szövegben Barcsay identitásának ez az oldala nem jelenik meg, a képeivel való bánás gondossága, azok rendezettsége, az album nagytárai, a fényképezési felszerelés differenciáltsága – mind azt mutatják, hogy a képkészítés nemcsak eredményében, de folyamatában is jobban érdekelte az átlagosnál.

18 Honthy Hanna, 1918 – „*egy jelenet fényképét meg is csináltam ott a színházban, szobrot áll Niobe*” (Gy. N. 873/13.); IV. Károly Debrecenben, 1918 – „*még fényképem is van róla, de alig látszik rajta a király*” (csak papírképen maradt meg); kommün, 1918 – „*jött az őszirózsás forradalom, erről már jobb fényképeim vannak. Én nem vettem részt abban, semmi politikában.*” (Gy. N. 877/3; 861/7. és 8.); – Barcsay-emlékiratok I., 1. rész, 11., 13.

19 Gy. N. 862/1–6.

20 Gy. N. 866/3.

21 Gy. N. 866/1.

22 A bizonytalan keltezésű, de saját életkorához képest még túl korainak tűnő debreceni és zsákai képek esetében felmerül ugyanakkor, hogy azokat nem ő, hanem a szintén debreceni gimnazista majd joghallgató Károly bátyja készítette – ez megmagyarázná a negatívok meglétét is. Károly neve azonban az archívum egészét tekintve, semmilyen formában nem kerül kapcsolatba a fényképezéssel, így ez csak feltételezés.

23 Erről lásd e kötetben Sándor Mária írását.

1. kép. Kisdíák, Nagyerdő

2. kép. Csoportkép, szignálva

3. kép. Tartós jókedv

4–5. kép. Műtermi beállítások, házilag

szerkesztett dokumentációból nyert közvetlen és közvetett ismeretekkel szembesítve próbáltuk meg kikerekíteni. A „minek látszik” és a „mi valójában” kérdése közti különbséget azonban a töredékes életrajz, amely nem áll össze élettörténetté, csak feltételesen segít megválaszolni. Noha a képek az élet más területeit hangsúlyozzák, mint a leírt szöveg s más-más arcot engednek látni, így akár több különböző életrajz írható – önreflexió nélkül mind-egyik csupán egy-egy lehetséges változatát nyújthatja Barcsay László életének.

A képeket átnézve az elsöre is látszik, hogy azok a századforduló és az 1940-es évek között készültek. A képtulajdonos a képeken előbb kisfiú, több testvérrrel, sok rokonnal, majd diák lesz, később maga is családot alapít, két gyermeke születik – a gyermekek azonban a képeken nem nőnek meg, a történetnek a háború körül vége szakad: a képnéző elé így rögtön egy rejtély, egy feltételezhető tragédia tolul. E körülmény nélkül, a képek önmagukban nem tükröznének fenyegetettséget vagy diszharmoniót, az „általános családi mosolygás” takarja őket.²⁴

A képek esztétikai szempontból való vizsgálatának csak akkor van értelme, ha eldöntjük, mi a fényképész státusza, hogy privát, amatőr vagy professzionális fényképészként készítette-e képeit.²⁵ Miután nem ez volt a kenyérkereső foglalkozása, ez utóbbi kizárható. A képek minőségét tekintve megfigyelhető, hogy azokra erős hatást gyakorolt a kortárs vizualitás, az amatőr fotóklubok és szakkönyvek tanította képi világ és esztétikai rend. Ha ezeket az elveket minden általa készített képen következetesen érvényesítette volna, akkor kiérdemelné az amatőr-fotós státuszt; a tematikát tekintve azonban egy tipikus családi album témáit látjuk: kirándulást, utazást, családi összejöveteleket, ünnepi alkalmakat, társasági szórakozást, játszó kisgyerekeket²⁶ – és ezek többnyire megalkotottságukban is „házi fényképek”. A privát-fotót azonban témája mellett a használata jelöli ki – ebben az esetben ennek módját csak feltételezhetjük, tekintve, hogy a folyamatból csak a képkészítés alkalmát látszik. A korpusz egészét tekintve a kategóriák így nem választhatók szét teljesen, talán egy amatőr-fényképész privát-fotóinak lehet azokat leginkább nevezni.

24 Bogdán 1999: 91.

25 A terminológiára és példákra lásd: Szalma 2014: 74–76., 175–182.

26 Szalma i. m. 43–44, 133.

6. kép. Család, keretben

A fényképkorpusz elsőnek látszó darabjai már nem csak a fényképező ösztönös készségét mutatják a látásra, hanem a fényképészműtermek, képes levelezőlapok, újságok, családi lapok közvetítette, általa is jól ismertnek tűnő vizuális világrend leképezését is visszatükrözik. Testvéreiről készített első portréi, egész alakos képei,²⁷ mind ezt a képiséget másolják: a magyar ruhába, ünneplőbe öltözött lányok mellé helyezett szék, máskor a kézben tartott vagy kisasztalon elhelyezett virágcsokor, a háttér leplező takaró vagy asztalterítő: mind a műtermek mesterséges világát és szigorúan szabályozott pózait idézik. Mindez korántsem meglepő, hiszen már ekkor is mindenki számára egyértelműek voltak a fényképi látvány egyezményes jelei és szabályai,²⁸ s a például szintén ez idő tájt fényképezni tanuló Zoltai Lajos első képein, a közeli Földesen, ugyanez az elrendezettség látható, a parasztudvarokon műtermi szabályok szerint beállított családok, virágcsokrot szorongató kislányok – amely azonban minden fél számára természetes és magától értetődő lehetett: a megörökítésnek ez volt a bevett módja.²⁹ (4–5. kép)

A zsákai baráti családokról felvett képek³⁰ szintén ennek a szemléletmódnak a jegyében készültek, mégpedig a modellekkel közös szándékból: a jobb fényviszonyok kedvéért az udvarra kivitt szobai bútorok, a klöpliterítővel letakart biedermeier asztal, az asztalra ültetett kisgyerek és kiskutya, a család beállítása: ha nem nevetnének boldogan, akár a műteremben is lehetnének. Máskor viszont a

modellek és a beállítás is olyan merev, hogy tényleg csak a fejtartó támasz hiányzik mögülről. A nyitott ajtó felé fordított szalonbútorban megörökített háromtagú család viszont, minden merevsége ellenére, vagy talán éppen azért, s a megvilágítás, az ajtó szolgáltatja képkeret miatt, szinte rögtön, időtlenül, képpé válik – s nem biztos, hogy ez Barcsay érdeme. (6. kép)

A Debrecenben, a jogászok új kollégiumi szobájában, s már biztosan a saját gépével készített képsorozat³¹ jókedve e merevségnek mintha éppen az ellenkezőjét mutatná, de ez csak a diáktársakhoz, illetve a tiszteletben álló felnőttekhez való viszony különbségének leképeződése: e képek valójában épp olyan előre kitaláltak és beállítottak, mint a zsákaiak: szabályozottak, frontálisak, szembenézők. (7–8. kép) Portrét is egyféleképpen készít: csak leltárt vesz fel, hogy mindenkiről legyen felvétel, de minden jellemzés nélkül, szinte csak igazolványképeket készít – s ebben nem változott fényképe-

7–8. kép. „Jogászélet”

27 Pl. Gy. N. 859/3–14.

28 vö. Hirsch 2000.

29 Déri Múzeum Fotótára, Eredeti Fényképek Gyűjteménye, pl. 2018.21831-839.

30 Gy. N. 864/1–7.

31 Gy. N. 863/2–12.

9. kép. Az anya zsánerképe

zógéppel a kezében töltött élete során. Édesanyjáról készített, őt olvasás közben megörökítő képe³² talán kísérlet lehetett e rutin megtörésére: a képet láthatóan gondosan kitalálta és beállította: a tornác korlátját az ebédlőasztal terítőjével leplezte, a szobából kihozott széken elé ültetve az olvasó asszonyt: a kép azonban minden igyekezet ellenére, nem az anya, hanem az „olvasó öreg néni” zsánerképe lett. A lemezről készített, körbevágott pozitív megpróbálja a látvány mesterkéeltségét korigálni, s bár számunkra úgy tűnik, nem sok sikerrel, a fényképész elégedett lehetett a képpel, mert az albumban többször is szerepel. Lehetséges, hogy a beállítás számára az anya „eszményét” jelentette, amely olyan helyzetben örökítette őt meg, amelyre nem sokszor lehetett ideje.³³ A szemlélő számára a képet még inkább idézőjelbe teszi, ha mellé gondoljuk a még olvasni valószínűen nem tudó kislányáról ugyanebben a pózban készített felvételt³⁴ – de nem tudhatjuk, hogy ez tudatos reflexió-e vagy a párhuzam csak utólag teremődik meg. (9–10. kép)

32 Gy. N. 883/7.

33 Béres 2004: 187–188.

34 Gy. N. 884/5.

A zsánerkép már átvezet a fényképező Barcsay képeinek esztétikáját alakító másik, más szempontú – és a készen kapott műtermi képiséggel szemben már tanult – képlátáshoz és metódushoz, amely fényképeinek szerkesztésmódjára, fényhatásaira és témáira is láthatóan nagy hatással volt: ez a század-

10. kép. A zsánerkép paródiája

fordulón a mesterséges pózok és megvilágítások ellenében megszülető amatőrmozgalom művészi szemlélete. A Barcsay által diákkorában vásárolt könyvek már ezt a világot közvetítik: az első elméleti szakkönyvből, amit elolvashatott,³⁵ ami komponálni tanította, már azt tudhatta meg, hogy a komoly fényképező nem kattintgat derűre-borúra, hanem kitalál és tervez, felkészül és beállít, természetes fényeket keres, ha nem talál, a negatívon utólag teremt, kompilál és alakít. Spontaneitásra törekszik, természetes gesztusokra, elkapott pillanatokra, de ezt tudatosan megtervezi: a képi gesztus ennek ellenére látszik spontánnak. Képén a portré és a táj is egyénített: mindkettő a saját karakterét fejezi ki és

35 Grabowsky Arthur: Művészi fényképezés kezdő és haladó amatőrök részére (Budapest, 1918) – az alapos tanulmányozás nyomán a hagyatékban „lapjaira hulló” állapotban, míg Kiss Zoltán Olajnyomás, bromolajnyomás (Szombathely, 1915) című könyve, amely egy bonyolult pozitív eljárást ismertet, „ép, megkímélt” állapotban őrződött meg. Bihari Múzeum gyűjteménye, leltári szám: IV.2008.1.2., ill. IV.2008.1.1.

11. kép. Téli kompozíció

12. kép. Egy fűvészkerti tájkép felnagyított részletéről készített cianotípia

mutatja fel a választott mozdulatban vagy tájrészletben. Nem szép tájat vagy szép modellt keres, hanem szép képet akar készíteni róla. Ily módon a művészfényképező, miközben a műteremből igyekszik kiszabadulni, a természetesnek látszó fényképet ugyanolyan önmagára kényszerített szabályokkal tudja csak létrehozni, mint egy fényképész-mester: a szép táj a képen soha nem a valóság szép tája, a portré csak a modell képe, nem a feleségé: minden kép manipuláció. A sárga színűzőnek, mint tájfelvételeknél elengedhetetlennek, a könyv külön fejezetet szentel – Barcsaynak természetesen ilyenje is volt. Amíg fényképezett, tájképei ezeket az elveket követték, amelyek a negatívokon valóban csak a kompozíció megtervezettségével, az ellenfényes vagy alkonyati világítással, havas tájak csillogásával tűnnek fel, az albumba ragasztott pozitívok némelyike azonban különféle másolási és színezési eljárások alkalmazását mutatja: különösen szépek találhatta a telet a cianotípia kékségébe öltöztetve.³⁶ (11–12. kép) Ezek azonban inkább kísérletnek tekinthetők, mert ilyen másolatok csak a diákkori, nagyerdei vagy fűvészkerti tájakról készülnek,

36 A cianotípia az egyik legolcsóbb és legegyszerűbben előállítható, ezért a műkedvelő fényképészek által is előszeretettel használt pozitív eljárás. A negatív üveglemez képét a fényérzékeny vassók oldatával kezelt papírra egy napfényre kitétt másolókeretben másolják át, amely előhívás nélkül, rögtön látható pozitív képet eredményez. A pozitív kép alapvetően kék színű, de utólag át is lehet színezni.

mindig ugyanazon negatívokról, több alkalommal és később is, az újabb felvételekről nem nagyon. (Ugyanígy egyszeri kísérletnek, játéknak tudható be a holdfogyatkozás fázisait egy lemezre rögzítő felvétele³⁷ vagy a saját magáról kettős expozícióval készített páros portré³⁸ is – mindkettő egy fotótechnikai eljárás gyakorlati alkalmazásának próbája.) Ahogy már diákkori tájképei³⁹ sem pusztán kirándulási vagy turistafelvételek, amelyeket az esemény dokumentálása mellett még elkattintott, hanem gondosan kiválasztott látványok rögzítései, úgy később sem tudott ellenállni, hogy a feleségével vagy nővérével tett utazásain (a szöveg utal rá, hogy nyaralni a gyerekek nélkül mentek), a szokásos város- és tájképek felvétele mellett, ne keressen néhány művészi képhez alkalmas témát. E képek mindegyike szerepelhetett volna egy korabeli amatőrfényképész szaklapban, hiszen mind megfelelnek a fent leírt feltételeknek és az ajánlott témáknak: karakteres fák, ritmikus részletek, lágy ívű utak, a napfény vagy annak hiánya keltette hangulat. (13–14. kép) Képein az emberek csak elvétve és csak a tájba simulóan vannak jelen, csak mintegy staffázként élénkítik a környezetet, nem ők a főszereplők. Az egymást

37 Gy. N. 864/8.

38 Gy. N. 887/20.

39 Pl. Gy. N. 873/1–5.

13–14. kép. Mintaszerű tájképek

15. kép. A magány szobra

16. kép. Párhuzamosok

17. kép. A Balaton emlékezete

fényképező kirándulók közül csak Barcsay tudja, hogy a vízesség hatása a mellette álló figura ellensúlyával érvényesül jobban, hogy a vízességből ettől válik kép,⁴⁰ az ő felvétele tehát a két elem viszonyára, nem az alakra fókuszál. (18. kép) A Csorba-tavi tájkép valami észak-európai mese illusztrációja a magányos királynnyal (15. kép)⁴¹, az alkonyati Tisza-parton felvett (csak pozitívban megmaradt) kép a táj és az ember közös ritmusának szépségéről szól (16. kép), s a balatonfüredi ellenfényes, melankolikus képeslap is inkább a képbe kódolt emlékezés megörökítése, mintsem a rajta lévő alakoké. (17. kép)⁴²

A tájképekről tehát valószínűleg még csak a fényképezéstétikai elvek, a táj primátusa miatt s nem ugyanazért hiányzik a feleség alakja, mint a „viszsaemlékezés” szövegéből, amelyben csak a körvonalai jelennek meg és végül az is eltűnik – hiszen a családi képeken, fényképalakjában, nagyon is jelen van. A szöveg azonban utólagos, visszatekintő, s a feleséget éppúgy elnyelte a háború kettéhasította élet szakadáka, mint magát az életet. A közös turistautak így csak a polgári életforma adalékaiként említődnek, minden indok, érzés vagy benyomás

40 Gy. N. 878/6.

41 Gy. N. 878/29.

42 Gy. N. 874/25.

18. kép. Táj és ember

hozzáfűzése nélkül: „Panni is szeretett menni, én is”. Ugyanígy Panni, a feleség rövid emlékezése, amely bár szinte kizárólag az utazás élményéről és kalandjáról, az állandó helyváltatásról és otthontalanságról szól – közös utazásra csak a többes számmal utal, megfogható személy az ő elbeszélésében sincs: kitörölték egymást (ha nem az archívátor törölte ki őket).

Sajátos, mint már említettük, hogy Barcsay képein a művészi elvek csak tájképfotózásnál érvé-

nyesülnek – ahogy a családot fényképezi, elfelejti, amit tanult, kocafotóssá válik, csak egy családtaggá, akinek gépe van. Ez azonban nem egyedi eset: a kortárs művészamatőrökre éppúgy érvényes, mint a fényképész mesterekre vagy egy mai fotóművészre: a személyesség mindenkit „megvakít”.⁴³

A családi képek kitüntetett helyszíne a zsákai ház (a gyerekkori képeken a szülőház, majd a Károly bátyja által az apa halála után felépített új családi ház), illetve a mindenkori újfalu lakás. Belső terek ritkábban látszanak, inkább az udvar, a zsákai ház íves tornáca előtti lépcső, amely kellően széles ahhoz, hogy mindenki elférjen rajta és körülötte, s kellően zárt, hogy a képteret kijelölje. „Zsákán folyt az igazi családi élet, anyám, a nagymama szoknyája körül. Ott voltak nővéreim, Málka, Ilus, Margit.” „Vasárnaponkint Zsákára jártunk, az ünnepeket ott töltöttük, együtt az egész család. [...] Nagy karácsonyok voltak, Károly bátyám is kijött”. „Nyáron [...] szép időben beültünk az egylovas fiákerbe és kocogtunk kifelé.”⁴⁴ A képek itt is az emlékezést támogatják (vagy élesztik): Zsáka a boldog gondtalanság helyszíne. (19–20. kép)

(Mellékszálként ide tartozik, hogy a szülőfalut, mint legsajátabb környezetet, még művészi szán-

19–20. kép. Zsáka: az együttlét boldogsága

43 Szalma i. m. 182–183.

44 Barcsay-émlékiratok I., 1. rész, 27–28.

dékkal is ritkán fényképezi, nemhogy mindennapi életét dokumentálná – az ott készült képeknek többnyire csak a háttere a falu. A gépet inkább akkor veszi elő, ha valami megbontja az addig megszokott látványt: leég egy ház vagy ledobják a toronyból a harangot, üzembe áll az új autóbusz vagy szokatlannul nagy hó esik, esetleg, ha valami ismeretlen ok miatt bemehet a kastélyba, ami a képeken látható alakok furcsa viselkedéséből sejthetően is rendkívüli alkalom lehetett. Ami természetes, annak nincs szüksége a fénykép emlékállítására, annak képét nem az albumok őrzik. Berettyóújfalu még ennyire sem ihlette meg: az ott készült képeken szinte kizárólag a család szerepel, otthon vagy a bíróság kertjében.)

A családot ábrázoló képeiből az látszik, hogy Barcsay, a képkészítés alkalmainak kiválasztásában nem sokban különbözött bármely más privátfényképezőtől, legfeljebb az ő képein nincsenek évről évre ismétlődő karácsonyok és gyertyaelfújások.⁴⁵ A családi együttlét azonban önmagában is ünnep, amelyet a fényképezés aktusa még inkább felemel és ünnepivé tesz, amikor mindenki másképp visel-

21. kép. „Szó bennszakad, hang fennakad /
Lehellet megszegik”

kedik, mint hétköznap. Hétköznapi tevékenységeket már csak azért sem őrizhet meg a fényképlemez, mert a levétel kitüntetett pillanatában mindenki modellté válik, s az éppen végzett tevékenység mimézissé. A képkészítés ritualizált aktusa révén mindenki pontosan tudja, mit kell csinálnia ahhoz, hogy a kép jó legyen, mindenki jól látsszon rajta, s hogy

22. kép. Családi tornasor

45 vö. Starl 2000.

23. kép. Idill a tanító szobájában

viselkedésével „el ne rontsa” azt.⁴⁶ A lefényképezettek viszonya a képkészítőhöz és a képkészítéshez, mélyen gyökerezik a műtermi hagyományban, ahol a kép tárgya maga az „éppen egy kép készül” szituációja.⁴⁷ Miután ettől nemcsak modelljei, hanem Barcsay sem tudta magát függetleníteni, nem volt képes másmilyen képet készíteni, mint beállítottat: képei azonban mindig őrzik e beállítás igyekezetét, még látszólag sem tudnak spontánok lenni. (A spontaneitásra való törekvés a kortárs amatőr-fotónak a műtermi merevség ellenében szorgalmazott elve, amely önellentmondásánál fogva megvalósíthatatlan, még ha idővel egyre kívánatosabbá is válik.⁴⁸) Még ha véletlenül természetes helyzetben, mindennapi cselekvés közben lep is meg valakit, a pillanat azonnal elszáll, ahogy a fényképezés helyzete nyilvánvalóvá lesz: a munka félbeszakad, mindenki a kamerába néz, a cselekvés demonstratív lesz. Jó példa erre a konyhában készült, s a tárgyi környezet megörökítse miatt már többször publi-

kált kép, amelynél a fényképész talán valóban főzés közben érte az asszonyokat, ám képének célja nem magának a főzésnek, hanem a közös főzésnek, a közös cselekvésnek a dokumentálása volt – a teljes nemzedéki jelenlét (és a tornasor lezárása) miatt állítja oda kislányát is a konyha végébe, mint kuktát. A képet nézve mégsem jut eszünkbe sem a főzés, sem a konyha, mint közeg, mert az egyforma mozdulattal szembeforduló két fiatalabb asszony gesztusa a hangsúlyt a beállítás előre kitalált ritmusa felé tolja, csak ezt engedi észrevennünk. (21–22. kép)

A kor vizuális világát leginkább visszatükröző képen,⁴⁹ amely három nővérét ábrázolja apjuk szobájában (vagy az ebédlőben), szintén beállított jelenetet látunk. Még ha szoktak is így ülni a szobában, együtt olvasgatva, ebben a pillanatban a tudatos kompozíció kedvéért ülnek így, könyvvel e kezükben, a tér meghatározott pontjain elhelyezve, az ablakon beeső fénypászma festői erejét a lehető legjobban kihasználva. Így lesz az elkészült kép, amely egy kortárs Tornyai- vagy Bihari-festményt idéz, a családi idill tökéletes megörökítése. (23. kép)

46 Képi példákat erre lásd: Kincses 2006. A grimasz, a hanyag öltözet, a nyilvánosság által szabályozottól eltérő, deviáns viselkedés mind „rossz képet” eredményeznek, amelynek nincs helye a családi emlékezetben.

47 Peternák 2007: 26.

48 Boerdam – Martinius 2000: 167–174.

49 Gy. N. 867/25.

24. kép. Anya és gyermeke

25. kép. Anya és gyermeke

26. kép. Anikó és Lacika

27. kép. „Még alszunk!”

Gyermekeit, főleg kislányát is előszeretettel használja, mint modellt, ennek az idillnek a megalkotásához. A kislány figurája mindig kiegészíti az először talán valóban meglátott, de a képkészítéséhez már tudatosan beállított jeleneteket: mellé van helyezve, azonos gesztussal, a varró vagy a verandán újságot olvasó anyjának,⁵⁰ a mosóteknőben mosó cselédnek:⁵¹ ő is hímez, olvas és lavórban mos: jelenléte által a hétköznapi cselekvés megörökítése túllép önmagán és a fénykép immár a családi békét és harmóniát mutatja fel. A fényképész nem a pillanatot rögzíti, hanem képet hoz létre. (24–25. kép)

Noha gyermekei fényképezése már néha valódi spontaneitásra ragadtatja, s képes őket természetes tevékenységeik közben is elkapni, az elkészült képek többsége az ő esetükben is mesterséges természetességű. A gyerekeket játékaikkal az udvaron megörökítő képek valójában az apa játécai, a kép tárgya a képkészítés alkalmá lesz maga: annak a dokumentuma, ahogy közösen kitalálták, hozzákészülődtek, beöltöztek, a játékokat elővetették, a jelenetet beállították, ahogy a közös délutáni szórakozás emlékeként képpe rendeződtek. (Jellemző és legkirívóbb példája ennek a hintalovas-kiskocsis kép a pipázó Lacikával és a Piroskának öltözött Anikóval⁵² – ez a szemlélő szemszögéből a legmesterségesebb póznak látott beállítás azonban a kép készítője számára nem jelent meg a képen, az számára valószínűleg tényleg csak a gyermekeket s a kedélyes délutánt idézte meg, mert a nagyítást bekeretezve a falra akasztotta, s így mindennap szembesülhetett vele.⁵³) A családi együttlét legintimebb alkalmá is képre kerül, a gyermekeivel ágyban fekvő anya (helyett a két cselédlány),⁵⁴ de ez

50 Gy. N. 884/6., 9.

51 Gy. N. 883/6.

52 Gy. N. 882/14.

53 A bekeretezett kép ki volt állítva a bíróságon rendezett kiállításon.

54 Gy. N. 882/6. – Annak ellenére, hogy az ilyen intim pillanatok megörökítése nem tartozik a képkészítés nyilvánosságához, van rá közismert analógia is: lásd Székely Aladár családját hasonló helyzetben – ám kicsoda könnyedségbeli különbség! Vö. Cartier-Bresson – Kincses 2001.

sem a maga természetességében rögzül, csak egy karácsony vagy születésnap utáni emlékképpen eljátszva a meglepetésre való ébredést az ajándékokkal borított ágyban. (26–27. kép)

A fényképész és modelljei közös emlékéllítő akaratából jönnek létre a csoportképek is, amelyek közé Barcsay képeinek legtöbbje sorolható. Ha többen vannak együtt, a gép előtt, önmaguktól vagy fényképész felszólításra, automatikusan csoportba rendeződnek, bármilyen közegben vannak. A szoboszlói strandon készült képek valójában a legkevésbé sem ábrázolják a szoboszlói strandot,⁵⁵ ahogy a zsákai strandon készültek⁵⁶ sem, ez csak egy adat a képhez, a felvételek bárhol készülhettek volna, a háttér közömbös. A képeken nem is látunk fürdözést, játékot, vagy felszabadultságot, a vízben készült képek épp olyan szembeforduló, szabályos csoportképek, mint a parton felvettek, csak éppen illedelmesen, nyakig elmerülve, a vizes ruha látványától megkímélve az emlékezetet. Különben még a megeresztett zuhany előtt is felöltözve sorakoznak, Zsákán a medence sarkába csoportosulnak. A képek nem a strandolást örökítik meg, hanem a családi, baráti együttlétre okot adó közös alkalom emlékének készülnek. Hogy a közeg tényleg egészen mindegy, az mutatja, hogy még a baromfiudvarban is képesek fegyelmezett csoporttá szerveződni. (28–30. kép)

Az esküvői kép nem az esküvőt, hanem az alkalomból összegyűlt családot ábrázolja, a szüreti képen sem a szüretet, hanem a sorokba rendeződött szüretelőket látjuk, tevékenységük eredményének, a szőlőfürtöknek látványos felmutatásával, hogy az együttlét alkalma pontosan azonosítható legyen.⁵⁷ (31–32. kép) Az iskolai csoportképen ugyane célból mindenki saját eszközét tartja a kezében, a kislány a palatáblát, a kislányok a hímzést, az olvasókönyv mondatán mintegy ottmarad a vezető mutatóujj. Ezt meg tudja ismételni a fényképész évekkel később a

28. kép. Strandolás Zsákán

29. kép. Strandolás Szoboszlón

30. kép. Csoportkép a zuhany előtt

55 Gy. N. 870/1–9.

56 Gy. N. 867/15., 877/6., 872/14–15., 884/3.

57 Gy. N. 869/4., 884/2., 866/12.

31-32. kép. Szüretelők

33. kép. Iskolások

szterd hátsó lépcsőn is: a spontán összehívott lányok mindegyike kezében tartja éppen végzett tevékenységének eszközét: a gobelinhímzést, a kerti kosarat és kancsót, az újságot (adatként: a Magyar-ságot) – csak éppen leültek egy pillanatra. (33–34. kép) Máskor a csoport egyik tagja éppen mos, a másik éppen gyalul együtt egy jelenetben; a harmadik pedig éppen – hintalovagol. (35. kép)⁵⁸ Ugyanígy a szalonnasütés, a mulatás, a kártyaparti, a közös ebéd vagy már a kollégiumi bohóckodás is mind csak önmaga jeleként, demonstrációként, a jókedv időbe rögzítésének szándékával kerül a képre – erről mindig biztosít valaki, akinek a képből kinéző tekintete találkozik a miénkkel.

A gyerekekkel készült családi képek szinte mind még az újfalu, Kossuth utcai házban, annak udvarán készültek, ahol Barcsayék Károly bátyjával együtt éltek a házasság első idejében. Az új házat 1936-ban építették és a következő nyáron költöztek oda. Az ottani élet azonban már nincs rajta a képeken. Mind a fényképkorpusz, mind a „visszaemlékezések” töredékessége miatt, a személyes életútban

34. kép. Nyaralók

58 Gy. N. 882/11.

35. kép. Mindenki a magáét

mély lyukak tátonganak: a veszteségek fájdalmát, a magánéleti kudarcokat hallgatás leplezi, a trauma kibeszélhetetlen és „képtelen”. A házasság első tíz éve mind az öreg Barcsay, mind felesége, Székely Panni emlékeiben a béke ragyogásával tűnik ki – amelynek felbomlásakor Barcsay számára, úgy tűnik, fontosabb volt egzisztenciájának védelme és az újonnan felépült ház megtartása, mint a kapcsolat helyrehozása.⁵⁹ „*Ez egy olyan jó időszak volt az életemben – mondja az asszony. – Tulajdonképpen mindenünk megvolt. Kijártunk mindennap a kertbe, ahol később egy nagy házat építettünk. Az is jó, kényelmes ház volt... pár évig még laktam ott... de nem emlékszem már semmire abból az időből.*”⁶⁰

A képkészítés (minden családban) a családi együttlét ünnepléséhez tartozik, amelynek már elkészítése magában hordozza a kép emlékké válásának ígéretét. A kép minden szereplője csak ezt, csak a boldog családot, a boldog életet akarja eltenni emlékezetébe:⁶¹ a fényképész a maga számára is ezt a magán-univerzumot építi fel. Barcsay fényképeinek egyetlen funkciója, hogy saját magának ha-

sítson ki valami személyeset a világból: ezért nem szerepel a képeken szinte soha a politikai vagy történelmi változások dokumentációja, noha a család tagjainak személyes élete és sorsa erősen terhelt volt a politika eseményeitől. Ha személyes érintettség vagy véletlen jelenlét miatt, mint 1918-ban Debrecenben, vagy a Nemzeti Hadsereg bevonulásakor Zsákán,⁶² mégis készít néhány felvételt, soha nem az események sűrűjében, riportszerűen, csak éppen szélről, tudósítóként, megfigyelőként rögzít néhány momentumot, mint aki nem tud, de talán nem is akar ennél közelebb menni. Ám a nyomasztó XX. századi történelem nem eresztette az embert, bekebelezte a magánéletet: ezt nem lehetett képileg megragadni. A háború után azért nincsenek fényképek, mert már nincs mit fényképezni, „minden rossz”.⁶³ Az egykor volt személyes integritást csak a képek őrzik, az „igazi élet” a képekbe szorult vissza.

Az, hogy a képeket hogyan olvasta össze ő maga, milyen lett volna a képekből alkotott önéletrajz, a bennük és általuk megnyilatkozó személyes élet-történet, azt csak sejthetjük. A privátfotónak nem témája a magánélet nem nyilvános része, a mindennapokat csak a használó láthatja a képek mögé, számunkra nem tárulnak fel. Az archívum részét

59 Barcsay-emlékiratok I., 1. rész, 32. Barcsay ezt elmondja, mint meg nem történtté nem tehető tény, és az, hogy megemlíti és nem hallgat róla, annak jele lehet, hogy az eltelt idő elhozta önmaga feloldozásának békéjét, hogy döntése elnyerte utólagos értelmét, vö. Ricoeur 1999: 61.

60 Barcsay-emlékiratok I., 3. rész, 7.

61 Boerdam–Martinius 2000: 174.

62 Gy. N. 872/6–12.

63 Barcsay-emlékiratok I., 2. rész, 45.

képező, már említett fényképalbumok elrendezettsége esetleg rést nyithatna a hallgatáson, hogy láthatóvá tegye saját képeihez és azokon át saját életéhez való viszonyát, ám id. Barcsay László nem szerkeszt a képekből történetet. Az albumok összeállítása egy láthatóan egy lendülettel elvégzett munka eredménye, amelynek során összegyűjtötte a talán régebben meglévő s nem ez alkalomból előhívott, szeszélyesen különböző méretűre nagyított és megvágott pozitívokat, helyszínek szerint és néha valami képi tematika szerint, de nem túl következetesen csoportosította, oldalanként különböző színű papírokkal installálta és sorban beragasztgatta őket, az elején figyelmesebben, valami formára is törekedve, később egyre türelmetlenebbül vagy kedvetlenebbül. Az elrendezés során az időfaktort nem vette figyelembe, hiszen számára minden megörökített momentum a személyes múlthoz tartozott, az idő bármely rétegében is történt az. Így néhány kép kissé ki is terjeszti a fényképkorpuszt egy számunkra közelebbi múlt felé: ezek idősebb korában ábrázolják Barcsayt egy kedélyes almaszedésen vagy felnőtt lánya társaságában, talán fia felvételein. E képeknek a korábbiakkal egy sorba való helyezésével talán választ ad az ötvenes években feltett kérdésére, hogy „*Vajjon lesz-e még valaha jobb?*” – mintha a kihagyott, meg nem élt évek átugrásával, kitörlésével lehetne folytatható az emlékezet.

A kontextus nélküli privátfényképek, így id. dr. Barcsay László fényképei sem lehetnek a történelem elsődleges forrásai, mert nincs, ami az időbe horgonyozza őket, s mert szándékuk szerint nem egy életforma dokumentációjának készültek, nem a század eleji polgárság világaról beszámoló tudósítások – még ha a mai szemlélő számára ilyen múltlenyomatként jelennek is meg. A képek nem a nyilvánosságnak szólnak, nem őriznek semmi, a készítő számára nyilvánvalót; neki nincs rá szüksége, hogy akár munkafolyamatokat, akár eseményeket valóságosan rögzítsen: nem ez a célja. A képek egyetlen funkciója, hogy személyesek, hogy csak a saját maga számára hordoznak jelentést, hogy általuk megalkotható egy magánemlékezet, a család személyes emlékezte. A képek hordozta tartalom nem általánosítható, ha ilyesmi kiolvasható belőlük, az nem a valóság képe, hanem az a kép, amit abból id. Barcsay László a maga számára megőrizni akart – s ezt adta át nekünk is. Az ehhez járuló többletjelentés csak az eltelt idő terhe a képekre rakódva: a megmutatkozó tárgyi kultúra, a táj egykori arca, az elmúlt század megőrzött képe.

Id. Barcsay László fényképkorpusza befejezetlen szöveg, olyan partitúra, amely többféle előadásmódot tesz lehetővé⁶⁴ – és ezek mindegyike bizonyára éppen olyan érvényes, mint a fent olvasható.

Invitál és utunkba áll – miképp az életmű

64 Ricoeur 1998: 24.

Irodalom

BARTHA Ákos

2011 Berettyóújfalu 20. századi emlékezete dr. Barcsay László emlékirataiban. In: Bartha Ákos – Szálkai Tamás – Szendrei Ákos: *Interdiszciplinaritás a régiónkutatásban. Elektronikus tanulmánykötet*. Debrecen, 100–111.

BÉRES István

2004 Megjegyzések a családi fotográfiáról (úgy is, mint múzeumi tárgyról). In: Fejős Zoltán (szerk.): *Fotó és néprajzi muzeológia. Tanulmányok*. Budapest, 183–196.

BOERDAM, Jaap – MARTINIUS, Warna Oosterbaan

2000 Családi fényképek – szociológiai megközelítésben. In: R. Nagy József (szerk.): *Családi album. Vizuális antropológiai szöveggyűjtemény I*. Miskolc, 157–176.

BOGDÁN Melinda

1999 „Itt küldöm neked egész családjunkat...” Egy budapesti polgárcsalád fényképei a századelőn. In: Bán András (szerk.): *Körülírt képek. Fényképezés és kultúrakutatás*. Miskolc–Budapest, 89–94.

CARTIER-BRESSON, Anne – KINCSES Károly

2001 *Kertész és Brassai előtt. A modernizmus gyökerei a magyar fotográfiában*. Kecskemét

de CERTEAU, Michel

2007 A történeti művelet. In: Benda Gyula – Szekeres András (szerk.): *Az Annales. A gazdaság-, társadalom- és művelődés-történet francia változata*. Budapest, 463–512.

FEJŐS Zoltán

2002 Képtársulások. *Janus*, (X. 2) Tavasz, 100–104.

GYÁNI Gábor

2003 *Posztmodern kánon*. Budapest

HIRSCH, Julia

2000 Családi képek. Tartalom, jelentés, értelem. In: R. Nagy József (szerk.): *Családi album. Vizuális antropológiai szöveggyűjtemény I*. Miskolc, 70–110.

HORÁNYI Attila

2002 Miért szép az észbemetszett kép? *Janus*, (X. 2) Tavasz, 91–95.

KINCSES Károly

2006 *Pózkatalógus. Kultúra, kapcsolatok és a társadalmi helyzet tükröződése a 19. századi fényképezésben*. Kecskemét

de LINARES, Chantal

2000 A család játéka. Családi képzeletvilág a családi fényképekben és albumokban. In: R. Nagy József (szerk.): *Családi album. Vizuális antropológiai szöveggyűjtemény I*. Miskolc, 118–128.

MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.)

2017 *A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban*. Debrecen

PETERNÁK Miklós

2007 Előtér és háttér a fotográfiában. In: Peternák Miklós: *Képháromszög*. Budapest, 26–35.

RICOEUR, Paul

1998 A szöveg világa és az olvasó világa. In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 2. Történet és fikció*. Budapest, 9–41.

1999 Emlékezet – felejtés – történelem. In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Budapest, 51–67.

SÁNDOR Mária – TÖRÖK Péter

2007 Egy magángyűjtemény margójára. A Barcsay-fotóarchívum a Bihari Múzeum gyűjteményében. *Rálátás, Zsákai hely-történeti – honismereti, kulturális tájékoztató*, VIII. 1. szám, 39–45.

STARL, Timm

2000 A magánvilág képi közege. A kocafotózás keletkezése és funkciója. In: R. Nagy József (szerk.): *Családi album. Vizuális antropológiai szöveggyűjtemény I*. Miskolc, 48–59.

SZALMA Anna-Mária

2014 *A fénykép a mindennapi életben. Fényképkorszak antropológiai elemzése*. Kolozsvár

Anna Viola Szabó: The life of László Barcsay saved as photographs

This study offers a method for analysing photographs taken by the amateur photographer László Barcsay district judge between approx. 1914 and 1940. There are some 500 pieces of negative plates that can be split into two main categories: landscapes and family photographs. Landscapes are composed reflecting the principles of art defined by amateur photographers appearing from the beginning of the 20th century. However, family photographs are typical private images both in their theme and relation to photography. The only goal of taking these photos was recording the memories of certain moments, reminding us to the happiness and togetherness of the family, so they are always well-ordered in the forefront, and reflect harmony. During the war László Barcsay left off photography; his life hadn't served with a reason or possibility to continue with it – peace was preserved only by old photographs for him, just like for us.

CSARKÓ IMRE

Cserkészzet a Trianon utáni évtizedben csonka Biharban és annak megyeszékhelyén, Berettyóújfaluban

A cserkészzet egy önkéntes, vallásos, pártpolitikától független ifjúsági mozgalom, amely nyitott mindenki számára származástól, nemtől, társadalmi és vagyoni helyzetétől, valamint vallási meggyőződéstől függetlenül¹. Célja testben-lélekben ép, hazaszerező, önálló, talpraesett, gyakorlati életben jártas és boldogulni tudó, alapvető vallási, erkölcsi normákat és általános műveltséget elsajátító, önzetlen, pozitív életszemléletű, természetbarát fiatalok jellemformálása, mindezt gyakorlati nevelésen keresztül megvalósítva. A cserkészzet nem egyszerűen egy elfoglaltság, hanem egy komplett életmód. Akik a cserkészttörvények szerint élnek, igyekeznek a világot és az ifjúságot jobbá tenni, önmagukat tovább fejleszteni, saját közösségük és nemzetük hasznos, értékes tagjaivá válni. Három alapelve az Isten, haza és embertársak iránt önként vállalt kötelezettség, a cserkészttörvények szellemében való élés, valamint a mások iránti gyöngédség, saját magával szembeni szigorúság.²

A cserkészzet kialakulása a XX. század elejére nyúlik vissza, elméleti és gyakorlati megalkotója *Sir Robert Baden-Powell* (cserkésznevének *Bi-Pi*) brit tábornok volt. Az angol–búr háborúban szerzett tapasztalatait felhasználva, 1907-ben hitoktatókkal és pedagógusokkal konzultálva dolgozta ki a fiatalok nevelésére vonatkozó programját, és még ugyanebben az évben Brownsea szigetén megtartotta első kísérleti jellegű cserkészttáborát 24 különböző társadalmi rétegekből összeválogatott gyerek részvételével. Az eredmény óriási siker lett, ezért 1908-ban *Bi-Pi* hivatalosan is meghirdette a cserkészmozgalmat, majd programját és elképzeléseit összegezve megírta a *Cserkészzet fiúknak*

című könyvét, melyben lefektette a mozgalom alapjait.³ A műnek nem csupán Nagy-Britanniában, az egész világon pozitív visszhangjai voltak, hatására világszerte sorra alakultak a cserkész szervezetek, 1910-ben pedig Bi-Pi nővére, Agnes által a lánycserkész mozgalom is elindult, mely a fiúcserkészethez hasonlóan szintén rengeteg országban elterjedt. 1920-ban Genfben Bi-Pi „főcserkész” vezérletével megalakult a cserkész világszövetség, a WOSM (World Organisation of the Scout Movement), majd 1928-ban Parádon a lánycserkészeket tömörítő világszervezet, a WAGGGS (World Association of Girl Guides and Girl Scouts).⁴ 1920-ban Londonban megtartották az első jamboree-t, azaz a négyévente megrendezésre kerülő cserkész világtalálkozót, melyen 34 országból 8000 cserkész vett részt.⁵

Zászlóbontás Magyarországon

A cserkészmozgalom 1908-as angliai megalakulása után csakhamar nemzetközi méretűvé vált és rövid időn belül Magyarországra is eljutott. Hazánkban a cserkészzet – mint ifjúsági mozgalom – 1909-ben került a köztudatba, amikor Králik László, a nagybecskereki piarista gimnázium tanára Baden-Powell a *Cserkészzet fiúknak* című könyvét 132 oldalon ismertette.⁶ A tanulmány – mely bemutatja a cserkészmozgalom alapjait, jellegét és céljait – nagy sikert aratott a pedagógusok és hitoktatók körében. Hatására 1910 őszen a Budapesti

1 csekesz.hu 2016

2 sajti.com 2018

3 Bokody 2009: 9.

4 mu.cserkesz.hu 2018

5 Bokody i. m. 45.

6 Nagybecskereki Községi Főgimnázium Értesítője, 1909/1910. 132.

Ifjúsági Egyesületben megalakult Magyarország első cserkészcsapata, a következő években pedig sorra alakultak az egyesületek.⁷ 1912-ben a stockholmi olimpián hatalmas cserkészbemutatót rendeztek, melyet az itthoni sajtó és közvélemény is nagy figyelemmel kísért.⁸ Részben az olimpiai bemutató, részben az itthon már kibontakozóban lévő mozgalom hatására 1912. december 28-án megalapították a Magyar Cserkészszövetséget.⁹ Az alapítók elfogadták a Bi-Pi által lerakott irányelveket, illeszkedve és kiegészítve a magyar hagyományokkal és kultúrával. A magyar cserkészpedagógia kidolgozója Sík Sándor piarista papköltő volt, az „emberebb embert, magyarabb magyart” jelmondata, jellemformáló nézetei végigkísérték a magyar cserkészlet történetét.¹⁰ Magyarország főcserkésze 1922–23 között, majd ezt követően 1941-ben bekövetkezett haláláig tiszteletbeli főcserkésze Teleki Pál volt, akinek jellemébe, nyugati orientáltságába tökéletesen beleillett az angol alapítású ifjúsági mozgalom,¹¹ így javarészt neki is köszönhető, hogy a cserkészlet Magyarországon ilyen mértékben támogatott és a magasabb politikai körökben is elfogadott tevékenység volt.

A fiatalok körében a mozgalom nagyon hamar népszerűvé vált: a jórészt kizárólag tantermi oktatáshoz szokott diákok végre megismerkedhettek a természetjárások, felfedezések világával, az addig csak elméletben tanított ismeretanyagot, erkölcsi normákat immár a való életben, gyakorlati módszereken keresztül is alkalmazni tudták. Mindennél nagyobb elismerést jelentettek a világmozgalom alapítójának, Bi-Pi-nek az elismerő szavai: a „világ főcserkésze” a magyarországi mozgalmat látva nemegyszer hangoztatta: számára a magyar cserkészlet áll a legközelebb ahhoz az elképzeléshez, amit ő megálmodott.¹²

Az első világháborúban az idősebb cserkészeket besorozták, míg a fiatalok hátszági feladatokat láttak el: kórházakban, sebesültek ápolásában segédkeztek vagy futárként alkalmazták őket. A háború végére a magyarországi cserkészek létszáma a korábbi 3000-ról 1800-ra csökkent, a drasztikus veszteséget az 1920-as trianoni békediktátum to-

vább fokozta: a területveszteségek következményeként a cserkészek nagy része az új határokon túlra került.¹³

Cserkészmozgalom Biharban...

*„Bihari cserkészek lengetik a fáklyát,
ha előre viszik, Váradot megváltják!”*
Nadányi Zoltán: Bihari cserkészek¹⁴

A Magyar Cserkészszövetség megalakulását követően hazánkban is kibontakozott a cserkészmozgalom, amelyet a trianoni békediktátum érzékenyen érintett. Bihar vármegye többszörösen sújtott terület volt, hiszen az egykori hatalmas vármegyét is erőteljesen érintette a határmódosítás. A megmaradt megyerészen, csonka Biharban a mozgalmat új alapokra kellett fektetni, valamint még nagyobb hangsúlyt kapott a nemzeti összetartozás érzésének életben tartására. A cserkészmozgalom egységes irányításának és támogatásának céljából

1. kép. Dr. Barcsay Károly
(Barcsay-fotóarchívum Gy. N. 859/20.)

7 Bokody i. m. 10.

8 Uo.

9 Magyar Katolikus Lexikon 2018

10 archivum.piarista.hu 2018

11 Hegedűs 2001: 31.

12 Petneházy 2010: 13.

13 Bokody i. m. 11.

14 Elhangzott 1928. november 18-án, a berettyóújfalui cserkésznapon, a teljes verset lásd a mellékletben.

szervezték meg 1928-ban a Biharvármegyei Intéző Bizottságot, melynek elnökévé dr. Fráter László alispánt¹⁵, az ifjúsági egyesületek lelkes barátját és pártolóját választották meg.¹⁶ A bizottság a vármegye közéleti és társadalmi vezetőiből pártoló tagokat toborzott, akik évi anyagi hozzájárulásukkal is segítették a bihari cserkészlet működését. A hivatalok és a lakosság is megbecsülte a cserkészmozgalmat, a községek pedig költségvetésükben gondoskodtak a csoportokról. A debreceni IX. cserkészkerület ellenőrző tisztje és a Bihar vármegyei cserkészek vezető tisztje dr. Barcsay Károly¹⁷ volt (1. kép), aki 1943-ban az utolsó Nemzeti Nagytábort szervezte meg a második bécsi döntéssel visszacsatolt partiumi Barátka-Jádremetén.

2. kép. Barátkai cserkész népzene (Bihari Múzeum gyűjteménye. Leltári szám: IV. 2009. 51.)

A Bihar vármegyei cserkészlet a leventeintézménnyel összhangban dolgozott, az egymás iránti érdeklődés kölcsönös volt. Ez érthető is, hiszen hasonló korosztályt szólított meg a két mozgalom, így az átfedés igen nagy lehetett, valamint különböző protokolláris eseményeken, koszorúzásokon és megemlékezéseken a levente- és cserkészcsapatok is részt vettek. A vármegye lakossága is kíváncsi volt fiaira, kirándulások alkalmával az utcán vonuló és hazafias dalokat éneklő cserkészeket köszöntötték, zsebkendőket lobogtattak tiszteletükre.¹⁸

15 Megalakult a Magyar Cserkészszövetség bihari Intézőbizottsága. Bihar, 1928. november 22. 1.

16 A IX. cserkészkerület közgyűlése. Bihar 1929. február 14. 6.

17 Dr. Barcsay Károlyról bővebben lásd az e kötetben megjelent életrajzát.

18 Barcsay K. 1930: 60.

A helyi cserkészcsapatok megszervezésében a tanítók és a lelkészek élen jártak, mutatva ezzel is a mozgalom nevelő és vallásos gyökereit. Olyan lelkes személyek szervezték meg a csapatokat, akikre a helyi társadalom felnézett és a gyermekekkel mindennapi kapcsolatban álltak.

Bihar vármegye cserkészcsapatai 1930-ban:

164. sz. Bocskai cserkészcsapat, Berettyóújfalu (vezető: Salánky János református tanító)

558. sz. Bihar cserkészcsapat, Sarkad (vezető: Puskás Albert tanár)

559. sz. Fadrusz János cserkészcsapat, Sarkad (vezető: Paksy Sándor református lelkész)

960. sz. Bessenyei György cserkészcsapat, Derecske (vezető: Tormay Dezső vallástanító lelkész)

961. sz. Sztáray Mihály cserkészcsapat (Derecske, vezető: Kovács Kálmán református segédlelkész)

975. sz. Petneházy István cserkészcsapat, Biharnagybajom (vezető: Papp László református tanító)¹⁹

Salánky János

Puskás Albert

Paksy Sándor

Tormay Dezső

Kovács Kálmán

Papp László

3–8. kép. Bihar vármegyei cserkészvezetők²⁰

1937-re a cserkészcsapatok száma vármegyénkben is nőtt: Derecskén és Sarkadon három, Berettyóújfaluban, Biharnagybajomban, Komádiban és Sárrétudvariban egy-egy csapat működött. A csapatok közül egy kiscserkész²¹, nyolc cserkész²², két

19 Barcsay K. i. m. 63–64.

20 A képek forrása: Barcsay K. i. m. 63–64.

21 7–10 éves korig.

22 11–14 éves korig.

vegyes²³ volt, valamint közülük két csoport vízcserkész²⁴, öt csoport pedig leventemunkát²⁵ is végzett. Így a cserkészkerületnek, amelyhez Bihar, Hajdú, Szabolcs-Ung, Szatmár-Ugocsa-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok tartozott, összesen 93 cserkészcsapata volt. Ezzel, Budapestet nem számítva, a harmadik legnagyobb csapatszámú cserkészkerületet alkotuk.

... és Berettyóújfaluban

A trianoni békediktátum következtében a csonka Bihar vármegye központjává váló Berettyóújfaluban szervezték meg 1921-ben a vármegye első, az ország 164. sz. cserkészcsapatát, amely a „164. sz. Bocskay” nevet kapta. A vármegyében a határváltoztatás óta eredményes munkát végző csapatok működtek, a megváltozott körülmények ellenére is.²⁶ 1921. december 30-án „szépszámu, lelkes közönség jelenlétében tartotta meg a »Bocskay« csapat a fogadalomtételi ünnepélyét. Dr. Hajdu Gyula ref. lelkész imája után Batiz Dénes cserkészsegéd-tiszt elébe járult a csapat 8 első tagja, névszerint: Főző József, Katona József, Dajka Béla, Daróczy Sándor, Karácsony Gyula, Jakab Dezső, Nagy Lajos és Galambos Lajos letették a cserkészfogadalmat. (...) az új cserkészeknek feltűzték a liliumjelvényt, mi által tagjaivá avatta őket a szövetség.” Ezt követően Karácsony Sándor, a Magyar Cserkész Szövetség megbízásából „gyújtó hatású beszédet tartott”, melynek végkicsengése: „Élj, dolgozz becsülettel a hazáért!”²⁷ Településünk a IX. Debreceni Cserkészkerülethez tartozott, amelynek ügyvezető elnöki feladatait Debreczeni Ferenc cserkész-tiszt látta el.

Berettyóújfaluban a cserkészlet már az első hivatalos fogadalomtétel előtt is szerveződött, sőt élt, hiszen 1920. október 3-án a magyar cserkészlet

egyik vezetője, Ravasz Árpád református főgimnáziumi igazgató azt nyilatkozta, hogy a földművelő ifjúság cserkészletbe történő bevonásával lovas cserkészcsapatokat fognak alakítani, és ilyen már működik is Berettyóújfaluban.²⁸

1922-ben a berettyóújfalui cserkészlet részt vett a dunavecsei Nemzeti Nagytáborban, a későbbiekben pedig főként dr. Barcsay Károly szervezésében igen sok nemzeti és nemzetközi összejövetelen ott voltak a bihari csapatok. 1922. december 30-án a református leányiskolában történt a következő fogadalomtétel, amelyet követően Karácsony Sándor főgimnáziumi tanár tűzte fel a cserkészletnek jelvényüket.²⁹ A csapat megalakulását és működését ez év februárjában a Magyar Cserkész Szövetség debreceni kerülete igazolta, az induló tisztképző tanfolyamon településenként Főző József vett részt.³⁰ A református elemi iskola új épületének átadását követően, 1928-tól a helyi cserkészlet az alagsorban kapott helyet.

1928 májusában, pünkösdhétfőn tett fogadalmat a csapat 24 tagja és avatták fel zászlajukat a főtéren, a hősök emléksobránál. Dr. Hajdu Gyula református lelkész mondott beszédet, melyben hangsúlyozta, hogy a fiatalok a jövő reménységei, akik képesek lesznek egy új magyar életet megteremteni. A cserkészlet feladatának a másokon való segítséget és az összetartást jelölte meg. Nemes Ferenc református lelkész pedig a következő szavakkal áldotta meg az ifjak zászlaját: „Megáldalak zászló az Atya, a Fiú, és a Szentlélek, vagyis a Szentháromság, az egy igaz Isten nagy nevében! És megáldalak titeket is fiúk... legyetek tiszták a szegény és a szenny özőnében is! Legyetek élettől mosolygók! Legyetek emberebb emberek! Magyarabb magyarok!” A fehér selyemzászlót dr. Hajdu Gyuláné zászlóánya adta át Salánky János parancsnoknak, e szavak kíséretében: „...legyen e zászló osztályosa cserkész életetek ünnepélyes óráinak...”. Az ünnepséget a cserkészlet fogadalomtétele és a cserkészlilium jelvény átadása zárta.³¹

23 Nincs életkor szerinti elkülönítés.

24 Az alap cserkészismereteken felül speciális ismereteket szereznek vízi sportok területén is.

25 Az 1921. évi LIII. törvénycikk, az ún. „testnevelési törvény” létrehozta a leventemozgalmat és a leventeegyesületeket. Minden 12. évet betöltött fiú – míg a katonaköteles kort el nem érte – köteles volt leventekiképzésen részt venni. Ezért a szülők és a munkáltatók egyaránt felelősek voltak, a mulasztás büntetésüket vonta maga után. Az iskolák leventeköteles tanulói iskolai keretben részesültek ilyen kiképzésben. A Magyar Cserkészszövetség egy időben elérte, hogy a cserkészletet kivonhassa e kiképzések alól azzal a feltétellel, hogy a cserkészcsapatokban leventekiképzést is ad. Ez a lehetőség 1939. szeptember 1-jéig állt fenn.

26 Barcsay K. i. m. 59.

27 A berettyóújfalui cserkészlet fogadalomtétele. Bihar Újság, 1922. január 5. 2.

28 Légy résen! Az Est. 1920. október 3. 4.

29 A berettyóújfalui cserkészlet fogadalomtétele. Bihar Népe 1922. január 5. 1.

30 A Bocskay cserkész csapatot igazolták. Bihar Népe 1922. február 2. 3.

31 Nagy közönség jelenlétében avatták fel a berettyóújfalui Bocskay cserkészcsapat zászlóját. Bihar 1928. május 31. 2.

9. kép. Idősebb berettyóújfalui cserkészek az 1930-as évek közepén (Gömöri Gézáné Kéry Emőke magánarchívuma)³⁶

Településünk cserkészeit Makk Kálmán, az Apolló mozgószínház alapítója is pártfogolta, esetenként pénzbeli támogatásaival.³² Ezenkívül a cserkészmozsi előadásokra díjmentesen biztosította az épületet a csapat számára, a néhány filléres belépődíjat pedig a cserkészek eszközök vásárlására használták fel.³³

Ez évben a hagyományos éves táborozást az esztári kiserdőben tartották, ekkor a Bocskay cserkészcsapatnak 34 tagja volt a polgári iskolai tanulók és az iparos ifjúság soraiból, valamint 18 elemi iskolás kiscserkész.³⁴

1928. november 18-án cserkésznapot tartottak Berettyóújfaluban. Az alkalmon a IX. Debreceni Cserkészkerület 26 tisztje jelent meg, valamint Faragó Ede országos vezetőtiszttartott előadást a cserkészapród munkáról. A gyűlést a vármegyeháza nagytermében tartották, a leventeházban ebédelték, majd elkezdődött az ünnepi est. A csapatba minden újonnan belépő cserkésznek ünnepélyes fogadalmat kellett tennie.³⁵

1929 pünkösdvasárnapján a református iskola udvarán 39 cserkész és 25 apród vonult fel a fent is említett fehér selyemzászló alatt.

Az ünnepi est programja:

„A lilomos cserkészzászlót kürtszó kíséretében dr. Fráter László alispán vonta fel, Nagymagyarország színes villanykörtékből készült térképe fölé. A zászlófelvonáskor Salánki János parancsnok veze-

tésével felvonult a színpadra a berettyóújfalui Bocskay cserkészcsapat. A megható jelenet után a közönség együtt énekelte el a Himnuszt a tisztelő cserkészekkel. (...) a könnyeken keresztül biztatóan ragyogott a kis térképen a Nagyvárad helyén világító pici villanykörte. Faragó Ede országos vezetőtisztt költői lendületű beszéddel nyitotta meg az est műsorát. (...) Beszédét sokszor szakította félbe a közönség őszinte ovációja, és mikor távozott a pódiumról, melegen ünnepelték az izzó magyarlelkű cserkészvezetőt. Ezután Buchwald Béla szavalta el (...) Nadányi Zoltánnak »A Bihari cserkész« című alkalmi költeményét. (...). Török Tibor leánygimnáziumi tanár (...) a rigai táborról számolt be, majd dr. Barcsay Károly vármegyei vezetőtisztt tartott (...) előadást, melynek keretében a finn himnuszt (...) a Buse alkalmi vegyeskara adta elő (...) Debreczeni Lajos karnagy vezetésével. A rigai válogatott csapat tagjai pedig krinolin³⁷ és lasszómutatványokkal gyönyörködtették a közönséget és tréfás jelenetet adtak elő.”³⁸

A cserkészek megfelelő nevelésének és a helyi cserkészmunkának országos sajtóvisszhangja is lett, amikor 1929. szeptember elején a Berettyó folyóban százával fürdőzők közül egy úszni nem tudó 14 éves

32 Adomány. Bihar 1929. április 18. 4.

33 Május 11-én lesz a cserkészek mozielőadása. Bihar 1928. május 3. 5.

34 Cserkészmunka kiállításra készül a berettyóújfalui „Bocskay” cserkészcsapat. Bihar 1928. április 5. 4.

35 Barcsay-emlékiratok V. 7.

36 Gömöri Gézáné Kéry Emőkének ezúton is köszönetet fejezzük ki képei rendelkezésünkre bocsátásáért.

37 Krinolin: a cserkészek körében népszerű, a közönség szórakoztatására előadott akrobatamutatvány.

38 Megalakult a Magyar Cserkészszövetség bihari Intézőbizottsága. Bihar 1928. november 22. 1.

10. kép. Cserkészek dízsorfala Berettyóújfaluban az 1930-as évek közepén, jobbról az első Kéry Imre, későbbi berettyóújfalui nyomdász (Gömöri Gézáné Kéry Emőke magánarchívuma)

fiút, bizonyos Tani Kálmánt a sebes sodrás elragadt. A néhány pillanatig tartó tanácsstalanság után Zsuga László helyi cserkész a fiú után ugrott, aki a szemtanúk éljenzése közepette kimentette a vízből a fuldokló fiút.³⁹

A bihari cserkészek részére 1929-ben, Liptay Jenő földbirtokos, kormányfőtanácsos (11. kép) adományozott 4000 négyszögöl (kb. 14 400 m²) földet Bakonszegen, Bessenyei György sírjának közelében. Az ajándékozás előzménye volt, hogy a cserkészek levélben kérték földbirtokost, hogy a kiscgazdák által bérelt földjéből adjon el két és fél holdat a berettyóújfalui cserkészeknek, ugyanis e terület – a Berettyó közelsége miatt – kiválóan alkalmas lenne táborozásra. A földbirtokos, aki már ezt megelőzően is ajándékozott el tulajdonában lévő földeket, úgy nyilatkozott, hogy minden ellenszolgáltatás nélkül hajlandó a cserkészek számára biztosítani a területet.⁴⁰ A kérés egyedül az volt, hogy Bessenyei György emlékműve, végakarátának megfelelően, legyen visszahelyezve a létrejövő park területére, ugyanis így annak ápolása a cserkészek által biztosított lenne, valamint közelsége emelné az ünnepek nemzeti tartalmát.⁴¹

39 *Életmentő bátor cserkész.* Kis Újság. 1929. szeptember 7. 5.

40 *Liptay Jenő földbirtokos két és fél hold földet adományozott a berettyóújfalui cserkészeknek.* Nyírvidék 1929. április 4. 3.

41 *Cserkészpark lesz Pusztakovácsiban Bessenyei György sírja mellett.* Bihar 1929. április 11. 1. Bessenyei György (1746–1811) felvilágosodás kori költőt végakarátának megfelelően szertartás nélkül, pusztakovácsi (ma: Bakonszeg) háza kertjében temették el. A költő születésének 100. évfordulójának megünneplésekor határozták el, hogy hamvait felkutatják, a sírt emlékkövel megjelölik. 1883-ban maradványait kihantolták és a Berettyó áradásaitól védett helyre temették újra, majd Bihar vármegye emelt számára obeliszket. Erről lásd: *Bessenyei sírjánál.* Vasárnapi Újság 1883. június 17. 389. és Szálkai 2017: 57.

11. kép. Liptay Jenő⁴²

Liptay Jenő és felesége a Biharvármegyei Cserkész Intézőbizottságnak küldött levelében a következőket írta a felajánlás kapcsán: *„Az ajándékozási szerződést kézhez vettük, feleségemmel együtt lelkes örömmel írtuk alá és amikor megküldjük, a magyar cserkészet jövőjébe vetett hittel, ifjuságunk szeretetével, a magyar feltámadás őszintén átértett reménységével tesszük. Tudjuk, hogy Bessenyei szellemében járunk el, amikor a szebb, a boldogabb magyar jövőt szolgáljuk úgy, amiként tőlünk telik az ifjuságért való szives áldozathozatallal. Mi nem lehetünk immár a cserkészzászlók fiatalos lendülete előretörő katonái, de szívünk egész melegével és szeretetével figyeljük a világ első cserkészeinek, a magyar cserkészeknek hatalmas fejlődését és amikor a berettyóújfalui, a bihari magyar fiuknak azal nyujthatunk segítséget, hogy felajánljuk nekik a Bessenyei hamvaival megszentelt föld közelében fekvő birtokunk egy részét testüket-lelküket megtisztító, üdülőhelyül, ezt abban a boldog tudatban tesszük, hogy a magyar cserkészzászló győzelmes előretörést szolgáljuk, olyan módon, ahogy ezt nekünk a jó Isten megengedte. Fogadják adományunkat szertettel, segítse cserkészzászlójukat győzelemre a magyar igazság Istene!”*⁴³

42 A kép forrása: Barcsay i. m. 62.

43 *Két hold nyolcszáz négyszögöl területet ajándékozott Liptay Jenő földbirtokos a bihari leventéknek.* Nyírvidék 1926. június 6. 3.

12. kép. A bihari cserkészek átveszik a cserkészparkot⁴⁴

13. kép. Berettyóújfalui cserkészek egy hencidai táborban, 1932 (Bihari Múzeum gyűjteménye⁴⁵)

44 A kép forrása: Barcsay i. m. 59.

45 Leltári szám: BM IV.2009.48.

A területet a vármegyei erdőhivatal támogatásával erdősítették, 1930-ban 6800 facsometét ültettek el a cserkészek és a támogatóik. A parkhoz szép nyárfasor vezetett, volt játszótér, közel volt a Berettyóhoz és minden feltétel adott volt, hogy kiképző, őrsvezető és segédtszti tábor is legyen egyben.⁴⁶

Hencida kiserdeje is állandó táborhelyként szolgált: „A kanyargó Berettyó mentén a kiserdő tisztásain, tábortüzek mellett, sok-sok imádságos gondolat száll fiaink szívéből, a hencidaiak, gáborjániak ajkáról, együttesen a magyarok istenének trónusához” – írta dr. Barcsay Károly 1930-ban.⁴⁷

14. kép. Túrázó bihari cserkészek (Fotóalbum, Bihari Múzeum gyűjteménye⁴⁸)

Különböző gyermek- és ifjúsági rendezvényeken a cserkészcsapat tagjai nem csak résztvevők, de szervezők és rendet fenntartók is voltak.⁴⁹ A helyi cserkészcsapatnak intenzív külföldi kapcsolatokat ápoltak, többek között Rigában és Angliában is jártak a cserkészkerület más településeiről érkezőkkel együtt, valamint 1928 szeptemberében berlini cserkészek érkeztek Berettyóújfaluba.⁵⁰

A cserkészek gyakran jártak táborokban és mozgótáborokban. 1930-ban az újfaluiak a Tisza-partra, majd Sárospatakra és Széphalomra is ellátogattak.

„Gazdag tapasztalatokkal tértek vissza cserkészfiaink a bihari földre.”⁵¹

A cserkészek eltökéltségére és vándorkedvére jó példa Patai Gyula berettyóújfalui cserkész és nyomdász esete, aki 1929. május 1-jén indult útnak Debrecenből, azzal a céllal, hogy gyalog járja be Európát. 1930 tavaszára már járt Csehszlovákiában, Németországban, Hollandiában, Belgiumban, Franciaországban, Svájcban és Ausztriában, majd 1930. február 5-én lépett ismét magyar földre. Maradandó élményeket szerzett, sőt II. Vilmos egykori császár is fogadta és negyedórát beszélgethetett vele. A túrázót a külföldi nyomdász szervezetek élelmeztek és szállásolták, saját felszerelése mindössze egy hátizsákból, erős cipőből és két kulacsból állt. Utazásának részleteit naplóban örökítette meg, amelybe a meglátogatott múzeumok és nyomdák saját pecsétjüket nyomták, „*hogy ha netán évek múlva valami kófic cserkészfióka kételkednék a dologba, az orra elé tarthassa: ládd, öcsém, én gyalog jártam be a fél világot.*”⁵²

A 164-es sz. Bocskay cserkészcsapat létszáma 1930-ra elérte a 90 főt.⁵³ A létszám emelkedésével május 29-én már segédtszti vizsgát tartottak, majd a sikeres cserkész munkát követően felavatták Kinter Jenőt, Mikó Józsefet, ifj. Kinter Mihályt, Jakab Dezsőt. Utóbbi két segédtszti volt az apród csapat vezetője,⁵⁴ akiknek a sorsa a II. világháború alatt pcsételődött meg. Előbbit 1944 őszén agyonlőtték, utóbbit évekre internálták.⁵⁵

15. kép. 164. sz. Bocskay cserkészcsapat első rajának első őrs (Gömöri Gézáné Kéry Emőke magánarchívuma)

46 Barcsay-emlékiratok V. 7.

47 Barcsay i. m. 60.

48 Fotóalbum az 1930. április 19–21-én készült felvételek a 795. számú cserkészcsapat Eger-bükki mozgótáboráról. Leltári szám: BM IV.2009.44.

49 *Szentpéterszegé lett a vándorzászló a tornaversenyen.* Bihar 1928. június 7. 3.

50 *Berlini cserkészek Berettyóújfaluban.* Bihar 1928. szeptember 13. 5.

51 Idézi Barcsay-emlékiratok II. 97. *Biharvármegyei első segédtszti felavató.* Magyar Cserkész 1930. augusztus, 1–15.

52 *Világjáró cserkész Egerben.* Egeri Ujság 1930. március 25. 2. A napló további sorsa nem ismert.

53 Idézi Barcsay-emlékiratok II. 97.

54 Idézi Barcsay-emlékiratok II. 96.

55 Barcsay-emlékiratok V. 28.

16. kép. Táborozó cserkészek
(Fotóalbum, Bihari Múzeum gyűjteménye)

„A Csodaszarvas Jamboree-ja” – Gödöllő, 1933

„A IV. világ-jamboree jelvénye a magyar csodaszarvas... a hun világbirodalom helyén két hétre Cserkész világbirodalom alakul.”⁵⁶

„A jamboree szó Dél-Afrikából származik, egy olyan gyülekezetet jelent, ahol mindenki ott van, akinek joga van ott lenni.”⁵⁷ A világ cserkészmozgalma a fogalom alatt a cserkészek nemzetközi nagy táborozását érti. Magyarország 1920-ban vált a nemzetközi cserkészsövetség tagjává, és a honi cserkészmozgalom sikeres működésének elismeréseként már az 1933-ban esedékes nemzetközi nagytábor megrendezésére kérték fel Magyarországot. A táborparancsnok gróf Teleki Pál, helyettesei dr. Sík Sándor és dr. Papp Antal, a szervezés irányításáért felelős vezérkari főnök kisbarnaki Farkas Ferenc volt.⁵⁸ A szervezők egyik fő célul azt tűzték ki, hogy nemzetközi körülmények között mutassák be nemzeti értékeinket a világ közvéleménye számára. A nyolcvanöt éve megrendezett jamboree politikai

körökben is kedvező fogadtatásra talált, hiszen „a magyar cserkészet vezérkara tudta”, hogy rendhagyó eszközökkel sikerülhet a világ figyelmét Magyarországra, a magyar külpolitikai erőfeszítésekre és a „fájdalmas jelenre” irányítani. 1933-ra a világon már 2 351 000 fiú és 1 909 000 leánycserkész volt.⁵⁹ „Mivel a dzsembori célja a különböző nemzetiségű, kultúrájú, vallású fiatalok barátságának előmozdítása, a táborigények fejlesztése, nemzeti mintatáborok felépítése volt, sokszínű eseményeket szerveztek: a mindennapi találkozásokon túl sport- és tömegrendezvényeket, színházi és mozielőadásokat, tábori programokat, vízi és légi bemutatókat, akadályversenyeket és túrákat, továbbá a külföldi cserkészek számára kirándulásokat magyar városokba. A világtalálkozón 46 nemzet képviselőjében 25 792 cserkész vett részt, közülük 7617-en jöttek külföldről. A legmagasabb napi létszám 22 066 fő volt a táborban, amelynek összesen 365 ezer látogatója volt, a költségek egymillió 660 ezer pengőt, a bevételek egymillió 668 ezer pengőt tettek ki. A gödöllői dzsembori megmozgatta Magyarországot, 188 hazai településről érkeztek a résztvevő fiatalok.”⁶⁰

56 Fodor 1933: 154.

57 Fodor i. m. 152.

58 Bokody i. m. 46.

59 Bakay 1989: 141.

60 mult-kor.hu 2018

A világtalálkozón a magyar csapatban természetesen Bihar cserkészei is képviseltették magukat, közülük Berettyóújfalú, Derecske és Sarkad csoportjai vettek részt a találkozón.⁶¹ Dr. Barcsay Károly a jamboree szervezésében végzett kiemelkedő munkájáért – a vármegyében egyedüliként – a kormányzótól Fehér Szarvas érem kitüntetésben részesült.⁶²

17. kép. A Fehér Szarvas kitüntetés (Kőszegi Városi Múzeum gyűjteménye⁶³)

A helyszín kiválasztása nem volt könnyű feladat, hiszen 1933. augusztus 2–16. között közel 30 000 cserkész (ebből 18 000 külföldi) élt egy óriási sátorvárosban, amelyet két nap alatt építettek fel. A látogatószám elérte a napi 100 000-et is! Horthy Miklós jóvoltából rendelkezésre állt a külső királyi park, Gödöllő átengedte az Erzsébet parkot, a korona-uradalom pedig erdőket és mezőket a tábor sikeres megrendezése érdekében. Ezáltal egy gyönyörű, nem túl erdős, ligetes vidék lett a jamboree helyszíne. A táborban hat kútból, 1400 csapon keresztül biztosították az ivóvizet, külön posta és rendőrség működött. Ez utóbbi feladatot 600 öregcserkész látta el, a táborparancsnokság pedig rendészeti szempontból a rendezvény ideje alatt megkapta az önrendelkezési jogot!⁶⁴

61 A találkozón készült, mellékelt, a bihariak táborának kapuját bemutató fényképen lévő tábla alapján

62 Barcsay-emlékiratok II. 95.

63 Leltári szám: H 87.32.6

64 Beharangozás a Jamboreehoz. Ujság 1933. augusztus 1. 10.

A tábor rendezésének költsége 2,5 millió pengőre rúgott, valamint több ezer ember önkéntes munkája tette lehetővé a sikeres lebonyolítást. A táborban természetesen Baden-Powell, Horthy Miklós és Magyarország tiszteletbeli főcserkésze, Teleki Pál is jelen volt.

Baden-Powell a Budapesti Hírlapnak is nyilatkozott, ahol a cserkészlet fő célját így foglalta össze: „...a cél az anyja szoknyájába kapaszkodó gyermekből a jég hátán is megálló, testileg-lelkileg edzett férfit nevelni... valamint a felebaráti szeretetet segítő szellemet kialakítani.”⁶⁵

18. kép. 1933, Gödöllő. Berettyóújfalui és sziámi cserkészek (Bihari Múzeum gyűjteménye. Leltári szám: IV.2009.47.4.)

19. kép. 1933, Gödöllő. A bihariak zászlófelvonása (Bihari Múzeum gyűjteménye. Leltári szám: IV.2009.47.2.)

65 Baden-Powell nyilatkozik a Budapesti Hírlapnak. Budapesti Hírlap 1933. július 30. 2.

20. kép. 1933, Gödöllő. berettyóújfalui és amerikai cserkészek
(Bihari Múzeum gyűjteménye. Leltári szám: IV.2009.47.5.)

21. kép. 1933, Gödöllő. Berettyóújfalui és angol cserkészek
(Bihari Múzeum gyűjteménye. Leltári szám: IV.2009.47.3.)

Melléletek

A berettyóújfalui cserkészvezetők és cserkészek betűrendes névsora

*dr. Barcsay Károly-vezetőtiszttal
Salánky János-parancsnokkal*

<i>Batiz Dénes</i>	<i>Katona József</i>
<i>Buchwald Béla</i>	<i>Karácsony Gyula</i>
<i>Dajka Béla</i>	<i>Kinter Jenő</i>
<i>Daróczi Sándor</i>	<i>ifj. Kinter Mihály</i>
<i>Főző József</i>	<i>Mikó József</i>
<i>Galambos Lajos</i>	<i>Nagy Lajos</i>
<i>Jakab Dezső</i>	<i>Patai Gyula</i>
	<i>Zsuga László</i>

Radványi Kálmán: Magyar cserkész dala

Őrségen álló magyar vagyok.
Apám a Kárpát hegyfalát védte
Dacos erővel. Meg is halt érte:
De engem itthagytott.
Itthagytott, hogy álljam a vártát,
Készen legyek, ha mozdul a Kárpát,
Ha mozdul az Adria s Erdély hegyeit
Megrázza a kín, a harag
S a szent vihar minden gazt földre terít,
Sikongnak a vad viharmadarak,
Addig várok és állom a vártát.

A berettyóújfalui cserkészek zászlószentelésének és fogadalomtételének programja (1928. május 28.)

„Pünköszt hétfőjén a református istentisztelet után a hősök emléksobránál lesz a cserkészek zászlószentelése és a cserkészek fogadalomtétele a következő műsossal:

- 1. Himnusz*
 - 2. Alkalmi beszéd. Elmondja dr. Hajdu Gyula ref. lelkes*
 - 3. A zászlót megáldja Nemes Ferenc ref. s.-lelkész*
 - 4. A zászlót a csapatnak átadja dr. Hajdu Gyuláné zászlóánya*
 - 5. Radványi Kálmán: A Magyar cserkész dala.– Szavalja: Patai Gyula*
 - 6. A fogadalmat kiveszi Debreceni Ferenc ker. ü. v. elnök.*
 - 7. Szózat (Közének)*
- A szép hazafias ünnepség megérdemli a legnagyobb érdeklődést.”⁶⁶*

66 Berettyóújfalui cserkészek fogadalmi és zászlószentelése. Bihar 1928. május 24. 3.

Nadányi Zoltán: Bihari cserkészek

Bihari cserkészek meggyújtják a fáklyát, ha magasra tartják, Váradot meglátják.

Váradon sáserdő verte fel az utcát, iszonyú sáserdő, küszöbön se jutsz át. Átkozott a magva, hegyes sás, gonosz sás, acélból való sás, hideg és vérrozdás.

Szuronyok, szuronyok nőttek ki a földből, az ablakcserépből, meg a kerti zöldből szuronyok, szuronyok, sok szurony, milliomm! És halálra hervad köztük a liliom.

Bihari cserkészek meggyújtják a fáklyát, ha magasra tartják, Váradot meglátják.

Váradiak arca könnyes és kesergő, mi itten, ők ottan, közbül a sáserdő. Reszket a sáserdő, reszket gyökerestül mert piros fény süt rá az éjen keresztül.

Testvéreink ott túl a csodát lessétek, a csodát: éjféli hajnalvörösséget! Nagy, bozontos lánggal a sötét mezőben, sok, sok ezer fáklya van gyülekezőben.

Bihari cserkészek lengetik a fáklyát, ha előre viszik, Váradot megváltják!

(A bihari cserkészek ünnepi estjén előadta Buchwald Béla kerületi titkár)⁶⁷

22. kép. Cserkészek gyakorlatoznak (Fotóalbum, Bihari Múzeum gyűjteménye)

23. kép. Kiránduló cserkészcsoport (Fotóalbum, Bihari Múzeum gyűjteménye)

67 Bihar 1928. november 22. 5.

A cserkészek 10 törvénye⁶⁸

1. A cserkész egyeneslelkű és feltétlenül igazat mond.
2. A cserkész híven teljesíti kötelességeit, amelyekkel istennek, Hazájának és embertársainak tartozik.
3. A cserkész, ahol tud, segít.
4. A cserkész minden cserkészt testvérének tekint.
5. A cserkész másokkal szemben gyengéd, magával szemben szigorú.
6. A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz és kíméli a növényeket.
7. A cserkész feljebbvalóinak jó lélekkel és készségesen engedelmeskedik.
8. A cserkész vidám és meggondolt.
9. A cserkész takarékos.
10. A cserkész testben és lélekben tiszta.

A cserkészfogadalom⁶⁹:

Én, ... fogadom, hogy híven teljesítem kötelességeimet, amelyekkel istennek, hazámnak és embertársaimnak tartozom. Minden lehetőt megteszek, hogy másokon segítek. Ismerem a cserkésztörvényt és azt mindenkor megtartom.

24. kép. 1933, Gödöllő. Teleki és Bi-Pi látogatása a bihariak táborában (Bihari Múzeum gyűjteménye, leltári szám: IV.2009.47.6.)

68 szepsicskerkesz.sk 2017

69 cserkesz.hu 2018

Irodalom

ARCHIVUM.PIARISTA.HU

2018 *Sík Sándor*. http://archivum.piar.hu/siksandor/eletut/eletrajzok/kegyeletes_eletrajz.htm
(A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)

BAKAY Kornél

1989 *Ragyogj cserkészliliom!* Budapest

BOKODY József

2009 *A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig*. Gödöllő

BARCSAY Károly

1930 Bihar cserkészei. In: Vermes Ernő (szerk.): *Bihar vármegye tíz évvel Trianon után*. Berettyóújfalu. 59–64.

CSERKESZ.HU

2016 *Magunkról*. <https://cserkesz.hu/latogatok/magunkrol> (A letöltés ideje: 2018. 07. 17.)

2018 *Jelképeink*. <https://cserkesz.hu/book/export/html/36> (A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)

FODOR Ferenc

1933 A cserkész világ-jamboree Gödöllőn. *Magyar Szemle* XVIII. kötet. (1933. 5–8. sz.) 152–175.

GERGELY Ferenc

1989 *A magyar cserkészlet története 1910–1948*. Budapest

HEGEDŰS Antal

2001 Teleki Pál és a cserkészlet. *Létünk* 2001. 3–4. szám 30–33.

MU.CSERKESZ.HU

2018 *Cserkész történelem*. <http://mu.cserkesz.hu/768/orsok/cserkesz-tortenelem/> (A letöltés ideje: 2018. 07. 17.)

MULT-KOR.HU

2018 *Amikor a világ cserkészei előzőnlötték Magyarországot*. <https://mult-kor.hu/amikor-a-vilag-cserkeszei-elznltek-magyarorszagot-20180802> (A letöltés ideje: 2018.08.09)

MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON

2018 *Magyar Cserkészszövetség*. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Magyar%20Cserk%C3%A9szsz%C3%B6vets%C3%A9g.html>
(A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)

PETNEHÁZY Réka

2010 *A cserkészlet pedagógiája*. Vác

SAJTI.COM

2018 *Mi is valójában a cserkészlet?* <http://www.sajti.com/cserkesz/cspat/acserkeszet.htm> (A letöltés ideje: 2018. 07. 17.)

SEPSICSERKESZ.SK

2017 *Tíz cserkészttörvény* <http://www.szepsicsserkesz.sk/tiz-cserkesztorveny> (A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)

SZÁLKAI Tamás

2017 Bessenyei György második exhumálásának jegyzőkönyve. *Új Nézőpont* 2017/1. 59–66.

Imre Csarkó: Scouting in the truncated Bihar County and its county town, Berettyóújfalu in the decade after the Treaty of Trianon

The Scout Movement flourished in Hungary between the two world wars. These were important times for scouting also in Berettyóújfalu, which became the county town of the truncated Bihar County; the lawyer Dr. Károly Barcsay, who later became the Count of Bihar strengthened and organized the community in this period. The study provides insight to the Scout Movement of the decade after the Treaty of Trianon recalling the memory of the scouts of Bihar, and highlighting the activities of the Bocskay Scout Group No. 164. The study also covers the World Jamboree organized in Gödöllő, Hungary in 1933, which played very important role in the conscious development of scouting in the 1920s.

FEKETE MÁRK

Játék – had – történet: A Barcsay-játékgyűjtemény a Bihari Múzeumban

A Bihari Múzeum 2001-ben költözött át a Berettyóújfalui központjában lévő, egykori községháza épületébe. 2003 májusában nyílt meg az állandó kiállítás első része, a régészeti és a helytörténeti egység, majd 2004 októberében néprajzi, irodalomtörténeti, valamint a jelen írás alapját adó játéktörténeti kiállítás létesült.¹ A kiállított tárgyak elsősorban 1930-as, 1940-es években forgalmazott gyári játékok, részben id. dr. Barcsay László királyi járásbíró, ifj. dr. Barcsay László erdőmérnök, és dr. Major István ökológus 1932 és 1995 között készített munkái. Idősebb dr. Barcsay László fia, ifjabb Barcsay László számára készítette a játékokat, amelyek a gyűjtemény alapjául is szolgálnak.²

A kiállítás berendezéséhez annak idején ifj. dr. Barcsay László adott instrukciókat, az átadott tárgyakhoz pedig az ajándékozó részletes ismertetőt készített,³ mely jelen írásnak is az alapját adja.

A kiállításához az ajándékozó különböző grafikákat is készített, amely elemekkel maga a kiállítás is kezdődik. A múzeum galériájának előterében két zászlót ábrázoló rajz, illetve öt térkép kerültek elhelyezésre. A zászlók Bocskai fejedelem zászlója 1605-ből, illetve egy honvédségi, „szűzmáriás” hadi lobogó 1942-ből. Természetesen ezek csupán reprodukciók, nem eredetiek.

Az Európát, illetve a Kárpát-medencét ábrázoló térképek sorát a „*Hol jártak a bihari katonák a Bocskai-szabadságharc idején 1604–1605-ben?*” elnevezésű nyitja. A második térkép a „*Hol jártak a bihari katonák Mária Terézia korától Napóleon idejéig (1756–1815)?*” címet viseli, és a császári-királyi

37. és 39. gyalogezredek, a magyar nemesi felkelés bihari lovasezredének és 14. bihari zászlóaljának útvonalát ábrázolja. A harmadik térkép a bihari katonák 1848–49-es szolgálatával foglalkozik. A negyedik térkép az első világháború korszakát mutatja be, amikor már szabályos sorozás⁴ volt. Az ötödik, utolsó térkép pedig a „*Hol jártak a bihari katonák a II. világháborúban 1940–45 között?*” címet viseli, amelynek elsődleges forrásanyagaként Barcsay László Tikász Gyula, berettyóújfalui tartalékos honvédtiszt visszaemlékezéseit említi.

Ez az öt térkép egyfajta pillanatképnek tekinthető, több száz év momentumait fedi fel előttünk. S habár tényleg csak kiragadott fejezetek ezek a történelemből, mégis jól szemléltetik, hogy a bihari katonák milyen sok helyen megfordultak, milyen sok helyen képviselték a helyieket bátor cselekedeteikkel és helytállásukkal.

Rendkívül érdekes része a kiállításnak a színes grafikák sorozata, amely egy válogatás Pallos Jánosné Varga Zsuzsanna művésztanár, grafikus magyar katonaviselet-történeti sorozatából. Ezek a grafikák 12 magyar huszár és 12 magyar gyalogoskatonára látható a XV. századtól, Mátyás király korától kezdve egészen 1942-ig, a második világháború időszakáig. Az ajándékozó azzal indokolta választását a korszak tekintetében, hogy a XV. század előtt még nem terjedt el általánosan az egyenruha viselete, illetve a világháborúk után minimálissá csökkent a különbség a nemzeti katonai viseletek között.⁵

A grafikák első nagyobb csoportját a magyar huszárokról készült művek alkotják, amelyek egy

1 A tárlat 2018 őszéig volt megtekinthető az állandó kiállítás részeként.

2 A tárgyak, grafikák leltári számai: grafikák: Gy. N./467–490, játék katonák, modellek: Gy. N. 491–549. Részletesebben lásd: Barcsay-hagyaték a Bihari Múzeumban (DVD melléklet)

3 Barcsay 2004, és Barcsay 2003–2004a, ill. Barcsay 2003–2004b

4 A 21. életévüket betöltött férfiak 3 évig voltak katonakötelesek, amely időszak alatt meg kellett kapniuk a besorolást, hogy alkalmasak-e, illetve milyen szinten alkalmasak a szolgálatra. A szolgálati idő minimum két év volt, azonban a lovasságnál három-, a haditengerészetnél pedig négyéves tényleges szolgálati idővel kellett számolni.

5 Barcsay 2004: 6.

1. kép. Térkép a Bihari Múzeum kiállításában

XVII. századtól XX. századig terjedő időszakot foglalnak magukba. 1700-ból elevenedik meg előttünk egy Ebergényi-huszár, 1707-ből egy kuruc ezredes, 1746-ból egy salavárit⁶ viselő Nádasdy-huszár, ezután egy évtizedet ugrunk az időben és egy köpenyt hordó Nádasdy-huszártizedes képe tárul a szemünk elé. Az 1760-as évekből egy Dessewffy-huszár, valamint egy Esterházy-tábornok került a grafikák közé. Az 1848–49-es időszakot idézi meg a 8. Coburg-huszárezred, a 4. Sándor-huszárezred és a 17. Bocskai-huszárezred egy-egy katonája. A dualizmusba átérve egy magyar királyi honvédsereg képe lelhető fel a gyűjteményben. Végül a két világháború korszaka is megelevenedik a huszárgrafikákon: 1914-ből egy császári és királyi huszár főhadnagy, 1940-ből pedig egy magyar királyi honvédsereg hadnagy gyarapítja az összeállítást.⁷

A grafikák másik nagy csoportja magyar gyalogkatonákról készült képek. Itt már jóval tágabb időbeli korlátokat látunk: egészen a XV. századig utazhatunk vissza. 1456-ból Mátyás király fekete seregének egy gyalogosa, (2. kép) 1575-ből pedig egy erdélyi fejedelmi kék darabont (kék színű ruhát viselő testőr) kezdi a sort. Az 1606. esztendő megidézendő egy hajdúkapitány és egy hajdú gyalogos is a grafikák között található.⁸

⁶ Salavári: „lovaglónadrág”, amely nem csak az öltözéket védte, hanem egyes esetekben megkülönböztetésként is szolgált.

⁷ Barcsay 2004: 6–8.

⁸ Húsz „kis” hajdúvárosról lehet tudni, ide tartozott többek között Berettyóújfalú is. Nyakas 2005: 9.

A XVIII. századi gyalogosokat a Bagossy-hajdúezred és az Esterházy József-gyalogezred egy-egy katonája képviseli. 1810-ből a császári-királyi 37. (nagyvárad) gyalogezred gyalogosa, 1848-ból a 9. (kassai) honvéd zászlóalj egy tagjáról készült grafika. A császári-királyi 37. (nagyvárad) gyalogezred még egyszer megjelenik a gyűjteményben, ugyanis 1859-et megidézte is került grafika az összeállításba. Magyar királyi honvéd gyalogosról is két grafika látható, 1868-ból díszben, 1881-ből menetöltözékben. A XX. századból, gyalogskatonákat tekintve utolsóként, egy császári és királyi gyalogos rohamista jelenik meg a gyűjteményben 1916-ból.⁹

A különböző játék katonák és modellek kapcsán, amikről a továbbiakban lesz szó, érdemes megemlíteni Liebner bácsi játékboltját, már csak azért is, mert maga Barcsay László is sokszor hivatkozik rá, pontosabban a játékbolt árjegyzékére, amiben megtalálhatóak voltak az egyes játék katonák és játékszerek.¹⁰

⁹ Barcsay 2004: 7–8.

¹⁰ Liebner Zsigmond 1868-ban nyitotta meg játékboltját Budapest belvárosában (a bazilikával szemben), később fiai, Ödön és József vitték tovább a működtetését. Évente adtak ki képes árjegyzéket, a húszas években színes képekkel is. Az üzlet első neve „A Babatündérhez” volt, később lett használatos a „Liebner bácsi játékboltja” elnevezés. A II. világháborúban Budapest ostromakor kiégett a bolt, de utána újjáépült. Igazodva a korszak elvárásaihoz, 1948–49-re élmunkás pályázatot hirdettek gyerekek számára. 1949-ben az államosítás áldozata lett a nagy múltú üzlet.

2. kép. Gyalogos Mátyás király fekete seregből, 1456

3. kép. Császári-királyi gyalogezred gyalogosa, 1810

4. kép. Magyar királyi honvéd gyalogos díszben, 1868

5. kép. Magyar királyi honvéd gyalogos téli öltözetben, 1881

6. kép. Császári és királyi gyalogos rohamista, 1916

2–6. kép. Pallos Jánosné grafikái

A „váregység”

A játékgyűjteményben kiemelt szerepe van a vár-egységnek. Ebben a tárlóban szerepelnek házi készítésű tárgyak. Ilyen például maga a favár, ami az egység alapját képezi, ekörül csoportosul a többi játék és modell. A várat id. dr. Barcsay László, a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróság járásbírája készítette fiának. Ifj. Barcsay László leírásából tudjuk, hogy az idősebb Barcsay modellezett alföldi tanyát, vasútállomást, kandallós szalont is¹¹, de csak a vár maradt meg, aminek aljára ceruzával a „*Karácsony, 1932*” felirat került, így gyanítható, hogy ekkor vagy ekkorra készült. A gyűjteménybe helyezve falai részben visszakapták eredeti, fehér színüket, és egy csapórács is beépítésre került. A várban ólom-, műanyag és gyurmakatonák találhatóak, amelyek 1930 és 1990 között készültek, illetve voltak forgalomban. Az egységhez tartozik még egy XVIII. századi osztrák ezredesi sátor és egy osztrák ágyú, illetve egy svéd szánkóágyú. Ezek mind történelmi modellek. Az ezredesi sátor a Hadtörténeli Múzeum huszárkiallításának „Huszártábor”-ához készült Marossy Endre hadtörténész által a bécsi *Arsenalból* hozott XVIII. századi eredeti rajz fénymásolata alapján. A sátor előtt egy osztrák gyalogos őrmester áll. A lobogó császári gyalogsági ezredzászló a hétéves háború (1756–1763) idejéből. Az ágyút ifj. dr. Barcsay László készítette 2004-ben. A szánkóágyút a stockholmi *Armémuseumból* kapott ágyúrajz és a múzeumból való „*Swedish weaponry since 1930*” c. könyv alapján készítette el ifj. dr. Barcsay László és Major doktor, mellette szerepel még egy kék-sárga egyenruhás svéd tüzér és két orosz hadifogoly is. A további két zászlótípus, ami szerepel ebben az egységben, korabeli svéd tüzér-, illetve orosz gyalogsági ezredzászló.¹²

A házi készítésű tárgyak között még két játék található: egy XVIII. századi vérpadmakett és egy kisméretű vitorlánhajó. A vérpadhoz köthető érdekes anekdota, hogy dr. Major készítette, és amikor baráti körével egy budai kocsmában keddenként összeültek, mindig törzsasztalukra készítették a vér-

padot, ezt ülték körbe. A hajó történetéhez további adalék, hogy ihletője Nagy József volt, a magyar televíziózás egyik első operatőre, aki saját modellhajóját sokszor vízre is bocsátott egy tavon. Ez az emlék ösztönözte „farigcsálásra” később ifj. Barcsay Lászlót, így 15 évesen nekilátott a hajófabrikálásnak. A vitorlás eredetileg egy kétárbcos „szkúner”¹³ volt. Miután elkallódott, 1955-ben előkerült, ekkor balatoni vitorlássá lett átalakítva, majd 2004-ben szakszerű kötélzetet, kormányt és behúzott vitorlát kapott.¹⁴

A vártárló második nagyobb egységét a műanyag játék katonák képezik, amelyek a XIX–XX. századra fókuszálnak. Ezen játékokra jellemzőek, hogy „Elastolin” márkanév alatt futottak, a német Hausser játéküzemből kerültek ki. A kiállítás Elastolin-elemeit – amelyek háromdimenziósak, és többnyire fűrészpor, gipsz és enyv az alapanyaguk – a Liebner bácsi játékboltjának a 1940–41. évi árjegyzéke tartalmazza, amely látható volt a tárlat szakirodalmi tárlójában.

7. kép. „A vártárló” a kiállításban

A vártárlóban megjelennek amerikai katonák is, például 1866-ból egy tüzértiszt ágyúval, de a két világháború közötti időszakból, 1935-ből is kerültek játékfigurák a gyűjteménybe. Ez utóbbiak gipsz alapanyagú, háromdimenziós játék katonák. Egy fehér ló is látható mellettük, amiben óraszerkezet van, amelyet felhúzza a ló ügetésbe kezd. Található még egy oldalkocsis, óraszerkezetes motorbicikli is a katonák mellett. Az 1866-os tüzértiszt Franciaországból származó katonafigura, háromdimenziós, „petrolkémiai” alapanyagú. Az ágyú egy amerikai

11 Barcsay 2004: 10.

12 Barcsay 2004: 10–11.

13 Szkúner: a XVI. században, Hollandiában kialakított, legalább kétárbcos hajótípus.

14 Barcsay 2004: 11–12.

8. kép. Ifj. Barcsay László játéakai között (Barcsay-fotóarchívum – Gy. N. 882/13.)

modellsorozat darabja, fémöntvény. Érdekesség, hogy eredetileg egy ceruzahegyező volt beleépítve. Öltözetileg megjelenik az északi-déli jellegzetesség: az északiak sötétkék, a déliek jobbra sűrke egyenruhát hordtak.

Ha „nemzeti szinten” akarunk továbbhaladni, meg kell említeni a német játék katonákat: található az egységben német segédhely modellje 1940-ből, német telefonos osztag és német pihenőosztag. Rajtuk kívül még egy olasz *bersaglieri* (mesterlövész) lovas katona, egy török gyalogos és egy magyar gépkocsizó történelmi modellfigura 1914-ből része ennek az egységnek. A török katonát az 1980-as években Törökországban forgalmazták, primitív kivitelű műanyag játék katona felületes festéssel, levehető puskával és talppal. A gépkocsizó figurát dr. Major készítette hőre keményedő gyurmából.¹⁵

A vár jobb „árkában” az I. világháborús Királyi Magyar Önkéntes Automobiltestület egy automobil listája látható. Jellemző, hogy a testület tagjai különleges, tányérsapkás egyenruhát viseltek. Érdekességként meg lehet említeni Teleki Pál miniszterelnök nevét itt, ugyanis bár gyenge fizikumára való tekintettel nem teljesített katonai szolgálatot, mégis harcolt az I. világháborúban: járművével együtt

bevonultatták a már említett Automobiltestületbe, és futárként teljesített szolgálatot a szerb harctéren.¹⁶

A harmadik blokkban üreges öntésű ólomkatonák találhatóak. Az üreges ólomkatonákat speciális centrifuga üzemű géppel öntötték, így a figura belül üres. Ezáltal kevés alapanyagból tudtak többet gyártani. Hátrányuk, hogy törékenyek. Alapanyaguk többnyire ón-ólom ötvözet volt. A gyűjteményben szereplő játék katonák festése nem eredeti, 1998-ban lettek restaurálva. Csupán három ilyen játék katonacsoportról van szó: a magyar folyamőrök, a francia gyalogosok, valamint az 1936-os spanyol nemzeti sereg figurái kaptak helyet itt.

A legkisebb számban az ún. féllapos ólomkatonák ékesítik a gyűjteményt, mindössze egy egység képviseli ezt a típust: egy 1943-as szovjet díszegység. A szovjet gyártmányú játékokat a berettyóújfalui piacon lehetett megvásárolni az 1990 utáni években. „Féllapos” (*semi flat*) kivitelű tömör ólomkatonák ezek, amik gyermekjátéknak nem voltak megfeleltethetőek az ólom mérgező hatása miatt. A festése házilag készült.¹⁷

15 Barcsay 2004: 12–13.

16 Ablonczy 2012: 67–68.

17 Barcsay 2004: 14.

9. kép. Lánctalpas katonai autó

10. kép. Óraszerkezetes harckocsi

11. kép. Sebesültszállító autó

Óraszerkezetes német lemezjátékok

1940-ből egy sebesültszállító autó makettje (11. kép) található a gyűjteményben. Két ülő katona és két sebesült figurája található rajta hordágyon. Az autó ajtajai nyithatók. Az óraszerkezete az autó elején, a motorházban van. Működőképes, újszerű állapotú. Valószínűleg német gyártmány, Lineol¹⁸ figurákkal.

1935-ből egy táborkonyha elevenedik meg a szemünk előtt. A részei: katonai fogat bádógból, masélovak¹⁹, masékatonák, konyha, tüzérség, szerkesz.

Szintén 1935-ből egy oldalkocsis motorkerékpár is található a gyűjteményben, ami működőképes állapotban is van. A sisak csak később került fel rá.

Ugyancsak 1935-ből egy harckocsi modelljét lehet látni. Eredeti formájában kémlelőlyukban katonával, gumis vontatószalaggal volt „felvértezve”, és járás közben szikrázott is. Óraszerkezettel működőképes, fékkel ellátott. A gyűjteményben elhelyezett harckocsiban nem az eredeti, fekete ruhás német páncélos katona áll, hanem egy későbbi műanyag szovjet gyalogos. (10. kép)

18 A Lineol egy XX. század első éveiben alapított német játékkatona-vállalat.

19 A masé enyvből, kőzetporból (kaolinból) és hulladékpapírból álló gyurma.

1940-ből egy teherautó modelljét kell követőzőleg megemlíteni. A II. világháború vége felé került forgalomba. Üzemképes óraszerkezettel működőképes. A sofőrülés ajtaja nyitható, Elastolin katonafigurákat rejt. Házi készítmény, benne a tüzéralakulatra és robbanásveszélyre utaló zászlócskák és a rakfelület védőponyvája. (14. kép)

Ezen egység utolsó darabja egy traktorvonat sérült aknavetővel a 30-as évek végéről. Rugótörése miatt nem üzemképes. A pótkocsiban lőszeres ládák, ruhakötegek vannak elhelyezve.²⁰ (13. kép)

12. kép. Katonai autó

13. kép. Traktorvonat sérült aknavetővel

14. kép. Teherautó

²⁰ Barcsay 2004: 16.

Ólomkatonák

15. kép. Menetzenekar

16. kép. Angol gyalogság

17. kép. Abesszin lövészek

18. kép. Német gyalogság

A kiállítást mintegy 400 ún. „félapos” vagy „féldomború” ólomkatonára alkotja. Ezen technika lényege, hogy az öntőforma két hasonló darabból áll, öntés után a figura csaknem teljesen készen kiemelhető a forma két felének felnyitása után. Csak domború felületek lehetnek rajta, kiálló részeket nem tartalmazhat. A katonák anyaga az ólom mérgező hatása miatt többnyire ón. Ez gyorsabban megdermed, a két fél öntőformából kiemelve az öntési hibákat lecsiszolva a figura festhető.

A gyűjteményi ólomkatonák kisebb része gyári, kereskedelmi forgalomból származik, másik, nagyobb része ifj. dr. Barcsay László keze munkája. Az egyenruhák a korabeli és újabb szakmunkák, képek alapján kerültek kialakításra.²¹

Az ólomkatonák első csoportja a gyári, kereskedelemben forgalmazott idegen katonák. Található ezek között:

- menetzenekar: valószínűsíthetően porosz egyenruhásokból áll. A sisakok tetejét levágták és khaki színűre festették. (Az 1930-as években forgalmazták.) (15. kép)

- angol gyalogosok 1756-ból: a 37. angol gyalogezredet ábrázolja. Gumi öntőformákban házilag, 1988-ban készített figurák. (16. kép)

- abesszin lövészek 1936-ból: egy lovas és hét gyalogos katona alkotja a csoportot. (Az 1930-as évek közepén, az olasz–abesszin/etióp háború idején forgalmazták. Eredeti színeikben 1982-ben festették újra.) (17. kép)

1939-ből német gyalogosok is kerültek az ólomkatonák közé. Az eredeti csapat a magyar honvéd egyenruhához hasonló khaki színre volt festve és magyar zászlóval meneteltek. 1985-ben újrifestették őket, amikor is német egyenruhaszínek kerültek felhasználásra. (18. kép)

1914-ből orosz gyalogosok gazdagítják a gyűjteményt. Kereskedelmi forgalomból származó, eredetileg egy félapos ágyút is tartalmazó készlet volt. Nyolc gyalogos alkotja. Újrifestve és részletekkel bővítve (például váll-lappal) 1985-ben lett.²²

Gyári, illetve kereskedelemben forgalmazott magyar játék katonák

Ide tartoznak az 1756-os Bethlen-huszárezred katonái, valamint 1914-ből a császári és királyi 14. huszárezred képviselői.²³

21 Barcsay 2004: 18.

22 Barcsay 2004: 16.

23 U. o. 17.

Maga ifj. Barcsay László is tervezett és készített idegen katonákat mintázó figurákat, ezek közül többet is elhelyezett a gyűjteményben. Így kerültek ki a kezei közül francia királyi testőrök és borbóni testőrök 1665-ből (19. kép), bosnyák gyalogosok és orosz Vörös Hadsereg-beli katonák 1914-ből (20. kép), valamint horvát gyalogosok 1942-ből.²⁴

Ifj. dr. Barcsay László nemcsak idegen, hanem magyar katonákról is tervezett ólomfigurákat, hanem magyar katonákról is. 1480-ból Mátyás király katonáit formálta meg, 1605-ből Bocskai-hajdúkat. A XVIII. századból Andrassy- és Batthyány-hajdúkat, Szirmai/Újvári-hajdúkat formázott meg, ezek mellett a Bagossy-hajdúezredből (22. kép), a Kökényesdy-hajdúezredből, a Gyulai-gyalogezredből és a Pálffy-gyalogezredből is készített figurákat. Szintén a XVIII. századból, pontosabban 1763-ból köszönnek vissza a székely határőrökről mintázott ólomkatonák. Az 1810. évből a 2. és az 51. gyalogezred gyalogosai is itt kaptak helyet. Az 1848–49-es időszakból több figuracsoport is a gyűjtemény részét képezi: megelevenedik szemünk előtt a 3. és 9. honvéd zászlóalj, láthatunk honvédekot kitliben²⁵, munkácsi nemzetőröket, honvéd vadászokat, valamint komáromi honvéd gránátosokat is. Az 1850–60-as évekből császári-királyi gyalogosok, illetve magyar királyi honvéd gyalogosok kicsinyített másai gyarapítják a gyűjteményt. Az I. világháború első évéből a császári és királyi 32. gyalogezred képviselőit kell megemlíteni (25. kép), majd 1919-ből a székely hadosztályt megszemélyesítő figurák következnek a sorban. A két világháború közötti időszakot idézik meg az egységben többek között a magyar királyi koronaőrök (21. kép), de ebből a korszakból „érkeztek” magyar királyi honvédtisztek és magyar királyi honvéd gyalogosok is.²⁶

Katonák – történetek

A gyűjteményben több mint 60 különböző egység, alakulat miniatúr mása található meg. A következőkben ezek közül – terjedelmi okok miatt a teljesség igénye nélkül – néhány alakulathoz közlök történelmi adalékokat.

Nádasdy-huszár és Esterházy-tábornok

1755-ben a Császári Udvari Haditanács kijelölte a magyarországi kiállítású huszárezredek állandó

19. kép. Francia királyi testőrök

20. kép. Orosz gyalogság

21. kép. Magyar királyi koronaőrök

toborzási kerületeit: a Nádasdy-huszárezred Bihar vármegye, Debrecen, a hajdúvárosok, a tiszántúli jász és kun területeken toborozhatott. Mint 9. császári és királyi huszárezred, egészen 1918-ig fennállt az alakulat; az első világháborúban 28 Nádasdy-huszártiszt és több száz huszár vesztette életét.²⁷

Az Esterházy-tábornokról: gróf Esterházy Imre veszprémi főispán 1768-tól egy huszárezred tulajdonosa lett.²⁸ Az 1770-es és 1780-as években főként lengyel (Lemberg, Tarnów, Bochnia) és cseh

24 Barcsay 2004: 17.

25 Kitli: vászonból készült köpeny, zubbony.

26 Barcsay 2004: 17–24.

27 Henriquez Vince 1930: 172. Mivel 1741-ben gróf Nádasdy Ferenc került a Czobor/Ebergényi-ezred élére, ez a huszárfigura köthető a kiállítás első grafikájához.

28 Schneidt 1931: 18.

22. kép. Bagossy-ezred

23. kép. Bersaglieri katona

területeken (Bílovec, Zákupy) állomásozott az Esterházy Imre-huszárezred. A bajor örökösödési háborúban (1778–79) Mittelwaldnél, Troppaunál és Grulichnál harcoltak. Az ezredtulajdonos, Esterházy gróf 1792-ben halt meg.²⁹

Bagossy-ezred

Bagossy Pál 1701/2-től császári ezredesi címmel büszkélkedhetett, 1707-ig volt gyalogezred-tulajdonos. 1703-tól Észak-Itáliában harcolt, majd francia fogságba esett. Kiszabadulása után lett ismét ezredes.³⁰ 1769-ben (már Gyulay István gróf parancsnoksága alatt) kapta az ezred az „51. erdélyi nemzeti gyalogezred” megjelölést. A későbbiekben részt vettek a napóleoni, az Olaszország és Poroszország elleni háborúkban. Az I. világháborúban az 51. gyalogezred az orosz, később az olasz, majd a nyugati (francia) hadszíntéren vitézkedett, valamint volt egy Boszniában állomásozó zászlóaljja is.³¹

29 Berkó 1918: 55.

30 Heckenast 2005: 33.

31 Deseő 1941: 179–196.

Bocskai-huszárezred

A Hajdúságban alakított gyalogos és lovas Bocskai-szabadcsapatból szerveződött. Öltözetükön a világoskék szín volt a domináns. Az ezred a szabadságharc ideje alatt állt fenn. Egyik osztálya 1849 márciusában a II. hadtest kötelékében, Aulich Lajos parancsnoksága alatt harcolt és jelentős sikereket ért el az osztrák haderők lekötésével. Másik osztálya Heley János parancsnoksága alatt honvéd tartalékos volt. 1849 nyarán egy részük Dessewffy Arisztid parancsnoksága alatt a Tiszai-hadseregnél harcolt. Maradtak Bocskai-huszárok Komáromban is, ahol hősiességgel harcoltak a második komáromi csatában (1849. július 2.).³² A Győrt már elfoglaló császári királyi sereg Komárom felé tartott ekkor. Haynau osztrák tábornok Budapest felé szeretett volna araszolni. Első lépésként elfoglalták Ószőnyt (ma Szőny, Komárom része), ezt kellett visszafoglalni a magyar félnek. Görgei Artúr és Klapka György együttes erővel kísérelték ezt meg. Görgei az ácsi erdőnél az ellenség főerejét minél tovább akarta lekötöni, hogy addig Klapka seregének esélye lehessen visszavenni Ószőnyt. Bár Görgei megsérült, végül sikerült visszaszerezni a települést. A komáromi csata tehát döntetlennek minősíthető, de a császáriak június 16-a óta tartó sikerszériáját meg tudták törni. A magyar csapatok néhány nap múlva visszaadták Ószőnyt, így a Duna jobb partján történő levonulás egyelőre lehetetlenné vált. A két fél között beállt rövid idejű egyensúly miatt a következő csatán a szabadságharc sorsa múltott.³³

Esterházy-ezred

Az 1741-es országgyűlésen elhangzott, Mária Teréziának tett „Életünket és vérünket” nyilatkozat után hat új magyar gyalogezredet állítottak fel. Ezek egyike volt Szirmay Tamás báró hajdúezrede, amit halála után, 1743-ban Esterházy József kapott „örökül”. Később részben német egyenruhát (fehér színű kabát) és háromszögletű kalapot viseltek, copfos hajviseletük volt, ezen kívül piros színű szűk magyar nadrágot hordtak. Ezredtulajdonosuk 1856-tól ötven évig József főherceg volt, innen ered a „József bakák” elnevezésük is. Mint nagyváradi piros parolis³⁴ 37. császári és királyi gyalogezred 1918-ig fennmaradt. Az I. világháborúban zászlóaljainak állomáshelyeik voltak: Zágráb, Nagyvárad, Bilek.³⁵

32 Nyakas 1998: 13–16.

33 Hermann 2004: 296–301.

34 Paroli: Az egyenruha hajtókájára varrt, hovatartozást jelölő szövetdarab.

35 Bittó 1943: 7–9.

Bersaglieri katonák

A XIX. század első felében Alessandro della Marmora szárd tábornok hozta létre ezt a különleges könnyűgyalogos különítményt. Már ekkor jellemezte ezt a mesterlövész-alakulatot szabályozott díszlépésük. Jellegzetességük volt a fekete egyenruha és csúcsos kalapjukat díszítő sötét tollbokréta. Nemcsak az olasz egységért folytatott harcban küzdöttek megalakulásuk évszázadában, hanem például a krími háborúban (1853–56) is. Az első világháborúban súlyos veszteségeket szenvedtek, a nagyjából 210 000 *bersaglieriből* 32 000 fő esett el, valamint további 50 000 fő sebesült meg.³⁶ (23. kép)

24. kép. Magyar folyami erők

Magyar folyami erők

Az I. világháború elvesztése, a trianoni békediktátum értelmében Magyarországtól elcsatolták többek között Fiumét is, egyetlen tengeri kikötőjét, illetve a több mint 500 hajóból álló kereskedelmi flottája is odalett. Csak négy felderítő naszád állhatott az ország rendelkezésére, a dunai folyamrendőri szolgálat ellátására. Legnagyobb nehézséget az jelentette, hogy a hajók rossz állapotban tértek vissza a háború után. A hajókat kizárólag folyamrendészeti célokra adták vissza, a tevékenységük pedig a Belügyminisztérium alá lett beosztva. Azonban a folyamórság csupán a folyamrendészeti és hatósági ügyekben volt a belügyminiszter alá rendelve, minden más tekintetben a honvédelmi miniszter alá tartozott.³⁷ Az egyenruhájuk egyszerű khaki színű zubbony volt tányérsapkával. (24. kép)

25. kép. Osztrák–magyar katonák

Osztrák–magyar katonák

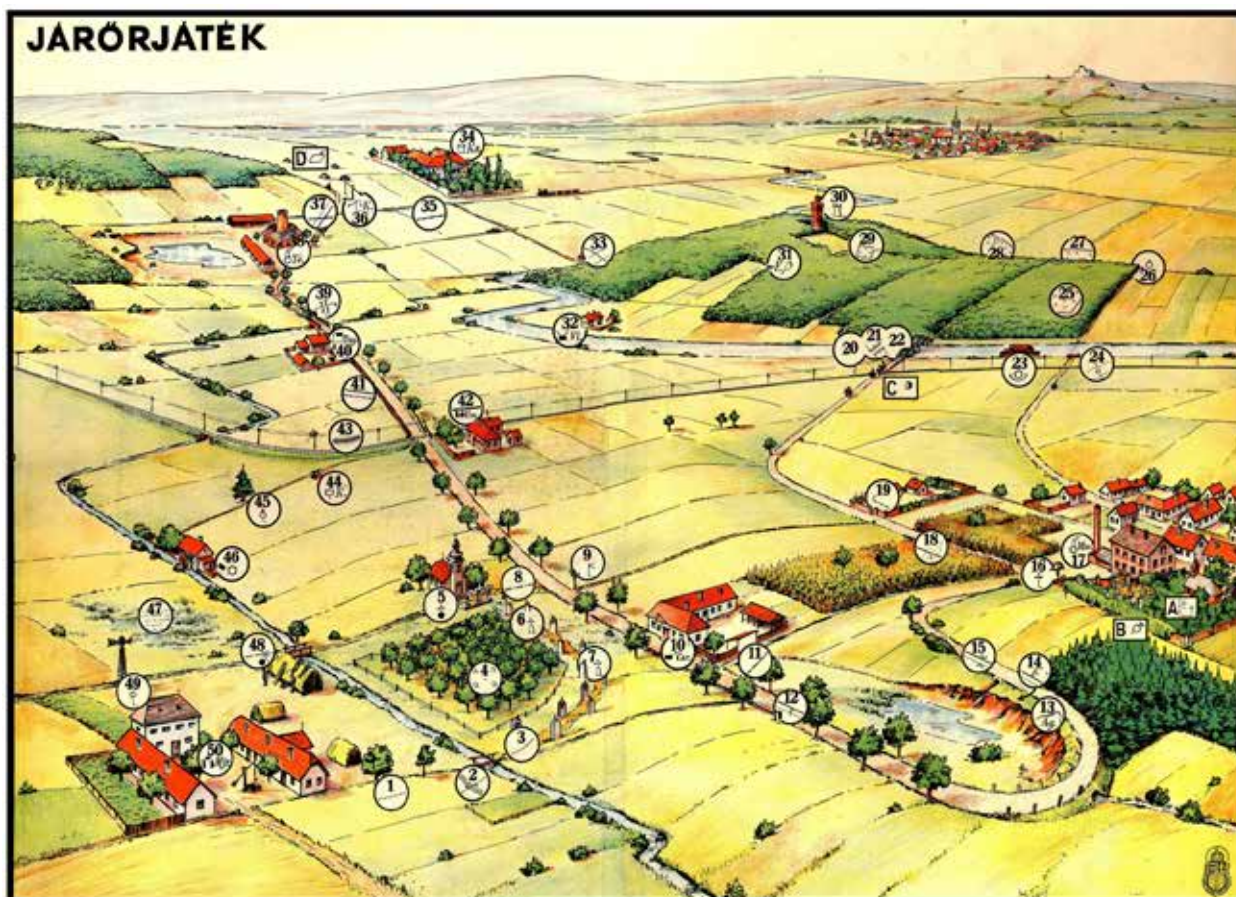
Végül essen szó az osztrák–magyar katonák egyenruháiról is az I. világháború korszakából. A hadsereg egyik legnagyobb problémája ilyen szempontból a csukaszürke egyenruha volt, amely nem olvadt bele a környezetbe; a lovasság színes ruházata pedig még feltűnőbb volt. Ők először csukaszürke egyenruhára váltottak, de azzal csak az általános problémába ütköztek. Az ideiglenes megoldás az lett, hogy a németek által 1910-ben rendszeresített tábori szürke színt vezették be. Térndadrágot, lábszártekerccset, ritkábban lábszárvédőt kezdtek hordani. 1916 végétől egységesítették az öltözetet: galléros tábori szürke zubbonyt és térndadrágot

írtak elő lábszártekerccsel. Csapatazonosító jelzésként szolgáltak a viaszvásznonra nyomott számok, de viseletük nem igazán terjedt el. A galléron szerepeltek a csapatjelvények, legénységénél ezüst, tisztéknél arany színben. Ruhahiány vált jellemzővé, sokszor zsákmányoltak egyenruhát a katonák, főleg az olasz hadszíntéren. Elterjedtté vált a szemernyő nélküli tábori sapka. A háború második felére jellemzővé vált az ún. *károlyblúz*, egy zubbonyféle, amit eredetileg önkéntesek és kivezényelt polgári tisztviselők számára rendszeresítettek. Mindenki maga készítette, ezért igen változatos volt a kinézetük, de igyekeztek saját fegyvernemüknek megfelelően alakítani. A háború utolsó szakaszában már jellemző volt, hogy mindenki azt hordta, amihez hozzájutott.³⁸

36 Prantner 2010: 40–41.

37 Hanny 2014

38 Bálint 2015: 9–13.

26. kép. A Járőrjáték táblája

Egyéb modellek

A fentebb leírtakon kívül néhány egyéb játék, illetve modell található még a gyűjteményben: egy katonai teherautó, két katonai szolgálati kocsi kapszlis³⁹ ágyúval (egyikben egy, másikban négy katonával), katonai autó láncos vontatószalaggal (kilenc sisakos katonával) (9. kép), valamint egy repülőgép-elhárító autó (szolgálati kocsihoz csatolva, repülőgép kilövésére alkalmas fegyverzetel ellátva).

kvázi csapdaként funkcionálnak (pl. csárda = ok nélkül megállsz, bírságot fizetsz; forrás = vizet iszol, egyszer kimaradsz a dobásból; gémeskút = tilalom ellenére iszol, a víz mérgezett, kétszer kimaradsz a dobásból). A játék addig tart, míg az egyik játékos el nem éri a községet.

*

A Járőrjáték

A gyűjteményben található még egy eredeti társasjáték, az 1940-es évekből származó Járőrjáték is. A játékot az egyik játékos, mint „játékvezető” vezeti. Minden bábu egy-egy járőrt jelölt. A járőrök a tábla bal alsó sarkából, a majorból indulnak. A járőr feladata a község irányába felderíteni a terepet. A játékosok bábuikkal a különböző számított mezőkön haladnak, amik más-más helyszínt jelölnek (pl. gyümölcsös, szekérút, komp, vízimalom, tanya, tégláégető); egyes helyszínek pedig

Összességében tehát elmondható, hogy a Bihari Múzeumban elhelyezett, 2004–2018 között az állandó kiállítás részeként közszemlére tett Barcsay-játékgyűjtemény egy látványos, korszakokat felölelő összeállítás, amelynek szerves részét képezik a különböző színes grafikák, a változatos ólomkatonák, vagy éppen a társasjátékok. Jól illeszkedik a többi egységhez, hiszen a játékokra koncentrálnak mutat be egy korszakot, elkalauzol minket évtizedekkel korábbi időszakba, amikor a gyerekek ilyen játékokkal színesítették napjaikat.

39 Kapszli: más néven gyújtókupak, robbanóanyagot tartalmazó szelence.

Irodalom

BÁLINT Ferenc

2015 *Az osztrák–magyar katonák felszerelése és egyenruha változásai az I. világháborúban.*
http://nagyaboru.hu/vhblog/media/image/workshop/BalintFerenc_Felszerelés.pdf (A letöltés ideje: 2018. 08. 05.)

BARCSAY László

2003–2004a *Idegen katonák – A Bihari Múzeum kiállításába bekerülő katonafigurák grafikái.*

Kézirat. Bihari Múzeum gyűjteménye, leltári szám: Ad/2176-2006

2003–2004b *Magyar katonák 1480–1741 – A Bihari Múzeum kiállításába tervezett ólomkatonák grafikái.*

Kézirat. Bihari Múzeum gyűjteménye, leltári szám: Ad/2175-2006

2004 *Játék – had – történet kiállítás részletes ismertetője.*

Kézirat. Bihari Múzeum gyűjteménye, leltári szám: Ad/2185-2006

BERKÓ István

1918 *A magyar huszárság története.* Budapest

BITTÓ Dezső

1943 *A volt nagyváradi és biharvármegyei 37. és 139. gyalogezredek története.* Budapest

DESEŐ Lajos

1941 *Erdélyi ezredek a világháborúban.* Budapest

HANNY Ákos

2014 *A magyar honvéd folyami erők újjászervezése 1920 után.* <http://www.kriegsmarine.hu/hk/ha01401.html>
(A letöltés ideje: 2018. 08. 05.)

HECKENAST Gusztáv

2005 *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár.* Budapest

HENRIQUEZ Vince

1930 *A cs. és kir. 9. sz. gróf Nádasdy huszárezred története 1904–1918.* Budapest

HERMANN Róbert

2004 *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái.* Budapest

NYAKAS Miklós

1998 *A Bocskai (17.) huszárezred története.* Hajdúböszörmény

2005 *A bihari kishajdú városok története.* Debrecen

PRANTNER Zoltán

2010 *Elit alakulatok.* Kisújszállás

SCHNEIDT Gyula

1931 *A cs. és kir. 3. számú „Gróf Hadik”-huszárezred története.* Budapest

Márk Fekete: Playful – military – history. Toy collection of the Barcsay family in Bihari Museum

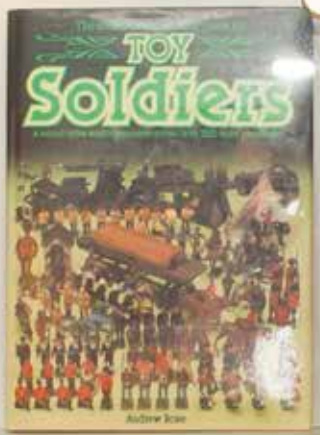
The permanent exhibition of Bihari Museum opened in 2003 highlights a section called “Playful-military-history” presenting a collection donated to the museum by Dr. László Barcsay Jr. Military toys and figures he played with as a child, a wooden castle built by his father, and tin soldiers demonstrating Hungarian military uniforms from the 15th century to the WWI are lined up in this section. The study examines the exhibited objects, and also addresses drawings of the collection. Various types of toy soldiers and models are covered by separate subsections of the study. It ends with the history of regiments and other units, and the description of a board game called “Patrol Game”.

SZÍNES KÉPMELLÉKLET

Barcsay-hagyaték a Bihari Múzeumban

1. kép. Id. dr. Barcsay László járásbíró zsakettje
a Bihari Múzeum *A táj és az ember – Herpálytól a faluvárosig* c. állandó kiállításában

5. kép. A *Játék – had – történet* tárlat fali tárlója szakirodalommal, harci járművek modelljeivel és a *Járőrjáték*kal

6. kép. Id. dr. Barcsay László „Voigtlander” típusú fényképezőgépe
(Leltári szám: III. 2008.1.1.)

7. kép. A Barcsay család „Flexaret VI.” típusú kétlencsés,
tükörreflexes fényképezőgépe (Leltári szám: III. 2008.2.1.)

